

No Dzīvības Avota

Baznīcas vēstures viela

4. burtnīca

Pamatskolas sestajai klasei un arodskolām

Šakopojis un apstrādājis

Ludis
L. ĀDAMOVIČS

2. pārlabots un papildināts
izdevums ar 46 illūstrācijām

Evang. lut. ticības mācības komiteja pie Izglītības ministrijas
atzinusi šo grāmatu par derīgu pamatskolām un arodskolām

RĪGĀ

IZDEVIS

1935

LATVIJAS VIDUSSKOLU SKOLOTĀJU KOOPERĀTĪVS

62306

fm

Priekšvārds pirmajam izdevumam

(1927. g.)

Skolēnus var iepazīstināt ar vēstures vielu divējādā veidā: ceļot viņiem priekšā sakarīgus stāstījumus par vēstures notikumiem un personām vai pievedot viņus vēstures dokumentiem un mācot izlobīt vēsturiskās ziņas, par kuŗiem šie dokumenti dod liecību. Otrs mācīšanas veids ievada skolēnus vēsturnieka laborātorijā un atver plašākas iespējas viņu pašdarbībai. Bet piemērot to visos gadījumos nav lāgā iespējams, jo viens otrs vēstures jautājums ir pārāk sarežģīts un prasa tik plašu dokumentu atbalstu un tik dziļu argumentāciju, ka tas nav skolēniem pa spēkam; šī darba metode prasa arī daudz vairāk laika. Bet tās svētību viegli saskatīs katrs skolotājs, kas mēģinās likt skolēniem priekšā vienu otru vēstures dokumentu un pārvērtīs savu klasi par dzīvu kopdarbības organismu, kuŗa darbības vadītājs, zināms, būs skolotājs, bet kuŗā darbosies aktīvi — novēros, spriedīs, vērtēs un apcerēs dokumentu datus arī visi skolēni. Un šādā ceļā iegūts pārskats par vēstures parādībām un to norisi jo dziļi iespiedīsies skolēnu apziņā un atmiņā. — Bet arī tais gadījumos, kur skolotāja vai grāmatas stāstījums iepazīstina skolēnus ar vēstures norisi, nepieciešams ir papildinājums. Nepietiek ar stāstījumu un iegaumējumu, skolēnam vajaga gūt arī parādību izpratni un mācīties tās apspriest, novērtēt un apcerēt. Un tas būs uzdevums atkal klases kopdarbībai.

Šī burtnīca dod materiālu abiem mācības veidiem. Nekādā ziņā nav izslēgts, ka skolotājs saista ar klases kopdarbu arī iepriekšējus uzdevumus skolēniem, kas sagatavo viņus uz to. Grāmatas beigās iespiestie izpratnes un apceres ierosinājumi un uzdevumi mēģina dot skolotājam dažādus mājienu vielas apstrādāšanai un izmantošanai.

Mācot baznīcas vēsturi ticības mācības stundās, skolotājs uzņemas vēl īpašu uzdevumu. Baznīcas vēstures

notikumiem jātop par ierosinātajiem tagadējā reliģiskā ētiskā dzīvē. Intellektuālā ziņā — palīdzot izprast un novērtēt tagadnes baznīcas un reliģijas dzīves parādības. Emocionālā ziņā — dodot ierosu dzīvākai un spēcīgākai reliģiskas ētiskas personības attīstībai un darbībai. Šā uzdevuma veikšanai pievienoti jautājumi un papildviela: katķisms, bībeles panti un dziesmas. Bet noteicējs faktors šai ziņā ir skolotāja personība.

Plašāku baznīcas vēstures vielu un pilnīgāku un dziļāku vēstures personu un notikumu apgaismojumu var atrast manā grāmatā: „Kristīgās baznīcas vēsture“.

Priekšvārds otrajam izdevumam.

Šā izdevuma teksts rūpīgi revidēts un pēc vajadzības papildināts, īpaši ar dažiem jaunākiem datiem. Latvijas baznīcas vēsture papildināta ar vairākiem jauniem gabaliem, piem. §§ 12, 1; 28; 30; 31 uc.

Vielas apmēri vienā otrā vietā sniedzas pāri pamatskolas kursam, bet skolotājam nebūs grūti izvēlēties atsevišķos paragrafos to, ko viņš ar savu klasi var patiesi veikt, atstājot pārējo neobligātai lasīšanai. Ar sīkākiem burtiem iespiestie gabali satur šādu papildvielu.

Grāmatas pilnīgais saturs labi noderēs a r o d s k o l ā m, kur baznīcas vēstures kurss mazāks nekā ģimnazijās.

Latvijas baznīcas vēsturē skolotājam noderēs par ierosinājumu mani raksti kopojumā Latvieši I un II un Latviešu Konversācijas Vārdnīcā — Latvju baznīcas vēsture un Latvijas reliģiskā dzīve, kā arī monografija Vidzemes baznīca un latviešu zemnieks 1710—1740.

Rīgā, 1935. g. oktobrī.

L. Adamovičs.

Kristīgās baznīcas vēsture.

§ 1. Seno laiku baznīcas vēstures avoti.

Ipaša izcila nozīme visā seno laiku baznīcas vēsturē ir apustuļu laikmetam.

Par apustuļu laikmetu sauc pirmos gadu desmitus kristīgās baznīcas vēsturē, kamēr vēl dzīvoja un darbojās apustuļi (apòstolos = sūtnis), kas bija Jēzus dzīves aculiecinieki un viņa uzdevumā turpināja viņa darbu. Ziņas par šo laikmetu uzglabātas Jaunās Derības apustuļu darbu grāmatā (saīsināts apzīmējums Apd), kas sniedz stāstījumu par Jerūzālemes draudzi un kristīgas mācības izplatīšanas gaitu pa Palēstīnu Siriju, Mazāziju, Makedoniju, Grieķiju un Itāliju. Dažādus atsevišķus gadījumus min arī Jaunā Derībā atrodamās apustuļu vēstules.

Apustuļu darbu grāmatas ievadā uzrunāts kāds Teofilis un norādīts uz autora sarakstīto pirmo grāmatu „par visu to, ko Jēzus sākumā darījis un mācījis — līdz tai dienai, kad viņš tika uzņemts (debesīs)“. (1, 1. 2.). Salīdzinot šos vārdus ar Lūkas evaņģēlija ievadu (1, 1—4), redzam, ka šī grāmata ir domāta it kā par evaņģēlija turpinājumu un abi raksti vēltīti tam pašam Teofilam¹. Arī stila un uzskatu ziņā abas grāmatas stāv ciešā radniecībā viena ar otru. Tāpēc atzīst tās par viena un tā paša autora darbu, kas nācis no pagānu krištiešu aprindām.

„Apustuļu darbos“ uzņemtas ļoti vērtīgas ziņas par kristīgās draudzes pirmajiem laikiem. Sevišķi būtu minamas koptēlojumā iestrādātās piezīmes no apustuļa Pāvila misijas ceļojumiem, kuŗu autors — kāds Pāvila ceļa biedrs runā pirmā personā daudzskaitlī, (sk. Apd. 16, 10—17; 20, 5—12; 21, 1—18; 27, 1—28, 16). Par šo ceļa biedru parasti tur ārstu Lūku, ko min arī Pāvila vēstules: Kolosiešiem 4, 14, Filemonam 24, otrā Timoteja vēstule 4, 11.

Trādicija uzskata minēto ceļa piezīmju autoru Lūku arī par visas grāmatas autoru, bet pati grāmata nedod nekādu tiešu atbalstu šim uzskatam.

Apustuļu darbu grāmata sarakstīta laikam pirmā gadsimteņa beigās.

Par seno laiku baznīcas vēstures turpmāko gaitu pēc apustuļu nāves sniedz ziņas dažādi tā laika rakstnieku darbi. Bet dažā labā jautājumā mūsu ziņas trūcīgas, jo daudz kas no senās kristīgās rakstniecības gājis zudumā; pat apustuļa Pāvila vēstules nav visas uzglabājušās. — Neviens no pirmo triju gadsimteņu darbiem nesniedz tieši sakarīgus vēstures tēlojumus. Trešā gadsimteņa pirmajā pusē gan sarakstīta kāda chronika (Seksta Jūlija Afrikānieša), kas sniedz Bībeles un baznīcas vēstures ziņas kopā ar visas pasaules vēsturi chronoloģiskā sakārtojumā un noderējusi par paraugu vēlākām viduslaiku chronikām; bet no tās uzglabāti tikai fragmenti (gabali). Pirmā baznīcas vēsture radās tikai tad, kad kristīgā ticība bija oficiāli atzīta.

Konstantīna Lielā laikā dzīvoja Eusebijs († 339/340), Cē sarejas bīskaps Palēstīnā, kas sarakstīja pirmo baznīcas vēsturi. Tai liela vēsturiska vērtība, jo tur uzglabāti izraksti no daudziem dokumentiem un rakstiem, kas vēlāk gājuši bojā. Viņš piedalījās arī Nikajas koncilā.

Eusebija baznīcas vēsture tika vēlāk papildināta un palika par pamatakmēni seno laiku baznīcas vēsturei.

¹ Sk. L. Adamoviča No Dzīvības Avota, 3. burtnīcu, 15. lp.

§ 2. Jerūzālemes pirmdraudze.

1. Draudzes sākumi.

1. Draudzes kodols. Jēzus mācekļu pulciņš Jerūzālemē sākumā nebija liels. Kopā turējās tikai 12 apustuļu¹, kas bija dzīvojuši ciešā sabiedrībā ar Jēzu viņa dzīves laikā, dažas sievietes, kas viņu bija pavadījušas pēdējā gaitā², un Jēzus tuvinieki: māte Marija ar Jēzus brāļiem³. Viņu vadonis bija Kēfa-Pēteris.

Drīz vien locekļu skaits pieauga. Mācekļi dedzīgi apliecināja savu ticību, ka Jēzus ir Dieva sūtītais pasaules Pestītājs un, sludinādami citiem par Jēzus darbiem un vārdiem, piegriezta viņus savam pulciņam. Viņi visi apzinājās, ka viņu vidū darbojas svēts Dieva gars, kas dod pastāvību viņu ticībai, dedzību viņu vārdiem, spēku un izturību viņu dzīvei un vienprātību viņu kopai. Dieva svētā gara vadīti, viņi jutās kā Dieva un Jēzus Kristus draudze.

Apustuļu darbu grāmata sniedz tuvākas ziņas par Jerūzālemes draudzes dzīvi pirmajā laikā:

2. Pieaugums Vasarassvētkos. * Kad Vasarassvētku⁴ diena atnāca, tad visi bija kopā vienā vietā. Piepeši nāca no debesīm troksnis, it kā varena vētra pūstu, un piepildīja visu namu, kur viņi sēdēja. Viņiem parādījās dalītas mēles it kā uguns (liesmas) un nolaidās uz ikvienu no viņiem. Visi tika piepildīti ar svētu garu un sāka runāt, kā gars viņiem iedvesa izrunāt.

Šim troksnim notiekot, sanāca kopā ļaužu pulks un iztrūkās... Visi brīnījās un, nesaprašā būdami, jautāja viens otram: „Kas tas būs?“ Bet citi zobodamies teica: „Tie ir salda vīna pilni.“

Tad Pēteris ar vienpadsmit (apustuļiem) nostājās (priekšā) un, paceldams savu balsi, uzrunāja ļaudis: „Jūs jūdu vīri un visi, kas mītat Jeruzālemē! lai tas jums ir zināms, un ielāgojiet manus vārdus. Šie nav vis piedzēruši, kā jums šķiet, jo ir (tikai) trešā dienas stunda (ap pulksten deviņiem rītā). Te piepildās pravieša Joēla vārdi⁵, kas sludināja Dieva gara izliešanu uz visu cilvēci pastarās dienās. Jūs Isrāēļa vīri, klausait šos vārdus: Jēzu Nacarieti, ko pats Dievs iezīmējis pie jums ar vareniem darbiem, brīnumiem un zīmēm, ko Dievs izdarījis caur viņu jūsu vidū, kā jūs paši to zināt, — šo vīru, kad viņš pēc Dieva nolemtā padoma un ar viņa priekšziņu bija (jums) izdots, jūs esat ar netaisnu cilvēku rokām piekaluši (pie krusta) un nonāvējuši. Bet Dievs ir atraisījis nāves sāpes un uzmodinājis viņu. Tam mēs visi esam liecinieki. Tad nu ar Dieva labo roku paaugstināts, viņš saņēma no Tēva svētā gara solījumu un izlēja to, ko jūs te redzat un dzirdat. Tāpēc lai viss Isrāēļa nams (visa tauta) nemaldīgi atzīst, ka par *Kungu* un *Kristu*⁶ Dievs viņu ir darījis, šo pašu Jēzu, ko jūs esat situši krustā.“

Kad viņi dzirdēja to, tie sajuta smeldzošas sāpes širdī un vaicāja Pēterim un citiem apustuļiem: „Vīri, brāļi, ko lai mēs darām?“ Bet Pēteris sacīja uz viņiem: „Atgriezieties (topiet citi cilvēki) un liecieties ikviens kristīties Jēzus Kristus vārdā, lai jūs dabūtu grēku piedošanu un saņemtu svētā gara dāvanu.“

Kas nu viņa vārdus uzņēma, tie likās kristīties (pagremdēties)⁷. Tai dienā tika piebiedrotas (draudzei) kādas trīs-tūkstoš dvēseles.

Bet viņi cieši turējās pie apustuļu mācības un (brāļu) kopības, pie maizes laušanas (kopmielasta) un lūgšanām. Viņi ieturēja parašu ik dienas vienprātīgi sanākt svētnīcā⁸;

pa mājām viņi lauza maizi un baudīja barību ar gaviļēm⁹ un sirds vientiesībā, slavēdami Dievu un mantodami labvēlību visos ļaudīs. Bet Kungs piebiedroja (draudzei) klāt katru dienu tādus, kas gribēja izglābties.* Apd. 2, 1—4. 6a. 12—17a. 22—24a. 32. 33. 36—38. 41. 42. 46. 47.

¹ Apd. 1, 13 nosauc vienpadsmit vārdus: Pēteris un Jānis un Jēkabs un Andrejs, Filips un Toms, Bartolomajs un Matajs, Jēkabs Alfaja dēls un Simons cēlots un Jūda Jēkaba dēls. Apd. 1, 15—26 stāsta, ka Jēzus nodevēja Jūdas vietā ar lozi ievēlēts par divpadsmito — Matia, kas arī bijis Jēzus darbības un augšāmcelšanās liecinieks. Sal. apustuļu sarakstus Mk. 3, 13—19, Mt. 10, 2—4 un Lk. 6, 12—14.

² Sk. Mk. 15, 39—41. Sal. No Dzīvības Avota 3. burtn. 108. lp.

³ Sk. Mk. 6, 3. Sal. No Dzīvības Avota 3. burtn. 44. lp.

⁴ Vasarassvētkus jūdi svētīja piecdesmitajā dienā pēc paschas svētkiem — par piemiņu bauslības došanai Sinajā.

⁵ Sk. Joēla grāmatu 3, 1—5.

⁶ Kristus = Christòs (grieķiski) = Mešiah (ebrējiski) = Svaidītais. Ar šo vārdu jūdi apzīmēja gaidāmo dievišķo glābēju, kas ar Dieva garu apveltīts (svaidīts), veiks savu uzdevumu pastarā laikā. Jēzus bija personas vārds, Kristus — goda vārds, tituls.

⁷ Jūdi, uzņemot savā draudzē pagānus, izdarīja ar tiem īpašu pagremdēšanas ceremoniju. Jānis Kristītājs (= Pagremdētājs) pagremdējot uzņēma dalībniekus gaidāmajā Dieva valstībā.

⁸ Vai Jēzus mācekļi turpināja arī ziedojumus (upuŗus) Jeruzālemes svētnīcā, par to nav nekādu tiešu ziņu.

⁹ Prieks un gaviles valdīja mācekļu pulkā tāpēc, ka viņi apzinājās esam Dieva valstības locekļi un droši gaidīja vistuvākajā nākotnē Kristus atnākšanu un galīgu Dieva valstības nostiprināšanos.

2. Ainas no draudzes dzīves.

1. Pēteris dziedina tizlo. * Pēteris un Jānis gāja kopā uz svētnīcu ap lūgšanas stundu. (Patlaban) nesa kādu vīru, kas bija tizls no dzimšanas; viņu nolika katru dienu priekš svētnīcas vārtiem, ko sauc par krāšņajiem, lai viņš varētu lūgt dāvanas no tiem, kas gāja iekšā svētnīcā. Redzēdams Pēteri un Jāni taisāmies iet svētnīcā, viņš lūdzās kādu dāvanu. Bet Pēteris ar Jāni cieši paskatījās uz viņu un teica: „Raugies uz mums.“ Tas pievērsās viņiem, gaidīdams no viņiem ko dabūt. Bet Pēteris teica: „Sudraba un zelta man nav; bet kas man ir, to es tev dodu: Jēzus Kristus Nacarieša vārdā — staigā!“ Satvēris viņu ar labo roku, Pēteris cēla viņu (kājās): tūdaļ viņa lieli un krumšļi tapa stingri, un viņš uzlēca augšā un varēja staigāt. Viņš iegāja ar viņiem svētnīcā, staigāja un lēkāja un slavēja Dievu.

Visi ļaudis redzēja viņu staigājam un Dievu slavējam un arī pazina viņu, ka šis bija tas pats, kas dāvanu dēļ bija sēdējis pie svētnīcas krāšņajiem vārtiem. Tie iztrūkās un uztraucās par to, kas viņam bija noticis.

Bet viņam pie Pēterā un Jāņa turoties, visi ļaudis iztrūkušies saskrēja pie viņiem kopā tā saucamajā Salamana stabu ailē¹. Pēteris, redzēdams to, sacīja uz ļaudīm: „Isrāēliešu vīri, ko jūs brīnāties par to, jeb ko tik cieši skatāties uz mums, it kā mēs ar savu pašu spēku jeb svētbijību būtu izdarījuši, ka viņš var staigāt. Abraāma, Isaāka un Jēkaba Dievs, mūsu tēvu Dievs, ir godībā cēlis savu dēlu Jēzu, ko nodevāt un aizliedzāt Pilāta priekšā... Dzīvības valdinieku jūs nokāvāt, bet Dievs viņu uzmodināja no mirušiem. Tam mēs esam liecinieki. Un tāpēc, ka šis (vīrs), ko jūs (še) redzat un pazīstat, ir ticējis viņa vārdam, viņa vārds ir to darījis stingru, un ticība, kas ar to nāk, ir šim cilvēkam devusi šo veselību visu jūsu acu priekšā...“ *

(Apd. 3, 1—16.)

¹ Salamana stabu aile — uz svētnīcas pagalma pusi atklāta stabu balstīta celtne. Sal. svētnīcas aprakstu No Dzīvības Avota 3. burtnīcā, 13. lp.

2. Pēteris un Jānis sinedrija priekšā. * Viņiem uz ļaudīm runājot, piestājās viņiem priesteri, svētnīcas (sardzes) priekšnieks un sadukieši, īgni par to, ka viņi mācīja ļaudis un sludināja Jēzus personā augšāmcelšanos no mirušiem. Tie sagraba viņus un ielika apcietinājumā līdz rītam, jo bija jau vakars... Otrā rītā sanāca kopā viņu tautas priekšnieki, vecākie un rakstumācītāji² un, nostādījuši apustuļus savā vidū, sāka izprasīt: „Kādā spēkā un kādā vārdā jūs to esat darījuši?“

Tad Pēteris, pilns svētā gara, sacīja viņiem: „Jūs tautas priekšnieki un vecākie! Ja mūs šodien izklaudina par neveselam cilvēkam izdarītu labu darbu, ar ko tas ir izdziedināts, tad lai top zināms visiem jums un visai Isrāēļa tautai, ka Jēzus Kristus Nacariēša vārdā, ko jūs esat krustā situši, bet ko Dievs ir uzmodinājis no mirušiem, — ka šai vārdā šis cilvēks stāv vesels jūsu acu priekšā. Tas ir akmens, ko jūs, nama cēlēji, esat atmetuši, bet kas ir tapis par stūŗa akmeni.

Nevienā citā nav pestīšanas,
un nav cita vārda apakš debess,
kas būtu dots cilvēkiem,
ar ko mēs varētu tikt izglābti.“

Kad nu viņi redzēja Pēterā un Jāņa vaļsirdību un noprata, ka tie ir nemācīti un vienkārši ļaudis, tad viņi brīnījās. Viņi

dabūja arī zināt, ka tie bijuši kopā ar Jēzu, redzēja ir izdziedināto cilvēku ar tiem stāvam, — un viņiem nebija nekā, ko bilst pretim. Viņi lika tiem iziet no sēdes un apspriedās savā starpā: „Ko lai darām ar šiem cilvēkiem?“

Ieaicinājuši tos (ieکشā), viņi pavēlēja tiem nemaz vairs nerunāt un nemācīt Jēzus vārdā. Bet Pēteris un Jānis atbildēja viņiem: „Spriediet paši, vai tas ir taisni Dieva priekšā — jums vairāk klausīt nekā Dievam? Jo mēs nevaram palikt nerunājuši par to, ko esam redzējuši un dzirdējuši.“

Tad viņi vēl vairāk piedraudēja tiem, bet atlaida tos, jo neatrada nekādu iemeslu, kā nosodīt tos; bet arī ļaužu dēļ — jo visi slavēja Dievu par to, kas bija noticis.*

(Apd. 4, 1—3. 5. 7—16. 18—21.)

² Notiek jūdu augstās tiesas (sinedrija), jūdu augstākās pašvaldības iestādes, sēde. Sal No Dzīvības Avota 3. burtn. 7. lp.

3. Apustuļu uzticība. * Atlaisti (vaļā) viņi nāca pie savējiem un izstāstīja, ko virspriesteri un vecākie bija viņiem teikuši... Tad visi vienprātīgi lūdza kopā Dievu, lai viņš dotu viņiem spēku arī turpmāk sludināt ar visu vaļsirdību. Un visi tapa pilni svēta gara un runāja Dieva vārdus ar drošu prātu. Bet ļaudis augsti cienīja tos, un vēl vairāk piebiedrojās tādi, kas ticēja uz Kungu, pulks vīru un sievu.

Kādreiz, kad apustuļi atkal sludināja svētnīcā, viņus atveda sinedrija (jūdu augstās tiesas) priekšā. Augstais priesteris viņiem vaicāja: „Mēs esam jums devuši stingru pavēli, lai jūs nemācītu vairs šai vārdā, bet jūs esat piepildījuši Jeruzālemi ar savu mācību!“ Bet Pēteris un citi apustuļi atteica:

„Dievam būs vairāk klausīt nekā cilvēkiem!“

Tad viņi šauta apustuļus un, piekodinādami nerunāt Jēzus vārdā, atlaida viņus. Bet tie nu liksmi aizgāja no sinedrija, jo bija turēti par cienīgiem (Jēzus) vārda dēļ ciest negodu. Katru dienu viņi nemitēdamies mācīja svētnīcā un mājās un sludināja prieka vēsti par Mesiju Jēzu.*

(Apd. 4, 23—31b; 5, 14. 28. 29. 40—42.)

4. Milestības gars. * Ticīgo pulkam bija viena sirds un viena dvēsele; un it neviens nesauca neko no savas mantas par savu, bet viss bija viņiem kopā. Ar lielu spēku apustuļi aplicināja Kunga Jēzus augšāmcelšanos, un liels prieks bija viņiem visiem. Jo trūkumu necieta neviens viņu starpā, proti:

kas bija zemes gabalu un māju īpašnieki, tie pārdeva (savus īpašumus) un atnesa maksu par pārdotajām vērtībām un nolika to pie apustuļu kājām, — tad katram izdeva daļu, cik tam katreiz bija vajadzīgs.

Josēfs, ko apustuļi sauca par Barnabu, kāds lēvīts, dzimis kiprietis, pārdeva tīrumu, kas viņam piederēja, un aiznesa naudu un nolika to pie apustuļu kājām.

Bet kāds vīrs, vārdā Ananija ar savu sievu Sappīru pārdeva savu īpašumu un saziņā ar sievu paturēja sev (daļu) no maksas un aiznesa (tikai) kādu daļu pie apustuļu kājām. Tad Pēteris teica: „Ananija, kāpēc sātāns piepildījis tavu sirdi, ka tu piekrāpi svēto garu un paturēji sev (daļu) no zemes gabala maksas? Vai tas, tavs būdams, nevarēja palikt tavš? Un vai pārdots tas nebija tavā vaļā? Kādēļ tu ieņēmi savā prātā tādu darijumu? Tu neesi melojis cilvēkiem, bet Dievam.“ Dzirdēdams šos vārdus, Ananija nokrita un bija pagalam.*

(Apd. 4, 32—5, 5)

Mācekļu skaitam pieaugot, bija grūti visus trūkumcietējus vienlīdzīgi apgādāt. Nemiers cēlās sevišķi tāpēc, ka mācekļu starpā bija Palēstīnas jūdi, diasporas jūdi un prosēliti (jūdu ticības biedri)³. Lai nedotu iemeslu diasporas jūdu un prosēlitu kurnēšanai, apustuļi deva viņiem tiesības iecelt pašiem savus pārstāvjus. Ar lozi izvēlēja septiņus vīrus diakonus (kalpotājus), kas rīkojās draudzes lietās kopā ar apustuļiem.

³ Diasporas (= izkaisījuma) jūdi dzīvoja jau vairākās paaudzēs izkaisīti pagānu starpā, gandrīz visās tā laika kultūras pilsētās. Tikai viens otrs bija atkal vēlāk apmeties dzīvot Jeruzālemē. Pagāni, apmeklējami jūdu sinagōgu dievkalpojumus, iepazīs ar jūdu ticības dzīvi. Daži pat pilnīgi pārgāja jūdu ticībā un izpildīja visus jūdu bauslības nosacījumus — likās apgraizīties, ievēroja ēšanas noteikumus, svētīja sabātu utt. Tādus sauca par prosēlītiem (pienācējiem). Bet citi pagāni tikai ticēja vienam Dievam, apmeklēja jūdu dievkalpojumus un izpildīja galvenos bausļus; tādus sauca par dievbijīgiem jeb dievcienītājiem. Pie katras diasporas jūdu draudzes turējās kāds pulciņš prosēlitu un dievticīgo.

§ 3. Pirmās vajāšanas un asinsliecinieki. Jaunas draudzes.

1. **Stefans.** Diakons Stefans (= vainags) bija dedzīgs vīrs un, sludinādams evaņģeliju diasporas jūdu sinagōgās Jeruzālemē, drīz sanāca ar viņiem strīdā par Jeruzālemes svētnīcas un Mozus bauslības nozīmi. Stefans mācīja, ka Jēzus nodibinātajā Dieva valstībā nevajagot ne svētnīcas, ne daudzo bauslības noteikumu. Pretinieki apsūdzēja viņu pie sinedrija par Dieva zaimotāju.

Kad augstais priesteris nopratināja Stefanu, viņš droši atbildēja, ka Dievs nedzīvo rokām taisītās ēkās un ka jūdi paši arī neesot pildījuši bauslību, bet nokāvuši vecos laikos Dieva praviešus un tagad taisno Jēzu.

Dzirdēdami tādu atbildi, jūdi sašutuši sagraba Stefanu, izgrūda viņu no pilsētas ārā un nomētāja akmeņiem, nenogaidīdami tiesas spriedumu. Jēzus mācekļi apglabāja Stefanu un gauži apraudāja viņu. (Apd. 6, 8—8, 2.)

2. Draudzes izplešanās ārpus Jeruzālemes. Arī citi dabūja ciest. Sinedrija sūtīti ļaudis gāja apkārt pa mājām un aizveda vīrus un sievas uz cietumu. Daudzi izklīda pa citām Jūdējas vietām un pa Samariju, daži nonāca pat Foinikijā, Kiprā un Antiochijā. Bet visur viņi jo projām sludināja evanģeliju un iemantoja jaunus draudzes locekļus. Tā vajāšanu dēļ draudze vēl jo vairāk izplatījās. Jauni mācekļu pulciņi radās daudz vietās ārpus Jeruzālemes.

Apustuļi palika kopā Jeruzālemē, apmeklējami arī kaimiņu draudzes un uzturējami ar tām dzīvu sakaru. Un jaundibinātās draudzes skatījās uz Jeruzālemes draudzi kā uz savu māti un ļoti cienīja apustuļu autoritāti.

Draudžu locekļus sauca par nacariešiem, tāpat kā bija iesaukts pats Jēzus.

3. Divi Jēkabi. Pēc kādiem gadiem nāca par Palēstīnas valdinieku Hērōda Lielā dēla dēls Hērōds Agripa (41—44) ar ķēniņa titulu. Gribēdams izpatikt jūdiem, viņš iesāka vajāt draudzes vadoņus. Jēkabu, Cebedaja dēlu, un varbūt arī viņa brāli Jāni, nonāvēja ar zobenu. Pēteris bija iemests cietumā, bet brīnišķā kārtā tapa brīvs un atstāja Jeruzālemi. Par draudzes vadoni palika Jēzus brālis („Kunga brālis“) Jēkabs, kas, stingri izpildīdams jūdu bauslību, bija ieguvis lielu cieņību arī jūdu acīs. Jūdu fanātiķi nomētāja viņu akmeņiem 62. g. p. Kr.

§ 4. Apustulis Pāvils.

1. Pāvils top par pagānu misionāru.

1. Antiochijas draudze. Jēzus mācekļu pulciņos sākumā bija tikai jūdi un prosēliti. Bet drīz viņiem sāka piebiedroties arī pagāni. Plašākos apmēros tas notika lielajā kultūras un tirdzniecības pilsētā Antiochijā (Sirijā pie Orontes upes). Pagāniem bija svešāds nacariešu vārds; viņi nosauca jauno draudzi par Kristus draudzi un viņas locekļus par kristiešiem, t. i.

Kristus piekritējiem. Antiochijas draudze palika par pagānu kristiānisma šūpuli. Te darbojies ilgāku laiku lielais pagānu misionārs Sauls-Pauls (latviešu bībelē: Pāvils)¹.

¹ Diasporas jūdiem blakus jūdu vārdam parasti bija arī otrs — pagānu vārds ar līdzīgu izrunu, piem. Jēsus = Jasons, Sauls = Pauls.

2. Pāvils top par apustuļi. Par Pāvila jaunību Apustuļu darbu grāmatā atrodams šāds viņa paša stāstījums Jerūzālemes jūdiem:

* „Esmu jūds, dzimis Tarsā Kilikijā, bet uzaudzināts šai pilsētā. Pie (rakstu mācītāja) Gamaliēla kājām (es esmu kā mācekļis sēdējis un) dabūjis izglītību, kā to stingri prasa tēvu bauslība; es esmu dedzīgi turējies pie Dieva, kā jūs visi šodien. Šo (kristiešu) mācību es esmu vajājis līdz nāvei, saistīdams un cietumā nododams vīrus un sievas, kā to var man apliecināt augstais priesteris un visa vecāko padome (sinedrijs). No tiem arī dabūju vēstules tautas brāļiem Damaskā un devos ceļā, lai apcietinātu tur atrodošos un vestu tos uz Jerūzālemi nosodīt. Bet kad es biju ceļā un tuvojos Damaskai, ap pusdienas laiku piepeši apspīdēja mani no debesīm spilgts gaišums, es nokritu pie zemes un dzirdēju balsi man sakām: „Saul, Saul, ko tu mani vajā?“ Es atteicu: „Kas tu esi, Kungs?“ Viņš teica uz mani: „Es esmu Jēzus Nacarietis, ko tu vajā.“ Tad es teicu: „Ko lai es daru, Kungs?“ Kungs uz mani teica: „Celies augšā un ej uz Damasku; tur tev pateiks visu, kas tev jādara.“

Tā kā es nevarēju redzēt, šā spožā gaišuma apstulbināts, tad mani ceļa biedri veda mani aiz rokas, un tā es nonācu Damaskā. Ananija, kāds dievbijīgs vīrs, kas dzīvoja pēc bauslības un ko visi tur dzīvojošie jūdi ļoti ieteica, atnāca pie manis, nostājās man klāt un teica: „Brāli Saul, raugies augšup.“ Un es tai pašā stundā varēju viņu saredzēt. Bet viņš teica: „Mūsu tēvu Dievs ir izvēlējies tevi, lai tu atzītu viņa prātu, redzētu Taisno (Kristu) un dzirdētu balsi no viņa mutes, jo tev jātop viņam par liecinieku, kas visu ļaužu priekšā liecinātu, ko tu esi redzējis un dzirdējis. Bet tagad, ko tu vēl vilcinies? Celies augšā, liecies kristīties un nomazgā savus grēkus, piesaukdams viņa vārdu.“

Kad es biju atkal atgriezies Jerūzālemē un lūdzu Dievu svētnīcā, es nokļuvu ekstazē² un redzēju Viņu man sakām: „Steidzies žigli prom no Jerūzālemes, jo viņi (še) nepieņems tavu liecību par mani.“ Es teicu: „Kungs, viņi zin, ka es esmu apcietinājis un licis šaust sinagōgās tos, kas tev tic; un

kad izlēja tava liecinieka Stefana asinis, ir es pats tur stāvēju klāt, un tas man labi patika, un es sargāju drēbes tiem, kas viņu nonāvēja.“ Bet viņš uz mani teica: „Dodies ceļā, jo es izsūtu tevi pie pagāniem tālu prom.“ * (Apd. 22, 3—21.)

Vēstulē galatiešiem³ Pāvils sniedz par sevi šādas ziņas: * Tad es gāju uz Sirijas un Kilikijas apgabaliem. Bet es biju nepazīstams vaigā Kristus draudzēm Jūdējā; tās bija tikai dzirdējušas stāstam: „Kas mūs kādreiz vajāja, tas tagad sludina ticību, ko viņš reiz gribēja izdeldēt,“ — un tās slavēja par mani Dievu.* (Gal. 1, 21—24.)

² Ekstazes stāvoklī cilvēks jūtas it kā aizrauts garā no ikdienas dzīves un pacelts tiešā sakarā ar Dievu. Viņa gara pārdzīvojumi ir tik spilgti, ka viņš it kā redz parādības acu priekšā norisināties, it kā tieši dzird Dieva balsi. Ekstazē Pāvils redzēja Kristu arī Damaskas tuvumā un piedzīvoja savu atgriešanos. Ekstazē Pāvils arī citās reizēs pieredz Dieva atklāsmi.

³ Galatiešu vēstuli Pāvils rakstījis Galatijas provinces kristīgām draudzēm Mazāzijā.

3. Apustuļu vienošanās. * Pēc tam pa četrpadsmit gadiem es atkal gāju uz Jeruzālemi, kopā ar Barnabu, paņemdams līdzī arī Titu. Bet es gāju atklāsmes ierosināts. Es cēlu viņiem priekšā evaņģeliju, ko es sludinā pagānos, sevišķi iecienītajiem (apustuļiem), lai (noskaidrotu), ka es neteiku, jeb nebūtu tecējis veltīgi...¹ Un šie iecienītie man neko nav uzlikuši. Turpretim viņi redzēja, ka man uzticēts evaņģēlijs pagānu pasaulē tāpat kā Pēterim jūdu tautā, jo tas, kas iedarbojas Pēterī, (vadīdams viņu) uz apustuļu amatu jūdu tautā, iedarbojas arī manī pagānu pasaulē. Viņi atzina arī žēlastību, kas man bija dota. Un Jēkabs, Kēfa un Jānis, ko turēja par pīlariem, deva man un Barnabam labo roku sadraudzībā, ka mēs (esam izredzēti) pagāniem, bet viņi jūdiem. (Viņi atgādināja mums) tikai, lai atceramies (Jeruzālemes jūdu kristiešu draudzes) nabagus, ko es arī esmu rūpējies izdarīt.*

(Galat. 2, 1. 2. 6—10).

¹ Jūdi, pāriedami kristīgā draudzē, sākumā izpildīja vēl visas bauslības prasības. Apustuļi bija pārliecināti, ka arī viss tas nepieciešams pestīšanas iegūšanai, un prasīja to arī no pagāniem, kas gribēja piebiedroties Kristus draudzei. Pāvils bija uzņēmies draudzē pagānus, neprasīdams no tiem jūdu bauslības dzīvi, bet daži jūdi kristieši negribēja atzīt šādus pagānu kristiešus par pilntiesīgiem draudzes locekļiem. Tagad bija jānoskaidro, vai pagāniem būs obligāta jūdu bauslība. Ja šo prasību paturētu spēkā, tad Pāvila līdzšinējais darbs būtu atzīts par veltīgu. — Tits bija kāds no Pāvila mācekļiem un darba biedriem, kas neturējās pie jūdu bauslības.

2. Pāvila misijas darbība.

1. **Darbības raksturojums.** Antiochija palika par Pāvila darbības izejas punktu. No šejienes iziedams, viņš apmeklēja visas ievērojamākās Mazāzijas, Makedonijas un Grieķijas pilsētas, ilgāki uzkavēdamies Korintā un Efesā¹. Viņš mēdza griezties svešā vietā vispirms pie jūdiem un kā rakstumācītājs uzstājās viņu sinagogās. Sludinādams Jēzu Kristu, viņš tur iegūst dažus draugus, bet jo vairāk pretiniekus un vajātājus. Taču viņam rodas arvienu savs piekritēju pulciņš — no jūdiem, prosēlītiem un „dievbijīgiem“ pagāniem, — pie kura drīz tiek pievilkti arī citi pagāni. Tā vienā pilsētā pēc otras nodibinās kristīgas draudzes ar dažiem desmitiem locekļu. Vecākie vai izcilākie darbinieki stājas draudžu priekšgalā.

Ap Pāvilu pulcējās vairāki darba biedri: Barnaba un Jānis Marks, Timotejs, Sila, Tits, Lūka, Aristarchs, Akvila ar savu sievu Prisku u. c. Tie pavadīja viņu ceļojumos no vienas draudzes uz otru un palīdzēja viņam misijas darbā, bet dabūja arī pastāvīgus uzdevumus pie draudzēm, kur pats Pāvils nevarēja ierasties.

Pāvila veselība nebija nekāda stiprā. Slimība traucēja viņa darbību, bet viņš neatlaidīgi sekoja savam misionāra uzdevumam visu savu mūžu.

No draudzēm viņš nesapņēma nekādu atlīdzību par savām pūlēm. Jau jaunībā viņš bija iemācījies telšu taisītāja (telšu auduma piegriezēja) amatu un pārtika savos misijas ceļojumos no sava roku darba. Viņš negribēja dot citiem iespēju teikt, ka viņš sludina, meklēdams savu labumu. Citādi viņš atzina, ka „ikviens strādnieks ir savas algas cienīgs“ un ka draudzēm tāpēc būtu pienākums arī uzturēt apustuļus (Sk. 1. Kor. 9. 4—6. 15—18).

Nodibinātās draudzes Pāvils cenšas arī vēlāk apmeklēt, lai pamācītu un stiprinātu ticībā, novērstu ieviesušās nekārtības un dotu padomus, kā iekārtot dzīvi. Un kur viņš pats nespēj nokļūt vajadzīgā brīdī, turp viņš sūta kādu no saviem darba biedriem, dodams bieži vien līdz vēstuli, adresētu visai draudzei vai atsevišķām personām. Trīspadsmit no Jaunās Derības vēstulēm nes Pāvila vārdu. Ievērojamākās to starpā ir četras vēstules: divas no tām Pāvils rakstījis Korintas draudzei, vienu Romas draudzei un vienu galatiešu draudzēm.

Dažādus kārtējus draudžu uzdevumus (sapulču vadību, dāvanu vākšanu un izdalīšanu, sazināšanos un sarakstīšanos ar Pāvilu un citām draudzēm) uzņēmas bez atlīdzības pirmie draudzes locekļi jeb citi cienīgākie kristieši draudzē.

dzēm: kur kāds ir vājš, tur esmu es arī, kur kādam piedauzība, tur degu arī es. Ja jālielās, tad es lielīšos ar savu vājību. Mūsu Kunga Jēzus Dievs un Tēvs, kas ir slavēts mūžu mūžos, zin, ka es nemeloju.“* (2. Kor. 11, 23—30.)

* Kungs uz mani ir sacījis: „Pietiek tev mana žēlastība, jo spēks nespēcībā parādās pilnā mērā.“ Tāpēc labprāt vairāk lielīšos ar savu nespēcību, lai Kristus spēks nolaistos uz mani. Tāpēc man ir labs prāts nespēcībās, parestībās, bēdās, vajāšanās un spilēs — Kristus labā. Jo kad es esmu vājš, tad esmu spēcīgs.* (2. Kor. 12, 9—10.)

3. **Cietums un nāve.** Kādus septiņus gadus turpinājās Pāvila rosīgā darbība. Viņš loloja cerības apmeklēt vēl arī Romu un Spāniju. Bet papriekš vēl bija jānovēd Jeruzālemes draudzei pagānu kristiešu dāvanas. Jeruzālemes svētnīcā Pāvilam uzbruka fanātiskie jūdi, kas ienīda viņu kā ticības atkritēju. Romiešu sargu pulks gan izglāba viņam dzīvību, bet paturēja viņu apcietinājumā un aizveda uz Cēsareju, kur viņš palika cietumā pāris gadus. Kad tiesāšanas gaita kļuva Pāvilam nelabvēlīga, viņš atsaucās kā Romas pilsonis⁴ uz ķeizara tiesu Romā.

Pāvils nonāca Romā sargu pavadībā un palika policijas uzraudzībā, kamēr viņa lietu iztiesāja. Miris viņš Romā mcekļa nāvē ķeizara Nerona valdības laika (54—68) otrā pusē, bet viņa nāves gadu nevar droši noteikt. Daži aizrādījumi atbalsta domas, ka Pāvils būtu vēl ticis atsvabināts no apcietinājuma un vēl reiz apceļojis Makedonijas un Mazāzijas draudzes, paspējis arī darboties Spānijā un, otru reizi apcietināts, nokļuvis atkal Romā, kur tad beidzot notiesāts uz nāvi (ap 64. g.).

¹ Korinta — ievērojama tirdzniecības pilsēta uz Korintas (Istmas) zemes šauruma ar ostu uz divām jūrām. Efesa — viena no vislielākajām Mazāzijas pilsētām, netālu no Aigeja jūras.

² Sieksta — koka bluķi ar izkaltiem robiem, kuŗos iesloga apcietināto kājas, tā ka tie nevar ne no vietas pakustēties.

³ Trīsdesmit deviņi sitieni bija augstākais miesas soda mērs, ko piesprieda jūdu sinagōgu tiesas.

⁴ Romas pilsonim bija tiesības apellēt pie ķeizara tiesas Romā. Šādā gadījumā provinces tiesas nedrīkstēja izspriest viņa lietu.

3. Pāvila mācība.

Ticības taisnība. Pāvils atzina visā pasaulē un tāpat arī cilvēku dzīvē Dieva absolūto (pilnīgo) noteikšanu. Pašu cilvēku spējas viņš redzēja grēka samaitātas un bija pārliecināts, ka

cilvēks pats ar saviem spēkiem nevar iegūt taisnību Dieva priekšā. Bet Dievs savā mīlestībā ir žēlīgs un taisno grēcīgo cilvēku Jēzus Kristus dēļ. Jēzus Kristus, iemājojams garīgi cilvēkā, pārvērš viņu par Dieva bērnu.

* (Dieva) žēlastībā jūs esat izglābti savas ticības dēļ, un tas nav jūsu nopelns, tā ir Dieva dāvana.

Ne no darbiem (nāk cilvēka taisnība), lai neviens nevarētu lielīties.

Mēs esam viņa darbs. (Efes. 2, 8. 9.)

Sk. iepriekšējā lappusē Pāvila vārdus 2. Kor. 12, 9. un 22. lpp. Gal. 5, 13. 14.

* Dievs ir tas, kas jūsos veic pēc sava labā prāta ir gribēšanu, ir veikšanu.* (Fil. 2, 13.)

* Jūs visi esat Dieva bērni, ticēdami Kristum Jēzum.* (Gal. 3, 26.)

Dieva bērna drošība.

* Mēs zinām, ka *tiem, kas Dievu mīl, viss nāk par labu*,
proti: tiem, kas pēc viņa nodoma aicināti...

Ja Dievs par mums,
kas būs pret mums?

Viņš taču savu paša Dēlu nav taupījis,
bet par mums visiem ir viņu nodevis.

Kā tad lai viņš līdz ar to nedāvātu mums visu (citu)?..

Es zinu tiešām,

ka ne nāve, ne dzīvība,
ne eņģeļi, ne garu virsnieki,
ne tagadne, ne nākotne,

ne spēki augstumos, ne dziļumos¹,

ne arī cits kāds radījums

nevar mūs šķirt no Dieva mīlestības,

kas ir iekš Kristus Jēzus mūsu Kunga.*

(Rom. 8, 28. 31. 32. 38. 39.)

¹ Te minētas dažādas garīgas būtnes, kuŗu varā toreiz domāja esam cilvēkus un redzamo pasauli.

Kristus Jēzus paraugs. * Darait manu prieku pilnīgu un dzīvojiet labā saskaņā, vienā un tai pašā mīlestībā, saticīgi un vienis prātis; nedarait neko ķildas gara jeb liekas godkārības dzīti, bet pazemībā turiet cits citu pārāku par sevi pašu, neraugaities neviens uz savu labumu, bet ikkatrs uz to, kas der citiem.

Tādu prātu turiet savā starpā, kāds ir Kristum Jēzum:
 Dieva veidā būdams,
 viņš netiecās pēc Dieva līdzības,
 bet iztukšoja sevi,
 pieņemdams kalpa veidu,
 tapdams līdzīgs cilvēkiem.
 Viņš izturējās pilnīgi kā cilvēks
 un pazeminājās paklausībā līdz nāvei,
 pat līdz krusta nāvei.
 Tāpēc arī Dievs ir viņu augsti paaugstinājis,
 un dāvinājis viņam vārdu,
 kas iet pāri visiem vārdiem,
 lai Jēzus vārdā liecas visi ceļi
 tiem, kas ir debesīs un zemes virsū un apakš zemes,
 un lai katra mēle apliecina,
 ka Jēzus Kristus ir Kungs
 Dievam Tēvam par godu. * (Filip. 2, 2—11.)

Mīlestības augstā dziesma.

* Ja es runāju ar cilvēku un eņģeļu mēlēm,
bet man nav mīlestības,
 tad es esmu skanošs vaņš un šķindošs zvārgulis.

Un ja man ir praviešu dāvanas,
 un es zinu visus noslēpumus un visu atziņu,
 un ja man ir visa ticība, ka varētu pārceļt kalnus,
bet man nav mīlestības,
 tad es neesmu nekas.

Un ja es izdalu nabagu dāvanās visu savu mantu,
 un ja es atdodu savu miesu, lai mani sadedzinātu,
bet man nav mīlestības,
 tad nav man (no tam) nekāda labuma.

Mīlestība ir pacietīga un labsirdīga, mīlestība
 mīlestība nelielās, nav uzpūtīga. [neskauž,
 Tā netraucē pieklājību, nemeklē savu labumu,
 tā nepukojas, netur prātā ļaunu,
 tā nepriecājas par netaisnību, bet priecājas līdzī
 patiesībai.

Tā panes visu, tic visu, cerē visu, pacieš visu.

Mīlestība nekad nebeidzas...

Tad nu paliek *ticība, cerība, mīlestība* — šīs trīs,
 bet lielākā no tām ir mīlestība. (1. Korint. 13.)

§ 5. Apustuļu laikmeta beigas.

1. Ziņas par 12 apustuļiem. Pēteris un Jānis.

1. **Pētera leģendas.** Par lielākās apustuļu daļas darbību un likteni nav uzglabājušās drošas ziņas. Vēlāk stāstīja, ka viņi esot izdalījuši savā starpā visu „pasauli“ un tad, darboties katrs savā apgabalā, apm. 25 gadu laikā nodibinājuši kristīgo baznīcu. Tā, piem., katoļu baznīca uzskata Pēteri par Romas draudzes dibinātāju un pirmo vadītāju. Bet šīm ziņām nav vēsturiska pamata. Arī par Pētera darbību ārpus Palēstīnas ir ļoti trūcīgas drošas ziņas; viss cits ir leģendas. Mēs zinām tikai, ka viņš ir bijis rosīgs misijas darbinieks, kas beidzot nonācis arī Romā un tur miris mocekļa nāvē. Pētera vārdu nes divas Jaunā Derībā uzņemtas vēstules.

Kāda leģenda stāsta par Pēteri:

Kad Romā ķeizara Nerona laikā izcēlās kristiešu vajāšana, kristīgie brāļi skubināja Pēteri atstāt Romu un meklēt citur drošāku dzīvi. Pēteris jau bija izgājis caur Romas vārtiem, kad pa mazu gabaliņu satika kādu pretimnācēju, kurā pazina Jēzu. Pēteris prasīja: „Kungs, kurp eji?“ (Quo vadis, Domine?). Kungs atbildēja: „Es gribu Romā vēl reiz likties sisties krustā.“ Tad Pēteris izbijies un nokaunējies griezās ar viņu atpakaļ un tika apcietināts un notiesāts uz nāvi. — Par soda izpildīšanu stāsta, ka viņš sists krustā, bet ar galvu uz leju, jo tā viņš pats lūdzis; viņš neuzskatījis sevi par cienīgu mirt tādā pašā veidā kā Jēzus.

2. **Jānis.** Par Jāni Cebedaja dēlu draudzes trādicija dalās. Daži avoti min viņa mocekļa nāvi Jerūzālemē reizē ar paša brāli Jēkabu (ap 44. g.). Cita trādicija uzskata viņu par to pašu presbiteru Jāni, kas darbojies vēl otrā gs. sākumā Efesā un miris tur sirmā vecumā. Šī trādicija tur Jāni arī par „Jāņa parādīšanas“ grāmatas, triju Jāņa vēstuļu un Jāņa evaņģelija autoru. Leģenda stāsta, ka ķeizars Domitiāns izsūtījis viņu trimdā uz Patmas salu, no kurienes viņš atgriezies pēc Domitiāna nāves. Šie uzskati par Jāni valdīja baznīcas aprindās.

Leģenda stāsta par Efesas Jāni:

Sirmā vecumā Jānis nevarēja vairs pats aiziet uz draudzes sapulcēm; tāpēc nešus nesa viņu uz turieni. Bet arī izrunāt viņš nespēja vairāk, kā tikai vārdus: „Bērniņi, mīliet cits citu!“ Beidzot klātesošajiem mācekļiem un brāļiem apnika vienmēr vienu un to pašu klausīties, un viņi teica: „Mācītāj', kādēļ tu vienmēr to saki?“ Tad viņš atbildēja: „Tas ir Kristus bauslis, un kad to izpilda, tad pietiek.“

3. Dieva mīlestība Jāņa rakstos. Jāņa evaņģelijā un Jāņa vēstulēs augsti cildināta dievišķā mīlestība:

* Tik ļoti Dievs mīlējis pasauli,
ka devis savu vienpiedzimušo dēlu,
lai neviens, kas tic viņam, nepazustu,
bet dabūtu mūžīgo dzīvību.* (Jāņ. ev. 3, 16.)

* Mīļie, mīlēsim cits citu,
jo mīlestība ir no Dieva,
un ikviens, kas mīl, tas ir no Dieva dzimis
un atzīst Dievu.
Kas nemīl, tas nav atzinis Dievu,
jo *Dievs ir mīlestība...*

Mīļie, ja tā Dievs mīlējis mūs,
tad arī mums pienākas citam citu mīlēt.
Dievu neviens nemūžam nav redzējis:
kad mēs mīlam cits citu,
tad Dievs paliek iekš mums,
un viņa mīlestība ir sasniegusi pilnību iekš mums...
*Dievs ir mīlestība,
un kas paliek mīlestībā,
tas paliek iekš Dieva un Dievs iekš viņa.*
Mīlestība ir sasniegusi pilnību mūsu vidū,
tā ka mums ir paļāvība tiesas dienā...
Bailes nav mīlestībā,
bet pilnīga mīlestība izmet bailes,
jo bailes tur acu priekšā sodu,
un kas baidās, tas nav sasniedzis pilnību.
*Mēs mīlam,
jo viņš pirmais mīlējis mūs.*

Ja kas saka: es mīlu Dievu,
bet ienīst savu brāli,
tas ir melkulis.
Jo kas nemīl savu brāli, ko viņš ir redzējis,
tas Dievu, ko viņš nav redzējis, nevar mīlēt.
Un šis bauslis ir mums no viņa,
*lai tas, kas mīl Dievu,
mīlētu arī savu brāli.*

Ikviens, kas tic, ka Jēzus ir Kristus,
tas ir no Dieva dzimis;
un ikviens, kas mīl savu dzemdinātāju,
tas mīl arī viņa dzemdināto.

Tad mums rodas atziņa, ka mēs mīlam Dieva bērņus, kad mēs Dievu mīlam un darām viņa baušļus. *Jo tā ir Dieva mīlestība, ka mēs viņa baušļus turam; un viņa baušļi nav grūti, jo viss, kas Dieva dzemdināts, uzvar pasauli. Un tā ir uzvara, kas uzvar pasauli, — mūsu ticība.* Pasaules uzvarētājs ir tikai tas, kas tic, kā Jēzus ir Dieva Dēls. *

(1. Jāņ. vēst. 4^r—5^s.)

2. Pagāņu kristiešu un jūdu kristiešu draudzes.

1. Pagāņu kristieši. Lielākā daļa apkārtceļotāju evanģelistu (evanģelija sludinātāju), kas izplatīja pasaulē kristīgo ticību, mums nav zināmi, arī pēc vārda nē. Dažā labā vietā kristīgā ticība nonāca arī tāpat, bez evanģelistu starpniecības; tirgotāji, kuģinieki, strādnieki izplatīja to. Tā pirmā gadsimteņa beigās nelieli kristiešu pulciņi bija sastopami jau daudzās pilsētās ap Vidus jūru un tās apkārtnē.

Pirmajā laikā kristīgās draudzēs, liekas, bija liels pārsvars vidējām un zemākām šķirām (amatniekiem, tirgotājiem, kalpotājiem, vergiem). Netrūka gan jau sākumā viens otrs augstāko un bagātāko aprindu pārstāvis, bet lielākā skaitā tādi ļaudis nāca klāt tikai vēlākā laikā. Arī izglītotie pagāni sāka lielākā skaitā iestāties kristīgās draudzēs tikai otrā gadsimtenī.

Pagāņu kristieši neturējās pie jūdu bauslības: nelikās apgraizīties un neievēroja stingros ēšanas un šķīstīšanās noteikumus utt. Bet brīvība no bauslības jūga nemudināja viņus uz tikumisku vaļību. Viņi ticēja, ka Dieva svētais gars vadīs tos uz īstiem tikumības darbiem.

Viņi turējās pie Pāvila vārdiem:

Jūs esat aicināti uz brīvību, brāļi!
Tikai brīvība nedrīkst veicināt miesas vaļu,
bet kalpojiet cits citam mīlestībā.
Jo visa bauslība piepildās vienā bauslī,
proti: tev būs mīlēt savu tuvāku kā sevi pašu.

(Gal. 5, 13.14.)

2. Jūdu kristieši. Kristieši, kas nāca no jūdiem, gan stingri izpildīja visus bauslības noteikumus. Daudzi no viņiem

prasīja to pašu arī no pagānu kristiešiem un uzstājās pret Pāvilu un viņa domu biedriem, kas sludināja brīvību no bauslības. Bet mērenākie jūdu kristieši meklēja izlīgšanu.

66. g. p. Kr. jūdu tauta, romiešu pārvaldnieku varmācības saniknota, sacēlās pret romiešiem un cerēja nodibināt pati savu valsti ar savu mesianisku valdinieku priekšgalā. Jūdu kristieši šai cīņā nepiedalījās. Kad Romas ķeizara Vespasiāna kara pulki viņa dēla Tita vadībā aplenca Jeruzālemi, turienes kristīgā draudze bija atstājusi pilsētu un pārcēlusies Jardānas austrumos. Tā kristieši arī izglābās no šausmām, ko Jeruzālemes iedzīvotāji dabūja ciest aplenkšanas laikā (bads, savstarpējās cīņas), kā arī Tita kara pulkiem Jeruzālemi ieņemot un izpostot (70. g.). Daudz jūdu gāja bojā, bet vēl vairāk krita romiešu gūstā, tika nosūtīti pie spaidu darbiem kalnraktuvēs un uz cirku cīņām un dabūja arī piedalīties Tita triumfa gājienā. Uz triumfa vārtiem attēlots gājiens ar nolaupītiem Jeruzālemes svētnīcas rīkiem.

1. zīm. Cilnis Tita triumfa arkas vārtu iekšpusē:

Tita triumfa gājiens iet caur arku (pa labi) — karēivji nes laupījumu: galdu priekšāliekamām maizēm, kuņģam pievienotas 2 sudraba bazūnes, ko pūta upuņa laikā; tad septiņzūburu zelta lukturi. Katram gabalam pa priekšu nes tabulas ar attiecīgiem uzrakstiem. Karēivju vidū arī jūdu gūstekņi nolaistām galvām.

Uz izpostītās Jeruzālemes drupām atkal nometās blakus pagāniem un jūdiem jūdu kristiešu draudze. Bet plaisa starp jūdiem un kristiešiem tagad tapa dziļāka. Kristieši novērsās no jūdiem un uzskatīja sevi par īstajiem Vecās De-

rības solījumu mantiniekiem. Jūdi atkal nolādēja kristiešus kā atkritējus un izslēdza pat jūdu kristiešus no sinagōgu draudzēm.

Brīvprātīgākie jūdu kristieši sakusa kopā ar pagānu kristiešiem. Bet draudzes, kas vēl stingri turējās pie dažādiem bauslības noteikumiem, nošķīrās savrup un palika ārpus kristīgās baznīcas. Tās vēl pastāvēja austrumos no Jardānas līdz 7. gs., kad iebruka arabi un iznīcināja tās.

§ 6. Kristīgo draudžu dzīve pirmajos gadsimteņos.

1. Sagatavošanās un iestāšanās draudzē.

1. **Katēchumenu mācība.** Pagāns, kas bija ieinteresējies par kristīgo ticību, sāka apmeklēt kristīgās draudzes sapulces. Sākumā viņš bija tikai katēchumens (mācekļis), ko iepazīstināja ar galvenajiem kristīgās mācības gabaliem. Kad mācības kurss bija nobeigts, katēchumenu uzņēma ar kristību par pilntiesīgu kristīgās draudzes locekli.

Katēchumenu mācības saturs bija ticības mācības un tikumības jautājumi. Ticības mācības pamatos bija draudzes ticības apliecības, kas bija gan dažādās vietās dažādas, bet apliecināja vienu un to pašu saturu, bieži ar līdzīgiem vārdiem.

* Es ticu uz Dievu, Tēvu, visuvareno,
un uz Kristu Jēzu, viņa Dēlu vienpiedzimušo, mūsu
Kungu,
un uz Svētu Garu, svētu baznīcu, miesas augšām-
celšanos.* (Kāda sena ticības apliecība).

* Es ticu uz Dievu, Tēvu, visuvareno;
un uz Kristu Jēzu, viņa Dēlu vienpiedzimušo, mūsu
Kungu,
kas piedzimis no Svētā Gara un jaunavas Marijas,
Pontija Pilāta laikā krustā sists un aprakts,
trešē dienā augšāmcēlies no mirušiem,
uzkāpis debesīs, sēdies pie Tēva labās rokas,
no kurienes nāks tiesāt dzīvus un mirušus;
un uz Svētu Garu, svētu baznīcu,
grēku piedošanu un miesas augšāmcēlšanos.*
(Senā Romas draudzes ticības apliecība
ap 200 g. p. Kr.).¹

Tikumības mācības paraugs:

* Ceļi ir divi: viens — dzīvības un otrs — nāves ceļš, bet daudz atšķirības ir abu ceļu starpā.

Dzīvības ceļš ir šis: Pirmkārt — mīli Dievu, kas tevi radījis, otrkārt — savu tuvāku kā sevi pašu. Bet visu, *ko tu gribi, lai tev nenotiktu, to nedari arī tu otram.*

Šais vārdos ir šāda mācība: Svētījiet tos, kas jūs nolād, un lūdziet par saviem ienaidniekiem, bet gavējiet par saviem vajātājiem. Jo kas tā par labvēlību, ja jūs mīlat tos, kas milē jūs? Vai pagāni nedara to pašu? Bet jūs, mīliet tos, kas jūs ienīst, tad jums nebūs naidnieka.

Bet nāves ceļš ir šis: pār visām lietām tas ir ļauns un lāsta pilns: slepkavības, laulības pārkāpšanas, iekāres, netiklības, zādzības, elku kalpības, buršanas utt. Kaut jūs, bērni, tiktu izrauti no visām tādām lietām.

Uzmanies, ka neviens tevi nenomaldina no šīs mācības ceļa, mācīdams tevi iztikt bez Dieva. Jo ja tu vari panest visu Kunga jūgu, tad tu būsi pilnīgs. Bet ja tu nevari, tad dari, ko vari. Bet no ēšanas noteikumiem nes to, ko vari: tik no elkupuņu gaļas² ļoti sargies, jo tā ir kalpošana nedzīviem dieviem.* (Divpadsmit apustuļu mācība, 1—6.)³

¹ Šī ticības apliecība Romā bija jāiemācās katram katēchumenam un tad jāapliecina priekš kristības svinīgi visas draudzes priekšā. Citās draudzēs bija līdzīgas apliecības, kas atšķirās no Romas apliecības tikai ar atsevišķiem izteicieniem. No senās Romas ticības apliecības ir izcēlusies tā sauktā *apustuļu ticības apliecība*, ko vēl tagad atrodam mūsu katķismā. Apustuļu ticības apliecība bijusi lietošanā ap 400. gadu Dienvidusgallijā un vēlāk pieņemta visā rietumbaznīcā.

² Elkupuņu gaļu pagāni bieži sagatavoja par mielastu. Dažādos elku svētkos pat visu tirgū pārdodamo gaļu aplacīja ar svētu ūdeni, lai katrs mielasts mājās, kur ēdis šādu gaļu, taptu par upura mielastu. Tāpēc kristiešiem bija grūti izsargāties no elkupuņu gaļas, sevišķi, ja kāds apmeklēja pagānu radus un draugus viņu mājās.

³ „Divpadsmit apustuļu mācība“ (Didachē) ir kāds pirmkristīgās rakstniecības piemineklis, laikam apm. no 100. g.

* 2. **Par kristību.** Kristīšana (pagremdēšana) jāizdara tā: Pēc tam, kad jūs visu to (iepriekšējo mācību) esat izstāstījuši (katēchumeniem) priekšā, kristījiet Dieva Tēva un Dēla un Svētā Gara vārdā dzīvā (tekošā) ūdenī. Bet ja tev tāda nav, tad uzlej uz galvu trīsreiz ūdeni Tēva un Dēla un Svētā Gara vārdā.

Priekš kristības kristītājs¹ lai gavē kopā ar kristījamo un, ja iespējams, arī kādi citi. Bet kristījamam liec gavēt iepriekš vienu jeb divas dienas.*

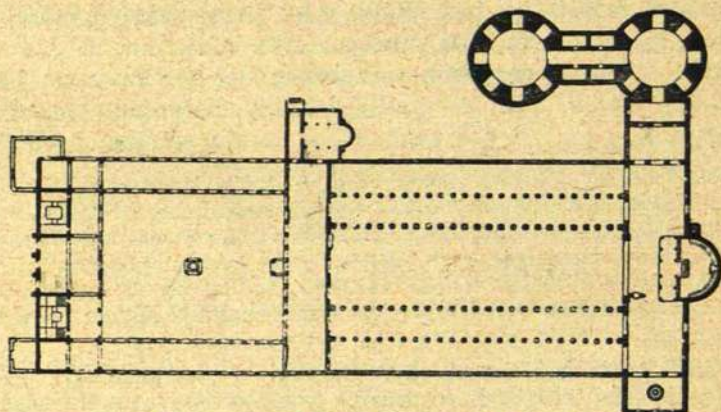
(Divpadsmit apustuļu mācība, 7.)

Kristīt mēdza Lieldienu naktī jeb Vasarsvētkos. Kristījamie ieradās baltās drēbēs. Pēc atteikšanās no velna (pagānisma) deva solījumu staigāt pa dzīvības un gaismas ceļu un apliecināja ticību Dievam un Jēzum Kristum, vēlāk arī Svētajam Garam. No ūdens izkāpušo svētīja, uzliekot rokas.

¹ Kristīt varēja pirmajā laikā kurš katrs draudzes loceklis. Vēlāk to izdarīja draudzes amata personas: bīskaps jeb viņa uzdevumā presbīters.

2. Draudzes sapulces.

1. **Vieta un laiks.** Draudzes sapulces noturēja privātās mājās jeb īrētās telpās. Tikai ap 200. gadu sāka celt īpašas sapulču vajadzībām piemērotas telpas. Īpašo baznīcu skaits sevišķi pieauga, sākot ar 4. gs.

2. zīm. Vecās Pēterja baznīcas plāns Romā.

Piecu jomu basilika, celta 4. gs., noplēsta 15. gs. Pa kreisi pagals ar stabu ailēm gar malām un aku vidū. Pa labi apsīda (iedobums) ar altāri un bīskapa un presbīteru krēsliem (pie dibensienas). Augšā pa labi zvanu torņi. Bija arī basilikas ar vienu vai trim jomām. Sk. tālāk 11. un 12. zīm.

Galvenā sapulču diena bija kristīgā svētdiena, ko toreiz sauca par Kunga dienu. Dažādus kristīgus svētkus ievada pakāpeniski. Lieldienas svētīja, laikam, jau apustuļu laikos, vēlāk ievada arī īpašus Vasarassvētkus. Kristīgos Ziemassvētkus kā Jēzus Kristus dzimšanas dienu ievada tikai 4. gs. Līdz ar lielajiem svētkiem nāca arī dažādi pavadītāji svētki: Zaļā Ceturtdiena, Lielā Piektdiena, Debesbraukšanas diena, 6. janvāris (Atspīdēšanas jeb Zvaigznes diena) u. c.

Sapulces laikam mēdza noturēt agri rītos vai vēlu vakaros, lai netraucētu darba gaitās.

Tuvākas ziņas par šīm sapulcēm atrodamas dažādos senkristīgos rakstos.

2. Vārdu sapulces. *Kad jūs sanākat kopā, tad katram ir kāda dziesma, jeb pamācība, jeb atklājums, jeb mēle (valoda)¹, jeb iztulkojums. Bet viss lai notiek celsmes (garīgas ierosināšanas) labā. Ja kāds runā mēlē, tad (lai dara to) vai pa diviem vai, vislielākais, trim — un pēc kārtas, un viens lai iztulko. Ja nav tulkotāja, tad lai (mēles runātājs) cieš klusu; lai viņš runā pats sev un Dievam. Bet pravieši lai runā divi jeb trīs un citi lai pārbauda (viņu atklājumus). Bet ja citam, kas sēž, nāk atklājums, tad lai pirmais apklust... Un praviešu gari padodas praviešiem, jo Dievs nav nekārtības, bet miera Dievs — kā tas ir visās svēto draudzēs... Tā tad, mani brāļi, tiecieties pēc praviešu dāvanām un netraucējiet runāt mēlē. Bet viss lai notiek pieklājīgi un kārtīgi.*

(1. Kor. 14, 26—40, īsin.).

¹ Valoda (glosolalija), runāšana ekstazē, nesaprotamos vārdos un skaņās, bez prāta un apziņas līdzdarbības.

* Es vispirms skubinu turēt lūgumus, Dieva lūgšanas, aizlūgšanas un pateicības par visiem cilvēkiem, par ķēniņiem un par visiem priekšniekiem.*

(1. Timot. 2, 1. 2.)

* Dienā, ko sauc par Saules dienu, notiek sapulce, kur visi, kas dzīvo pa pilsētām un uz laukiem, sanāk kopā vienā noteiktā vietā. Tad lasa priekšā apustuļu atmiņas (evangelijus) jeb praviešu rakstus (Veco Derību), cik ilgi laiks to atļauj. Tad, lasītājam apstājoties, priekšnieks teic runu, kurā skubina un uzaicina sekot šīm svētām mācībām. Tad visi kopā pieceļamies kājās un sūtam (Dievam) lūgšanas.

Bagātie un tie, kas vēlas, dod katrs pēc savas patikas, ko viņš grib dot. Savāktās lietas noliek pie priekšnieka, un viņš palīdz bāreņiem un atraītnēm un tiem, kas aiz slimības vai cita iemesla cieš trūkumu, un tiem, kas cietumā, un svešniekiem, kas uzturas kādu laiku (draudzē), vienā vārdā: visiem, kam trūkums, priekšnieks ir par gādnieku. Bet Saules dienā mēs visi sanākam kopā tāpēc, ka tā ir pirmā diena, kurā Dievs pārvērta tumsu un vielu un radīja pasauli, un Jēzus Kristus, mūsu Pestītājs, tai pašā dienā ir uzcēlies no mirušiem. Jo dienā priekš sabāta tie sita viņu krustā un dienā pēc sabāta, t. i. Saules dienā, viņš parādījās saviem apustuļiem un mācekļiem un mācīja viņiem to, ko mēs cēlām jums priekšā ievērībai.*

(Justīna Apoloģija, 67, 3—7.)

3. Mielasta sapulce. *Sanākuši kopā Kungam veltītā dienā, laužiet maizi un pateicieties, iepriekš izsūdzējuši savus

pārkāpumus, lai jūsu zieds (upuris) būtu šķīsts. Bet katrs, kam ir ķilda ar savu biedru, lai nenāk kopā ar jums, tiekams tie izlīdzinājušies, lai jūsu zieds (upuris) netiktu sagānīts.*
(Divpadsmīt apustuļu mācība, 14.)

*Kad nu jūs sanākat kopā, tad nav iespējams ēst Kunga mielastu — — — — —. Jo katrs mielastā pasteidzas paņemt savu pašu ēdienu un cits tad paliek neēdis, bet cits atkal ir pilns. Vai tad jums nav pašu mājas, kur varat ēst un dzert? Jeb jūs nicināt Dieva draudzi un apkaunojat trūcīgos,

Es esmu saņēmis no Kunga un esmu to atkal jums mācībā nodevis, proti:

„Kungs Jēzus tai naktī, kad viņu nodeva,
ņēma maizi
un pateicies (Dievam), pārļauza to un teica:
Tā ir mana miesa, kas par jums (dota);
to darait man par piemiņu.

Tāpat arī kausu pēc mielasta,
teikdams:

šis kauss ir jaunā derība manās asinīs (dibināta);
to darait, cikkārt jūs dzerat, man par piemiņu.“

Jo cikkārt jūs nu ēdat šo maizi un dzerat kausu, jūs pasludināt Kunga nāvi, — tiekams viņš nāks. Tad, ja nu kāds necienīgi ēd maizi un dzer Kunga kausu, tas ir noziedzies pret Kunga miesu un asinīm (Kungu pašu). Tāpēc lai katrs pats sevi pārbauda un tā lai ēd no maizes un dzer no kausa...

Tad nu, mani brāļi, sanākdami uz mielastu, pagaidait viens otru. Ja kāds ir izsalcis, lai ēd mājās, lai jūsu sapulce neatnes jums sodu.*
(1. Kor. 11, 20—34, īsin.)

* Svētības kauss, ko mēs svētījam, vai tas nav savienība (kopība) ar Kristus asinīm?

Maize, ko laužam, vai tā nav savienība ar Kristus miesu?

Tāpēc, ka tā ir viena maize, mēs daudzie esam viena miesa, jo visi mēs dabūjam savu daļu no vienas maizes.*

(1. Kor. 10, 16. 17.)

* Pēc mazgāšanās mēs vedam to, kas ieguvis ticību un pienācis klāt, pie tiem, kurus mēs saucam par brāļiem, turp, kur tie ir sapulcēti, lai visi kopā sirsnīgi lūgtu Dievu ir par mums, ir par to, kas ieguvis apgaismošanu, un par visiem citiem pasaulē... Kad esam pabeiguši lūgšanu, tad apsveicam cits citu ar skūpstu.

Pēc tam brāļu priekšniekam atnes maizi un kausu ar ūdeni un jauktu dzērienu. Viņš saņem to un sūta slavu un godu

visu lietu Tēvam Dēla un Svētā Gara vārdā un vēl ilgi turpina pateicības lūgšanas upuri par to, ka viņš turējis mūs par cienīgiem saņemt šīs dāvanas. Kad viņš nobeidzis šīs lūgšanas un pateicības lūgšanas, visi ļaudis, kas klāt, piebilst: „Amēn“. „Amēn“ nozīmē ebrēju valodā „lai notiek“. Bet kad priekšnieks izteicis pateicības lūgšanu un visi ļaudis atbildējuši Amēn, tad diakoni, kā mēs viņus saucam, pasniedz katram no klātesošiem baudīt svētīto maizi un vīnu un ūdeni; un aiznes arī tiem, kuri nav klāt.

Arī šo barību sauc pie mums par eucharistiju¹. Pie tās piedalīties nav atļauts nevienam citam, kā tiem, kas tic mūsu mācības patiesībai un kas ir nomazgāts mazgāšanā par grēku piedošanu un uz atdzimšanu un kas tā dzīvo, kā Kristus ir atstājis savā mācībā. Jo mēs nesaņemam to par allažīgu maizi un par allažīgu dzērienu. Bet kā Jēzus Kristus, mūsu pestītājs, ir caur Dieva Vārdu tapis par miesu un mūsu pestīšanas dēļ ir dabūjis ir miesu, ir asinis, tā mēs esam mācīti, ka arī barība, kas iesvētīta ar viņa paša noteiktiem lūgšanas vārdiem un kas pārvērsdamās baņo mūsu asinis un miesu, ir tā paša par miesu tapušā Jēzus miesa un asinis.*

(Justina Apoloģija, 65, 1—5; 66, 1—2.)

Ziņas par draudzes sapulcēm otrā gadsimtenī atrodamas vēl arī Plīnija vēstulē Trajānam, 7 (sk. tālāk 7. §, 1.).

¹ Eucharistija (= pateicība, pateicības lūgšana) bija vēlāk visas svētvakarēdiena cēremonijas kopnosaukums.

4. Sapulču tālāka izveidošanās. Draudzēm pieaugot, mielastu sapulcēm nebija vairs tās nozīmes, kas agrāk. Nevarēja jau vairs sanākt kopā visa draudze. Mielastu sapulces laikam arī visvairāk vajāja, jo tās bija slēgtas un tur nedrīkstēja neviens no ārienes piedalīties. Arī katēchumenus tur nepielaida. Tāpēc draudzes mielasti vēlāk pārvērtās par šaurāku pulciņu kopmielastiem.

Eucharistija jau otrā gadsimteņa otrā pusē tika atdalīta no mielasta sapulces un pievienota dievkalpojumam. Ap 200. g. draudzei jau ir viens dievkalpojums, kas sadalās divās daļās. Pirmā daļa ir atklāta, pieejama tiklab katēchumeniem un grēku nožēlotājiem, kā arī pagāniem. Tās saturs: sv. rakstu lasīšana, sprediķis, himnas. Otrā daļa ir slēgta, tikai kristītie un pilntiesīgie draudzes locekļi var palikt klāt. Te noturēja vispārējo baznīcas lūgšanu un eucharistiju, kas tika saistīta arvien vairāk un vairāk ar sarežģītu liturģisku cēremoniālu. — Sapulču gaita un saturs nebija visur pilnīgi vienāds.

3. Draudzes tikums.

1. **Tikumiskās dzīves principi.** Savā dzīvē kristīgās draudzes centās visā nopietnībā un stingrībā izpildīt Jēzus mācības (skat. piem. kalnasprediķi). Sludinātāji, mācītāji un skolotāji atgādināja sapulcēs ļaudīm viņu pienākumus. Dažādi raksti liecina, cik svētu turēja kristīgo darba un mīlestības tikumu.

* Katru, kas nāk Kunga vārdā, būs uzņemt. Bet tad pārbaudait viņu, un jūs viņu pazīsit. Jums taču vajaga zināt pa labi un pa kreisi. Ja pienācējs ir ceļinieks, tad pabalstait viņu, cik jūs varat. Bet viņš var palikt pie jums tikai 2 jeb 3 dienas, ja vajadzīgs. Ja viņš grib pie jums apmesties, varbūt kā amatnieks, tad lai viņš strādā un ēd savu maizi. Bet ja viņš neprot amatu, tad gādājiet pēc sava prāta, lai kristietis nedzīvo ar jums kopā bez darba. Bet ja viņš negrib sekot, tad lai viņš iet Kristus vārdā ubagot. No tādiem sargaities!*

(„Divpadsmit apustuļu mācība“, 12.)

* Kad kristieši redz svešinieku, viņi ved to pajumtē un priedājas par to kā par īstu brāli, jo viņi nesaucas par brāļiem pēc miesas, bet pēc dvēseles. Bet kad kāds no viņu nabagiem šķīras no pasaules un kāds no viņiem to redz, tad viņš samērā ar saviem spēkiem rūpējas par viņa apbedīšanu. Un kad viņi dabū dzirdēt, ka kāds no viņiem ir apcietināts, vai tiek spaidīts viņu Kristus vārda dēļ, tad viņi visi rūpējas par viņa vajadzībām; un ja ir iespējams to atsvabināt, tad viņi atsvabina to ar izpirkuma maksu. Un ja kāds viņu starpā ir nabags jeb trūcīgs un viņiem nav lieku līdzekļu, tad viņi gavē divas jeb trīs dienas, lai viņi varētu (palīdzēt) nabagiem apmierināt barības prasības. Atraitni viņi neaizmirst, bāreni viņi pasargā no tā, kas dara viņam pāri.*

(Aristeida Apoloģija, 15, 7—9.)

* Mēs zinām, ka daudzi mūsu starpā ir brīvprātīgi devušies gūstā, lai varētu citus atpirkt. Daudzi ir pārdevušies verdzībā un ar iegūto maksu citus pabarījuši.*

(1. Klementa vēstule, 55, 2.)

* Pie mums jūs varētu atrast neizglītotus ļaudis, amatniekus un vecas māmiņas, kas varbūt gan nevarētu izteikt vārdos mācības derīgumu, bet pierāda darbos savu principu derīgumu. Jo netik vien vārdus viņi patur atmiņā, bet dara labus darbus: kad viņus sit, viņi nesit pretim; kad viņus izlaupa, viņi neiet pie tiesas; kas lūdz, tam viņi dod un tuvāku viņi mīl kā sevi pašu.* (Atēnagora lūgumraksts, 11.)

* Mērenu iemaksu katrs ieliek (kopkasē) noteiktā mēneša dienā, jeb kad viņš vēlas, un ja viņš vispār vēlas un spēj. Jo neviens netiek spiests, bet katrs labprātīgi pienes. Tie ir it kā svētbijības noguldījumi, jo no tiem netiek samaksāti izdevumi par goda mielastiem, iedzeršanām jeb riebīgām plīvēšanām, bet tiek dota nauda trūcīgo uzturai un apbedīšanai, nabagiem bāriem zēniem un meitenēm, sirmgalvjiem, kas saistīti pie mājas, tāpat cietušie, kuģim bojā ejot, un tādiem, kam jāstrādā kalnraktuvēs jeb kas izsūtīti trimdā uz salām jeb smok cietumos¹, ciktāl tie pieder pie Dieva tautas (kristīgās draudzes); tie ir savu ticības biedru apgādājamie. Bet taisni tāda mīlestības darbība it sevišķi iedezina mums zīmi dažu cilvēku acīs. „Skat,“ tie saka, „kā tie mīl cits citu un kā tie gatavi cits par citu mirt...“

Mūsu mielašts rāda jau ar savu vārdu, ko tas nozīmē: mēs saucam to ar grieķu vārdu: mīlestība — agāpē... Visiem, arī nabagiem mēs palīdzam ar šo atspirdzinājumu... Tā kā mielasta svinēšanas iemesls ir cēls, tad jūs varat noteikt arī svinības tālāko gaitu... Mēs neejam agrāk pie galda, kamēr neesam atspirdzinājušies ar Dieva lūgšanu. Ēd tik daudz, cik izsalkušam vajadzīgs; dzeļ tik daudz, cik pieklājīgam cilvēkam ir labi... Kad rokas nomazgātas un svecas atzdegtas, tad katru atsevišķu (dalībnieku) uzaicina sludināt Dieva slavu no svētiem rakstiem jeb pēc paša spēkiem. Tāpat lūgšana noslēdz mielastu. Tad dalībnieki šķīrās, lai tāpat koptu stingras parašas un tikumus, jo netikvien barība ir baudīta, bet uzņemta arī mācība.*

(Tertulliāna aizstāvēšanas raksts, 39.)

* Jūsu gavēņiem nebūs notikt vienā reizē ar liekuļu (jūdu) gavēņiem. Viņi gavē pirmdienās un ceturtdienās, bet jūs gavējiet trešdienās un piektdienās.*

(„Divpadsmit apustuļu mācība“, 8, 1.)

* Dari tā: ...baudi tai dienā, kad tu gavē, tikai maizi un ūdeni un pēc ēdienu vērtības, ko tur gribēji ēst, aprēķini sev naudas summas lielumu, ko tu katru dienu taisījies izdot, un dod to kādai atraitnei, kādam bāreņam jeb kādam nabagam.*

(No Hermas grām. — līdzības V 1, 3.)

¹ Spaidu darbus kalnraktuvēs, trimdu un cietumu piesprieda par piederību pie kristīgās draudzes. Sk. tālāk § 7.

2. **Tikumiska stingrība.** Draudzes disciplīna bija ļoti stingra. Viegļākos pārkāpumus gan mēdza piedot, kad tie bija izsūdzēti draudzes sapulcē. Bet ja kāds bija izdarījis pēc

kristības rupjākus noziegumus (slepkavību, laulības pārkāpšanu, atkrišanu no draudzes), tad tādu izslēdza no draudzes. Draudzes locekļi saucās par svētiem un tāpēc negribēja ciest savā vidū grēciniekus. Draudzei vajadzēja būt kā šķīstai nevainīgai līgavai, kas kuŗu katru brīdi gatava saņemt savu debesu līgavaini — Kristu. Tuvā pastarā gala gaidas uzturēja neatlaidīgu tikumisku stingrību.

Tikai 3. gs. sāka rupjos grēciniekus atkal uzņemt draudzē atpakaļ, ja viņi izturēja īpašu, diezgan grūtu un ilgu nožēlošanas pārbaudījumu.

4. Pastarās gaidas un aizmūža cerības.

1. Pastarā tiesa un jaunais laikmets. *Es redzēju lielu baltu troni un to, kas uz tā sēž, kuŗa vaiga priekšā atkāpās zeme un debesis un neatrada vairs nekur sev vietas.

Un es redzēju mirušos, lielus un mazus, stāvam troņa priekšā, un grāmatas tika atvērtas. Un kāda cita grāmata tika atvērta, proti: dzīvības grāmata. Un mirušie tika tiesāti, pamatojoties uz ierakstiem grāmatās, pēc viņu darbiem. Un jūŗa atdeva mirušos, kas bija viņā, un Nāve un Pazeme¹ atdeva mirušos, kas bija viņu varā, un katrs tika tiesāts pēc saviem darbiem. Un Nāve un Pazeme tika iemestas uguns zaņķī. Tā ir otra nāve — uguns zaņķis; un ja kādu neatrada ierakstītu dzīvības grāmatā, tad viņu iemeta uguns zaņķī.

Tad es redzēju jaunu debesi un jaunu zemi, jo pirmā debess un pirmā zeme bija pazudušas, un jūŗas nav vairs.

Un svēto pilsētu Jerūzālemi, jaunā veidā, es redzēju nonākam no debesīm, no Dieva, sagatavotu kā līgavu, kas izgreznota savam vīram. Un es dzirdēju varenu balsi no troņa sakām: „Lūk, Dieva mājoklis — pie cilvēkiem, un viņš mājās pie tiem, un tie būs viņa tautas, un pats Dievs būs pie tiem. Tad viņš nožāvēs katru asaru no viņu acīm, un nāves nebūs vairs, ne bēdu, ne sāpju, ne raizu nebūs vairs... un nekāda lāsta nebūs vairs.“

Un Dieva un Jēra² tronis būs tur iekšā, un viņa kalpi kalpos viņam un skatīs viņa vaigu, un viņa vārds būs uz viņu pierēm. Un nakts nebūs vairs, un viņiem nevajaga ne lampas, ne saules gaismas, jo Kungs Dievs spīdēs pār viņiem. Un viņi kalpos mūžu mūžos.*

(Jāņa parād. gr. 20, 11—15; 21, 1—4; 22, 3—5.)

¹ Nāve un Pazeme (pazemes valdnieks) grieķu mītoloģijā tēlotas kā personificētas būtnes.

² Jērs — Kristus apzīmējums Jāņa parādīšanas grāmatā.

2. **Augšāmcelšanās cerība.** *Bet ja nu kāds teiks: kā mirušie ceļas augšā? kādā miesā viņi nāk? Tu nesapraša: ko tu sēj, tas netiek atdzīvināts, ja nenomirst; un ko tu sēj, tas nav nākošais (labības auga) ķermenis, bet kails (labības) grauds, vai nu kviešu, vai kādas citas labības sugas. Bet Dievs dod tam ķermeni, kā viņš to gribējis, un katrai sēklas sugai īpašu ķermeni. Ne katra miesa ir tā pati miesa: cita ir cilvēka miesa, bet cita — lopu miesa, bet cita — putnu miesa, bet cita — zivju miesa. Un ir debesu ķermeņi, un ir zemes ķermeņi, bet citāds ir debesu ķermeņu spožums un citāds atkal zemes ķermeņu spožums. Cits ir saules spožums, un cits ir mēness spožums, un cits ir zvaigžņu spožums; proti, (viena) zvaigzne atšķiras no (otras) zvaigznes spožuma ziņā.

Tāpat ir arī mirušo augšāmcelšanās:

Sēj iznīcībā, augšām ceļas neiznīcībā,
sēj negodā, augšām ceļas godībā,
sēj vājībā, augšām ceļas spēkā,
sēj dabisku miesu, augšām ceļas garīga miesa.

Ja ir dabiska miesa, tad ir arī garīga miesa... Un kā mēs esam nesuši zemes cilvēka attēlu, tā mēs arī nesīsim debesu cilvēka attēlu. Bet to es saku, brāļi:

miesa un asinis Dieva valstību iemantot nevar,
nedz arī iznīkstošais manto neiznīcību.

Redz, es jums saku noslēpumu: Visi mēs neaizmīgsim, bet visi mēs tiksim pārvērsti — vienā brīdī, acumirkli, pēdējai bazūnei atskanot. Proti: bazūne atskanēs, un mirušie celsies augšām neiznīcīgi, bet mēs (dzīvie) tiksim pārvērsti. Jo vajadzīgs šim iznīcīgajam apvilkt neiznīcību un šim mirstīgajam apvilkt nemirstību. Bet kad šis iznīcīgais apvilks neiznīcību un šis mirstīgais apvilks nemirstību, tad piepildīsies vārdi, kas ir rakstīti (svētos rakstos):

Nāve ir aprīta uzvarā!

Kur ir, nāve, tava uzvara?

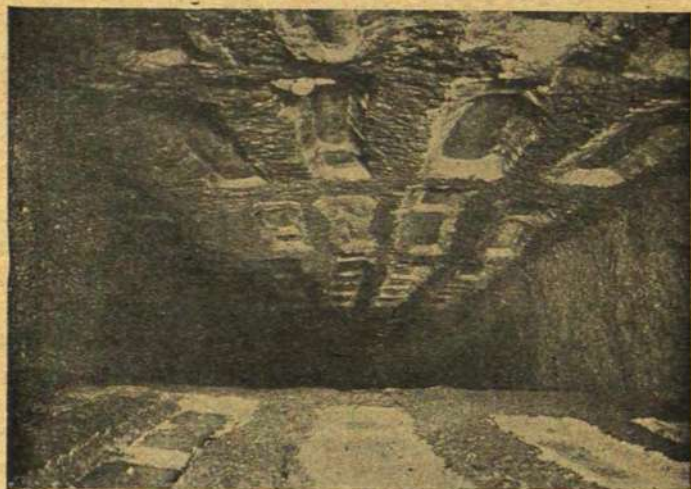
Kur ir, nāve, tavs dzelons?..

Bet paldies Dievam, kas mums dod uzvaru
caur mūsu Kungu Jēzu Kristu.

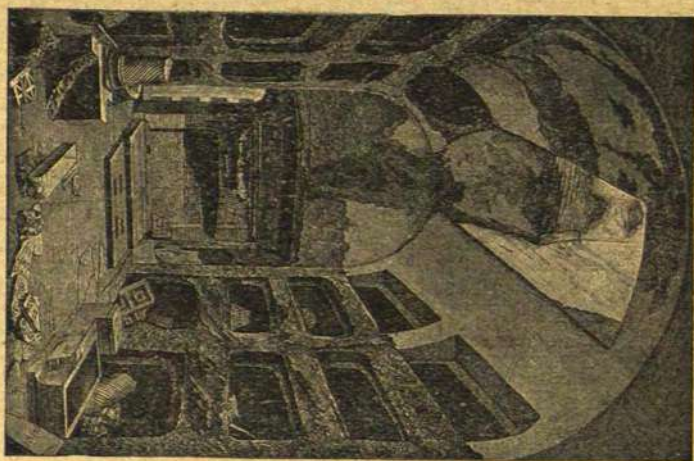
Tā tad, mani mīlie brāļi, esiet pastāvīgi, nesatricināmi, vienmēr bagāti Kunga darbā, zinādami, ka jūsu pūlīņš iekš Kunga nav veltīgs.* (1. Kor. 15, 35—58.)

3. **Atdušas vietas.** Grieķi un romieši savus mirušos sadedzināja. Bet kristieši, tāpat kā jūdi, apraka tos zemē. Kur

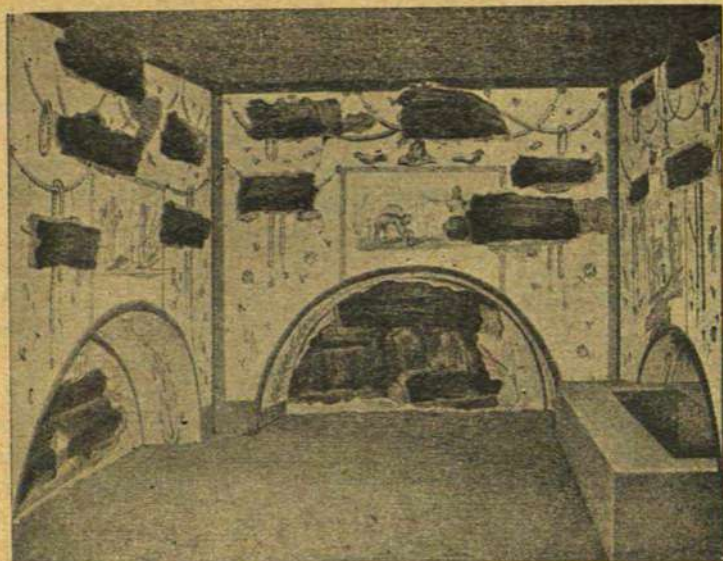
zemes sastāvs to atļāva, tur iztaisīja plašas apakšzemes kapenes, sākumā privātas — atsevišķām ģimenēm, rietumos vēlāk slēgtas, kopā pārvaldītas draudžu kapenes. Toreiz tās sauca par „atdusas vietām“ (koimētērijām, cēmētērijām), tagad apzīmē ar vārdu *katakombas*. Sevišķi daudz katakombu Romas apkārtnē, kur visu eju kopgarumu skaita pāri par 1000 km.

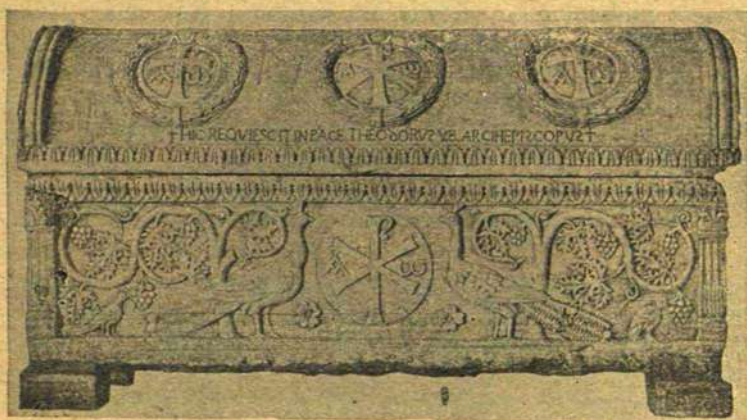
3. zīm. Eja Pamfilā katakombā Romā.
Abas pusēs aizmūrētas neatīkartinās kapu vietas.

4. zīm. Paveastu kapu istabiņa
(tagadējā veidā) Kalliksta katakombās Romā.
Kapu plūksnes sādauzītas. Augstā gaismas aile.

5. zīm. Istabiņa Domitillas katakombās Romā.
Trīs izlaupīti arkosoliņu kapi un daudz citu. Uz sienām gleznas.

6. zīm. Ravennas virsbīskapa Teodora sarkofags (6. gs.).
Izrotājumu starpā Kristus monogrammi.

Katakombu ejas apakš zemes izcirstas pat vairākos stāvos. Svaigu gaisu un mazliet gaismas ievada stāvus uz augšu izcirstas ailes. Šauro eju malās izkalti vairākās rindās, cita virs citas, iedobumi plauktu veidā. Tur ieliek miroņus, dodot līdzī dažādus priekšmetus, un tad dobumu aiztaisa ar īpašu plānu akmens jeb māla plāksni, aizmūrējot visas šķirbas. Uz plāksnes uzrakstīja mirušā vārdu un citas ziņas. Pielika arī dažādus novēlējumus un iepriecinājumus.

Katakombu uzrakstu paraugi:

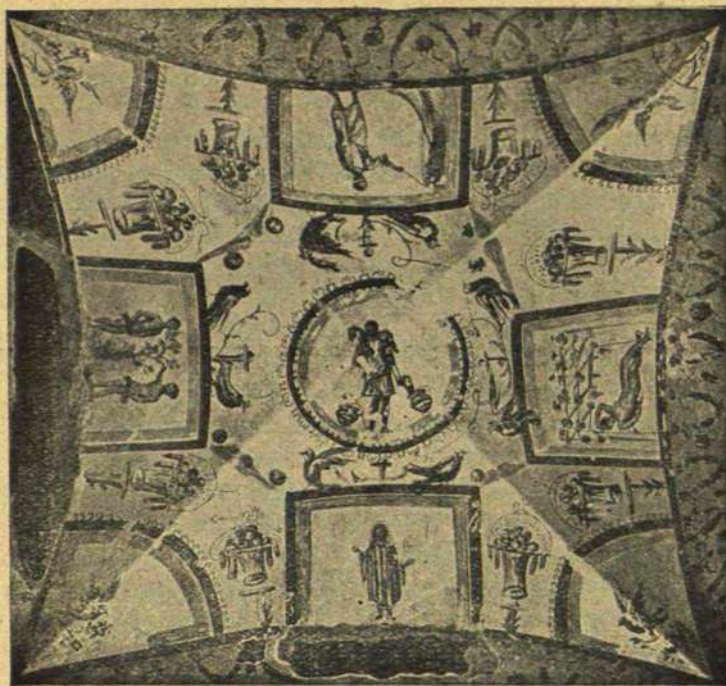
* Vecāki vissaldajam bērnam. — Še dus N.N. — Še dus mierā N.N. — Vislaimīgākā še nolikta. — N.N. miers ar tevi. — Mierā N.N. gars. — NN. saldā dvēsele Kunga mierā. — Iekš Dieva. — Iekš Kunga. — Tu dzīvosi iekš Dieva. — Tu dzīvosi mūžīgi. — Tu dzīvo. — Aizgājis pie Dieva. — Kārodams Dievu redzēt, redz. — Uzņemts Kunga gaismā. — Dievs atspirdzinās tavu garu. — Uzņemts pie svētajiem gariem augšāmcelšanās cerībā. — Viņš ticēja uz vienu Dievu.*

Pie ejām izcirstas vietām arī nelielas istabiņas, vai nu veselai ģimenei kopā, vai kādiem ievērojamākiem mirušiem: asinslieciniekiem, garīdzniekiem utt. Visslavenākā ir pāvestu kapu istabiņa (krypta) Kalliksta katakombā — 4,5 m. × 3,5 m. plaša ar 12 plauktu kapiem, uz kuŗiem atrasti 9 Romas bīskapu vārdi no 3. gs. Ceturtā gadsimteņa beigās šo istabiņu izklāja marmora plāksnēm ar cildinošām dzejām. Bet vēlāk plāksnes sadauzītas un kapu atliekas izlaupītas. — Istabiņās apbedīšanas dobumus taisīja parasti ar lokveidīgu velvi (arkosolijus). Kad citur vairs nebija vietas, mirušos sāka apbedīt arī eju grīdā. Dažās istabiņās nostādīja arī īpašus akmens sarkofagus (šķirstus), kuŗu sienas izrotāja cilņu tēliem. Šādus sarkofagus uzstādīja arī baznīcās un īpašās kapličās.

7. zīm. Kapa plāksne ar vārdu un simboliem.

Pamfila katakombā Romā. Enkurs apzīmē ticības drošību. Zivs ir Kristus simbols. Uzraksts: Gorgonia.

8. zīm. Bībeles ainas.

Griestu gleznas katakombā (4. gs.). No kreisās puses virzienā ar sauli: Krišana grēkā, Mozus dabū ūdeni no klints, Jona koka pavēni, dievlūdžēja. Vidū — labais gars.

5. Draudzes amati.

1. **Pārvaldes sākumi.** Draudzes locekļiem visiem bija vienādas tiesības. Nevienai tautībai, nevienai šķirai, ne kārtai nebija nekādu garīgu priekšrocību. Sākumā nebija arī nekādu sevišķu algotu priekšniecības amatu. Dažādus pienākumus un darbus draudzes labā varēja uzņemties kuņš katrs, kam bija draudzes uzticība. Un tā tas bija arī ar priekšnieka pienākumiem.

Bet draudzēm augot, vairojās arī pārvaldes pienākumi. Te vajadzēja sagādāt un sakārtot telpas draudzes sapulcēm, te uzraudzīt kārtību. Te vajadzēja pārvaldīt draudzes mantu, pārzināt nabagu apgādi un uzturēt sakarus ar citām draudzēm. Šie uzdevumi dabiski nāca rokās draudzes pirmajiem locekļiem vai tādiem, kas ar savu stāvokli un raksturu pelnīja īpašu cienu. Viņus tad sauca par *episkopiem* (uzraugiem) jeb *presbiteriem* (vecākiem). Bet bija arī dažādi mazāk atbildīgi

darbi, piem. dāvanu savākšana, apkalpošana pie draudzes mielastiem, slimnieku apmeklēšana utl. Šo darbu darītājus sauca par *diakoniem* (kalpotājiem) un diakonisēm (kalpotājām).

Ipaši uzdevumi bija izplatīt kristīgo mācību pagānos, mācīt katēchumenus, sludināt, runāt un Dievu lūgt draudžu sapulcēs. Bet arī par apustuli (evangelistu), skolotāju, mācītāju un sludinātāju varēja būt katrs draudzes loceklis, kam bija vajadzīgās dāvanas un griba. Pats Svētais Gars bija tas, kas izdalīja savas dāvanas, un ar tām apbalvotie „*gara nesēji*“ bija ļoti iecienīti draudzēs. Sevišķi augstu cienīja tādus, kas bija dabūjuši dāvanas un laimi apliecināt savu ticību ar ciešanām un asinīm: asinslieciniekus un konfesorus.¹

Visas draudzes uzticības personas bija atbildīgas draudzes priekšā. Draudze varēja viņas pārbaudīt un tiesāt. Un daudzreiz, liekas, pati draudze uzticēja vienam otram kādu amatu, ievēlējot viņu ar roku pacelšanu.

Draudzes amatu sākumi nav pilnīgi skaidri zināmi. — Dažādām draudzēm bija pa daļai arī dažādas vajadzības. Tāpēc amatu darbība droši vien nebūs sākusies un attīstījusies visās vietās vienādi.

¹ Par asinslieciniekiem (martyr) sauca tos, kas ciešanās atdeva dzīvību, par konfesoriem tos, kas no ciešanām izgāja dzīvi.

2. **Hierarhijas izveidošanās.** Sadursmēs ar pagāniem un cīņās ar dažādām maldu mācībām pašā draudzē bija liela nozīme stingrai apvienotai vadībai. Šādos apstākļos katrā draudzē visa vara nostiprinājās viena priekšnieka rokās, kas pārzināja pārvaldi un saimniecību, sprieda tiesu, noteica pareizo mācību un vadīja dievkalpojumus un citas cēremonijas. Šo *monarhisko* draudzes galvu sauca par episkopu (bīskapu). Tā kā visi vienas pilsētas kristieši piederēja pie vienas draudzes, tad katrai pilsētai bija arī tikai viens bīskaps. Laucinieku pulciņi piederēja pie tuvākās pilsētas bīskapa draudzes. — Bīskapu nozīme sevišķi pieauga, kad nodibinājās pārliecība, ka bīskapi savu varu mantojuši tieši no apustuļiem (apustuliskā sukcesijā). Bīskapa rokās bija arī tiesība atraisīt no grēkiem („debesu valstības atslēgas“, sk. Mt. 16, 19).

Bīskapa uzdevumā rikojās dievkalpojumos un dažādos mācības pienākumos vairāki presbiteri. Tieši bīskapa palīgi dievkalpojumā un saimniecībā bija diakoni.

Bīskapu, presbiterus un diakonus sauca vēlāk par augstākiem garīdzniekiem. Zemākie garīdznieki bija — apakšdiakoni (subdiakoni), priekšā lasītāji, psalmu dziedātāji,

durvju sargi un bīskapu pavadoņi (akolūti). Visas draudzes amata personas tā sadalījās vairākās pakāpēs, kuŗu virsgalā stāvēja bīskaps. Visu draudžu bīskapi bija sākumā vienlīdzīgi savās tiesībās, bet drīz vien parādījās viņu starpā izšķirība un pakāpes.

Provincu galvas pilsētu bīskapus sauca par mēropolitētiem; viņi dabūja virsbīskapu (*archiepiskopu*) tiesības. Tais pilsētās, kur bija darbojušies kādreiz apustuļi, bīskapus sauca par *patriarchiem*. Patriarcha titulu 5. gs. apstiprināja pieciem bīskapiem — Antiochijas, Aleksandrijas, Romas, Jerūzālemes un Konstantinopoles.

Šādu vairāk pakāpenisku garīgu amatu sistēmu sauc par hierarchiju. Augstākās pakāpes varēja sasniegt tikai tas, kas iepriekš bija izgājis cauri zemākajām. Uzņemšana garīdzniecībā un pāreja no zemākas pakāpes augstākā bija saistīta ar zināmiem noteikumiem. Iesvētīšanu amatā izdarīja bīskaps, uzliekot roku. Mēdza skaitīt pavisam 7 garīga amata pakāpes.

„Gara nesēji“ palika ārpus hierarchijas. Ar laiku viņu darbība pavisam izbeidzās; viņu mācības un sludināšanas pienākumi pārgāja pilnīgi uz pārvaldes amatpersonām.

3. Klēriķi un laji. Līdz ar hierarchijas attīstības sākumiem nāca arī pārgrozības garīgā amata novērtējumā un tiesiskajā stāvoklī. Garīdzniekus sāka uzskatīt par īpašu garīgu kārtu, kuŗas darbība nepieciešama draudzes locekļiem, lai tie varētu iegūt pestīšanu. Garīdznieki bīskapu vadībā tapa par starpniekiem starp Dievu un draudzes locekļiem. Viņi uzņēma draudzē un izslēdza no tās. Viņi bija priesteri, kas upurēja eucharistijā Dievam īpašu upuri draudzes vārdā. Viņi bija Dieva gara apveltīti vadoņi un nepieciešami palīgi ļaudīm viņu pestīšanas gaitā.

Garīdzniekus sāka jau otrā gadsimtenī saukt par klēru, klēriķiem un vienkāršos draudzes locekļus par lajiem¹. Garīdznieku darbs tapa par atalgojamu baznīcas amatu.

¹ Klērs, no grieķu *klēros* = loze, iegūtā daļa, kārta; lajs no grieķu *laōs* = tauta, pūlis.

6. Svētie raksti.

1. Kristīgais kanons. Sākumā kristieši lietoja par svētiem rakstiem Veco Derību grieķu tulkojumā. Ziņas par Kungu Jēzu un viņa mācību sniedza mutēs vārdiem. Drīz

radās arī pašā kristīgajā draudzē sava rakstniecība. Pirmie ražojumi Palēstīnas jūdu kristiešu draudzēs ir bijuši sarakstīti aramiešu valodā. Bet viss tas, kas no pirmkristīgās rakstniecības uzglabājies līdz mūsu dienām, ir jau rakstīts grieķu valodā. — Evāņģeliju stāstījumi ir visvērtīgākais mantojums, ko kristīgā baznīca saņēmusi no jūdu kristiešu pirmdraudzes.

Jau pirmā gadsimteņa beigās sāka sakopot šo rakstniecību: apustuļu (īpaši Pāvila) vēstules un stāstus par Kunga Jēzus dzīvi un mācību (evāņģelijus). Dažādām draudzēm bija dažādi rakstu krājumi, arī evāņģelijus lietoja dažādus. Kad satiksme atsevišķu draudžu starpā tapa dzīvāka un nodibinājās arī ciešāki savstarpēji sakari, tad radās arī plašāki krājumi, kuŗus turēja par mērauklu ticības un tikumības dzīvei, — par kanonu.

Ap otrā gadsimteņa vīdu jau bija pazīstami visi tie raksti, kas ietilpst tagad Jaunajā Derībā.

Galīgi noteica Jaunās Derības kanonu tikai 4. gs., kad kristīgā ticība bija oficiāli atzīta.

Kanonisko rakstu nosaukumi ir šie:

1. 4 evāņģeliji: Mateja, Marka, Lūkas un Jāņa evāņģeliji.
2. Apustuļu darbi.
3. 13 vēstules, kas nes Pāvila vārdu: romiešiem, 2 korintiešiem, galatiešiem, efesiešiem, filipiešiem, kolosiešiem, 2 tesalonīkiešiem, 2 Timotejam, Titam un Filemonam.
4. 7 katoliskas (vispārējas) vēstules: 2 Pēterā vēstules, 3 Jāņa vēstules, Jēkaba vēstule un Jūdas vēstule; turklāt vēstule ebrējiem. Par šo vēstuļu autoriem izteiktas dažādas domas. Sk. augšā par Jāni.
5. Jāņa parādīšanās grāmata.

Pārējie kristīgās rakstniecības darbi nedabūja kanonisku nozīmi. Bet daudzus no tiem labprāt lasīja privāti.

2. Kōdeki un tulkojumi. Pirmrakstā nav uzglabājies neviens no Jaunās Derības rakstiem, tikai vēlākos norakstos Vecākie Jaunās Derības rokraksti (kōdeki) pirmvalodā ir uzglabājušies no laika ap 400. g. Vēl vecāki ir tikai atsevišķi sīki fragmenti. Kōdeki rakstīti uz pergamenta lielajiem burtiem vienlaidu rakstībā, nenodalot atsevišķus vārdus un teikumus. Viens no vecākajiem glabājas Vatikāna bibliotēkā Romā (Vatikāna kōdeks), otrs Pēterpils-Ļeņingradas publiskajā bibliotēkā (Sīnaja kōdeks).

Tagad Jaunā Derība, mazākais dažas tās daļas, ir izdotas tuvu pie 600 dažādās valodās un izloksnēs.

§ 7. Pagāniskās valsts un sabiedrības attiecības pret kristiešiem.

1. Dokumenti par kristiešu vajāšanām 1. un 2. gs.

1. Nerōna vajāšanas Romā. Kristiešu vajāšanu Romā ķeizara Nerōna laikā (54—68) raksturo šādas ziņas:

* Ne cilvēka palīdzīgā roka, ne arī valdinieka plašā labdarība un salīdzināšanās ar dieviem nenonēma no viņa kauna pilnās aizdomas, jo pastāvēja ticība, ka ugunsgrēks¹ ir cēlies pēc viņa pavēles. Lai dabūtu pie malas šīs baumas, Nerōns uzvēla vainu uz ļaudīm, kas savu kauna darbu dēļ bija vispār ienīsti, — pūlis sauca tos par kristiešiem (chrestīāni); tos nu apkāva ar augstā mērā izmeklētiem sodiem. Kristiešu vārdu atvasina no Kristus, ko ķeizara Tiberija laikā (Jūdējas) prokurators Pontijs Pilāts notiesāja uz nāvi. Tobrīd tika postošā mānticība apspiesta, bet tad tā izlauzās atkal par jaunu ne tikai Jūdējā, kur bija šā ļaunuma sākums, bet arī galvas pilsētā (Romā), kur saplūst kopā no visām pusēm visādas šausmu un kauna lietas un atrod savus piekritējus. Tad nu vispirms tika saķerti tie, kas atzinās; tad, viņiem uzrādot, milzīgs vairums. Taču viņiem nevarēja pierādīt ugunsgrēka noziegumu, bet gan naidu pret visu cilvēci². Ar notiesātajiem (uz nāvi) sarīkoja laika kavēkļa rotaļas: citi tika ievīstīti zvēru ādās un, suņu saplosīti, gāja bojā; daudzi tika pienagloti pie krustiem jeb sadedzināti liesmās; citi, kad diena beidzās, tika sadedzināti par lāpām nakts apgaismošanai. Šai izrādei Nerōns deva savus dārzus un sarīkoja cirka rotaļas; bet pats viņš, pārgērbies par ratu vadītāju un stāvēdams savos ratos, jaucās pūlī. — Gan jau viņi bija vainīgi un pelnīja visāsāko pārmācību, tomēr pret viņiem pamodās līdzcietība, jo viņi bija izdeldēti nevis valsts labuma, bet viena paša cilvēka nežēlības dēļ.*

(No romiešu vēsturnieka Tacita annāļiem.)

¹ Romā bija plisijies 64. g. 6 dienas pēc kārtas šausmīgs ugunsgrēks, kas bija izpostījis lielu pilsētas daļu: no 14 iecirkņiem tikai 4 bija neaizkarti, 3 bija pavisam, un 7 lielāko tiesu izdeguši. Nerōns bija cietušiem pilsoņiem sācis izsniegt pabalstus no valsts līdzekļiem.

² Kristiešu atturēšanās un atrauššanās no visa tā, kas pagāniem bija pirmajā vietā (valsts ārējā godība, uzvaras svinības, cirka sacīkstes, teātra izrādes, svinīgie dievkalpojumi), un pasaules gala gaidas deva iemeslu uzskatīt viņus par cilvēces laimes naidniekiem.

2. Vajāšanas Bitinijā. Dokumenti par kristiešu prāvām Bitinijā:

* *Kajs Plīnijs ķeizaram Trajānam*¹.

1. Esmu paradis, mans pavēlniek, ziņot tev visu, par ko man ceļas šaubas. Kas gan spētu labāk mani vadīt, kad ne-jūtos drošs, vai pamācīt mani, kad nezinu, ko darīt?

Izmeklēšanās par kristiešiem nekad agrāk neesmu bijis klāt; tāpēc arī nezinu, ko īsti un cik lielā mērā tur mēdz sodīt vai iztaujāt.

2. Nevaru arī lāgā izlemt jautājumus: vai jādara kāda izšķirība starp vecumiem, jeb vai atkal jāizturas vienādi pret tiem, kas vēl maigā vecumā, un pret pieaugušiem? vai drīkst piedot tiem, kas nožēlo, jeb vai tam, kas reiz bijis kristietis, atkāpšanās neko nepalīdz? Vai jau kristieša nosaukums pats par sevi sodāms, jebšu arī nebūtu uzrādāmi nekādi noziegumi, jeb jāsoda tikai tie noziegumi, ko izdarījis šā nosaukuma nesējs.

Pagaidām esmu ieturējis šādu rīcības veidu pret visiem tiem, kas man bija apsūdzēti par kristiešiem: 3. Es viņiem noprasīju, vai viņi ir kristieši. Ja viņi atzinās, noprasīju tiem vēl otru un trešo reizi, piedraudēdams nāves sodu; ja viņi pastāvēja pie sava izteiciena, tad liku tos novest (uz nāves sodu). Jo es nešaubījos par to, ka katrā ziņā ir jāsoda viņu ietiepība un nelokāmā stūrgalvība, lai būtu kāds būdams viņu atzišanās saturs. 4. Dažus, kas bija tikpat neprātīgi, es gan nolēmu sūtīt uz Romu, jo viņiem bija Romas pilsoņu tiesības². — Kad vēlāk, kā tas jau parasti mēdz būt, pašā tiesas izmeklēšanā atklājās noziegums visā savā plašumā, tad nāca zināmi dažādi nozieguma veidi. 5. Ienāca bez paraksta sūdzības raksts, kas minēja daudzu personu vārdus. Tos, kas noliedza, ka viņi būtu, vai būtu bijuši kristieši, man šķita varēja atlaist (brīvībā), — kad viņi pēc mana parauga piesauca dievus un ar vīrāka un viņa ziedu pielūdza tavu tēlu, ko es šādam nolūkam liku atgādāt kopā ar dievu tēliem³, un turklāt zaimoja Kristu; uz visu šo, kā runā, nekādā ziņā nevarot piespiest tos, kas patiesi ir kristieši. 6. Citi, kas bija apsūdzēti, sacīja: viņi esot kristieši, bet drīz pēc tam to noliedza; viņi gan esot (kādreiz) bijuši, bet tad atstājušies, — daži priekš trijiem gadiem, daži priekš vēl vairākiem, viens otrs pat jau priekš divdesmit gadiem. Arī šie visi pielūdza tavu tēlu un dievu tēlus, kā arī zaimoja Kristu.

7. Bet viņi apgalvoja, ka visa viņu vaina jeb visa viņu kļūda bijusi tā, ka viņi kārtīgi noteiktā dienā priekš gaismas

sapulcējušies, dziedājuši savā starpā pamīšus (slavas) dziesmu Kristum it kā dievam⁴ un ar zvērestu sevi saistījuši — nevis pie kāda nozieguma, bet (pie solījuma), ka neizdarīs zādzības, laupīšanas, laulības pārkāpšanas, nepievils (citu) uzticību, nenoliegs atrastu mantu, kad to atprasa. Pēc tam viņi parasti aizgājuši uz visām pusēm un atkal sanākuši, lai uzņemtu barību, taču tikai allažīgu un nevainojamu; bet arī visu to viņi vairs neesot darījuši pēc manas pavēles, kas tavā uzdevumā aizliedza sadraudzības⁵. 8. Toties jo nepieciešami man likās iztaujāt, pat spīdzinot, divas kalpones, ko sauc par diakonisēm, lai izzinātu, kas tur patiesība. Neatradu neko citu, kā aplamu bezmēra mānticību⁶.

9. Tāpēc es atliku izmeklēšanu un griezos pie tevis pēc padoma. Jo lieta man likās pieprasījuma cienīga, visvairāk — apdraudēto personu skaita dēļ. Jo daudzi visādos vecumos, no visādām šķirām, arī no abējiem dzimumiem atrodas briesmās un vēl nāks briesmās. Un netik vien pa pilsētām, bet arī pa ciemiem uz laukiem ir izplatījusies šīs mānticības lipīgā sērga; taču vēl, liekas, var to savaldīt un ārstēt. 10. Vismaz ir diezgan droši zināms, ka ļaudis atkal sāk apmeklēt svētīnīcas, kas gandrīz jau bija palikušas tukšas, ka uzsāk ilgi pārtrauktās svinīgās dievkalpošanas, ka var pārdot upuņu lopu barību, kuņai līdz šim ļoti reti iegadījās kāds pircējs.⁷ Tāpēc ir viegli iedomāties, cik daudz ļaužu varētu labot, ja dotu iespēju nožēlot.

Trajāns Plīnijam.

Tu, mans Sekund⁸, esi rīkojies, kā tev pienācās, izmeklējot to (pilsoņu) lietas, kas tev bija apsūdzēti par kristiešiem. Nav, proti, iespējams nosacīt kaut kādu cieši noteiktu veidu, kā rīkoties visos gadījumos. Meklēt rokā viņus nevajaga. Kad viņus apsūdz un viņu vainu pierāda, tad viņi ir jāsoda. Taču tas, kas ir noliedzis, ka viņš būtu kristietis, un to ir aplicinājis ar darbiem, t. i. piesaukdams mūsu dievus, — lai arī viņam būtu diezin cik aizdomīga pagātne, tas iegūst par (savu) nožēlošanu piedošanu.

Bet bez paraksta (anōnīmi) iesūtītus sūdzības rakstus nedrīkst ievērot nevienā apsūdzībā; jo tas būtu ļoti ļauns paraugs un mūsu laikmeta necienīgs darbs.*

¹ Keizars Trajāns (valda no 98.—117. g. p. Kr.) bija viens no krietnākajiem Romas valdniekiem. — Kajs Plīnijs Cecilijs Sekunds (Jaunākais), izglītots romietis, Trajāna draugs, bija iecelts par pārvaldnieku Bitīnijā, Mazāzijas ziemeļrietumu daļā, iepretim Bizantijai (tagadējai Konstantinopolei). Uzglabājušās vēstules, ko Plīnijs rakstījis

Trajānam. Vēstule par kristiešu lietām rakstīta starp 111.—113. g. p. Kristus.

² Romas pilsoņi — privilēģēta šķira Romas ķeizārvalstī. Romas pilsoņim bija tiesības apellēt pie ķeizara tiesas Romā, un ja viņi darija to, tad viņu lietas provinču pārvaldnieki vairs nevarēja izspriest.

³ Tiesas zālē bija uzstādīti romiešu dievu tēli un ķeizara Trajāna tēls. Ķeizara, kā visas valsts galvas un pārstāvja, tēlam ir celtas arī īpašas svētnīcas; ķeizara tēlu godina kā dieva tēlu un šo godināšanu uzskata par katra valsts pilsoņa patriotisku pienākumu. Kas izvairās no ķeizara godināšanas, to tur par valsts pretinieku un soda ar nāves sodu. Virāku (smaržīgus sveķus) kvēpināja uz oglēm, vīna lāses tāpat leja uz altāra.

⁴ Kristiešu sapulces notika rītos agri un mielasti vēlāk, liekas, vākarā, lai vergi un citi darba ļaudis varētu piedalīties sapulcēs. Vai nu dziedājuši pamišus priekšdziedātājs ar draudzi, vai draudze bijusi sadalījusies divos kopos. Par mielastu barību Plīnijs sevišķi apprecās tāpēc, ka romiešu aprindās bija izplatītas baumas, it kā kristieši savās sapulcēs ēstu cilvēku (mazu bērnu) gaļu un asinis.

⁵ Trajāns bija izdevis kādu rīkojumu, ar ko aizliedza visas slepenas sadraudzības un biedrības, uzskatīdams tās par valstij bīstamām.

⁶ Plīnijs, būdamis izglītots cilvēks, savā laikā neticēja vairs stāstiem par dievu darbību (mītiem) un turēja par māņu nostāstiem arī ziņas par Jēzu Kristu un kristīgas mācības.

⁷ Upuru lopiem pirkta barību un pabarot tos (piem. baložus ar graudiem) — to turēja par dieviem patīkamu darbu.

⁸ Sekunds — Plīnija pievārds.

3. Polikarpa tiesāšana un nāve. Otrā gadsimteņa pirmajā pusē darbojās Smirnas draudzē Mazāzijā bīskaps Polikarps. Viņš bija nosirmojis savā amatā, daudz pagānu piegriezis draudzei un daudz draudzes locekļus stiprinājis uzticīgā ticībā. Tāpēc pagāni viņu neieredzēja, bet pārvaldnieks nebija uzdrošinājies ķerties klāt cienījamajam sirmgalvim.

* Te kādu dienu, noskatoties amfiteātrī dažu kristiešu nosodišanā, saniknotais pūlis pieprasīja kristīgās draudzes vadoņa nāvi. Pārvaldnieks lika Polikarpu apcietināt. Draudze bija viņu pierunājusi pārcelties uz pilsētas apkārtni, kur viņš slēpās te vienā, te otrā vasarnīcā. Beidzot viņš atteicās bēgt, sacīdams: Kunga prāts lai notiek.

Polikarps pats gāja atnākušajiem gūstītājiem pretim. Viņš mierīgi sarunājās ar tiem, lika tiem padot ēst un dzert un lūdza stundu laika — Dievu pielūgt. Tad viņš sekoja tiem uz pilsētu.

Polikarpa tiesāšana notika cirkā. Prokonsuls viņam prasīja, vai viņš esot Polikarps. Kad Polikarps apstiprināja to, prokonsuls teica: „Saudzē savu vecumu! Dod zvērestu ķeizara ģenijam! — Atgriezies! Saki: nost bezdievjus!“ Poli-

karps stingri paskatījās uz ļaudīm cirkā, izstiepa roku pār viņiem, nopūtās, paskatījās uz debesīm un teica: „Lai notiek! nost bezdievjus!“¹

Tad prokonsuls uzmācās viņam un teica: „Zvērē, tad es tevi atlaidīšu vaļā, zaimo Kristu!“ Polikarps atbildēja: „Astondesmit sešus gadus es kalpoju viņam, un viņš man neko ļaunu nav darījis. Kā lai es zaimotu savu ķēniņu, kas mani pestījis?“ Kad prokonsuls vēl vairāk uzmācās, Polikarps atteica: „Es esmu kristietis. Ja tu gribi kristīgo mācību dzirdēt, tad dod man vienu dienu laika un es tev to izstāstīšu.“

Prokonsuls teica: „Man ir plēsīgi zvēri. Es likšu mest tevi viņiem priekšā, ja tu negrozīsi savu sirdsprātu.“ Bet viņš atbildēja: „Pasauc tos!“ Tad prokonsuls atkal teica: „Es likšu tevi ar uguni iznīcināt, ja tu negrozīsi savu sirdsprātu.“ Bet Polikarps teica: „Tu draudē ar uguni, kas deg tik kādu laiciņu un drīz izdziest, bet tu nepazīsti tiesas un soda uguni, kas sataisīta bezdievīgiem. Bet kādēļ tu vilcinies? Lai notiek, kā tev patik!“ Tad prokonsuls sūtīja heroldu un lika stadija (sacīkstes laukuma) vidū trīs reizes izsaukt: „Polikarps ir pats atzinies, ka viņš ir kristietis.“ Tad viss pagānu un jūdu pūlis kļiedza nevaldāmā niknumā: „Viņš ir Āzijas skolotājs, kristiešu tēvs, mūsu dievu iznīcinātājs, kas māca daudzus, lai viņi neziedotu dieviem un nepielūgtu tos.“ Viņi lūdza prokonsulu, lai viņš laistu lauvas vaļā pret Polikarpu. Bet viņš atbildēja: to viņš nedrīkstot, jo medību skaits esot jau pilns. Tad visi kļiedza vienprātis, lai viņš Polikarpu sadedzinātu dzīvu. Tūlīt pūlis sanesa no darbnīcām un pirtīm kokus un žagarus.

Kad sārts bija uzcelts un Polikarpu gribēja pienaglot pie staba, viņš teica: „Atstājiet tāpat. Kas man dod spēku izciest uguni, tas man dos spēku arī bez jūsu naglu drošības palikt nekustoties uz sārta.“ Tad viņu tikai piesēja pie staba. Viņš salika rokas uz muguras un tika tā piesiets. Viņš teica: „Dievs Kungs visu varenais, Tava mīļā un augsti slavējamā kalpa Jēzus Kristus tēvs! Es tev pateicos, ka tu man ļāvis piedzīvot šo dienu un šo stundu, ka es varu kļūt par dalībnieku asinsliecinieku skaitā. Kaut es tiktu šodien uzņemts viņu vidū tava vaiga priekšā kā patīkams upuris. Tāpēc es slavēju tevi par visu.“

Kad viņš bija beidzis lūgšanu, vīri aizdedzināja uguni. Beidzot, kad bezdievīgie redzēja, ka uguns neķēra viņa miesu, tie pavēlēja bendem nodurt viņu ar zobenu.

Tā mira asinsliecinieka nāvē Polikarps un citi vienpadsmit no Filadelfijas.²

Bet mēs vēlāk savācām kopā viņa kaulus, kas dārgāki par dārgakmeņiem un vērtīgāki nekā zelts un paglabājam cienīgā vietā. Gan Dievs mums ļaus priekā un gavilēs sapulcēties un svinēt asinsliecinieka dzimšanas dienu³, par piemiņu tiem, kas cīnījušies, par vingrināšanos un rūdīšanos tiem, kam būs jācīnās.*

(No Smyrnas draudzes apkārtraksta.)

3. Vajāšanu iemesli un sekmes. *Kad Tibra uzplūst līdz pilsētas mūriem, kad Nila nepārpludina tīrumus, kad debessvārti stāv aizslēgti un lietus nelīst, kad zeme trīc, kad nāk bads, kad sērga,¹ tūlīt atskan saucieni: „(Metiet) kristiešus lauvām priekšā!..“

Bet mūsu skaits top vienmēr lielāks, kaut gan bieži mēs tiekam nopļauti. Kristiešu asinis ir sēkla. Daudzi no jums skubina panest pacietīgi sāpes un nāvi. Tā, piem., Cicerons un Seneka. Taču viņu vārdiem nav tik daudz sekotāju, kā kristiešiem, kas māca ar darbiem.*

(No Tertulliāna Aizstāvēšanās raksta.)

¹ Pagāni sauca kristiešus par bezdievjiem, tāpēc ka viņu dievkalpojumu vietās nebija redzamu dievu tēlu. Polikarps attiecinā šo vārdu uz pagāniem. Prokonsuls bija provinces pārvaldnieks.

² Filadelfija — pilsēta Mazāzijā.

³ Asinsliecinieku nāves dienu sauca par „dzimšanas dienu“, jo tajā viņi iegājuši mūžīgā dzīvībā.

⁴ Dažādus nelaimes gadījumus uzskatīja par sodu, ko pagānu dievi uzsūtījuši tāpēc, ka sabiedrība cieš savā vidū bezdievju kristiešus.

2. Vispārējās kristiešu vajāšanas.

1. Vajāšanas Decija un Valeriāna laikā. Kristiešu tiesiskais stāvoklis bija ļoti nedrošs. Tiklīdz ko ienāca kādas sūdzības, viņus varēja saukt tiesas priekšā. Un ja kristietis neziedoja ķeizara tēlam jeb valsts dieviem, tad viņam draudēja nāves sods un mantas konfiskācija, vai aizsūtīšana uz spaidu darbiem kalnraktuvēs, vai trimda kādā vientuļā vietā. Tāpēc otrā gadsimtenī un trešā gadsimteņa pirmajā pusē arvien gadījās, ka kādam kristietim bija atkal jāapliecina ar asinīm sava ticība. Bet šīs vajāšanas pagaidām nenotika visā valstī.

Kad draudzes bija lielā mērā pieaugušas un viņu iekārta bija nostiprinājusies, daži Romas valdnieki uzskatīja tās par bīstamām valsts un kultūras vienībai. Nu gribēja iznīcināt tās pavisam un izdeva noteiktus rīkojumus, kas visiem kristiešiem draudēja ar nāves sodu. Tā sākās vajāšanas visā valstī. It īpaši dabūja ciest draudžu vadoņi.

Pirmā vispārējā vajāšana bija trešā gadsimtena vidū — ķeizara Decija (249—251) un tad ķeizara Valeriāna (253—260) valdības laikā. Valeriāna dēls atcēla vajāšanas un līdz trešā gadsimtena beigām kristiešiem bija miers.

Daudzi bija miruši mocekļu nāvē un vārguši cietumā. Romas draudze pazaudēja 4 bīskapus pēc kārtas. Ievērojamais Kartāginas bīskaps Cipriāns tika pēc tiesas sprieduma nonāvēts ar zobenu. Slavenais rakstnieks un zinātnieks Origenis mira no pārciesto spīdzinājumu sekām. — Daudzi gan bija vajāšanas brīdī atkrituši no draudzes: citi ziedojuši jeb kaisījuši vīrāku pagānu valsts dieviem, citi piekukuļojuši valsts ieceltos kontroles ierēdņus un dabūjuši viltotas apliecības. Bet vēlāk viņi lūdzās, lai viņus atkal uzņemtu atpakaļ draudzē. Draudžu vadošās aprindas uzlika tad viņiem grūtus pārbaudījumus, bet neliedza galīgi iespēju atgriezties.

Miera laikos nāca klāt jaunas draudzes un jauni draudzes lōcekļi, un trešā gadsimtena beigās kristīgās draudzes bija sastopamas gandrīz itin viscaur pa Romas valsti. Dažās pilsētās bija jau kristiešiem pārsvars par pagāniem, un vispār viņu skaitu lēzē ap 10% no visiem valsts iedzīvotājiem.

2. Vajāšanas Dioklētiana un Galērija laikā. Tad 303. g. ķeizars Dioklētians, viens no ievērojamākiem un krietnākiem Romas valdiniekiem, sāka cīņu pret kristiešiem. Iznāca vairākas pavēles: izpostīt baznīcas, sadedzināt svētos rakstus, aizliegt draudžu sapulces un atņemt īpašumus, izslēgt kristiešus no visiem valsts amatiem un atņemt viņiem pilsoņu tiesības; tad apcietināt bīskapus, presbiterus un diakonus un spiest tos ziedot valsts dieviem; beidzot nāca pavēle visiem pavalstniekiem ziedot dieviem, piedraudot sodu pie miesas un dzīvības. Tos, kas nepadevās rīkojumiem, sodīja, un atsevišķās vietās vajāšanas bija šausmīgas un nežēlīgas. Kristiešus spīdzināja, šauta, sakropļoja, ar varu grūda tos aizbāztām mutēm un sasietām rokām pie pagānu altāriem utl. Šais vajāšanās arī kritis vislielākais asinsliecinieku skaits.

Bet ne Dioklētianam, ne viņa tuvākajiem pēcnācējiem nebija lemts panākt uzvaru par kristīgo baznīcu. 311. gadā

3 valdinieki izdeva tolerances (ieciētības) likumu, kas atcēla kristiešu vajāšanu pavēles un atļāva kristiešu dievkalpojumu sapulces. 313. g. Milānā 2 valdinieki sastādīja valdības rīkojumu, kas deva kristiešiem pilnīgu brīvību ticības lietās.

§ 8. Kristīgā ticība uzvar pagānismu.

1. Ticības brīvība. Milānas edikts.

Konstantīna Lielā tēvs, Konstantijs Chlōrs, bija ķeizara Dioklētiāna līdzvaldinieks, bet atturējās vajāt kristiešus. Kad pēc tēva nāves kara vīri izsauca jauno Konstantīnu par valdinieku, 306. g., viņam bija sākumā jāiztur nikna sacensība ar citiem valdiniekiem. Ar vienu no tiem, Likiniju, viņš beidzot izlīga, ar otru, Maksentiju viņš uzsāka ieroču cīņu. Šai cīņā viņš ieveda savam karaspēkam krusta karogu un lika uz kareivju vairogiem un bruņu cepurēm Kristus monogrammu. Tas ļoti sajūsmināja kristīgos kareivjus viņa pulkos. Ieguvis uzvaru, viņš Milānā 313. gadā kopā ar otru valdinieku Likiniju izdeva un izsūtīja visiem provinču pārvaldniekiem šādu rīkojumu, ko mēdz saukt par Milānas ediktu.

* Kad nu es Augusts¹ Konstantīns un es Augusts Likinijs nonācām laimīgi Milānā un apspriedām visu, kas valstij derīgs un labs, mēs nolēmām — līdz ar citām lietām, kas mums šķita noderīgas ļoti daudziem cilvēkiem, — nokārtot pašā pirmajā rindā to, kur izpaužas cienība un godbijība pret dievību. Mēs nolēmām dot ir kristiešiem, ir visiem citiem *brīvu izvēli turēties pie tādas reliģijas, pie kādas viņi katrs grib*; un ceram, ka dievība un debesu vara, lai viņa būtu kāda būdama, varēs tad būt labvēlīga mums un visiem mūsu pavalstniekiem.

Bet to mēs esam darījuši, lai neliktos, ka mēs jebkādi godināšanai jeb reliģijai kaut ko būtu atņēmuši.

Turklāt mēs vēl arī noteicam, attiecoties uz kristiešiem, lai viņu vietas, kur viņi agrāk mēdza sapulcēties un par kuņģam arī agrāk tāvai pārvaldei dotos rakstos agrākajā laikā bija izdots cits noteikums, — lai tās tiek atkal atpakaļ atdotas pašiem kristiešiem, ja izrādītos, ka kādi būtu nopirkuši tās vai nu no mūsu mantas pārvaldes, vai no kāda cita. (Atpakaļ jāatdod) neprasot samaksas, nedz jebkādu maksas atlīdzību, izvairoties no kūtības un divdomības. Un ja kādi būtu varbūt saņēmuši šādas vietas par dāvanu, tad lai viņi atdod tās atpakaļ jo drīz.

Visās šais lietās tev pienākas parādīt kristiešu sabiedrībai pēc iespējas lielu labvēlību... Tādā kārtā, kā jau agrāk teikts, dievības labvēlība, ko mēs jau daudzās lietās esam pieredzējuši, paliks mums pastāvīgi visu laiku.

Bet lai šis mūsu likumdošanas un labsirdības apmēri varētu nākt visiem zināmi, tad pienākas visur celt priekšā un izziņot visiem mūsu rakstītos tavas pavēles priekšlikumus, lai mūsu labsirdības dotais likums nepaliktu nevienam aplēpts.* (Eusebija Baznīcas vēsture X, 5, 2—14.)

¹ Augusts (latīniski: Augustus = augsts, dižens, svēts, cēls, cienijams) bija Romas ķeizara tituls.

9. zīm.

Konstantina Lielā nauda, kalta 335.—337. g. Vienā pusē Konstantina ģimēne, otrā krusta karogs ar Kristus monogrammu starp diviem kareivjiem.

10. zīm.

Konstantina dēla Konstantija II nauda; kalta 350—353. Zīmējums: uzvaras dievs vainago ķeizaru, kas tur rokā krusta karogu.

2. Kristīgā ticība top par valsts ticību.

1. Konstantīns dod kristiešiem privilēģijas. Konstantīns palika valdinieks Romas valsts rietumdaļā. Likinijs valdīja austrumos. Bet kamēr Konstantīns atklāti rādīja kristiešiem labvēlību, Likinijs sāka nosvērties atkal uz pagānisma pusi.

Dzīdamies pēc vienvaldības, Konstantīns beidzot uzvarēja Likiniju un iznīcināja to (324. g.). Tagad viņš visā valstī sāka piešķirt kristiešiem dažādas privilēģijas. Deva viņiem priekšroku uz augstākiem amatiem, atsvabināja viņu priesterus no nodokļiem, kara klausības un valsts kalpības, deva līdzekļus baznīcu celšanai, gādāja par to, ka izbeigtos dažādās šķelšanās kristīgā baznīcā, lika audzināt savus bērnus kristietībā utt. Bet pagānismam viņš arī atļāva vēl brīvību (ar sīkiem ierobežojumiem), un ievzdams svētdienas svētīšanu (321. g.), viņš to sauca par Saules dienu.

Konstantīns pats palika katēchumens visu mūžu un likās kristīties tikai īsi priekš nāves (337. g.). Savā personīgajā dzīvē viņš ne visur un ne vienmēr turēja godā kristīgu tikumu.

2. Nikajas koncils. 325. g. viņš aicināja visas valsts bīskapus uz sapulci (koncilu, sinodi) Nikajas pilsētā, Mazāzijā, lai viņi kopīgi izlemtu strīdu mācībā par Kristus dievišķo būtību un nokārtotu dažādus baznīcas iekārtas un dzīves jautājumus. Sanāca vairāk kā 300 bīskapu, gandrīz visi gan no valsts austrumu daļas. Liela viņu daļa bija pēdējās vajāšanās dažādi sakropļota. Tagad viņi ceļoja ar valsts pastu, uzturs bija arī uz valsts rēķina. Ķeizars pats svinīgi atklāja pirmo sēdi, goda sardzes pavadībā, kas godbijīgi sveicināja sapulcējušos. Konstantīns piedalījās sēdēs un izveda lēmumus savu gribu. Sinodes lēmumi, ķeizara apstiprināti, tapa par valsts likumiem.

3. Kristīgā ticība top par valsts ticību. Konstantīna dēli sāka ierobežot pagānisma tiesības (slēdza svētnīcas, aizliedza upurus) un sāka skatīties uz kristietību kā vienīgo valsts ticību. Bet pēc viņu nāves Juliāns Atkritējs (361—363) atkal mēģināja celt godā pagānu ticību un dievkalpojumu. Beidzot, ķeizara Teodosija Lielā laikā (379—395) kristīgā ticība tika izsludināta par valsts ticību. Par upurēšanu elkiem draudēja bargs sods. Svētnīcas pārtaisīja par baznīcām jeb slēdza un izpostīja. Tagad radās kristīgai baznīcai arvien vairāk locekļu, un beidzot varēja teikt, ka Romas valstī kristiānisms galīgi uzvarējis pagānismu.

Visā Romas ķeizarvalstī sāka pacelties viena baznīca stal-tāka par otru. Liela daļa no tām atjaunotas pastāv vēl mūsu dienās.

Valsts tagad uzņēmās kristīgās baznīcas un ticības aizstāvēšanu. Valsts likumi noteica arī baznīcas dzīvi un mācību. Priesteri bija tapuši it kā par privilēģētiem valsts ierēdņiem. Sevišķi cieši sakari starp valsti un baznīcu nodibinājās Bizantijas valstī, kur ķeizars kļuva it kā par baznīcas galvu (cēsaropapisms) un sāka visu baznīcas dzīvi rīkot pēc sava prāta.

Rietumos turpretim par baznīcas galvu tapa ar laiku Romas bīskaps, kas saucās par papu (tēvu) jeb pāvestu.

4. Konstantinopoles ticības apliecība. Papriekšu austrumos un vēlāk arī rietumos pieņēma vispārīgā oficiālā lietošanā šādu ticības apliecību, ko dēvē par Nīkajas jeb Nīkajas-Konstantinopoles apliecību:

* Mēs ticam uz vienu Dievu, Tēvu visuvareno, debess un zemes, visu redzamo un neredzamo lietu radītāju.

Un uz vienu Kungu Jēzu Kristu, Dieva Dēlu vienpiedzimušo, kas Tēva dzemdināts priekš visiem mūžiem (laikmeitiem), gaisma no gaismas, patiess Dievs no patiesa Dieva, kas

11. zīm. Sv. Apollināra baznīca mūsu dienās.
Celta Ravennas tuvumā 6. gs. Skats no galvenās ieejas puses.

12. zīm. Sv. Apollināra baznīcas iekšpuse.
Skats galvenā jomā, pa labi un pa kreisi aiz kolonnām blakus jomas. Dibenā
apsīda. Apsīdas griesti un triumfa arka izgreznoti ar mōzaiķu. Sk. paskaidrojums
pie 2. zīmējuma 25. lp.

dzemdināts, ne radīts, tai pašā būtībā ar Tēvu, caur kuŗu viss ir izcēlies, kas mūsu dēļ, cilvēku dēļ, un mūsu pestīšanas dēļ no debesīm zemē nonācis un miesa tapis no Svētā Gara un jaunavas Marijas un iecilvēkojies (iemiesojies), krustā sists mūsu labā Pontija Pilāta laikā un cietis un aprakts un augšāmcelies trešajā dienā pēc rakstiem un uzgājis augšā debesīs un sēž pie Tēva labās rokas un atkal nāks ar godību — tiesāt dzīvus un mirušus; kuŗa valstībai nebūs gals.

Un uz Svēto Garu, Kungu, dzīvu darītāju, kas no Tēva iziet, kas līdz ar Tēvu un Dēlu pielūdzams un slavējams, kas runājis caur praviešiem. Uz vienu svētu katolisku un apustulisku baznīcu. Mēs apliecinām vienu kristību uz grēku piedošanu, gaidām mirušo augšāmcelšanos un nākošā laikmeta dzīvību. Āmēn.*

Rietumos trešo locekli papildināja šādā veidā: „...kas no Tēva un Dēla iziet...“

Mūsu baznīcās šo apliecību lasa augstajos svētkos. Zinātnieki sauc to par Konstantinopoles apliecību.

§ 9. Antōnijs. Vientuļnieki un mūki.

1. Antōnijs un citi vientuļnieki. Antōnijs ir ēģiptietis (kopts), bagātu vecāku bērns, bet vecāki viņam miruši jaunībā. Kādu dienu viņš noklausās baznīcā evaņģeliju par bagāto jaunekli. Jēzus vārdi: „Ja tu gribi pilnīgs būt, tad ej, pārdod savu mantu un dod nabagiem, tad tev būs manta debesīs — un nāc, seko man!“ (Mt. 19, 21.) atstāja viņā dziļu iespaidu. Antōnijs nodrošināja ar kādu mantas daļu iztikšanu savai mātai, bet pārējo visu izdalīja nabagiem. Pats viņš aizgāja kādā vientuļā vietā, dzimtenes ciema tuvumā, lai dzīvotu vienīgi Dievam. Drīz vien viņš bija pieradis pie jaunās dzīves un aizgāja vēl tālāk, kādā kapa alā. Beidzot viņš ieslēdzās kādā atstātā pussagruvušā cietoksnī, kur viņam tikai ik pa 6 mēnešiem piegādāja maizi un pasniedza caur juntu.

Antōnija slava izplatījās tālu ļaudīs; nāca pie viņa pēc padoma, radās viņam arī daudz sekotāju. Viņš pats tikai divas reizes apm. septiņdesmit gadu laikā atstājis vientuļību un atkal parādījies ļaudīs, kas viņu saņēma it kā brīnumu no citas pasaules. Pirmo reizi viņš nāca vajāšanu laikā, lai skubinātu uz pastāvību, otrreiz ticības strīdu gados, lai skubinātu uz vienprātību. Mūža pēdējos gadus Antōnijs pava-

dīja gandrīz nepieejamā klints kalnājā, kur viņu neviens netraucēja. Leģenda stāsta, ka Antōnijs uzskatījis par kaunu ēst, gulēt un apmierināt citas miesas vajadzības un izvairīties to darīt, citiem klātesot; ka „viņš nekad nav mazgājis savu miesu, lai notīrītu no tās sviedrus un putekļus, nav arī nekad mazgājis kājas nedz līcis tās ūdenī, izņemot gadījumus, kad viņš bija spiests brist caur ūdeni.“

Savas dienas viņš pavadīja pastāvīgās dievlūgšanās, pašmociņās un iekšējās cīņās ar miesas iegribām, kas viņam uzmācās ļaunu garu un dažādu vilinātāju un kārdinātāju tēlu veidā. Miris Antōnijs vairāk nekā 100 gadus vecs (356. g.).

Pa šo laiku bija Ēģiptē plašos apmēros pieaudzis vientuļnieku ciemu un atsevišķu nometņu skaits. Tur viņi dzīvoja — pārtraukuši sakarus ar pasauli, atsacīdamies no mantas un pārtikdami no pašu roku darba, atraisījušies no piederīgiem, — un ierobežoja savas dzīves vajadzības līdz pēdējai iespējai. Visādiem līdzekļiem centās apspiest miesas dziņas un prasības: gavēja, palika naktīs nomodā, gulēja sēdus jeb lika asus klučus un akmeņus pagalvi, valkāja spalvainas un rupjas drēbes, apkrāvās smagām dzelzs važām jeb krustiem, atteicās pat no miesas tīrības. Daži likās pat uz visu mūžu ieslēgties šaurās, neērtās istabiņās.

2. Klosteru sākumi. Ap 320. g. vientuļnieks Pachomijs nodibināja vientuļnieku (mūku) sabiedrību un kopdzīvi. Šāda sabiedrība ar savu priekšnieku (abtu, archimandritu) priekšgalā dzīvoja ar mūri noslēgtā nometnē — klosterī (*claustrum*), kur katram bija sava istabiņa (kellija). Visiem bija vienāds vienkāršs uzvalks, manta piederēja visiem kopā, ēšana un dievkalpojumi notika kopā, strādāja vienkāršus rokdarbus: pina segas un kurvjus, kopa zemi un dārzus. Katram bija absolūti jāklausa priekšniekiem un jāpadodas stingrai disciplīnai. Pachomija sabiedrībai pēc pārdesmit gadiem bija jau 11 klosteru. Dibinājās arī vēl citas plašas sabiedrības ar līdzīgu iekārtu.

Sieviešu klosteri nodibinājās par sevi, to iemītnieces sauca par nonnām (= šķīstām).

Pēc Ēģiptes klosteru parauga sāka dibināt tādus vispirms Palēstīnā un Sirijā, tālāk arī citās kristīgās zemēs. Vēlāk izstrādāja pat īpašus klosteru dzīves noteikumus.

Klosteros varēja iestāties tikai tas, kas bija iepriekš bijis veselu gadu par novīci (mācekli). Iestājoties bija jādod mūku

solījumi, kas saistīja uz visu mūžu pie klostera. Galvenās prasības bija: nabadzība, šķīstība un paklausība. Nabadzības solījums nozīmēja atteikšanos no privātā īpašuma, šķīstības solījums — atteikšanos no laulības dzīves; paklausību solīja priekšniecībai. Zināmās stundās dienu un nakti notika dievkalpojumi visiem kopā. Blakus roku darbiem vēlāk sāka nodarboties arī ar zinātni, bērnu skološanu un grāmatu pārakstīšanu.

Klosteros vairs neuzstādīja tik stingras prasības kā vientuļnieku dzīvē. Daudzi askēti tāpēc vēl vienmēr turējās savrup un vingrinājās vientuļnieku garīgajos varoņdarbos. Daži sāka pat gadiem ilgi uzturēties uz stabu galā iekārtotām platformām (Sirijas stabu svētie 5. gs.).

Daži klosteri arī ir ievēduši jo stingrus noteikumus, piem. aizliegumi sarunāties savā starpā.

Mūku dzīvi vispār vērtēja augstāk, nekā ikdienas darba dzīvi, jo mūki netikvien izpildot vispārīgos dievbijības pienākumus, bet iegūstot īpašus nopelnus Dieva priekšā.

§ 10. Augustīns.

1. Augustīna bērnība un jaunība.

Visievērojamākais senās baznīcas darbinieks rietumos ir Aurēlijs Augustīns (354—430). Kādus četrdesmit sešus gadus vecs būdams, viņš uzrakstījis savu attīstības gaitu. Viņš uzrunā Dievu un sūdz tam savus dzīves maldus un uzsver Dieva vadību un gādību. Šo Augustīna sacerējumu sauc par viņa „grēku sūdzēšanu“. No tā dabūjam daudz ziņu par viņa dzīves gājumu.

* Liels esi tu, Kungs, un augsti slavējams. Liels ir tavs spēks un neaprobežota tava gudrība.

Slavēt grib tevi cilvēks,niecīga tavas radības daļa, cilvēks, kas vazā sev līdzīgu savu mirstību, vazā sev līdzīgu sava grēka liecību un liecību, ka tu pretojies lepnajiem.

Un taču grib tevi slavēt cilvēks,niecīga tavas radības daļa.

Tu viņu dzen, ka tevi slavēt ir viņam svēts prieks. Jo tu esi radījis mūs *ar tieksmi uz tevi*, un nemierīga ir mūsu sirds, tiekams atrod mieru tevī.

Dievs, mans Dievs, kādu postu es esmu piedzīvojis un rūgtāko vilšanos!..

Mani sūtīja skolā — mācīties lasīt un rakstīt. Es nabags nenoprātu, kam tas vajadzīgs, bet kad nu reiz biju kūtrs mācībās, tad mani sita. Jo tā tas patika pieaugušajiem.

Bet mēs sastapām arī cilvēkus, Kungs, kas lūdza tevi. Un mēs mācījāmies no viņiem nojaust tevi, kā mēs toreiz spējām tevi nojaust, ka tu esi kaut kas ļoti liels, ka tu, gan nerādīdamies mūsu jūteklīem, tomēr varētu mūs dzirdēt un mums palīdzēt. Tā es iesāku tad jau, būdams zēns, tevi žēli lūgties, tu mans palīgs un mans sargs, un lūgšanā uz tevi atraisījās mana grūtā mēle, un es lūdzu tevi, lai mani skolā taču nestu; mazs es biju toreiz un tik liela bija manas sirds dedzība. Un kad tu man pašam par labu neklausīji mani, kad mani tomēr sasniedza sods, tad pieaugušie smējās par sitieniem, ko es dabūju, pat mani vecāki, kas man taču neko jaunu nevarēja vēlēt, — un tās man toreiz bija lielas rūgtas ciešanas.

Kā spīdzināšanas mēs baidījāmies skolotāja sitienu, un it kā mums būtu jāizbēg visjaunākajām mokām, tā mēs žēli lūdzāmies tevi. Un taču mēs grēkojām: mēs mazāk lasījām, rakstījām, mācījāmies, nekā no mums prasīja. Ne atmiņas, Kungs, ne saprašas mums netrūka, — tās tu mūsu vecumam bagātīgi bijī devis; bet vairāk prieka darīja mums rotaļas nekā mācības... Man bija lepns prieks uzvarēt sporta sacīkstēs, man patika, kad pasaku tenkas man kutināja ausis, kamēr šis sāka arvien dedzīgāk prasīt pēc tām, un ne mazāk karsta bija ar laiku ziņkāre, kas spīdēja manās acīs, kad es redzēju teātra izrādes¹.

Es vairāk baidījos no valodas kļūdām, nekā no skaudības pret labākiem skolēniem, kas nekļūdījās... Jo es neredzēju, ka es tieku iegrūsts kauna valējā bezdibenī, kur tava acs vairs neieskatās. Kas gan varēja būt tavās acīs riebīgāks par mani? Pat saviem audzinātājiem, skolotājiem un vecākiem es nepatiku, jo neskaitāmas reizes es mānīju un krāpu viņus, jo es ilgojos tikai rotaļāties, teātri skatīties un, aizrauts ar izrādes kaislību, arī pats tēlot kādas lomas.

Pat zādzības es izdarīju vecāku pagrabā un virtuvē, pa daļai mēli lutinādams, pa daļai, lai atpirktu zēniem viņu rotaļlietas. Pat rotaļās es bieži krāpu un ieguvu ar viltu uzvaru, tukšas godkāribas aizrauts un nespēdams pretoties. Pie tam nekas cits nebija man tik nepanesams un neierosināja mani uz mežonīgākām dusmām, kā ja es noķēru citus pie krāpšanas. Bet ja noķēra mani pašu, tad es drīzāk sāku trakot nekā padevos.

Es metos virpulī tādā stulbumā, ka kaunējos savu biedru starpā palikt viņiem pakaļ kauna darbos. Es dzirdēju, ka viņi lielījās ar saviem kauna darbiem, un jo vairāk, jo nelie-

tīgāki tie bija; un tā mani kairināja ne tikai nevaldāmie darbi, bet arī slava. Es taisijos zagt un nevis aiz trūkuma jeb vajadzības, bet tikai aiz riebuma pret taisnību. Mēs, nelieši jaunekļi, vēlā nakts stundā, pēc ievilkušās samaitājošas spēles, izgājām laukā un nopurinājām kādu bumbieri, aiznesām prom milzīgu augļu nastu — nevis pašiem ēšanai, bet lai mestu cūkām priekšā. Jo mūs kairināja darīt kaut ko aizliegtu. Riebīga bija šī ļaunprātība, bet es to mīlēju, es mīlēju savu grēku, nevis savu grēku mērķi, bet pašu grēku.*

Augustīna māte bija kristiete, bet tēvs tikai vēl katēchumens. Dēlu viņi gribēja audzināt kristīgā ticībā, un viņš arī jau bija iestājies katēchumenos. Bet savos studenta gados viņš novērsās no kristīgās mācības. Viņš šaubījās par tās patiesību un vēlāk zaudēja jebkādu drošu paļāvību, ka viņam izdosies patiesību atzīt.

Augustīns studēja rētoriku (runāšanas mākslu) un nodarbojās vēlāk par rētorikas skolotāju, papriekš savā dzimtenē Ziemeļafrikā, pēc tam Romā, un beidzot Milānā, toreizējā valsts galvas pilsētā. Tur bīskapa Ambrosija sprediķi pamodināja viņa interesi par Jaunās Derības rakstiem.

¹ Par pasaku tenkām Augustīns nosauc mītus un varoņteikas. Teātros toreiz uzveda gabalus ar saturu no pagānu mītoloģijas un teikām. Spriedumu par saviem darbiem Augustīns dod, vērtējams tos no askētiska dzīves ideāla viedokļa.

2. Augustīna atgriešanās.

1. Pāvila un Antōnija iespaids. * Lielā kārē es ķēros pie tava gara cienīgajiem vārdiem, vistim pie apustuļa Pāvila rakstiem. Tad izzuda tie jautājumi, kuŗos es agrāk atradu pretrunas viņa sludinājumā un nesaskaņu ar bauslības liecību un praviešu vārdiem (t. i. ar Veco Derību). Man mirdzēja pretim viena un tā pati seja no visiem skaidrajiem vientiesīgajiem rakstiem, un es mācījos priecāties, gavilēdams trīsās.

Es turpināju parasto darbu, bet mans iekšējais nemiers auga un ikdienas es raidīju uz tevi nopūtas. Bieži es apmeklēju baznīcu, kad tik man darba nasta atļāva kādu brīvu stundu. Alipijs, mans agrākais mācekļis, bija pie manis.

Kādu dienu nu atnāca pie mums ciemā Pontiāns, kāds mūsu puses cilvēks, jo viņš bija afrikānis, kāds augsts virsnieks pie galma. Mēs apsēdāmies, lai parunātos. Te Pontiāns ievēroja uz maza galda mūsu priekšā kādu grāmatu, ķēra pēc tās, atvēra un atrada sev par pārsteigumu apustuli

Pāvilu. Smaidīdams viņš paskatījās uz mani un, mazliet izbrīnījies, novēlēja man laimes, ka viņš negaidot atradis šos rakstus, un taisni tikai šos, manās rokās. Jo viņš bija Krištietis un ticīgs un nereti metās ceļos, Dievs, tavā priekšā baznīcā biežai ikdienas lūgšanai.

Kad es nu viņam teicu, ka es lasu šais rakstos ar vislielāko dedzību, valoda novirzījās, viņam stāstot, uz Antōniju, ēģiptiešu vientuļnieku, kura vārds toreiz jau gaiši spīdēja visu tavu kalpu priekšā, bet mums līdz tam laikam bija palicis nepazīstams. Kad viņš to ievēroja, tad pakavējās vēl ilgāk sarunā un tēloja mums šo lielo vīru un brīnījās, ka mēs par viņu neko nezinājām.

Tad viņš stāstīja par klosteru skaitu un to parašām, par ko mēs vēl neko nezinājām. Un taču arī Milānā jau bija klosteris, pilns dievbijīgu brāļu, ārpus pilsētas mūrēm, Ambrosija aizbildnībā, bet mēs tik neko nezinājām.*

— Beidzot Pontiāns stāsta par diviem saviem draugiem, kas sajūsmināti par Antōnija dzīvi, atstājusi galma amatus un līgavas un iesākuši dzīvot vientuļnieku dzīvi. —

2. Atgriešanās cīņa. * Viskarstākajā cīņā savā mājā, cīņā, ko es vedu dziļi visslepenākajā istabiņā, savā sirdī, pret savu dvēseli, es saķēru Alipiju, sajucis savā sejā un dvēselē, un uzkliežu viņam: „Vai tas zīmējas uz mums? Ko tas nozīmē? Vai tu dzirdēji? Nemācītie sacelās un iekaro debesis, bet mēs ar visu savu gudrību bez sirds, skat', cik dziļi mēs saistīti asinīs un miesā! Vai mēs kaunamies viņiem sekot, kad mums vajadzētu kaunēties, ka viņiem neskrejam pakaļ.“ Tā es ar viņu runāju un vēl citu, ko es vairs nezinu. Un mana iekšējā kvēle dzina mani prom no viņa, kas klusēdams un izbijies skatījās uz mani.

Kāds dārzs piederēja pie mūsu mājas, kas bija mūsu lietošanā tāpat kā visa māja. Turp mani aizrāva manas dvēseles vētras, lai neviens mani netraucētu šai karstajā cīņā, ko es izcīnīju ar savu dvēseli. Es drebēju garā un griezu pret sevi zobus mežonīgā niknumā, ka es nevarēju nokļūt tiktāl, lai tev patiktu, mans Dievs, un ar tevi stātos derībā. Un taču, lai turp nonāktu, nevajaga ne kuģa, ne ratu, un nevajadzēja ne tiktāl kājām iet, kā no mājas līdz tūrienei, kur es sēdēju. Lai turp ietu un tur nonāktu, vajaga tikai gribēt iet.

Un savā iekšienē es runāju: „Lūk, tūlīt tas notiks, tūlīt tas notiks.“ Jau vārdos es biju apņēmis, gandrīz jau es to

darīju, taču es vēl nedarīju to. Bet es arī vairs neslīdēju atpakaļ vecajā vājībā: es stāvēju pavisam tuvu un atvilku elpu. Un vienmēr atkal no jauna es mēģināju.

Es nometos ceļos zem kāda viģes koka un ļāvu asarām vaļu. Un daudz es runāju uz tevi, apmēram ar šādu saturu: „Un tu, Kungs, cik ilgi vēl? Cik ilgi vēl, ak Kungs? Vai tu dusmojies līdz galam? Ak nepiemini vecos noziegumus!“ Jo es jutu, ka tie vēl vienmēr tur mani savās saitēs un, skaļi vai manādams, es kļiedzu: „Cik ilgi vēl? Cik ilgi vēl? Rīt un vienmēr atkal rīt? Kādēļ ne šodien, kādēļ tagad šai stundā nav gals manam negodam?“

Tā es teicu un raudāju, dziļi sagrauzts savā sirdī. Un lūk, te es dzirdēju kādu balsi šurp no kaimiņu nama, dziedošā izteiksmē, it kā zēna jeb meitenes balsi, kas vienmēr sauca: „Nem, lasi! Nem, lasi!“ Tad mani vaibsti pārvērtās, es sāku apdomāties, vai bērni mēdz tā dziedāt kādā rotaļā. Bet es neatcerējos, ka būtu kādreiz to dzirdējis. Tad apsika manu asaru plūdi un es piecēlos. Es domāju vienīgi, ka Dievs man pavēl atvērt kādu grāmatu un lasīt, uz ko man vispirms kristu acis. Jo par Antōniju es biju dzirdējis, ka viņš dabūjis pamudinājumu no kāda evaņģelija teikuma, ko viņam gadījās dzirdēt.

Es gāju atpakaļ uz vietu, kur biju atstājis kādu grāmatu, apustuļa vēstules. Es tvēru tās, atvēru un klusēdams lasīju vietu, uz ko krita vispirms manas acis: „Lai it kā dienā godīgi staigājam, ne rīšanā un plītēšanā, ne netiklībā un izvirtībā, ne ķildā un naidā, bet apvelciet Kungu Jēzu Kristu un negādāriet par miesu savu iegribu apmierināšanai.“ (Rom. vēst. 13. 13. 14.).

Es negribēju tālāk lasīt, un man nevajadzēja tālāk lasīt. Jo tikko es biju izlasījis teikumu līdz galam, manā sirdī ienāca pašāvības un drošības gaisma, un visa šaubu nakts bija izgaisusi. Es ieliku savu pirkstu vai citu kādu zīmi grāmatā, aizvēru to un pilnīgi mierīgu seju stāstīju visu Alipijam.

Mēs ejam iekšā pie mātes un stāstām to viņai; viņa priecājas. Mēs stāstām, kā viss tā noticis, tad viņa gavilē un slavē tevi, Dievs, kas vari vairāk darīt, nekā mēs lūdzam un saprotam. Nu viņa redzēja, ka tu daudz vairāk viņai devis, nekā viņa mēdza asaru bēdās un žēlabās par mani lūgt. Nu tu biji mani sev piegriezis, tā ka es nemeklēju vairs sievu, ne kādu šīs pasaules cerību. Nu es stāvēju uz tā ticības pamata, uz kā tu mani viņai priekš daudz gadiem biji sapnī rādījis. *

3. **Augustīna vēlākā darbība.** Augustīns veselības labā drīz vien atstāja savu rētorikas skolotāja amatu. 387. gada Liendienās Ambrosijs viņu kristīja. Atgriežoties uz dzimteni, māte nomira. Augustīns apmetās uz dzīvi savā dzimtenē un nodibināja kopā ar draugiem kopdzīvi pēc klosteru parauga. Bet pēc pāris gadiem viņu ievēlēja par priesteri un vēlāk par bīskapu Hipo pilsētā Ziemeļafrikas provincē.

Tā bija maza pilsētiņa, bet tās bīskaps Augustīns bija līdz savai nāvei (430. g.) visas Ziemeļafrikas baznīcas vadonis. Viņš rakstījis daudz rakstu, kas bija plaši pazīstami.

§ 11. Kristīgās ticības izplatīšanās Europā un saskaldīšanās divās baznīcās.

1. Misijas darbs līdz apm. 1000. g. Austrumos un dienvidos no Vidusjūras kristietību vēlāk ierobežoja islams, jauna, arabiešu pravieša Mohammeda († 632. g.) nodibināta ticība.¹ Spēcīgas kareiviskas arabiešu ciltis fanātiskā ticības sajūsmā iekaroja daudzus kristīgus apgabalus: Palēstīnu un Siriju, Eģipti, Ziemeļafriku un pat daļu no Pirenēju pussalas. Laba tiesa kristiešu šais zemēs pārgāja islamā, daudzas kristīgas draudzes iznīka un baznīcas sabruka. Bet uz ziemeļiem kristīgai ticībai bija brīvs ceļš, tur neradās tādi vareni pretinieki.

Vispirms kristietību pieņēma ģermāņu ciltis Viduseuropā, tad slavi, skandinaviēši un citi. Ap 1000. gadu p. Kr. jau gandrīz visā Europā kristietība bija pārsvarā par pagānismu, jo ap to laiku kristīgai ticībai atvērās Polija, Krievija, Ungārija un Skandināvija. Tikai slavi gar Ziemeļjūras piekrasti, baltu ciltis (prūši, leiši un latvieši), lībieši, igauņi un somi vēl bija pagāni.

Sākumā vēl vienmēr centās iegūt jaunus piekritējus, sludinot tiem evaņģeliju un modinot viņos ticību uz Jēzu Kristu. Bet ar laiku nodibinājās uzskats, ka drīkst arī ar varu piespiest pagānus pāriet kristīgā ticībā, uzliekot priesteriem pienākumu nodibināt jaundibinātajās draudzēs kristīgu baznīcas un ticības dzīvi. Tāpēc centās dabūt uz kristietības pusi pagānu zemes valdinieku, un viņš tad piespieda savus pavalstniekus pieņemt kristīgo ticību. Vai atkal gāja tieši kaņā pret pagāniem un līdz ar uzvaru uzspieda viņiem kristietību. Tautas vidū zem ārējās kristietības segas tomēr vēl gadu simteņiem ilgi uzglabājās dažādi pagāniski ticējumi un pa-

rašas. Tikai pamazītēm kristietība iesakņojās tādos apgalos.

Visos laikos ir bijuši tādi pašreizdzīgi darbinieki, kas kopā ar nelielu biedru pulciņu, un reizēm pat vieni paši, devušies iekšā pagānu zemēs un sākuši tur sludināt kristīgas mācības. Viņiem bija jāpanes visādas grūtības un vajāšanas, un daži pat miruši mocekļu nāvē. Daudzas tautas godina savus pirmos apustuļus. Par „ģermāņu apustuli“ sauc Vinfrīdu-Bonifāciju († 754), par „ziemeļu (skandināviešu) apustuli“ — Anskaru († 865), par „slavu apustuļiem“ Kirillu un Metodiju († 885).

¹ Islama (= „padevības“) ticības apliecība skan: „Ir viens vienīgs Dievs Allah un Mohammeds ir viņa sūtnis“.

2. Pēdējie ieguvumi. Vienpadsmitā gadu simtenī vāci uzspieda kristīgo ticību niknās cīņās slaviem pie Ziemeļjūras — vendiem. Krusta kari iznīcināja daudz vendu, un viņu atliekas, pieņemdamas kristīgo ticību, ar laiku pilnīgi pārvācojās.

Trīspadsmitā gadu simtenī kristīgo ticību ievada visās ciltīs gar Baltijas jūras dienvidus un austrumu piekrasti. Somi dabūja kristīgo ticību no Zviedrijas, prūši un latvieši, lībieši un igauņi no Vācijas. Kristietību te uzspieda galvenā kārtā ar varu, „ar uguni un zobenu“.

Leiši pieņēma kristīgo ticību tikai 14. gs. beigās. Viņu dižkunigaikštis Jogaila apprecēja 1386. g. poļu princesi un ieguva Polijas troni. Par to viņš tad arī pats pieņēma Romas katoļu kristīgo ticību un lika kristīt arī savus pavalstniekus. Bet Jogailas brālēns Vitauts Dižais, Lietuvas dižkunigaikštis (1392—1430) negribēja tik drīz izšķirties, vai nosvērties uz Romas katoļu ticības vai krievu pareizticības pusi. Pati leišu tauta vēl ilgi uzglabāja pagāniskus uzskatus un parašas, kamēr neiesakņojās beidzot katolicisms.

Europas nomāju tautas — lapi ziemeļos un somu ciltis starp Volgu un Urālu — sāka arī tikai 14. gs. iepazīties ar kristīgo ticību.

3. Austrumu un rietumu baznīcu nošķiršanās. Katoliskajā baznīcā pastāvēja dažādības starp austrumiem un rietumiem. Austrumi balstījās uz grieķu kultūru un lietoja grieķu valodu, rietumi turējās pie Romas kultūras un latīņu valodas. Rietumos Romas bīskaps-pāvests bija atzīts par visas baznīcas galvu. Austrumnieki negribēja padoties pāvesta virskun-

dzībai un centās nostādīt Konstantinopoles patriarchu par līdztiesīgu pāvestam. Konstantinopoles patriarhs pat pieņēma titulu „oikumeniskais (t. i. vispārīgais) patriarhs.“ Pastāvēja austrumos un rietumos arī vēl dažādas izšķirības mācībā un dzīves parašās.

Daudzreiz radās ķildas austrumnieku un rietumnieku starpā. Katra puse uzskatīja tikai savu par pareizu un nosauca otru pusi par hairetiķiem (maldu virziena piekritējiem). Beidzot 1054. g. austrumu baznīca galīgi atdalījās no Romas. Romas pāvesta sūtņi nolika Konstantinopolē uz Sofijas baznīcas altāra rakstu, kurā bija nolādēti austrumbaznīcas vadoņi.

Konstantinopoles patriarhs un citi austrumu patriarhi atkal savukārt izsludināja Romas katoļus par maldu piekritējiem un nolādēja viņu pāvestu un viņa sūtņus. Austrumbaznīca saucās oficiāli par austrumu pareizticīgo baznīcu.

Vēlāk gan vairākkārt mēģināja atkal apvienot abas baznīcas. 1439. g. Florencē pat noslēdza baznīcu vadoņi savā starpā ūniju (vienību). Bet austrumnieku plašākās aprindas neatzina ūnijas noteikumus un palika pie sava.

§ 12. Katoļu laiki Latvijā.

1. Senlatviešu reliģija, kristīgai ticībai ienākot latviešos.

Chroniku un dokumentu ziņas par senlatviešu ticējumiem un reliģisko dzīvi ir pavisam niecīgas un nepilnīgas. Bet ļoti bagātas ir tautas trādicijas, kas gadsimteņus mantotas no paaudzes uz paaudzi. Atšķirot vēlāko kristīgo laiku pārveidojumus un papildinājumus, varam saskatīt senlatviešu reliģiju.

I. Pirmatnējā dabas ticība. Senlatvieši redzēja visā dabā noslēpumainu un pārdabīgu spēku darbību. Šie spēki viņiem šķita uzkrājamies zināmos priekšmetos, dzīvniekos un personās un pārejām no viena uz otru. Cits spēks bija labvēlīgs, cits atkal kaitīgs.

Būdami zemkopji un lopkopji, senlatvieši piegriezta lielu vērību dzīvības un auglības spēkam. To vēroja vispirms zaļās birzīs, kuplos kokos, meijās, burbuļojošos avotos utt. To mēģināja saglabāt, piesavināt, pārnest uz savu iedzīvi (piem.: iespraužot meijas druvās, dārzos, kūtīs istabās). Īpaši svarīgs likās auglības un svētības (gausas) spēks druvā un la-

bibā. To sargāja un glabāja un centās nodrošināt nākošajām ražām. Par auglības un svētības spēka redzamo iemiesojumu uzskatīja *jumi*, kopā saaugušas divas jeb vairākas vārvas jeb šķietami saaugušus platus plakanus linu stiebrus. Tādus centās atrast, novācot ražu; un ja to nevarēja, tad darināja mākslīgu jumi no kopā sapītām jeb sasietām vārpām un stiebriem. Kūlīša, vainaga, pīnes jeb jostas veidā šādu jumi pārnesa mājās un paglabāja klētī jeb istabā līdz sējas laikam. Tad jumis līdz ar savu svētības spēku atkal atgriezās druvā: to palika zem akmens vai iekaisīja tā graudus pirmajā vagā. — Svētības spēks no labības pārgāja arī uz graudiem, maizi, alu utl., arī uz lopiem un cilvēkiem, kas dabūja jumi jeb lietoja labības ražojumus.

Par kaitīgu uzskatīja *iznīcības* un nāves spēku, kas parādījās miršanā un miroņos, un pārcilvēcisku stiprumu plēsīgos dzīvniekos, piem. vilkā, lācī. Šādus spēkus centās ierobežot, savaldzināt un atvairīt. — Tāpat rīkojās ar postošiem dabas spēkiem, piem. ar negaisu.

Senlatvieši blakus tādiem nepersonīgiem spēkiem iedomājās dabā arī dzīvus garus, labus un ļaunus. To pašu jumi attēloja par auglības un svētības nesēju, bet viņam līdzās minēja arī vēl citus radniecīgus garus: miežvilku, rudzvilku, rudzu ruņģīti, spulgīti. Daudzās dabas parādībās iedomājās īpašas mātes, kā: Zemes māti, Meža māti, Lauku māti, Dārza māti, Gausas māti, Vēja māti, Uguns māti, Ūdens māti, Jūras māti u. c. Mājlopiem bija arī savi sargātāji, kā: zirgiem Ūsiņš, govīm Māršava.

2. Veļi un mājas gari. Nomirušos piederīgos domāja aizgājušus „viņā saulē“, bet uzturam dzīvus sakarus ar dzīvajiem savējiem. Viņi nebija gan parasti redzami, bet varēja sekmēt dzīvo darbus. Viņu mītne bija dzimtas kapu kalniņš, viņu pašu dzīve tur nepievilcīga ēnas dzīve.

Rudeņos pēc ražas novākšanas dzīvo dzimts locekļu pienākums bija mielot mirušos piederīgos, ko sauca par dvēselēm, gariem, vecīšiem, pauriem, ilģiem, urģiem, veļiem. Veļu valsts valdiniece bija Veļu māte jeb Zemes māte.

Katrai sētai bija arī savs mājas gars, kas sargāja ēkas, ļaudis un lopus. Īpaši min pūķi, svētības nesēju zemkopībā un lopkopībā, kā arī vispār saimniecībā. Vecs mājas gara vārds ir Cēlis.

Ļauni gari bija lietuvēni, sumpurņi, vadātāji, vilkači, kas stāvēja sakarā ar dvēseļu ticību, piem.: lietuvēni bija nelaikā mirušo dvēseles.

3. Mitoloģija. Senlatvieši ir ticējuši arī cilvēkveidīgām dievībām un stāstījuši nostāstus jeb dziedājuši par viņu dzīvi un darbību (mītus). Bet senlatviešu dievību priekšstatī nav izveidojušies tādā noteiktībā un skaidrībā kā pie senajiem grieķiem.

No baltu pirmtautas un senāriešiem latvieši bija mantojuši ticību dažādām debesu dievībām. Augstāko no tiem, pašu Debestēvu, senlatvieši sauca par Dievu (t. i. senā nozīmē: Debesi). Viņa darbība bija pārnesta arī uz zemi, un viņu uzskatīja par visas pastāvošās kārtības vadītāju un uzturētāju. No Dieva (Debess) īpaši bija nošķirts Pērkonš (tumšās negaisa debess dievība). Atsevišķi vēl daudzinaja arī Sauli, Mēnesi, Ausekli un Austru.

No dažādām citām dabas dievībām visnoteiktākās ziņas ir uzglabājušās par Jumi. Auglības dievība bijis arī Ceroklis Citu vārdi liekas pat aizmirsti jeb izskausti.

Likteņa dievības bija Laima, Dēkla, Kārta un Liktenis. Laima bija īpaši jaunavu un sievu, bet Dievs — vīriešu likteņa lēmējs.

Senlatviešu dievības pa daļai ir plūstošas un mainīgas. Dievam blakus min arī Dieva dēlus, Saulei — Saules meitas, Pērkonam — sievu, dēlus un vedēklu; uz šiem ģimenes locekļiem tad pāriet daļa uzdevumu, ko citādi izpilda pamatdievība. Arī Jumim blakus parādās Jumala (Jumaliņa) jeb Jumīte un Jumalēni. Iztēlojot savus dievus, senlatvieši ļāva dzejas gleznainībai pilnu vaļu un lielāko tiesu novilkta viņus tuvu cilvēkiem un apdziedāja kā ikdienišķu darbu darītājus.

4. Godi un svētki. Senlatviešu ģimenes un dzimts dzīvē svarīga nozīme bija godiem, ko sarīkoja sakarā ar izcilākiem dzīves brīžiem. Bija 3 galvenie godi: 1) pirmais — sakarā ar bērna nākšanu pasaulē, vārda došanu un uzņemšanu dzimtā (svinību nosaukums nav vairs zināms, vēlāk tās sauca par kristībām), 2) precības un kāzas un 3) bēres un apbedīšana. Katros godos bija savas noteiktas cēremonijas, savienotas ar piederīgu dziesmu dziedāšanu. Visu to darīja, lai atvairītu jaunus spēkus un garus un nodrošinātu svētību.

Senlatviešiem bija arī rinda gadskārtēju svētku. Daži no tiem bija saules svētki, kuņu vārdi liekas uzglabājušies vēl tagad: lieldienas (pavasārī nakts un dienas vienādaais gaņums, gada sākums), vasaras svētki (vasaras saulgrieži) un ziemassvētki (ziemas saulgrieži). Vēl senāki tomēr šķiet zemkopības

svētki, kas iezīmēja svarīgākos notikumus lauku darbos. Ušiņa dienā dzina pirmo vagu tīrumā un sāka laist lopus ganos un zirgus pieguļā. Vasarā, varbūt tais pašos vasarsvētkos, svinēja pāreju no pavasara uz vasaras darbiem, no ziediem uz augļu briedumu (vēlākos Jāņus). Pļaujas svētkiem bija divi cēlieņi. Rudenāji ievadīja pļauju, piesliedamies rudzu pļaujai, applāvības jeb applāvenes noslēdza to, kad visa raža bija kopā. Katriem svētkiem bija savas parašas un savs uzdevums. Vasaras svētki bija visliksmākie un skaļākie. Applāvības (apjumības) bija visbagātākie svētki, jo rudens bagātība deva iespēju taisīt lielas dzīres (talkas mielastus); tām pieslēdzās arī veļu mielošana. Applāvībās saņēma un pārnesa sētā Jumi un daudzinauja auglību un svētību.

5. Ziedojumi un rīti. Gariem un dievībām ziedoja asinainus un neasinainus ziedus un deva veltas. Ģimenes un dzimts galva bija kārtējais ziedotājs. Ziedojumus mēdza izliet vai nolikt uz akmens jeb akmeņu kaudzes. Visvairāk ziedoja pašu ražojumus. Īpašas svētnīcas jeb baznīcas atradās brīvā dabā svētos kalnos un svētbirzīs, bet arī dārzos pie mājām. Svētnīcās bija arī dievu tēli.

Svētkos notika gājieni, maskošānās un pārgērbšanās; cēremonijas izpildīja ar noteiktām kustībām un dziesmām. Sarīkoja arī svinīgus kopmielastus.

Reliģiskas lūgšanas zināmas tikai Dievam un Laimei, bet būs laikam lietotas arī plašākos apmēros.

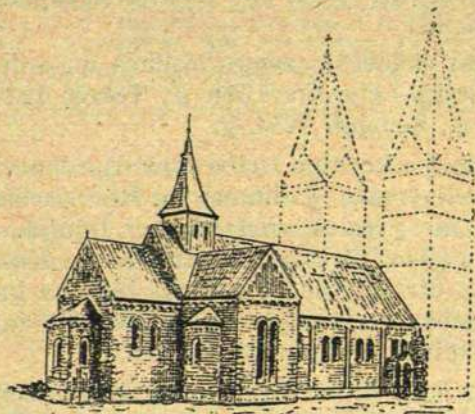
Starpnieki starp cilvēkiem un pārdabisko pasauli bija burtnieki, zīlnieki, pareģi, arī vārdotāji, pūšlotāji, laītītāji un zālotāji.

2. Katoļu bīskapiju nodibināšana Baltijā.

1. Krievu ticības ienākšana. Senie latvieši vispirms iepazinās ar kristīgu ticību, satikdamies ar saviem kaimiņiem, kad tie kara gaitās jeb tirdzniecības veikalos ieradās Latvijā. Zināms iespaids ir šai ziņā bijis krieviem, kas divos virzienos — no Pliskavas virzienā gar Gauju uz leju un no Polockas virzienā gar Daugavu uz leju — spiedušies iekšā latviešu apdzīvotās zemēs. Tādā kārtā tiklab Tolovā (Talavā?) kā Piedaugavā 13. gs. sākumā bija jau „krievu ticībā“ kristīti latvieši. Vairāki latviešu valodas vārdi, kas apzīmē dažādus kristīgās baznīcas jēdzienus, ir aizņemti no krievu valodas, kas liecina, ka ar šiem jēdzieniem latvieši iepazinušies satiksmē ar krie-

viem, — tā: gavēt, gavēnis, grāmata, grēks, klanīties, kristīt, kristis (=krusts), kūma (koms), nedēļa, vairāki nedēļas dienu nosaukumi un skaitīšanas veids (sākot ar pirmdienu, bet ne svētdienu), svece, svētki, svēts, tulks, zizlis, zvanīt! Šie vārdi apstiprina, ka krievu pareizticīgo kults (dievkalpojums) latviešiem it labi bijis pazīstams jau senajos laikos.

2. Katoļu bīskapijas. Paliekama nozīme bija tomēr tikai katoļu ticībai, ko atnesa vācu tirgotāji un priesteri. Bet vispirms viņi sastapās ar lībiešiem, kas dzīvoja toreiz gar Daugavas un Gaujas lejas daļu. Pirmā katoļu bīskapa Meinarda nometne bija Ikšķilē pie Daugavas (1184—1196), un viņa laikā tika kristīti tikai daži lībieši pie Daugavas un Gaujas. Viņu iecēla par Ikšķiles bīskapu un vēlāk 1193. g. pārdevēja par Lībiešu zemes jeb Livonijas bīskapu. Arī viņa pēcnācējus Bertoldu un Albertu iecēla par *Livonijas* (Livland) bīskapiem.

13. zīm. Rīgas doma baznīca (bīskapa katedrāle)

bīskapa Alberta laikā, veltīta Sv. Marijai, pirmo reizi minēta 1206. g. (Jāņa baznīcas vietā), nodegusi 1215. g. 1211. g. ierāda baznīcai tagadējo vietu, 1226. g. celtne jau zem jumta. Romāņu stils.

Un šis vārds palika vēlāk visam lībiešu un latviešu apdzīvotam apgabalam, — pat visai Baltijai. Bertolds krita kaujā savā otrā darbības gadā, kāda lībieša Imauta nodurts. Latviešu lielāko daļu piegriezta kristīgai ticībai trešais bīskaps Alberts (1199—1229.). Viņš, tāpat kā viņa priekšgājēji, atnāca uz šejieni Hamburgas un Brēmenes virsbīskapa sūtīts un bija viņa apakšbīskaps. Bet tad pāvests Innocentijs III, kuŗa laikā sākās Alberta darbība Livonijā, nolēma paturēt šo zemi

savā tiešā pārziņā un izrādīja lielu interesi par to. Visu Livoniju viņš novēlēja tiešai dievmātes Sv. Marijas apsardzībai, un tā dabūja vārdu *Māras zeme*. Bīskapu Albertu atbrīvoja no Hamburgas un Brēmenes virsbīskapa virsvaras 1213. g.

Kas labprātīgi padevās Albertam, ar to viņš noslēdza līgumu. Kas pretojās, pret to lietoja varu. Līgumā prasīja padevību, nodevas, kara kļaušas un kristīgās ticības pieņemšanu. Viņa nolūks bija visus šejienes apgabalus apvienot vienā garīgā kristīgā valstī savā vadībā. Savu galvas pilsētu viņš pārcēla uz 1201. g. dibināto *Rīgu*, kas drīz vien uzplauka par ziedošu vācu koloniju. Zināms, arī latviešu iedzīvotāju Rīgā netrūka. — Alberts vēlāk dabūja *Rīgas bīskapa* titulu.

Drīz (1202. g.?) nodibināja uz vietas garīgu bruņinieku ordeni, kas uzturējās blakus mūku solījumiem arī cīņu pret neticīgiem. Šo ordeni sauca par Kristus kaķapulku brāļu jeb zobenbrāļu ordeni.

Iekarotās vai padevušās zemes bīskaps un ordenis sadalīja savā starpā: Letiju-Letgaliju 1211. g., Tolovu 1224. g., Kursu 1245. un 1252. g., Zemgali 1254. g.

Baltijas ziemeļos kristīgo ticību izplatīja dāņi, kas 1219. g. nodibināja Rēveli (tagad Tallinnu) un Rēveles bīskapiju, kas bija atkarībā no Lundas virsbīskapa Dānijā. Sakarā ar Rīgas bīskapu palika Tērbatas, Sāmszemes un Kursas bīskapi. 1253. g. Alberta otrais pēcnācējs Rīgas bīskapa krēslā dabūja virsbīskapa tiesības un garīgās pārvaldes ziņā tapa par citu šejienes un kaimiņu bīskapu priekšnieku.

Kad 1236. g. leiši un zemgaļi galīgi sakāva zobenbrāļu ordeni pie Šauliem, pāvests uzturēja tā paliekas vācu bruņinieku (teutoņu) ordenī, kas tobrīd darbojās Prūsijā. Šā ordeņa nozare ar nosaukumu *Livonijas ordenis* nu stājās zobenbrāļu ordeņa vietā.

Tā galu galā Baltijā (t. i. tagadējā Latvijā un Igaunijā) bija nodibinājušās 5 garīgas valstis: Livonijas ordeņa zemes, Rīgas virsbīskapijas, Tērbatas bīskapija, Sāmszemes bīskapija un Kursas bīskapija. Vislielākā bija ordeņa valsts, jo ordenim vienam pašam piederēja 67.000 kvadrātkilometru, kamēr visiem 4 bīskapiem kopā tikai ap 40.000. Latvieši dzīvoja ordeņa zemēs Kurzemē un Vidzemē, Rīgas virsbīskapijā un Kursas bīskapijā. Tērbatas bīskapam bija pakļauta Rūjiena, Trikāta, Valka (varbūt tikai garīgā ziņā).

14. zīm. Rīgas
doma baznīcas
zīmogs

uz kāda 1224. g.
dokumenta.

15. zīm. Rīgas pirmā virsbīskapa Alberta Zauerbēra
(Suerbeer) 1253—1273. g. zīmogs.

Virsbīskaps izlēj ar vienu roku ūdens krūzi, otrā tur evanģēliju. Katrā pusē kapella ar vienu jaun kristīto, viens tur bīskapa zīdli, otrs krustu. Paraksts: PCIA (provincia) LIVON (Livonia). Apakšā 4 kristījāmie upē, pār tiem

izstiepta no debesīm Dieva labā roka; paraksti: (Es) TOI (Estoni.) Redzama arī daļa no virsbīskapa motto, kas pilnīgā veidā skan: Baptizo gentes quarum Deus ablue mentes (es kristu tautas, lai Dievs šķīsta viņu sirdsprātu).

Visas Livonijas virsgalva arī laicīgajā ziņā bija formāli Rīgas virsbīskaps, kas savukārt bija atkarīgs no Vācijas ķeizara (kā vasals) un Romas pāvesta. Ordenis negribēja virsbīskapam padoties un cīnījās par savu virskundzību.

3. Latviešu ciltis pieņem kristīgo ticību.

1. Latviešu cilšu padošanās. Latviešu ciltis viena pēc otras padevās Albertam. 1206. g. sāka pieņemt kristīgo ticību Idumejas apgabala latvieši (straupenieši), 1208. g. tika pievārēti un kristīti sēļi, kā arī pieņēma kristīgo ticību imerieši un 1214. g. padevās Tolovas apgabals, kas līdz tam bija atkarībā no Pliskavas krieviem. 1209. g. pēc vācu uzbrukuma Jersikai, valdinieks Visvaldis padevās Albertam ar visu savu valsti, kas atradās ziemeļos no Daugavas, saņemdam vācu vēl neiekaroto daļu atpakaļ par lēni. 1214. g. padevās Tolovas Talibalda dēli, pāriedami no krievu pareizticības Romas katoļu ticībā. 1230. g. Pieventas kuršu lielkunga (kēniņa) Lameķa ligums ar pāvesta sūtni Baldvīnu ievadīja kareivisko kuršu labprātīgo padošanos, bet vēlāk vācu, it īpaši ordeņa, spaidīti kurši vairākkārt sacēlās pret viņiem (1236. g., 1244. g. un 1260. g.). Kuršu valdnieku nevienprātība un nesaskaņota rīcība nedeva paliekamus panākumus. Galu galā viņi visi bija spiesti samierināties ar to, ka kristīgās ticības pieņemšana atnesusi viņiem arī vācu virskundzību. Zemgales iekarošana prasīja vāciešiem visvairāk laika, pūļu un upuru. Bīskapa Alberta laikā Tērvetes

lielkungs Viestarts stāvēja visu zemgaļu priekšgalā un vērīgi sargāja viņu patstāvību. Bet viņš nevarēja aizkavēt, ka Mežotne atkrita no viņa un padevās bīskapam Albertam (1219. g. pirmoreizi, 1220. g. galīgi). Par tālākām Zemgales iekarošanas cīņām ziņas uzglabājušās tikai no 13. gs. otras puses. Vācu iebrukumam Zemgalē un uzspiestai padevībai 1250. g. seko zemgaļu sacelšanās 1259. g. Tad sākās cīņas ar svārstīgiem panākumiem. Noslēgtajam līgumam 1272. g. sekoja atkal zemgaļu sacelšanās 1279. g. Nameiša (Nameiķa) vadībā. Jaunu mieru 1281. g. atkal pārtrauca kara darbi. Tikai 1290. g., kad Zemgale bija izpostīta, zemgaļi galīgi sakauti un daudzi no viņiem arī atstājuši dzimteni, vācieši palika kungi Zemgalē.

2. **Imeriešu un sēļu kristīšana.** Bīskapa Alberta darbības laiku apraksta latīņu valodā kāds no viņa priesteriem. Tā kā par šo autoru tur priesteri Heinrichu, kas vairākkārt minēts pašā rakstā, tad arī šo rakstu parasti sauc par Heinricha Livonijas chroniku. Par Vidzemes latviešu kristīšanu chronika sniedz šādas ziņas:

* Priesteris Alobrands atgriežas (no Igaunijas) un ceļā sludina Dieva vārdu latviešiem, kas dzīvo ap Imeru, skubinādams tos pieņemt kristīgo ticību un īpaši aizrādīdams, ka jau visa lībiešu zeme un vairāki latvieši uzņēmuši Dieva vārdu. Tie priecājas par priestera atnākšanu, jo leiši viņus bieži izposta un lībieši viņiem pastāvīgi mācas virsū, un caur vāciešiem viņi cer dabūt atvieglinājumu un aizsardzību. Ar prieku viņi uzņem Dieva vārdu, izmetuši tomēr papriekš meslus un izprasījuši savu dievu lēmumu, vai viņiem būtu jāpieņem Pliskavas krievu kristība kopā ar citiem latviešiem — no Tolovas, vai latīņu (katoļu) kristība¹. Jo krievi savā laikā bija atnākuši un kristījuši savus Tolovas latviešus, kas viņiem allaž maksāja nodevas. Un mesli krita latīņiem par labu, un (latviešus) kopā ar lībiešu baznīcu pieskaitīja rīdziniekiem. Un Alobrands nokristīja kādus ciemus, un atgriezies Rīgā, paziņoja to bīskapam. Tad bīskaps, līdz priecādamies un vienmēr tiekdamiēs gādāt par baznīcu, sūtīja atkal uz turieni savu mācekli Heinrichu, kad tas bija paaugstināts svētos (garīgos) amatos², kopā ar to pašu Alobrandu. Kad viņi tais robežās bija ar kristību galā, Alobrands atgriezās atpakaļ. Bet otrs, kad bija uzcelta baznīca un atdota viņam, palika jo projām pie tiem dzīvot, un, kaut gan bija ļoti daudzu briesmu apdraudēts, arī turpmāk rādīja nākošās dzīves svētlaimību.* (XI, 7.).

* Pēc tam, kad Kungs bija atsvabinājis savu baznīcu no pagānu (leišu) uzbrukuma, bīskaps, baidīdamies, ka pēc viņa aizbraukšanas (uz Vāciju) tie neatkārtotu kaut ko tamlīdzīgu

un neizpostītu viscaur lībiešu zemi, nodomāja izpostīt sēļu pili (Sēļpili), kas leišiem, tiklab izejot kā ienākot, noderēja par patvērumu. Tāpēc viņš izsūtīja vēstnešus pa visu lībiešu un latviešu zemi, kas jau bija apvienojušies ar kristīgo ticību, un aicina visus kara gājienā. Savācis lielu kara pulku, bīskaps sūta abatu Teoderiku un prāvestu Egelbertu ar visiem saviem ļaudīm un krusta karotājiem un kopā ar Kristus kara pulka brāļiem noveikt sēļus. Viņi gāja Aizkraukles virzienā, un iedami pāri par Daugavu... kārtīgā gājienā nonāca pie sēļu pils. Aplenkdami pili no visām pusēm, viņi ievainoja bultām daudzus uz apcietinājumiem, daudzus saņēma gūstā pa ejiem un vairākus nokāva; tad sanesuši malku, aizdedzināja lielu uguni. Nedodami mieru ne nakti, ne dienu, viņi iedzina sēļiem bailes. Tāpēc tie slepen aicināja karaspēka vecākos un lūdza mieru. Bet tie teica: „Ja jūs vēlaties īstu mieru, tad atteicieties elku kalpībai un uzņemiet patieso miera nesēju — Kristu savā pilī, liecieties kristīties un turpmāk dzeniet prom no jūsu pils leišus, Kristus vārda naidniekus.“ (Sēļiem) patika šāda veida miers un, izdevuši ķīlniekus, viņi apsolīja pieņemt kristības sakramentu, aizdzīt leišus un visās lietās paklausīt kristiešiem. Karaspēks, saņēmis viņu zēnus (par ķīlniekiem), apmierinājās. Pēc tam abats un prāvests līdz ar citiem priesteriem kāpa augšā pie viņiem pilī, un, iesvētīdami viņus ticībā, mācīja viņus; viņi aplacīja pili ar svētītu ūdeni un uzsprauda paaugstinājumā svētās Marijas karogu. Pricēdamies par pagānu atgriešanu un slavēdami Dievu par baznīcas panākumiem, viņi liksmi atgriezās kopā ar latviešiem un lībiešiem savā zemē.* (XI, 6.).

¹ Par latīņu ticību sauca Romas katoļu ticību, tāpēc ka latīņu valoda ir katoļu dievkalpojuma un oficiāla baznīcas valoda. Kādā veidā mesli tikuši izmesti, to chronika nestāsta. Imeras apgabals, laikam, atradās Valmierai vakaros gar Gauju lejup.

² Paaugstināts svētos amatos = iesvētīts par priesteri (ieslēdzot zemākās garīgā amata pakāpes).

3. Kuršu un zemgaļu piegriešana kristietībai. Par kuršu piegriešanu kristietībai nestāsta vairs Heinriha chronika, tāpat arī par zemgaļu pēdējām cīņām. Dokumentu ziņas šais jautājumos papildina vienīgi vidusvācu valodā sarakstītā Atskaņu chronika (1290. g.).

Kurši pieņēma kristīgo ticību līgumā ar pāvesta sūtni Baldvīnu 1230. g. Pāvests toreiz mēģināja nodibināt Baltijā savā tiešā virskundzībā valstis ar šejienes tautu pārvaldi.

Kuršiem solīja mūžīgu brīvību, bet par to prasīja, ka „viņi visā drīzumā pieņems priesterus... godīgi apgādās tos ar nepieciešamo un kā patiesi kristieši paklausīs tiem visās lietās, pieturēsies katrā ziņā pie viņu derīgiem padomiem, aizsārgās viņus no ienaidniekiem kā sevi pašus, saņems nekavējoties no viņiem visi, tā vīri, kā sievas un bērni, svētās kristības atdzimšanu un izpildīs citu kristiešu parašas. Bet bīskapu, kas ar kunga pāvesta autoritāti tiks viņiem iecelts, uzņems ar godbijību un pazemību, it kā savu tēvu un kungu...“

Kuršu brīvību nomāca pret pāvesta gribu šejienes vācu varas, īpaši ordenis. Kopš 1234. g., varbūt arī pāris gadus vēlāk, Kursai bija savs bīskaps, par kuŗa mitekli tapa vēlāk Piltene.

Mežotnieši, padodamies bīskapam Albertam, likās arī kristīties („gandrīz 300 vīru“), bet Viestarta iejaukšanās atgriezta viņus atpakaļ pagānismā (1219. g.). Nākošā gada sākumā vācieši tāpēc nežēlīgi atriebās mežotniešiem: izpostīja un izlaupīja pili un nonāvēja vairāk kā 100 paŗdevušos vecāko. Beidzot bīskaps iesūta pili krustu un noprasa solījumu turpmāk vairs nekad nelauzt sv. kristību. Mežotnieši dabū arī savu bīskapu, bet līdz 1225. g. tas zemgaļiem vēl kopā ar Sēliju. Pāvesta sūtnis Vilhelms gaŗās sarunās ar Viestartu tai pašā gadā panāca vienīgi viena misionāra pielaišanu Zemgalē. Par viņa panākumiem tiešu ziņu trūkst, bet jādombā, ka ar laiku arvien lielāks skaits zemgaļu iepazinās ar kristīgo ticību. Iznīcinot Zemgales bīskapiju, apgabalu pievienoja Rīgas virsbīskapijai. Vēlākajās cīņās vācieši, gūdami virsroku, spieda zemgaļus allaŗ par jaunu pieņemt kristīgo ticību, bet zemgaļi, saceldamies pret vāciem, apzinājās stāvam savu dievu kalpībā.

Zemgalešu izturēšanās pret vāciešiem bija godpratīga. Reiz, kad viņi saceļas pret vācu ieceltiem pilskungiem, brašais varonis Šabis dod padomu atlaist viņus sveikus un veselus ar visu mantu, un zemgaļi pieņem to ar prieku. Nameisis bija kristīts un arī prata cilvēcīgi izturēties pret gūstekņiem. Turpretim ordenis ar savu nežēlību un varmācību deva zemgaļiem daudz iemeslu sūdzībām, arī vēl pēc cīņu izbeigšanās 1290. g. Pats pāvests Klements V. savā 1310. g. izdotā bullā izsaka ordenim pāŗmetumus, ka tas izdeldējis arī kristītos zemgaļus, apkavis viesībās ielūgtus labiešus un vispār rīkojies tik nesaudzīgi, ka 100.000 personas — vīrieši un sievietes aizbēguši prom pie pagāniem leišiem.

4. **Draudzes un priesteri.** Kur kāds apgabals bija pieņēmis kristīgo ticību, tur arī tūlīt tika nodibinātas draudzes: tika celta baznīca un kopā ar baznīcas zemi atdota draudzes priesterā pārziņā un saimniekošanā, tika arī noteiktas nodevas, ko viņam vajadzēja no draudzes locekļiem saņemt. Priesterā uzdevums bija noturēt savā baznīcā mišas un ievadīt draudzes locekļus kristīgā baznīcas un ticības dzīvē. Latviešu valodā vajadzēja pārtulkot ticības apliecību, baušļus, tēvreizi un Ave Maria un iemācīt tos ļaudīm. Liels uzdevums bija pieradināt ļaudis apmeklēt dievkalpojumus un saņemt sakramentus.

Grūti bija visu to veikt. Trūka sākumā priesteru, un tie paši, kas bija, neprata šejienes valodas. Tā kā dievkalpojumus turēja latīniski, tad viens otrs arī nemaz necentās latviski, lībiski un igauņiski labi iemācīties. Draudžu priesterus vajadzēja izlietot arī vēl misijas darbā un tā no kārtējā dvēseļu kopšanas darba sākumā iznāca diezgan maz. — Priesteriem blakus darbojās arī mūki. Daugavgrīvā darbojās cisterciešu klosteris, Rīgā bija dominikāņu un franciskāņu nometnes un cisterciešu sieviešu klosteris.

4. Latviešu misionāri — Heinrichs un Alobrands.

Latviešu vidū pirmajā laikā jo rosīgi darbojušies priesteri Heinrichs un Alobrands. Heinrichu daži uzskata par latvieti, bet šim uzskatam nav nekādu pierādījumu. Uzglabājušās ziņas turpretim apstiprina, ka viņš bijis vācietis, kas, būdams vēl jauneklis, atnācis Rīgā kopā ar bīskapu Albertu un bijis viņa māceklis. Viņš iemācījies lībiski, latviski un vēlāk arī igauņiski. 1208. g. pavasarī Heinrichs ordinēts par imeriešu priesteri, un bijis bīskapa uzticības persona dažādos gadījumos. 1215. gadā Heinrichs bijis starp Alberta pavadoņiem IV Laterāna koncilā Romā, un kopš 1216. g. bieži sastopams misionāra darbā, īpaši igauņos.

Uz viņu, laikam, zīmējas arī chronikas stāsts par priesteri, kas ar dziesmu stiprinājis Beverīnas pili aplenkto latviešus (1209. g.).

* Viņu priesteris, maz ievērodams igauņu uzbrukumu, uzkāpj pils apcietinājumā un, citiem cīnoties, pats dziedāja mūzikas instrumenta pavadībā, lūgdams Dievu. Un barbari, dzirdēdami saldu dziesmu un skarbu instrumenta skaņu, apstājās, jo nebija savā zemē neko tādu dzirdējuši un, pārtraukdami cīņu, prasīja pēc tādas liksmības iemesla. Bet latvieši

atbildēja, ka viņi redzējuši, ka pēc nupat saņemtās kristības Dievs viņus aizstāv, un tāpēc viņi priecājoties un slavējot Dievu. Tad igauni likuši priekšā atjaunot mieru.* (XII, 6.)

Ciņās starp igauniem un latviešiem Heinrichs dabūja piedzīvot nemierīgas un grūtas dienas. Sakaliešu vecākie, ielauzdamies ar savu kaņaspēku 1212. g. Imeras apgabalā, nonāca līdz baznīcai un aizdedzināja to un izpostīja visu, kas piederēja priesterim. Viņi savāca pa visu draudzi lopus un daudz laupījuma, nokava cilvēkus, ko dabūja rokā, bet sagūstītās sievas, bērņus un meitas aizveda prom uz savu zemi.

Nākošā gadā izcēlās strīds starp ordeņa brāļiem Cēsīs un latviešiem Autinē druvu un dravu dēļ. Latvieši nevarēja panest viņiem nodarītās pārestības, lielās nodevas un smagās klaugas un kopā ar lībiešiem sacēlās pret vāciešiem. Pats Alberts, vairāku augstāku garīdznieku pavadībā, devās pie nemierniekiem izmeklēt viņu sūdības un nodibināt kārtību. No sarunām nekas neiznāca, jo dumpinieki vāciešiem neuzticējās. Tikai priesterim Heinricham un Alobrandam bija iespaids uz viņiem. Heinricham izdevās izglābt kādu augstāku garīdznieku no gūsta. Un Alobrands samierināja dumpīgos lībiešus ar bīskapu, skubinādams lībiešus uz izlīgšanu un ievadīdams sarunas par naudas sodu atlaišanu.

Vēlāk Heinrichs dabūja diezgan daudz ceļot. Kādu laiku viņš nodzīvojis pie Salacas grīvas, ķerdams kopā ar turienes lībiešiem zutiņus. Kāds dokuments viņu sauc par Rubenes mācītāju. Miris viņš sirmā vecumā, ap 1260. gadu.

Heinrichu daudzi pētnieki uzskata par Livonijas chronikas autoru. Chronika sarakstīta 1225./27. g.

Otrs rosīgs priesteris bija Alobrands. Viņa draudze bija sākumā Krimuldā un vēlāk Straupē. Kopā ar Heinrichu viņi kristīja Imeras latviešus (sk. augšā). Gaujas lībiešu starpā viņš tā bijis iecienīts, ka tie viņam labprāt uzticēja šķirējtiesneša lomu visos strīdiņos. Alobrands piedalījies arī citur latviešu un igaunu kristīšanā.

Daži no priesteriem ir miruši asinsliecinieku nāvē.

Priesteru starpā pirmajā laikā varēja arī iekļūt kādi latvieši, bet ne par vienu tādu nav uzglabātas drošas noteiktas ziņas.

5. Katolicisma iespaidi latviešu gara dzīvē.

1. **Pagānisma atliekas.** Trīspadsmitā gadu simteņa beigās, laikam, Vidzemē būs bijušas nodibinātas gandrīz visas vēl

tagad pastāvošās draudzes, Kurzemē draudžu skaits gan bija samērā mazāks. Notika baznīcās katoļu dievkalpojumi, bērnus kristīja baznīcā, bet latviešu tauta savā sirdī un pārliecībā vēl tālu palika kristīgai ticībai. Virsbīskapa un ordeņa savstarpējās cīņās varas un īpašumu dēļ, nebija arī vaļas un iespējas nodarboties ar kārtīgu dvēseļu kopšanas darbu.

Ziņas no 15. gs. liecina, ka arī tobrīd vēl latvieši turējušies pie dažādām pagānu parašām un bijuši kristieši vairāk tikai vārda pēc vien. Tad arī tika izdoti dažādi rīkojumi, kas ciešāki pieturētu latviešus pie kristīgās baznīcas un ticības. Bet no visiem nodomiem nekas labs neiznāca. Draudzēs darbojās vienīgi sveštautiešu priesteri, kas neprata lāgā, vai arī pat nemaz, latviski. Uz laukiem bija arī liels priesteru trūkums. Kungiem bija maza interese par latviešu reliģisko dzīvi.

2. Rīgas latviešu brālības. Tikai pilsētās, it īpaši Rīgā, latvieši varēja arī paši ko darīt un rīkot reliģijas dzīvē. Te bija dažas aroda savienības, kurās bija par biedriem gandrīz vienīgi latvieši. Tās bija rosīgas arī reliģiskajā dzīvē. Alus nesēju brālība nodibināja savu pašu altāri Jānim Kristītājam Jēkaba baznīcā, kņāvēju brālība altāri sv. Kunga miesai Pēterā baznīcā un līgeru (smago ormaņu) brālība — arī Pēterā baznīcā. (15. gs. vidū). Savienības algoja priesterus, kas viņām turēja mišas un laikam arī sprediķoja. Brālību locekļi devuši kādu laiku diezgan daudz dāvanu savu altāru un priesteru labā. Pie franciskāņu sv. Katrīnas baznīcas Rīgā bija īpašs, „nevācu sprediķotājs“.

3. Katoļu panākumi latviešu gara dzīvē. Uz laukiem latviešiem vispār toreiz bija maz zināšanu par kristīgo ticību. Bieži atkārtojas aizrādījumi, ka priesteriem jānācās latviešu valoda jeb jāpieņem palīgs, kas to prastu. Kad 16. g. s. sākumā Rīgas archibīskaps gribējis pārbaudīt ļaužu zināšanas ticības mācībās, tad uzdevis to izdarīt saviem pārvaldniekiem un vagariem. Kad zemnieki nākuši nodot nodevas, tad viņiem prasījuši, vai protot Dievu lūgt. Kas izturējis pārbaudījumu, ticis pacienāts ar ēdienu un dzērienu, kas neko nav zinājis, dabūjis sukas.

Katoļu baznīcas priekšniecība vēl līdz pat 16. gs. sākumam dēvēja latviešus par „jauniem draudzes locekļiem“, t. i. tādiem, kas nav piesavinājušies īsto baznīcas raksturu. Bet daudz kas no katolicisma bija tomēr iegājis latviešu uzskatos un dzīvē. Nosaukdami kristīgo Dievu senlatviešu Dieva vārdā,

misionāri bija atvieglinājuši latviešiem kristīgas dievticības pieņemšanu. Bet latvieši savukārt iztēloja kristīgo Dievu līdzīgu savam Debestēvam. Jēzus Kristus, liekas, bijis latviešos samērā maz populārs, bet toties jo iecienīta bija Sv. Marija, ko latvieši dēvēja visvairs par „mīlo Māru“ un iztēlojās savas Laimas veidā. Katoļu svētie bija labi pazīstami, jo viņiem bija veltītas baznīcas un svētki. Daži no viņiem — Jurgis, Tanīss jeb Tenis (Antonijs), Labrencis jeb Lauris (uguns patrons) u. c. ieņēma senlatviešu dabas garu vietas. Tautas dziesmas apdzied Māru, Jāni, Jurgī, uc.

Latviešu dabas svētki ar savām parašām pieklāvās lielākajiem kristīgajiem baznīcas svētkiem. Zemkopības un lopkopības svētkus saistīja ar katoļu svēto piemiņas dienām: Jurgī dabūja Ūsiņa dienas uzdevumu, Jāni (Jāņa Kristītāja dzimundiena) pievilka seno vasarassvētku parašas, rudenāji sakrita ar Jēkabiem (Jēkaupiem), applāvības ar Miķeļiem jeb Mīkali (viršengēļa Mīchaēla piemiņas dienu 29. sept.) utt. Dievaines (veļu laiks) patvērās Visu dvēseļu dienas (2. nov.) pavēnī.

Katoļu iespaidi vērojami arī pūšamos un bužamos vārdos. Piem.: Mīļā Māra, svētā sieviņa, pārmet svētu krustiņu ar savu labo rociņu“.

Ar katoļu starpniecību latviešu valodā ienākuši nosaukumi: altāris, bīskaps, bikts (grēku sūdze), elle, engelis, klosteris, ķesteris, mūks, paradīze, praviētis, priesteris, pulkstenis, upuris u. c.

§ 13. Svētais Francisks (1182—1226).

Ubagotāji mūki.

1. Jaunekļa gadi. Asizes pilsētā Vidusitalijā dzīvoja kāds bagāts vilnas audeklu tirgotājs Bernardone. Viņam bija dēls Džovanijs, bet tā kā māte bija no Francijas, tad zēnu iesauca par Francisku („mazo franci“).

Franciska jauneklā gadi pagāja viegli un jautri. Viņam nekā netrūka, viņš dabūja arī itin labu izglītību un jautri padzīvoja kopā ar augstmaņu dēliem. Viņš sajūsminājās par apkārtceļotājiem bruņiniekiem-trubadūriem un gribēja arī pats tapt par tādu un ceļot no pils uz pili varoņdarbos un dziesmās. Pa tam viņš sāka palīdzēt tēvam veikalā.

Grūta slimība padarīja Francisku nopietnu un domīgu. Viņš noskuma par agrāko vieglprātīgo dzīvi un apņēmās iz-

pirkt to, kalpodams nelaimīgiem cietējiem, īpaši spitālīgiem. Bet kad viņš sāka izdalīt nabagu dāvanas, ņemdams līdzekļus no tēva mantas, tēvs saskaitās par viņu.

Nekas nebija Franciskam tik riebīgs, kā spitālība. Kādu dienu, jādams uz Asizi, viņš satika kādu spitālīgo. Varens riebums un bailes sagrauba viņu, bet viņš negribēja lauzt savu solījumu; tāpēc viņš nokāpa no zirga, piegāja slimajam klāt un skūpstīja to. Kad slimais izstiepa roku, dāvanu prasīdams, viņš saņēma naudu reizē ar skūpstu.

Pēc dažām dienām viņš izdarīja līdzīgu darbu. Viņš steigdzās klāt spitālīgo dzīvokļiem, deva viņiem naudu un skūpstīja viņiem rokas un vaigus. Tā viņš uzņēma rūgtumus, it kā tie būtu saldumi, un vīrišķīgi sagatavojās izpildīt citus savus uzdevumus.

Visi, kas viņu agrāk bija pazinusi par lepnu, greznu, izšķērdīgu jaunekli, salīdzināja viņa tagadējo uzstāšanos ar agrāko un sāka viņam izteikt pārmetumus, lamādami viņu par sajukušu un mulķi, un apmētāja viņu ielas dubļiem un akmeņiem. Arī tēvs dabūja to zināt un devās ceļā — uzbruka Franciskam un bārdams un kauninādams ievilka viņu savās mājās. Vairākas dienas viņš bez žēlastības ieslodzīja viņu tumšās telpās un, cerēdams locīt viņa prātu pēc savas gribas, uzmācās viņam ar vārdiem, sitieniem un saitēm.

Vēlāk, tēvam mājās neesot, māte mēģināja pierunāt viņu ar glaimu vārdiem. Bet viņa redzēja, ka nevarēs pārliecināt viņu, un atlaida viņu vaļā.

Tēvs izslēdza Francisku no mantošanas tiesībām. Francisks galīgi atsacījās no viņa, atdodams viņam pat visus apģērba gabalus, kas viņam bija mugurā. Viņš valkāja rupju vientuļnieka uzvalku un sapņoja par dzīvi vientulībā un Dieva lūgšanā.

2. Sekošana Kristum. Gadus 26—27 vecs Francisks dzirdēja Portiunkulas baznīcā evaņģeliju, kā Jēzus izsūtījis savus mācekļus. Dzirdēdams, ka Jēzus mācekļiem nav bijis ne zelta, ne sudraba, ne citas naudas, ka viņi neņēmuši līdzīgu ceļā ne somu, ne maisu, ne maizi, ne zizli, ne kurpes, ne otru uzvalku, bet sludinājuši Dieva valstību un grēku nožēlošanu, Francisks izsaucās: „Tas ir tas, ko es meklēju, to es gribu darīt ar visiem savas sirds spēkiem.“ Tūlīt viņš noraisīja kurpes, nolika zizli, atstāja mugurā tikai vienus svārkus un siksnas vietā apjozās ar virvi.

Tagad Francisks sāka staigāt apkārt, skubinādams ļaudis nožēlot grēkus. Viņš pārtika no paša darba vai arī ubagošanas. Pazemīgi viņš panesa izsmieklu un vajāšanas.

16. zīm. Sv. Francisks.
Visvecākā glezna, freska 1228.

Drīz vien Franciskam radās biedri. Viņš uzrakstīja tiem dzīves un darbības noteikumus 1210. g.

Vienpadsmit citu brāļu pavadībā Francisks ieradās Romā un izlūdās no pāvesta Innocentija III noteikumu apstiprināšanu. Nu viņi saucās par „nožēlas brāļiem no Asizes“ un

ceļoja apkārt sludinādami. Francisks nosauca sava pulciņa locekļus par „mazākajiem brāļiem“ (fratres minores).

Brāļu skaits pastāvīgi pieauga. Francisks sāka izsūtīt viņus arī ārpus Itālijas. Pats viņš apmeklēja Spāniju, Ēģipti, Siriju, Palēstīnu. Svētajā zemē atradās toreiz kristīgo krusta karotāju pulki, bet Francisks droši ieradās viens pats kristiešu ienaidnieka zultāna noietnē.

Lielais sabiedrības locekļu skaits neļāva vairs iztikt bez pārvaldes un priekšniecības. Tāpēc sāka izveidot sabiedrību pēc mūku ordeņu parauga, un tā radās franciskāņu jeb minoritu ordenis, saukts arī baskāju ordenis.

3. Franciska mūža pēdējie gadi. Pats Francisks īsti nebija mierā ar to, ka viņa dibinātā brīvā apkārtceļotāju savienība pārvērtās par ordeni, kuŗa locekļi dzīvoja klosteros abatu vadībā. Acu slimība spieda viņu atteikties no ordeņa vadības. Sava mūža pēdējos gadus viņš nodzīvoja vientulībā, lielāko daļu kopā ar 3 biedriem kādā meža būdīnā. Nedēļām viņš mocīja sevi ar gavēni.

Ar dabu viņš dzīvoja vistuvākajos sakaros. Viņš uzlasiņa tārpus no ceļa un nolika tos drošībā, lai gaŗāmgājēju soļi nebiedētu tos. Viņš lika pasniegt bitēm ziemā medu un labu vīnu, lai tām nebūtu trūkums aukstumā. — Kad viņš redzēja kādu vairumu puķu, viņš sludināja tām un uzaicināja tās slavēt Kungu, it kā tās būtu sapratīgas būtnes un dzīvotu. Tāpat viņš darīja arī putniem. Viņš skubināja sējumus un vīnkālnus, klintis un mežus un visu lauku skaistumu, avotu ūdeni un dārzu zaļumu, zemi un uguni, gaisu un vēju, lai tie sirsnībā un skaidrībā mīlētu Dievu un padevīgi klausītu viņam.

Viņš bija palicis gandrīz akls un bija izdēdējis un vārgs miesā. Viņš gribēja piedzīvot visas ciešanas tāpat kā Kristus, kuŗu viņš bieži redzēja dažādās parādībās.

Par visu viņš jutās Dievam pateicīgs un slavēja to savā „saules himnā“, kur dēvēja sauli, mēnesi, vēju, zemi u. c. par saviem brāļiem un māsām. Uz nāvi gatavojoties, viņš sacerēja himnas pēdējo pantu par mūsu — nāvi. Šo himnu viņš lika brāļiem dziedāt pie savas slimības un nāves gultas. Miris Francisks 1226. g. Portiunkulā. Nepilnus divus gadus pēc Franciska nāves viņu izsludināja par svētu un viņam sāka celt baznīcu.

4. Sv. Franciska leģendas. Par svēto Francisku uzglabājušies daudz nostāstu un leģendu, ko uzrakstījuši viņa biedri un ordeņa brāļi. Vienu no šiem krājumiem sauc par „sv. Franciska puķītēm“.

No „Sv. Franciska puķītēm“.

Sv. Francisks izskaidro brālim Leonam, kas ir pilnīgais prieks.

Kādreiz svētais Francisks gāja ar brāli Leonu ziemas laikā no Perudžas uz „svētās Marijas baznīcu starp enģeļiem“ Portiunkulā, un stiprais aukstums viņam ļoti ķērās kaulos. Tad viņš uzsauca brālim Leonam, kas gāja papriekšu: „Brāli Leon, ja arī mūsu brāļi visur sniegtu svētuma un sajūsmas paraugus, tad tomēr tu pieraksti un rūpīgi atzīmē, ka tur nav pilnīga prieka.“ Pēc kāda ceļa gabala viņš atkal sauca: „Ak brāli Leon, ja arī mūsu brāļi darītu aklos redzīgus un kroplos taisnus un izdzītu velnus, ja viņi kurlos darītu dzirdīgus, klibiem dotu spējas iet un mēmiem runāt; ja viņi darītu pat vēl vairāk, ja viņi ceturtā dienā uzmodinātu miroņus, — raksti, ka iekš tam nepastāv pilnīgais prieks.“ Kad viņi bija mazliet tālāk pagājušies, viņš skaļi sauca: „Ak brāli Leon, ja mūsu brāļi prastu visas valodas un prastu visas zināšanas un rakstus, ja varētu pravietot, un nevien nākotni, pat ja viņi zinātu atklāt sirds un sirdsapziņas noslēpumus, — raksti, ka tur nav pilnīgā prieka.“

Atkal pēc kāda laika svētais Francisks skaļi teica: „Ak brāli Leon, ja mūsu brāļi varētu tik labi sprediķot, ka viņi visus neticīgos piegrieztu Kristus ticībai, — raksti, ka tur nav pilnīgā prieka.“

Tikko viņi bija pagājuši kādu gabaliņu tālāk, kad Francisks atkal skaļi sauca: „Brāli Leon, tu Dieva jēriņš, ja mūsu brāļi varētu runāt enģeļu mēlēs un zinātu zvaigžņu ceļus un zālišu spēkus; un ja viņiem būtu pieejamas visas zemes bagātības un ja viņi spētu izprast putnu, zivju un visu dzīvnieku, cilvēku, koku, akmeņu, sakņu un ūdeņu būtību, — raksti, ka tur nav pilnīgā prieka.“

Tādās sarunās viņi bija nogājuši kādas divi jūdzes, kad brālis Leons lielā izbrīnā prasīja: „Tēvs, es tevi lūdzu Dieva dēļ, saki man, kur tad ir pilnīgs prieks.“ Svētais Francisks viņam atbildēja:

„Mēs nonāksim pie sv. Marijas starp enģeļiem, slapji zem lietus un stīvi aukstumā, netīrumiem aptašķīti un izsalkuma mocīti, un piedausīsim pie klostera vārtiem, un vārtu sargs īgni paskatīsies ārā un prasis: „Kas jūs tādi?“ Bet mēs teiksim: „Mēs esam divi no jūsu brāļiem.“ Un viņš atbildēs: „Jūs melojat; jūs drīzāk esat divi vazaņķi, kas klejo apkārt, lai krāptu ļaudis un iebāztu ubagu dāvanas savā kabatā. Ejiet, no kurienes nākuši!“ Un viņš mums neatdarīs vārtus, bet atstās mūs laukā sniegā un lietū, nosalušus un izsalkušus, līdz pašai naktij. Ja tad mēs tik lielu netaisnību, nežēlību un atstumšanu pacietīgi, nedusmodamies un nekurnēdami panesam; ja pie tam mēs klusībā padevīgi un pazemīgi pie sevis nodomājam, ka vārtu sargs mūs pilnīgi pareizi ir pazinis, un ka Dievs pats ar viņa muti izsaka mums šos apvainojumus: tad, ak, mans brāli Leon, tad raksti, ka šis ir pilnīgs prieks. Un ja mēs nemitēsimies daudz un viņš nikns iznāks un mūs dzīs prom kā nelietīgus blēžus ar lamu vārdiem un sitieniem, sacīdams: „„Taisaities, ka tiekat prom no šejienes, jūs nelietīgie blēži, ejiet prom; te jūs nedabūsit ne ēdiena, ne pajumtes“, un ja arī to mēs uzņemsim ar pacietību, liksmu prātu un mīlestību, — tad, brāli Leon, raksti, ka te ir pilnīgs prieks. Un kad mēs bada, aukstuma un nakts tumsas dzīti, vēl stiprāk piedausīsim un ar asarām Dieva mīlestības vārdā viņu lūgsim atdarīt mums un ielaist mūs un viņš vēl lielākās dūsmās teiks: „Tie ir nelietīgi dienas

zagļi; es viņiem došu algu pēc nopelniem“, un viņš iznāks ar rungu, mūs sagrābs pie kapuces, nosviedīs gar zemi, iegrūdīs sniegā un dos mums sitienu pēc sitiena ar nūju; un ja mēs visu to panesam ar pacietību un līksmu prātu, uzskatīdami to par Kristus sūtītu pārbaudījumu, ko mēs viņa mīlestības dēļ drīkstam ciest: tad, brāli Leon, tad raksti, ka te un iekš tam ir pilnīgs prieks.“

5. Ubagotāju mūku ordeņi. Franciskāņus sauca par ubagotājiem mūkiem. Viņi neatzina arī mūku sabiedrības (klosteņa) tiesības uz īpašumu un ieveda savās kopdzīvēs vistīngrāko nabadzību. Katrs ordeņa loceklis pārtika no gadījuma darbiem un sevišķi no ubagu dāvanām. Ubagotāju mūku nometnes mēdza dibināt nevis tukšās nomaļās vietās, bet pilsetās. Viņi daudz apgrozījās ļaužu vidū, sprediķoja grēku nožēlošanu un skubināja sekot Kristum.

Otrs ievērojams ubagotāju mūku ordenis bija dominikāņu jeb sludinātāju ordenis. Diezgan plaši pazīstami bija arī auguštīņi un karmelieši. Bija arī ubagotāju sievietu ordeņi. — Visi ubagotāji mūki bija rosīgi darbinieki misijā, sludināšanā, dvēseļu kopšanā un gūnātnē.

Rīgā dominikāņu klosteris bija pie Jāņa baznīcas un franciskāņu pie Katrīnas baznīcas (tagadējās Šķūņu ielas apvidū).

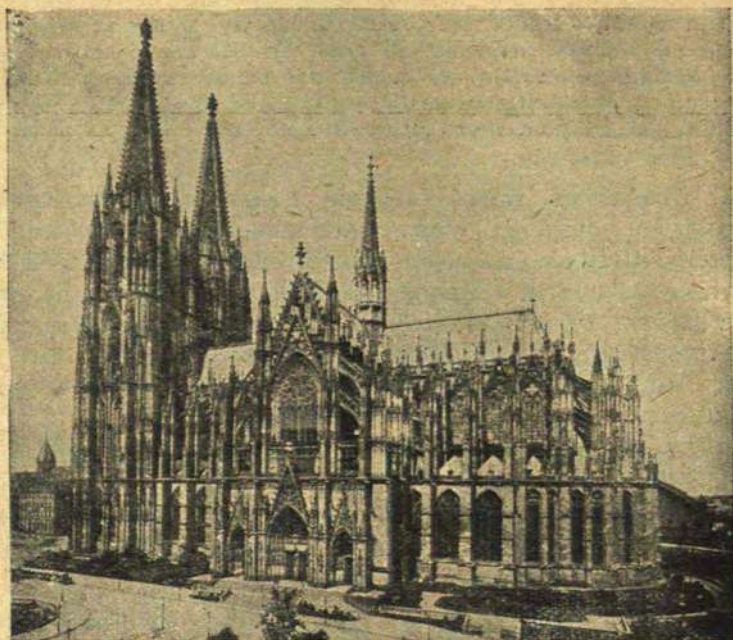
§ 14. Katoļu baznīcas īpatnības.

1. Kā katoļi notur dievkalpojumus un lūdz Dievu?

Baznīcas un kapellas. Katoļu baznīcā pie ieejas stāv trauks ar svētītu ūdeni, kurā visi baznīcēni iemērc pirkstus un tad aizmet sev krustu priekšā. Baznīcā ir vairāki altāri. Pie galvenā altāra pretim ieejas durvīm notur dievkalpojumus svētdienās un augstos svētkos; pie citiem — blakus galvenajam altārim un gar baznīcas sāniem — ikdienas un pat vairāk reizes dienā.

Baznīcas blakus jomās iekārtotas daudzkārt mazas baznīciņas (kapellas) ar vienu jeb vairākiem altāriem, kur arī notur dievkalpojumus. Gar baznīcas sienām ir daudz svētbilžu un tēlu, kurus priekšā baznīcēni skaita lūgšanas.

Kapellas ceļ arī atsevišķi. Baznīcas un kapellas mēdz veltīt kādam svētajam. Katoļu laikos Latvijā visvairāk baznīcu un kapellu bija veltīts sv. Marijai, sv. Annai, sv. Antonijam, sv. Pēterim u. c.

17. zim. Kōlnas doms.
Celts 1248.—1888. g. gotiskajā stilā.

Baznīcās glabājas arī dažādas svēto atliekas — relikvijas. Altāros bieži iemūrēti svēto kapi vai ielikti kādi gabali no svēto mirstīgajām atliekām (galva, pirksts, kaulu gabaliņi). Par relikvijām tur arī dažādus priekšmetus, ko svētie lietojuši savā dzīvē: apģērba gabalus, darba rīkus utt. Visvairāk iecienītas ir Kristus un Marijas relikvijas: Kristus krusts jeb krusta gabaliņi, krusta naglas, Kristus svārki, Marijas apģērbs utt. Tādām relikvijām katoļi piešķir brīnišķīgus spēkus un pielūdz tās. Gabaliņus ieliek arī dažādos baznīcas rīkos.

Uz Sv. Jēkaba katedrāli Rīgā ir pārvests gabaliņš no sv. Jēkaba (apustuļa) miesām.

Dievkalpojums. Svinīgos dievkalpojumos jeb mišās (svētdienās un svētku dienās priekš pusdienas) spēlē ērģeles un dzied solo jeb koŗa dziesmas; ierodas arī draudzes locekļi. Bet mišas var noturēt priesteris viens pats ar baznīcas kalpotāja jeb kāda zēna palīdzību. Šādas mišas sauc par privātām, un tās notiek baznīcās ik dienas rītos.

Pa dievkalpojuma laiku priesteri valkā īpašu amata uzvalku un dažādus simboliskus apģērba piederumus. Arī baznīcas kalpotāji ietērpti baltā amata tērpā. Dievkalpojumu (mišu) tekstus runā jeb dzied latīņu valodā. Lielāko daļu runā tik klusi, un altāris ir bieži arī tik tālu no baznīcēniem, ka baznīcēnu telpās neko nevar sadzirdēt.

Pilnīgs dievkalpojums var būt bez jebkādas svētrunas (sprediķa), un ne visās vietās kārtīgi saista svētdienas dievkalpojumu ar kādu brīvu runu tautas valodā. Dažās zemēs, piem. arī Latgalē, ir atļauts draudzei dziedāt zināmās vietās arī savas dziesmas tautas valodā. Citādi draudzes locekļi lasa pa mišas laiku savas lūgšanas grāmatiņas jeb skaita lūgšanas pēc rožu vainaga.

Bet galvenā daļa katrā mišā ir maizes un vīna iesvētīšana par Kristus miesu un asinīm. Šo brīdi paziņo draudzei iepriekš ar zvaniņu, un visi tad nometas ceļos, pielūgdami iesvētīto maizi, ko priesteris paceļ uz augšu, lai visi varētu saredzēt. Pēc katoļu mācībām šī iesvētītā maize ir pats Kristus, kas nonācis no debesīm. Iesvētīto maizi un vīnu bauda vienīgi priesteris, kas vada dievkalpojumu.

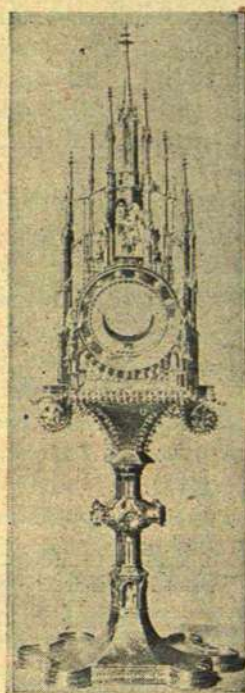
Iesvētīto maizi uzglabā pastāvīgi baznīcā īpašā vietā pašā altāra celtnes vidū. Šī vieta sevišķi izgreznota un pastāvīgi apgaismota, mazākais, ar vienu lampu. Katrs, kas nostājas altāra priekšā vai iet tam garām, saliec ceļus, sveicinādams Pestītāja miesu. No šīs glabātuves ņem dievmaizi, kad vajaga to izdalīt dievgaldniekiem vai arī pasniegt slimniekiem. Dievmaizei par godu sarīko īpašus „Kunga miesas svētkus“ — ceturtdienā pēc Vasarassvētku atsvētes. Tad ieliek dievmaizi īpašā krāšņā ietvertnē stilizētu saules staru veidā (monstrancē) un izliek pielūgšanai uz altāra vai īpaša troņa zem baldachīna; nes to arī apkārt pa ciemu un pilsētu svinīgā gājienā. Arī citos laikos var monstranci svinīgi uzstādīt baznīcā pielūgšanai.

Lūgšanas. Rožu vainags. Visvairāk lietotā lūgšana katoļu zemēs ir Ave Maria (Esi sveicināta, Marija) jeb „eņģeļa sveiciens“:

„Esi sveicināta, Marija, tu žēlastības pilna; Kungs lai ir ar tevi. Tu esi svētīta sievu starpā, un svētīts ir tava klēpja auglis Jēzus. Svētā Marija, Dieva māte, lūdz Dievu par mums grēciniekiem tagad un mūsu nāves stundā. Āmēn.“

Lūgšanu skaita kontrolei bieži lieto rožu vainagu jeb pātaru zīles (krelles). Uz auklīņas jeb važiņām uzvērtas zināmā

skaitā un kārtībā lielākas un mazākas zīles jeb bumbiņas; ik uz vienas lielākas nāk desmit mazākas. Pilnais zīļu skaits — 150 mazās un 15 lielās, bet tādu vainagu mēdz lietot tikai klosteros. Ikdienas dzīvē sastopam visvairs vainagus ar 55 zīlēm, reizēm arī ar 33 zīlēm uc. Vainagam pievienota važiņa jeb aukla ar trim zīlēm un krustiņu galā.

18. zīm. Monstrance.
Kōlnas domā. Gotu stils,
14. gs., gandrīz 1 m. augst.

19. zīm. Relikviārijs ar Kristus krusta šķēpeli.
Kōlnas domā. Bizantiešu darbs, 11. gs.

Lūdzot pēc pātaru zīlēm skaita pie lielākās zīles „Mūsu Tēvs“, pie mazākām „Ave Maria“.

7 sakramenti. Ļoti liela loma katoļu baznīcā ir sakramentiem. Tos uzskata par brīnišķiem Dieva iestādījumiem, kas kādā redzamā darbībā jeb vielā pasniedz cilvēkam neredzamu Dieva žēlastību. Kristus pats iestādījis sakramentus un pasludinājis īpašus svētus vārdus, kas sakāmi, sakramentu izpildot. Baznīca nosaka priesteriem, kā jāvada sakramenta gaita, un ja viņš nopietni un pareizi izpildījis visus priekš-

rakstus, tad sakramenta žēlastības spēks droši iedarbojas cilvēkā un dara viņu svētu un taisnu. Tā sakramenti ir katoļu baznīcā nepieciešami katram, kas grib iegūt pestīšanu.

Katoļu baznīca atzīst 7 sakramentus: kristību, svaidīšanu jeb firmāciju, grēksūdzi jeb bikti, sv. vakariņu jeb eucharistijas sakramentu, laulību, pēdējo svaidīšanu un priesteru iesvētīšanu jeb ordināciju.

Grēksūdzē var iegūt visu, arī vissmagāko grēku piedošanu. Tikai grēks jāizpērk ar Dievam patīkamiem darbiem: lūgšanām, gavēni, nabagu dāvanām utl. Šādu darbu nastu atvieglo atlaides (indulgencijas). Baznīca savas īpašas žēlastības varas vārdā apmierinās ar kādu vienreizēju un vieglāku darbu (piem. svēteļojumu, naudas ziedojumu), lai atlaistu grūtākus un ilgākus nopelnu darbus, kas citādi būtu nepieciešami grēku izpirkšanai. — Piedalīšanās krusta kaņķos (cīņās par krustu pret neticīgajiem) deva tiesības uz atlaidēm visam cilvēka mūžam.

2. Priesteru kārtā, bīskaps un pāvests.

Ļoti liela nozīme ir garīdzniekiem katoļu baznīcas dzīvē. Iesvētīšana (ordinācija) piešķir viņiem īpašu garīgā amata varu, tā ka tie var būt par starpiniekiem starp Dievu un draudzi. Bet visa garīgās varas pilnība katoļu baznīcā ir iemiesota pāvesta personā. Pāvestu uzskata par apustuļa Pēterļa pēcnācēju un „patieso Kristus vietnieku, visas baznīcas galvu un visu kristiešu tēvu un mācītāju“. Viņa rokās ir visa augstākā baznīcas pārvaldes, tiesas un saimniecības vara. Viņš nosaka baznīcas oficiālo mācību, un Vatikāna koncilā 1870. gadā izsludināja viņu par nemaldīgu oficiālās mācības noteikšanu. Agrāk ticības mācības un baznīcas dzīves jautājumus izlēma bīskapu sapulcēs — oikumeniskos (vispārējos) koncilos, bet tagad konciliem atstāta tikai padomdevēja loma.

Pāvesta tuvākie padomdevēji ir kardināli.

Kad pāvests miris, kardināli vēlē jaunu īpašās svinīgās sēdēs. Pa vēlšanu laiku kardināli nošķirti no apkārtnes dzīves un uzturas īpašās noslēgtās telpās (konklāvē).

Bīskapi ir gan augstākie priekšnieki savās bīskapijās, bet rīkojas tikai kā pāvesta vietnieki un pilnvarnieki. Pāvests arī ieceļ tos amatā. Bīskapa uzdevumā atsevišķās draudzēs rīkojas viņa iecelti priesteri.

Garīdznieki valkā īpašu savas kārtas tērpu.

Baznīcas varu katoļi uzskata par augstāku nekā katru laicīgu varu. Pāvests tiecas iegūt visas pasaules suverēna valdnieka stāvokli un dažos laikmetos varēja arī patiesi ar šādu varu uzstāties, piem. Innocentijs III (1198—1216).

20. zim. Archibīskaps A. Springovičs
amata tērpā.

Vispār katoļu baznīca cenšas noteikt un vadīt visus baznīcas locekļu uzskatus un dzīves parašas. Izsludina pat tādu

grāmatu sarakstus, kas katoļiem aizliegtas. Dibina īpašas katoļu strādnieku biedrības un jaunatnes savienības, dibina savus katoļu laikrakstus un grāmatu apgādus. Baznīcas pretiniekus soda ar ekskomunikāciju (izslēgšanu no baznīcas) un interdiktu (baznīcas darbības aizliegumu atklātībā).

Katoļu baznīca pamato savu mācību netikvien uz Bībeles, bet arī uz baznīcas trādicijas. Par trādicijas autoru uzskata Jēzu Kristu, par tās glabātājiem apustuļus un viņu pēcnācējus — bīskapus, kas mutes vārdiem snieguši šo mācību tālāk no paaudzes uz paaudzi. Galvenais un nemaldīgais trādicijas noteicējs ir pāvests.

§ 15. Austrumu pareizticīgās baznīcas īpatnības.

1. Baznīcas un dievkalpojumi.

Austrumu pareizticīgajā baznīcā baznīcas telpas ir iekārtotas citādi nekā katoļu baznīcā. No priekšnama ienāk baznīcas telpā, kur gar sienām daudz svētbilžu, kuŗu priekšā ļaudis skaita lūgšanas un aizdedzina svecītes. Bet altāris ir tikai viens, īpašā paaugstinātā altāŗa telpā, ko nošķir no baznīcas plāna svētbildēm nokārta siena, t. s. ikonostass. Ikonostasā ir trīs durvis, pa kuŗām priesteri iet iekšā un ārā.

Garīdznieki uzgērbj pa dievkalpojuma laiku īpašu uzvalku, kas katrai pakāpei ir citādāks. Dievkalpojumā jāpiedalās priesterim, diakonam un korim.

Pareizticīgo dievkalpojums attēlo pestīšanas vēsturi, sākot ar pasaules radīšanu un beidzot ar Kristus augšāmcelšanos. Dažus notikumus lasa priekšā vai piemin dialogā starp priesteri un diakonu; citus attēlo drāmatiski, piem.: priesteris, nesot evaņģelija grāmatu, attēlo Kristus sludināšanas darbu, bet nesot sv. vakariņa maizi un vīnu, — Kristus ciešanu gaitu. Koris izteic lūgšanas, slavas un pateicības dziesmās ļaužu pārdzīvojumus. Draudzes locekļi bieži met sev priekšā krustu, zināmās vietās metas ceļos un klanās līdz jostas vietai jeb līdz zemei. Liela dievkalpojuma daļa notiek, priesterim ar diakonu atrodoties aiz svētbilžu sienas, pa daļai aiz atvērtām, pa daļai aiz aizvērtām durvīm.

Pareizticīgajiem ir vēl dažas atsevišķas svētku cēremonijas ar drāmatisku raksturu, kas attēlo dažādus pestīšanas stāstus, piem. Kristīšanas svētki 6. janvārī, kāju mazgāšana Zaļā Ceturtdienā un Kristus šķirsta attēla uzstādīšana baznīcā no Lielās Piektas līdz Lieldienas naktij.

Dievkalpojumiem var pievienot arī sprediķi.

Sakramentus pareizticīgie sauc par noslēpumiem (mistērijām). To skaits ir septiņi, un savos pamatos tie ir tie paši, kas katoļu baznīcā, bet to iekārta, cēremonijas un pa daļai arī nozīme ir citāda.

Blakus sakramentiem pareizticīgie ļoti cienī arī dažādas citas mistērijas: ūdens iesvētīšanu, iegremdējot tur krucifiksu (6. janvārī), sveču ziedošanu, vīrāka kvēpināšanu, krusta mešanu utt. Katru baznīcu jeb kapellu sveicina, noņemot cepuri un aizmetot krustu.

21. zīm. Pareizticīgo biskaps amata tērpā.

B. stāv altāra telpas vidus durvju priekšā un svēti draudzi ar degošiem lukturim.

2. Priesteri un bīskapi.

Austrumu pareizticīgā baznīca arī uzskata priesterus par starpiniekiem starp Dievu un draudzi, bez kuņiem draudze nevar iegūt pestīšanu. Savu amata varu garīdznieki dabū ar iesvētīšanu amatā. Arī ārēji viņi atšķiras no negarīdzniekiem ar apģērbu un frizūru, kas ir gan citādi, nekā katoļu baznīcai. Piem.: matus un bārdū agrāk necirpa nemaz. Precēties nedrīkst tikai bīskapi un mūki. No draudzes garīdznieka pat tieši prasa, lai viņš būtu precējies.

Augstākā hierarchijas pakāpe ir bīskapi, ko uzskata par tiešiem apustuļu pēcnācējiem un Kristus vietniekiem. Bīskapu rokās ir baznīcas disciplīna un tiesa, kā arī noteikšana par mācību un kultu. No bīskapa atkarīga visa zemākā garīdzniecība. Bīskapu sapulce — oikumeniskā (vispārējā) sinode ir augstākais baznīcas pārvaldes un likumdošanas orgāns. Augsti cienī septiņu oikumenisko sinodu lēmumus, no 325.—787. g.

Pareizticīgā baznīcā ir arī virsbīskapi un mēropolīti. Lielāku zemju augstākie garīdznieki saucas par patriarhiem jeb eksarhiem (Armenijā — katolikoss).

Konstantinopoles patriarhs saucas par oikumenisko patriarhu un ir idejā visas austrumu baznīcas galva. Bet faktiskas varas ārpus viņa paša pārvaldes apgabala viņam nekādas nav.

§ 16. Janis Huss.

1. Husa darbība Prāgā.

1. Huss top par profesoru un sprediķotāju. Janis Huss dabūjis savu vārdu no Husiņecas ciema Dienvidusčečijā. Dzimis viņš ap 1370. g. nabadzīgā zemnieku ģimenē. Par viņa jaunības un skolas gadiem maz kas zināms. Viņš pats stāsta: „Kad es biju izbadojies mazs skolnieks, kas iztaisīja pats sev kaņoti no maizes riecena, tad es ēdu savus zirņus, tiekams apēdu arī kaņoti.“ Vidusskolu un universitāti Huss apmeklēja Prāgā, pelnīdamies pārtiku ar dziedāšanu un kalpošanu baznīcās. Ne vienu reizi vien viņš mācījās pazīt arī badu.

Huss ieguva zinātņu maģistra gradu un sāka lasīt lekcijas universitātē; drīz viņu iesvētīja par priesteri. Ar lielu nopietnību viņš centās saskaņot savu dzīvi ar augsto garīdznieka uzdevumu. Viņš atrāvās no greznas jautras dzīves, ko līdz tam bija mīlējis. Universitātē viņu ļoti cienīja un ievēlēja 1402. g. par rektoru.

Savus radniekus viņš neaizmirsā, — gādāja par brāļu dēliem, lai tie iemācītos amatu.

Huss darbojās arī par sludinātāju Bētlēmes baznīcā (Prāgā), kas bija dibināta ar to nolūku, lai tur divas reizes dienā sludinātu čehu valodā. Husa dedzīgie sprediķi, kuŗos viņš attēloja īstu kristīgu dzīvi, atrada dzīvu atbalsi tautā, kas bariem nāca viņu klausīties. Viņš prata ļaudis aizkustināt: te uzrunāja tieši vīrus, sievas, meitas, rādīdams ar pirkstu uz vienu otru, it kā runādams ar viņu vienu pašu. Viņš mācīja arī ļaudīm dziedāt garīgas dziesmas. —

2. **Cīņa pret katoļu garīdznieku izvirtību.** Huss uzstājās nesaudzīgi pret ļaunām parādībām priesteru dzīvē. Viņš nosodīja arī nekārtības pie pāvestu galma. Un bija toreiz arī ko iebilst. 1378. gadā, pāvestu vēlējot, kardināļi bija saskaldījušies: bija ievēlēti divi pāvesti, — katrs no tiem turēja sevi par īsto un apkrāva savu pretinieku un viņa piekritējus baznīcas lāstiem. Visas katoļu zemes un tautas bija saskaldījušās divās daļās, katra ar savu pāvestu.

Huss cīnījās arī pret vācu ietekmi čehu dzīvē un iestādēs, īpaši baznīcā. Kādreiz viņš teicis sprediķī: „Vai var pielaist, ka čechs, neprazdams vācu valodu, būtu mācītājs jeb bīskaps Vācijā? Patiesi, viņu turētu tur par to, kas ganāmpulkam būtu mēms suns, kas nevar riet. Un tik pat labs ir mums vācietis.“

1409. g. sanāca vispārējā baznīcas sapulce (sinode) Pizas pilsētā Itālijā. Abus naidīgos pāvestus atcēla no amata un ievēlēja jaunu viņu vietā. Bet atceltie neatkāpās, — nu bija 3 pāvesti, un jukas bija pieaugušas vēl lielākas.

Huss redzēja juku cēloni pāvestu pasaulīgajā varā. Viņš nosauca varas kāro pāvestu par antikristu un sludināja baznīcas mantas pārvēršanu par visas tautas īpašumu. Viņš aizstāvēja sludināšanas brīvību tautas valodā un prasīja stingru tikumisku dzīvi, īpaši no priesteriem. Svētajā vakariņā viņš gribēja dalīt maizi un vīnu, kā apustuļu laikos, bet nevis maizi vien, kā to darīja katoļi.

3. **Vajāšanas.** Par Husu un viņa domu biedriem ienāca virsbīskapam sūdzības. Viņš sāka ierobežot sprediķus un čehu dziesmu dziedāšanu. Tā kā garīdznieki sevišķi sūdzējās par Husa sprediķiem Bētlēmes kapellā, tad viņam aizliedza sprediķot. Bet Huss sprediķoja joprojām. Karaļa galms un pilsoņi bija viņam labvēlīgi. Virsbīskaps uzkrāva viņam lāstus un lika viņu aicināt uz tiesu Romā. Bet Huss negāja.

Pār Husa uzturēšanās vietu tagad izsludināja interdiktū, un Huss, negribēdams sagādāt Pragai nepatikšanas, labprātīgi atstāja Pragu un divus gadus uzturējās pie saviem draugiem Dienvidusčehijā, sprediķodams lieliem ļaužu pulkiem zem klajām debesīm un zaļām liepām.

2. Husa tiesāšana un nāve.

1414. g. sanāca liels vispārējs baznīcas koncils Konstances pilsētā, lai iznīcinātu šķelšanos baznīcā un ievestu nepieciešamās reformas. Vācu ķeizars Sigismunds, Bohēmijas karaļa jaunākais brālis, kas bija šo koncilu ierosinājis, aicināja arī Husu uz koncilu. Huss bija pārliecināts, ka viņa lieta taisna, un cerēja aizstāvēt to ar sekmēm augstās sapulces priekšā. Sigismunds solīja Husam brīvību ceļā un Konstancē, un neskatoties uz labvēļu biedinājumiem, Huss, dažu draugu pavadīts, ieradās Konstancē.

Koncilam bija ienākušas par Husu asas sūdzības, daudz tur bija arī nepatiesību, piem., ka Huss sevi turot par ceturto personu dievībā blakus trijvienībai. Husa pretinieki izlietoja visus līdzekļus, lai viņu apklusinātu. Viņu drīz apcietināja un kādu pusgadu turēja tumšā vientuļā cietumā.

Beidzot 1415. g. 5. jūnijā viņu aicināja uz izklausināšanu. Viņam izlasīja priekšā 45 izvilikumus no viņa rakstiem, kas bija atzīti par maldīgiem. Huss aizrādīja, ka izvilkumi izrauti no sakara un neizteic viņa patiesās domas, ka viņam pārmetot uzskatus, kādus viņš nemaz neesot sludinājis. Bet uz Husa iebildumiem neklausījās. Tad Huss teica: „Es esmu gatavs pazemīgi atsaukt katru uzskatu, ko man pierādīs par maldīgu pēc svētiem rakstiem.“

Otru reizi ķeizars Sigismunds brīdināja viņu, ka atņems savu aizsardzību, un skubināja atsaukt maldīgās mācības. Huss prasīja pierādījumus, ka viņa mācības patiesi būtu maldīgas. Izcēlās liels troksnis. Kāds aculiecinieks stāsta: „Kad viņš mēģināja runāt, viņu pārtrauca, un kad viņš cieta klusu, tad sacēlās kliedziens, ka viņš atzīstot savu vainu.“

Pēdējā izmeklēšanā prasīja Husam, lai viņš bez ierobežojumiem atzītu koncila lēmumus. Huss teica: „Es lūdzu Dieva dēļ nespīest mani melot un ar zvērestu atteikties no mācībām, kas nekad nav bijušas manā sirdī.“

6. jūlijā Konstances doma baznīcā pasludināja spriedumu, ka Huss ir savā sirdī apcietinājies hairētiķis. Tad viņam

atņēma garīdznieka amata tiesības un nodeva viņu laicīgās varas rokās nāves sprieduma izpildīšanai. Dzirdot tiesnešu vārdus: „Baznīcai vairs nav nekas ar tevi darāms, viņa nodod tavu miesu laicīgai varai un tavu dvēseli velnam“, Huss teica: „Es nododu to mīļajam Kungam Jēzum Kristum.“ Galvā Husam uzlika olekti gaŗu papīra cepuri, uz kuŗas bija uzraksts: „Šis ir hairetiķu virsnieks“ un zīmējums, kas rādīja, ka trīs velni strīdās ap vienu dvēseli. Kapsētā doma baznīcas priekšā sadedzināja Husa grāmatas. Pašu Husu

22. zīm. Jānis Huss.
Vece čechu zīmējums.

apm. 1000 apbruņotu vīru pavadībā aizveda uz soda vietu ārpus pilsētas mūriem. Tur viņu piesēja pie staba un apkŗāva ar malku un salmiem līdz pat smakram. Iekams sārtam pielaida uguni, Husu vēl skubināja atsaukt maldu mācības un glābt savu dzīvību. Bet viņš, pacēlis seju pret debesīm, teica stiprā balsī: „Dievs ir mans liecinieks, ka es nekad neesmu mācījis un sludinājis to, par ko viltīgi liecinieki mani apvainojuši. Mans galvenais nolūks manos sprediķos un visos

manos darbos un rakstos bija atgriezti cilvēkus no grēka. Evāņģelija patiesībā, ko es esmu rakstījis, mācījis un sludinājis, es miršu šodien ar prieku." Kad aizdedzināja sārta, Huss sāka dziedāt skaņu balsi: „Kristus, dzīvā Dieva Dēls, apžēlojies par mums! Kristus, dzīvā Dieva Dēls, apžēlojies par mani! Kas tu dzimis no jaunavas Marijas..." Liesmas iesitās viņam sejā un nosmacēja viņu. Sārta pelnus izkaisīja Reinas upē. — Arī Husa draugs Hieronims mira ugunsstārtā nākošā pavasarī.

3. Husieši izcīna sev ticības brīvību.

1. **Husiešu cīņas.** Bohēmijas un Morāvijas kārtu sapulce Pragā atsūtīja koncilam protesta rakstu ar 452 zīmogiem. Viņi izteica visas tautas īgnumu par to, ka nonāvēts „mīļais maģistrs un sludinātājs", un pasludināja, ka ir gatavi izliet savas asinis, lai aizsargātu tādus cilvēkus kā viņš. Koncils uzkrāva lāstus visai Bohēmijai un draudēja ar karu, bet nevarēja neko izdarīt pret čehiem, kuŗu starpā katoļu baznīcas piekritēju bija palicis samērā maz. Prāgas universitātes maģistri izsludināja Husu un Hieronimu par svētiem un uzstādīja prasību, ka svētais vakariņš jāizdala abos veidos (maize un vīns), kā tas bija pa Husa tiesāšanas laiku jau ieviests Prāgā. Prasīja arī Dieva vārda sludināšanas brīvību, priesteru atteikšanos no laicīgas mantas un rupju grēku nosodīšanu. Saviļņojās visa tauta. Citiem likās, ka klāt pastarais gals. Sākās asiņainas sadursmes ar katoļiem.

Husiešu starpā radās divi partijas. Muižnieki un Prāgas pilsoņu vairākums bija mērenāki un tūrējās pie nupat minētām „Prāgas prasībām", viņus sauca par prāgiešiem jeb kalikstiešiem (kauseniekiem).

Radikālāki bija savās prasībās zemnieki un citas zemākās šķiras, kas atmeta katoļu mišu un visus sakramentus, paturot tikai kristību un svēto vakariņu; viņi atmeta arī visas citas katoļu mācības un parašas, kas nebija tieši Bībelē noteiktas. Viņi dibināja sev jaunas dzīves vietas galvenā kārtā kalnos un deva tām Bībeles nosaukumus: Tabors (viņu galvenā no-metne), Ciona, Horebs, Eļļas kalns, Jardāna utt. Pastarā gala gaidas deva sajūsmai spārnus. Taborieši šķīta sev pašiem Dieva valstības cīnītāji.

Pēc karaļa Venceslava nāves tiesības uz Bohēmijas troni pieprasīja ķeizars Sigismunds. Viņš negribēja atzīt nevienu

husiešu prasību un gatavoja pret viņiem krusta karu. Taborš tagad pārvērtās par kara nometni. Husiešiem radās arī spēcīgs kara vadonis Janis Žižka, kas sakāva visus husiešu pretiniekus, kaut gan bija akls ar vienu un beidzot pat ar abām acīm. Čechu nacionālais naids pret vāciešiem un reliģiskā sajūsma, ka viņi aizstāv taisnu Dieva lietu un ir tik rīki Dieva rokā pret antikristu pāvestu un viņa pulkiem, veda husiešu pulkus no vienas uzvaras uz otru. Viņu pazīstamākā kaujas dziesma bija: „Jūs, kas esat Dieva un viņa likuma kareivji, lūdziet palīgu no Dieva, ceriet uz viņu un ticiet, ka ar viņu jūs beigās vienmēr būsiet uzvarētāji.“ Savā starpā viņi bija visi līdzīgi, tiklab bagātais kā nabagais, un saucās par brāļiem un māsām. Bet pret ienaidniekiem bija nesaudzīgi. Žižkas pēcnācēja Prokopa Lielā laikā husieši sāka pat uzbrukt katoļu kaimiņu zemēm.

2. Husiešu baznīca. Katoļu baznīcas aprindas noslēdza Bāzeles koncilā ar mērenāko husiešu virzienu izlīgumu, kas atzina pa daļai Prāgas prasības (1433). Nu izcēlās sadursmes mērenākā un straujākā virziena starpā, un gala iznākums bija taboriešu sakaušana un gandrīz pilnīga nesaudzīga iznīcināšana¹.

Bohēmijas valdinieki bija spiesti atzīt pragiešu prasības, un tā Bohēmijā un Moravijā 15. gs. otrā pusē nodibinājās nacionālā husiešu baznīca, kas pilnīgi likumīgi pastāvēja blakus turienes katoļu baznīcas atliekām.

3. Pēteris Chelčickis un „brāļu draudzes“. Jau kara troksnī sāka sludināt Pēteris Chelčickis, ka pēc sv. rakstiem pasaule jādibina uz mīlestības un brālības, ka katra brāļu asins izliešana aizliegta. Viņš mācīja, ka visa dzīve dibināma vienīgi uz Bībeles un ka īsti ticīgi kristieši var iztikt bez valsts varas un iestādēm (arī bez tiesas), bez kara pulkiem un ordinātiem priesteriem. Kristiešu īstais darbs ir zemnieku, strādnieku un amatnieku darbs, kas pelna dienišķu maizi pašu rokām.

Radās pulciņi, kas gribēja sekot Pēterā mācībām, un pieņēma „brāļu vienības“ vārdu. Locekļi saucās pēc pirmkristīgo draudžu parauga par brāļiem un māsām un dzīvoja ļoti vienkārši, ieturēdami stingru tikumību un vienkāršu dievkalpojumu veidu. Vēlāk brāļi sāka nodarboties arī ar zinātņi un viņu draudze tapa par ievērojamu čechu tautas garīgu centru.

Reformācijas laikos brāļi stājās sakaros ar Luteru un viņa draudzēm. Bet vēlāk viņi dabūja daudz ciest katoļu vajāšanu dēļ un tika arī izkaisīti pa dažādām kaimiņvalstīm. Husiešu draudzes tika iznīcinātas.

¹ Pēc Ļipanu kaujas 1434. g., kur katoļi kopā ar mērenākā virziena kareivjiem sakāva taboriešus, sagūstītos taboriešus sadedzināja šķūņos, kur tie bija ievietoti.

§ 17. Džiròlamo Savonarola.

1. Savonarola nodibina Florencē Jēzus Kristus valsti.

1. Viena no skaistākām Itālijas pilsētām bija Florence, uz abiem Arno upes krastiem, krāšņā gleznainu kalnu rindu iežogotā ielejā, izgreznota skaistām celtnēm un mākslas pieminekļiem. Pilsētai bija sava republikāniska pašvaldība, bet bagātās tirgotāju-banķieru Mediču ģimenes locekļi turēja virsvaru savās rokās. Florence bija bagāta pilsēta, bet tur spilgti bija redzamas bagātības tumšās puses: mantrausība ar augļošanu, izdzīve, naudas spēju kaislība.

Dominikāņu ordenim bija Florencē Sv. Marka klosteris. Arī dominikāņu dzīve bija palikusi vaļīgāka, it īpaši Marka klosterī, kas bija it kā Mediču galma klosteris. 1491. g. nāca par klostera prioru brālis Džiròlamo (Hieronims) Savonarola un atjaunoja atkal stingru dzīves kārtību. Mūki pieķērās ar lielu sajūsmu savam vadonim un atdevās ar visu savu būtni kalpošanai Dievam. Bet brālim Džiròlamo bija lemts aizraut sev līdz visu Florenci. Cītīgi viņš bija studējis Bībeli un sevišķi iedziļinājies praviešu rakstos. Viņš redzēja ap sevi tādus pašus netikumus, kādus pravieši bija apkaņojuši, un paredzēja, ka par tiem Dievs sūtīs drīz bargu sodu. Viņš sāka redzēt parādības, dzirdēja Dieva skubinājumus, — un palika pats par pravieti.

Sākumā viņš tikai lasīja priekšā mūkiem un citiem pilsoņiem Bībeles grāmatas un skaidroja tās. Bet tad sāka turēt baznīcās sprediķus, vienmēr attiecinādams Bībeles vārdus uz sava laika notikumiem. Sava laika tikumu pagrimšanu un necienīgu vīru darbošanos baznīcas priekšgalā viņš uzskatīja par drošu zīmi, ka Dieva dusmu mērs jau pilns. Trīs pamatdomas bija gandrīz visos viņa sprediķos: 1) baznīca ir pelnījusi pārmācību, 2) pārmācībā viņa sāks laboties un atjaunosies un 3) tas notiks visdrīzākā laikā.

Spilgtās krāsās Džiròlamo tēloja sava laika notikumus, nesaudzēdams nevienu un droši izteikdams arī savus pārmetumus varenajiem Medičiem. Šausmīgās gleznās viņš tēloja gaidāmos soda laikus (kaŗu, postīšanu, slepkavošanu).

Kā senos laikos jūdi, tā tagad atkal ļaudis upurējot svešiem dieviem, svinēdami baznīcas svētkus ne Dieva, bet tikai naudas dēļ, dzīdamies pēc baznīcas amatiem un draudžu ienākumiem, pat pēc bīskapijām tikai naudas un pašapgādāšanās dēļ, uzstādīdami tikai naudas dēļ jaunus altārus un Marijas tēlus. Pat amata iesvētīšanas izdarot naudas dēļ, un neesot nevienas Svētā Gara dāvanas, nevienas žēlastības, ko nevarētu pirkt par naudu.

* Es redzēju, ka prelāti atstāja novārtā savu ganāmo pulku un samaitāja to ar savu piemēru. Es redzēju, ka garīdznieki izšķērdēja baznīcas mantu un no kanceles uzjautrināja klausītājus ar tukšām plāpām, ka vecāki sabojāja savus bērnus, valdinieki apspieda pavalstniekus un dēstīja viņu starpā ķildas, tirgotāji tiecās tikai iedzīvoties, sievietes pieļūda tikai uzvalkus, zemnieki dzīvoja kā laupītāji un kareivji zaimoja Dievu.*

23. zīm. Džiròlamo Savonarola.

Brāļa Bartolomeo († 1517.) glezna Savonarolas kelliņā Sv. Marka klosterī.

Kad Medičus padzina no Florences, brālis Džiròlamo vadīja pilsoņus, ka tie nodibināja savu demokrātisku pārvaldes kārtību. Viņš sāka ievest pārlabojumus valsts un baznīcas dzīvē, sekojot stingrām tikumības prasībām. Jēzus Kristus tika izsludināts par Florences valdinieku, un Florencē vajadzēja tapt par viņa cienīgu pilsētu.

Florences doma baznīca bija stāvgrūdām pilna, kad Savonarola turēja tur savus sprediķus; skolas un veikali palika pa to laiku slēgti. Un plašu aprindu dzīvē nodibinājās stingra kristīga tikumība: ienaidnieki

izlīga, mantrauši atdeva netaisni iegūtu mantu, ikdienas dzīvē parādījās svēta nopietnība.

Vieglprātīgā karnevāla izpriecu vietā 1496. g. tūkstošiem baltās drēbēs gērbtu bērnu gāja pa pilsētu svētsvinīgā gājienā, dziedādami garīgas dziesmas. Tamlīdzīgi gājieni atkārtojās, piedalījās arī Sv. Marka klostera mūki un uzveda reliģiskas rotaļas. Atskanēja svinīgas himnas: „Lai dzīvo Kristus Krustā-sistais, lai dzīvo Jēzus, mūsu ķēniņš un Florences tautas ķēniņš!“ 1497. g. karnevāla laikā bērnu pulki savāca kopā visādus „niekus“: greznuma lietas, maskas, mūzikas instrumentus, spēļu kauliņus un kārtis utl., sakrāva milzīgā piramidā, 30 olekšu augstumā, Florences galvenajā laukumā un sadedzināja. Tas pats atkārtojās arī nākošā gadā.

2. Naids pret pravieti un viņa traģiskais gals.

1. Pilsētas augstmaņi, kas tīkoja pēc varas sava personīgā labuma dēļ, un izdzīves kārās bagātnieku aprindas bija nesamierināmi pretinieki Savonarolam un viņa nodibinātajai kārtībai. Sarikoja pret viņu uzbrukumus un apdraudēja viņa dzīvību, tā ka viņu atklātībā pavadija arvien apbruņoti draugi. Visu Florences klostera mūki apskauda Sv. Marka priora un viņa brāļu lielo iespaidu. Aleksandrs VI Bordža (1492—1503), viens no nekrietnākiem tā laika pāvestiem, un daudzas augstākās baznīcas amatpersonas bija ļoti nemierā ar viņa nesaudzīgiem pārmetumiem un visādi mēģināja aplūsināt viņa pravietojumus. Viņa pretinieki Florencē nemitējās arī sūtīt par viņu sūdzības uz Romu.

Pāvests aicināja Džiròlamo uz Romu glaimu vārdiem. Viņš aizbildinājās ar grūtu slimību. Viņam piedāvāja augstus baznīcas amatus, pat kardināļa godu, bet viņš atteicās. Beidzot, 1497. g. jūnijā pār viņu pasludināja jau ilgāku laiku sagatavotos baznīcas lāstus, kas ķēra arī visus viņa piekritējus, bet florencieši neatzina lāstus un neievēroja tos.

Kāds franciskāņu mūks uzaicināja Džiròlamo uz uguns pārbaudījumu. Vienojās, ka ar pārbaudījumu būtu jāpierāda šādu izteicienu patiesība jeb nepatiesība: „nepieciešama baznīcas reforma, baznīca tiks pārmācīta un tad atjaunota, tas pats notiks arī ar Florenci, un viss tas notiks mūsu dienās, lāsti pret brāli Džiròlamo nav derīgi, un nav grēks pret tiem uzstāties.“ Uz pārbaudījumu pieteicās brālis Dominiks no Sv. Marka klostera, viņam pretim gāja kāds franciskānis. 7. aprīlī bija sagatavota galvenā laukumā 2 olektis plata taciņa cauri 500 olektis garam un 10 olektis platam sārtam. Liels ļaužu pulks gaidīja „Dieva tiesu“. Pilsētas valde bija tobrīd pretinieku rokās, kas tiši novilcināja laiku. Beidzot, kad pārbaudījumam vajadzēja sākties, franciskāņi cēla iebildumus pret Dominika apgērbu, pret krucifiksu un tad pret dievmaizi, ko viņš gribēja neņemt līdzī gājienā caur sārtu. Uznāca spēja lietot gāzi un saslapināja sagatavoto sārtu. Klāt bija vakars un pilsētas valde aizsūtīja visus uz mājām.

Pūļa simpatijas novērsās no Savonarolas. Ienaidnieki sāka uzbrukt viņa piekritējiem un otras dienas pavakarē aplenca Marka klosteri. Pēc nīkšanas cīņas klosteri ieņēma, un brālis Džiròlamo ar Domeniku un kādu trešo mūku tika apcietināti. Ar šausmīgu spīdzināšanu mēģināja izdabūt no viņa kādu atzišanos, kas dotu iemeslu sodam, bet viņš nepa-

devās. Izmeklēšanas vadītājs ir vēlāk izteicies: „Ja es būtu agrāk viņu dzirdējis un ar viņu tuvāki saticies, tad es būtu tapis dedzīgs piekritējs... Jo līdz pašai nāvei varēja pie viņa tikai labu novērot, bet pārāk tālu jau bija viņa lietas aizgājušas uz priekšu, un tā ar viņu vajadzēja notikt tāpat, kā notika ar Kristu.“

Tad pilsētas valde sagādāja viltotu protokolu, kurā viņš it kā būtu atzinies, ka nepatiesi atsaucies savos pravietojumos uz Dieva atklājumiem un dzinies tikai pēc goda un varas. Sv. Marka klostera mūki visi jutās pievilti un ar rakstu lūdza pāvesta piedošanu par savu nepaklausību.

Visus trīs notiesāja uz nāvi: atņēma viņiem garīdznieku kārtu, pakāra tos pie karātavām pilsētas galvenā laukumā un sadedzināja turpat, nežēlīgā un riebigā kārtā gānoties ar viņu degošajām miesām; pelnus izkaisīja Arno upē (1498. g. 23. maijā).

§ 18. Mārtiņš Luters un luteriskā reformācija Vācijā.

1. Lutera bērnība un skolas gaita.

1. Vecāku mājās un skolā. Mārtiņš Luters ir dzimis 1483. g. 10. novembrī Tūringas zemē Eislebenes pilsētiņā.

Vecāki bija cēlušies no nabadzīga zemnieku ciema un aizgājuši uz pilsētiņu meklēt labāku iztiku. Tēvs strādāja vara un sudraba raktuvēs un pārcēlās drīz uz citu vietu. Bet arī tur viņiem sākumā gāja ļoti grūti. „Mans tēvs“ — tā saka Luters vēlāk — „bija savos jaunākos gados nabaga kalnracis un māte pati pārnesa visu savu malku uz muguras mājās.“ Ģimenei bija arī 6 jeb 7 bērni. — Vēlāk ar čaklumu un tau-pību vecāki uzstrādājās uz augšu. Tēvs tapa par divu kausējamu krāšņu īpašnieku, varēja nopirkt pats sev māju un tika ievēlēts pilsētas valdē. Zēna gados Mārtiņam bija jāpalīdz saimniecībā un mazāko brāļu un māsu apkopšanā.

Vecāki viņu pieturēja pie baznīcas un dievbijības parašām. Viņi pielika visas pūles, lai sagādātu Mārtiņam labu skolas izglītību, un sūtīja viņu uz citām pilsētām augstākās skolās. Latīņu skolu (vidusskolu) viņš apmeklēja kopš 1407. g. Eizenachā pie Vartburgas pilskalna pakājes. Tā kā toreiz bija trūcīgiem skolniekiem paradums saubagot maizi, jeb arī pelnīties ar dziedāšanu baznīcā, tad arī Mārtiņam bija tādā kārtā jāgādā sev pārtika. Bet reizēm bija arī jāliekas gulēt tukšu vēderu. Te viņa sirsnīgā lūgšana un dziedāšana baznīcā iepatikās tirgotāja Šalbes kundzei, un tā piesolīja viņam brīvu uzturu savā mājā, bet par to viņam bija jāpavada uz skolu mazais Šalbes dēliņš un jāpārlūko viņa skolas darbi. Tā Mārtiņš nokļuva visdievbijīgākajā Eizenachas ģimenē un mācījās izturēties ar lielu cienu pret ticību un Dievu.

2. Ūniversitātē. Pa to laiku uzlabojās vecāku mantas stāvoklis, un viņi varēja sūtīt dēlu uz slavenu Erfurtes ūniversitāti. Kādi četri gadi viņam bija jāpavada filozofijas fakultātē, tālāk tēvs domāja viņu sūtīt juridiskajā fakultātē, lai izmācītu viņu par slavenu tieslietu pratēju. Luters bija citīgs students.

Divdesmit gadus vecs viņš pirmo reizi dabūja rokās Bībeli — ūniversitātes bibliotēkā. Viņš lasīja to un brīnījās, ka tur iekšā daudz tādu stāstu, kurus nemaz nelasa un neizskaidro baznīcās.

1505. g. februārī Mārtiņš Luters nobeidza filozofijas studijas un dabūja par to filozofijas maģistra gradu. Dažus mēnešus garajā brīvlaikā Luters allaž kavās ar skumjām domām: viņš domāja par saviem grēkiem un sāka baidīties grēku soda, īpaši pastarās tiesas. Nemiers vēl turpinājās semestra laikā. Te, atgriezdamies pēc kāda atvaļinājuma no vecāku mājām, viņš piedzīvo piepešu varenu negaisu. Pērkonš iespēra zemē viņa tuvumā, tā ka nogāza viņu pašu pie zemes. Izballēs viņš nokrita ceļos un iesaucās: „Palīdz, mīļā Svētā Anna, es gribu tapt par mūku!“

Vēlāk Luteram bija žēl dotā solījuma, arī daži no pazīstamiem atrunāja viņu izpildīt to. Bet citi atkal teica, ka dotais solījums saistot viņu, un paša Lutera pienākuma apziņa bija šai pusē. Viņš izstājas no ūniversitātes, pārdod gandrīz visas savas grāmatas, sarīko draugiem atvadības un iestājas Erfurtes augustīņu klosterī.

2. Luters klosterī.

1. Erfurtē. Augustīņu klosteri Luters izvēlējās tāpēc, ka tas stingrāki turējās pie mūku pilnības ideāla. Pirmo gadu Luters bija novīcis. Viņam bija jāvingrinās pazemībā: jāmazgā pašam sava kellija, jāpalīdz reizēm virtuvē, dažu reizi arī jāiet ubagot. Viņam bija iecelts savs „dvēseļu vadītājs“, kāds vecāks mūks, pie kuŗa viņš reizi nedēļā gāja uz grēksūdzi. Bībele viņam bija tagad jālasa katru dienu.

1506. g. Luters deva mūku solījumu (dzīvot paklausībā, nabadzībā un šķīstībā) un bija nu pilntiesīgs mūks. Vēl pēc gada viņu iesvētīja par priesteri, un viņš lasīja pirmo mišu. Tēvs apmeklēja dēlu šai svinīgajā stundā, un Luters nu izstāstīja, kas viņu piespiedis iestāties klosterī. Tēvs iesaucās: bet ja negaiss būtu bijis velna māņi? Un kad Mārtiņš aizstā-

vējās, tad tēvs noteica: „Vai jūs turējāt prātā ceturto bausli, kad jūs atstājāt mani un jūsu mīlo māti mūsu vecumā; mums vajadzēja dabūt no jums iepriecinājumu un palīdzību, pēc tam, kad es biju tik daudz naudas izdevis jūsu studijām.“ Kā griezīgs zobens gāja šie vārdi caur Lutera sirdi, un viņš tos nevarēja aizmirst.

Klosterā uzdevumā Luteram bija jāpavada kāds vecāks mūks uz Romu. Ceļos nometies, viņš no tālienes sveicināja pilsētu: „Esi sveicināta, svētā Roma“. Vairākkārt viņš gāja te pie grēksūdzes, nodeva arī „ģenerālsūdzi“ (par visu mūžu), bet redzēja, ka priesteri bija pilnīgi neizglītoti ļaudis, un jutās vīlies. Lutera apstaigāja arī visas svētās vietas, lai izpelnītos atlaides pašam un mirušajam vectēvam. Viņš apzinājās vēl pilnā mērā par katoļu baznīcas locekli (1511. g.).

Augustīņu savienības priekšnieks Staupics gribēja piedabūt arī Erfurtes klosteri pie dažām reformām, bet mūki pretojās, baidīdamies stingrības mīkstināšanas. Tikai Lutera ar kādu biedru balsoja par Staupica priekšlikumu, bet nu viņam vairs nebija palikšanas Erfurtē, un viņš pārgāja uz Vitenbergu.

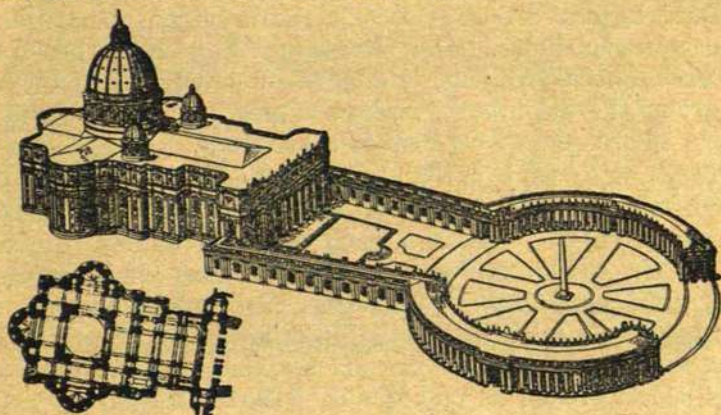
2. Vitenbergā. Jau priekš Romas ceļojuma Lutera bija kādu gadu lasījis lekcijas Vitenbergas universitātē. Tagad Saksijas augustīņu klosteru savienības priekšnieks Staupics aicināja viņu atkal uz turieni universitātes darbā.

Dzīvodams Vitenbergas augustīņu klosterī, Lutera piedzīvoja grūtu dvēseles stāvokli. Grēku piedošana pēc grēksūdzes nedeja viņam kāroto dvēseles mieru, kauču viņš gāja grēkus sūdzēt jo bieži, kādu laiku pat katru dienu. Tā kā toreizējā katoļu teoloģija mācīja, ka cilvēks pats varot sev pestīšanu nodrošināt, ja tik vien gribot, tad Lutera sāka mocīt sevi ar īpašiem nopelna darbiem: vārdzināja savu miesu, bieži gavēja, pavadīja naktis nomodā, bet tas viņam nedeja kāroto mieru. Bībele viņam liekas sludinām tikai Dieva bardzību un Kristu kā stingro pasaules tiesnesi pastarā dienā. Nogremdēdamies universitātes darbā, viņš retumis piedzīvo arī vieglus brīžus.

Staupics, gribēdams novērst Lutera domas no pašmocišanās, dod viņam daudz darba. Viņš piedabū Lutera sagatavoties par teoloģijas doktoru. Drīz viņu arī iecēla par doktoru, pie kam viņš dabūja doktora cepuri un gredzenu un deva solījumu visu mūžu studēt svētos rakstus un aizstāvēt kristīgo ticību pret visām maldu mācībām. Luteram uzdeva arī sprediķot. Būdams teoloģijas doktors, viņš lasīja universitātē priekšlasījumus par dažādām bībeles grāmatām.

Beidzot 1513. g. Luters reiz pēc ilgām pārdomām un cīņām atrada Bībelē mācību, kas viņu apmierināja pilnīgi: Dieva taisnība atklājas evaņģelijā „no ticības uz ticību“. „Taisnais dzīvos no ticības“ (Romiešu vēst. 1, 17). Šos vārdus apcerēdams, Luters nāca pie atziņas, ka grēku piedošana nevar būt atkarīga no baznīcas priekšrakstu izpildīšanas, bet no Dieva. Taisnība Dieva priekšā nav cilvēka nopelns, bet Dieva žēlastības dāvana: Dievs savā neizmērojamā žēlastībā pieņem grēcinieku par taisnu. Cilvēkam vajaga tikai personīgā ticības palāvībā saņemt šo Dieva dāvanu. Un arī šī ticība nav viņa paša nopelns, to Dieva žēlastības evaņģēlijs iededz viņa sirdī.

Šai atziņā Luters ieguva sen kāroto dvēseles mieru. Savu laimi viņš izteic vārdos: „Es jutos pavisam kā no jauna piedzimis, pa atvērtiem vārtiem iegājis paradīzē.“ —

24. zīm. Sv. Pēterja katedrale Romā.

uzcelta vecās Pēterja baznīcas (sk. 2. zīm.) vietā (1452.—1626.). Vislielākā kristīgā celtne, 15160 kv. m., garums iekšpusē 187 m., kopā ar priekšnamu un frontes mūriem 211.5 m., kupola (jumola) virsotne no zemes 117 m., caurmērs 42 m., apmērs apakšā 192 m., līdz kupola krusta virsotnei 141.5 m. no zemes. Katedrālei 3 jomas (ar malu kapellām kopā 5 jomas) un šķērsjoma, kas krustojas ar galveno jomu zem kupola. Kolonnu laukuma vidū obelisks.

3. Luters prasa baznīcas reformas.

1. **Atlaižu strīds.** 1516. g. pāvests uzdeva Maincas un Magdeburgas virsbīskapam Albrechtam pārdot Vācijā atlaides, it kā Romas Sv. Pēterja baznīcas būvei par labu, bet patiesībā ienākumus dalīja viņš ar virsbīskapu savā starpā. Ļaudīm, zināms, tāds līgums tika slēpts.

Pa Vāciju nu brauca apkārt vairāki mūki un piesolīja ļaudīm atlaides. Visdedzīgākais un veiklākais aģents bija dominikānis Tecels. Viņš gaužām cildināja atlaižu nozīmi, apgal-

voja, ka grēku piedošanu var dabūt tūlīt, līdz ko samaksā nolikto naudu, un solīja drošas atlaides arī mirušiem šķīstīšanas ugunī.

Kad Tecels ienāca kādā pilsētā, tad nesa papriekš pāvesta atlaižu izsludināšanas bullu uz samta jeb zelta drēbes; visi priesteri, mūki, pilsētas valde, skolotāji, skolas, vīri, sievas utt. izgāja pretim ar karogiem un svecēm, ar dziesmām un gājieniem. Tad zvanīja visus zvanus, spēlēja ērģeles, ievadīja Tecelu baznīcā, uzstādīja baznīcas vidū sarkanu krustu, pie kā uzkāra pāvesta karogu. Sanāca kopā daudz ļaužu. Kas samaksāja noteiktu maksu, tas varēja dabūt turpat uz vietas atlaides, vai nu kāda zināma grēka izpirkšanai vai arī visam mūžam. Bet varēja arī nopirkt īpašas atlaižu zīmes, ko uzrādīt mājās paša draudzes priesterim.

Daži Lutera draudzes locekļi rādīja viņam nopirktās atlaižu zīmes un lūdza grēku piedošanu. Bet Luters prasīja vēl arī grēku nožēlošanu un labošanu un citādi negribēja atzīt, ka grēku sūdzētāji būtu pelnījuši piedošanu. Tie gāja pie Tecela sūdzēt, un Tecels draudēja Luteram.

Tad Luters sāka sprediķot pret Tecela rīcību un gribēja arī zinātniskā strīdā aizstāvēt savus uzskatus. Pēc tā laika paraduma viņš izteica savu mācību īsos teikumos (tezēs) un izsludināja tos atklātībā: pavisam 95 tezes viņš pienagloja 1517. g. 31. oktobrī pie Vitenbergas pilsbaznīcas durvīm. Tur viņš biedināja paļauties vienīgi uz atlaidēm un teica, ka Dievs varot cilvēkam piedot grēkus arī bez tām, ja tikai cilvēks no sirds nožēlo grēkus un paļaujas uz Dieva žēlastību, bet arī apņemas negrēkot vairs.

95 tezes iespieda skrejlapīnās un izplatīja pa visu Vāciju un arī pa citām katoļu zemēm. No zinātniskā strīda ar Tecelu nekas neiznāca. Bet Luteram radās daudz domu biedru.

2. Lutera prāva. Dominikāņi apsūdzēja Lutera Romā. Tā kā Luteram nevarēja tieši nekādas maldu mācības pierādīt, tad lieta ievilkās garumā. Luters apliecināja pāvestam savu padevību un atteicās atsaukt, jo bija pārliecināts, ka viņa mācība saskan ar svētajiem rakstiem. Lutera zemes valdnieks Saksijas kūrfirsts Frīdrichs Gudrais nelaida Lutera uz Romu, kurp to aicināja baznīcas tiesas priekšā.

1520. g. 5. jūnijā pāvests izdeva bullu, prasīdams, lai Lutera atsacītos no savām maldīgām mācībām 60 dienu laikā. Viņa rakstus pavēlēja sadedzināt, un viņam pašam un visiem

25. zīm. M. Luters mūka kārtā 1520. g.

viņa piekritējiem draudēja ar izslēgšanu no baznīcas un lāstiem.

Lutera draugu skaits bija pa tam stipri pieaudzis. Ievērojamākais no viņiem bija Vitenbergas profesors Filips Melanchtons. — Draugi neatzina bullu un apkaņoja to. Bet citās vietās paklausīja tai un sadedzināja Lutera rakstus. Tad Luters izgāja kādu rītu kopā ar ūniversitātes profesoriem un studentiem ārpus pilsētas un sadedzināja sārtā katoļu baznīcas likumu grāmatu, kādus dogmatiskus rakstus un draudu bullu. Tā viņš it kā izstājās no baznīcas.

3. Lutera Vormsas saeimā. 1521. g. Lutera aicināja uz valsts sapulci Vormsā, kur sanāca Vācijas ķeizars ar valsts kārtām, t. i. ar zemju valdiniekiem un pilsētu pārstāvjiem.

Piedalījās pāvesta vārdā arī 3 kardināli. Ķeizars gribēja Luteru bez vārda runas notiesāt, bet kūrfirsts Frīdrichs un daži citi centās aizstāvēt viņu. Luteram izdeva ķeizara drošības grāmatu un sūtīja pretim bruņotus sargus, lai viņam nenodarītu ko ļaunu.

Draugi biedināja Luteru doties uz saeimu, bet viņš droši devās ceļā, paļaudamies uz Dievu. Tauta viņu sumināja ceļā un arī Vormsā steidzās viņam pretim lielā pulkā.

26. zim. F. Melanchtons (1497—1560).
Albrehta Dürera († 1526.) vara grebums.

Drīz viņu veda saeimas priekšā. Uz kāda galda bija saliktas Lutera sarakstītās grāmatas. Viņam prasīja, vai viņš atzīstot tās par savām un vai viņš grib atsaukt visas tās. Lutera atzina grāmatas par savām, bet par atsaukšanu runājot, izlūdza apdomāšanās laiku un deva savu atbildi nākošā dienā. Viņš atteicās atsaukt jebkuru rakstu un beidza savu

runu vārdiem: „Es varētu atsaukt tikai tad, ja mani pārliecinātu ar svēto rakstu liecībām jeb ar gaišiem pierādījumiem, jo es neticu ne pāvestam, ne konciliem, jo skaidra lieta, ka tie vairāk reizes maldījušies un runājuši paši sev pretim. Tāpēc es nevaru neko atsaukt un arī neatsaukšu, jo nav ieteicams darīt kaut ko pret *sirdsapziņu*. Dievs lai man palīdz. Āmēn!“

Luteru mēģināja vēl privāti pierunāt, bet viņš bija nelokāms. Drīz pēc tam viņu atkal atlaida uz Vitenbergu sargu pavadībā. Arī Saksijas kūrfirsts ar saviem domu biedriem drīz atstāja saeimu.

4. Vormsas edikts. Valsts saeimu slēdzot, ķeizars lika pieņemt lēmumu, ka Lutera atzīts par izslēgtu no baznīcas. Ar to Lutera bija zaudējis arī valsts pilsoņa tiesības: neviens nedrīkstēja viņu uzņemt, ēdināt un aizsargāt, ne arī viņam slepeni palīdzēt; katram bija pienākums viņu sagūstīt un izdot valsts varai. Arī Lutera piekritējiem, draugiem un aizstāvjiem bija piedraudēts bārgs sods. Viņa rakstus pavēlēja sadedzināt. Tāds bija t. s. Vormsas edikts.

Saksijas kūrfirsts lika nogādāt Luteru drošībā. Lutera labvēļi uzdeva nolaupīt viņu ceļā atpakaļ uz Vitenbergu un aizveda viņu uz Vartburgas pili. Te viņu sauca par bruņinieku Juri („Junker Jörg“), viņš uzaudzina bārdu, valkāja bruņinieku uzvalku un ārēji dzīvoja kā bruņinieks. Bet savā istabā viņš daudz lasīja un rakstīja. Te viņš pārtulkoja Jauno Derību vācu valodā.

4. Reformas izved dzīvē.

1. Lutera darbība Vitenbergā. Pēc kādiem desmit mēnešiem Lutera atkal atgriezās Vitenbergā, jo tur viņa klātbūtne bija nepieciešama. Tur sāka reformēt pēc Lutera mācībām arī baznīcas dzīvi. Mūki izstājās no klosteriem, priesteri apprecējās. No baznīcām izmeta blakus altārus un svētbildes. Dievkalpojumu kārtību sāka grozīt, svētajā vakariņā pasniedza maizi un vīnu. Baznīcas mantu pārņēma laicīgās iestādes izglītības un sociālās apgādes vajadzībām. Reformu dedzībā bija radušās dažas nekārtības, un Luteram bija jānāk nomierināt tās.

Jauno evaņģēlisko draudžu dzīvi, mācību un iekārtu Lutera gribēja izveidot tā, lai nekas tur nerunātu pretim svētiem rakstiem.

Kopš 1522. g. Luters dzīvoja pastāvīgi Vitenbergā, lasīdams lekcijas teoloģijas fakultātē un apkopdams savu draudzi. Baznīcas lāsti un valsts trimda nevarēja kavēt viņa darbu, jo Saksijas kūrfirsts stāvēja Lutera un reformācijas pusē.

2. Valsts saeimu lēmumi par reformāciju. Ķeizaram bija jāved ilgus gadus grūti kari ar ārējiem ienaidniekiem, tā ka nebija iespējams ar varu uzstāties pret reformāciju. Lutera piekritēju skaits ātri vairojās. Ķeizars bija spiests ļaut viņiem vaļu, un kādu reizi saeima tieši nolēma, ka katra valdība ar saviem pavalstniekiem var tā rīkoties Vormsas edikta lietā, kā valdinieks „cer un paļaujas uzņemt atbildību Dieva un ķeizara majestātes priekšā.“

Evangēliskie zemju valdinieki noslēdza savā starpā savienību un cieši turējās kopā. Kad kādreiz (Speieras saeimā 1529. g.) ķeizars sāka prasīt stingrāku Vormsas edikta izpildīšanu un katoļi ar balsu vairākumu nolēma to, evangēliskie iesniedza protestu, norādīdami, ka „lietās, kas attiecas uz Dieva godu un dvēseļu svētlaimību, katram pašam par sevi jāstāv Dieva priekšā un jādod atbildība.“ — Šā protesta dēļ evangēliskos iesauca par *protestantiem*.

1530. g. valsts saeimā Augsburgā 5 valdinieki un 2 pilsētu pārstāvji iesniedza ķeizaram savu evangēlisku ticības apliecinību, ko F. Melanchtons bija sarakstījis (Augsburgas ticības apliecinību). Ķeizars gan neatzina apliecinību, bet viņš tomēr nevarēja traucēt reformācijas tālāko izplatīšanos.

3. Reliģiski jūsmotāji un zemnieku sacelšanās. Daži reformācijas piekritēji nonāca līdz ticības jūsmošanai. Viņi neatzina vairs ne kārtīgu dievkalpojumu, ne baznīcas amatus un iestādījumus. Patvarīgi viņi tulkoja svētos rakstus, kā katram ienāca prātā, un sāka murgot par drīzu pasaules galu un Dieva valstības atnākšanu. Citi ķērās pat pie ieročiem, lai izdeldētu nesaudzīgi visus „netaisnos un bezdievīgos.“ — Luters no tādiem novērsās.

Vācu zemnieki, saceldamies pret saviem kungiem, lai atvieglinātu savu grūto stāvokli, atsaucās arī uz Luteru un evangēliju. Luters sākumā aizbildināja viņus un mācīja viņus šķirt ticības lietas un laicīgo stāvokli. Bet kad kungi nepieņēma un zemnieku pūlis sāka slepkavot un dedzināt, tad Lutera asi uzstājās pret dumpiniekiem un skubināja valdību apspiest dumpi ar varu. Zemnieku pulki beidzot tika sakauti un viņu vadoņi bargi sodīti (1525).

4. Reformācija Vācijā nostiprinās un izplešas. Pāriešana uz jaunu baznīcas dzīvi prasīja daudz darba. Valdība izsūtīja komisijas, kas izdarīja draudzēs vīzītācijas: ievāca vajadzīgās ziņas, nokārtoja draudzes mantas un īpašumus, kā arī garīgo apkopšanu (derīgu mācītāju un skolotāju iecelšanu). Melanchtons, Luters un citi evaņģeliskie mācītāji arī piedalījās vīzītācijās.

Garīdznieku uzraudzībai iecēla pilsētās īpašus superintendentus. Vēlāk nodibināja konsistorijas, kas zemes valdinieka uzdevumā rīkojās baznīcas lietās. Puse konsistorijas locekļu bija mācītāji, puse — negarīdznieki.

Citās zemēs reformācija sekoja Saksijas paraugam. Visur nodibinājās evaņģeliskas draudzes. Reformācija bija tapusi par tautas kustību; jaunā mācība gāja no mutes uz muti un tika arī propogandēta neskaitāmās skrejlapīņās un daudzās grāmatās.

Daudz vietās evaņģelija sludinātāji un piekritēji dabūja apliecināt savu ticību ar dzīvību. Pirmie bija 2 augustiņu mūki, ko 1523. g. sadedzināja sārtā Brūselē.

Lai varētu sekmīgāk aizstāvēties pret ķeizaru un pret katoļu varu, evaņģeliskie valdinieki un kārtas apvienojās Šmalkaldes savienībā 1531. g.

5. Luters savā personīgā dzīvē.

1. Lutera ģimene. Luters bija 42 gadus vecs, kad viņš apprecēja Katarīnu Boru, kādu nonni, kas bija tāpat kā viņš izstājusies no klostera. Kūrfirsts atdāvināja Luteram Vitenbergas klosteri ar visiem dārziem un pagalmiem, un te nu viņš nodzīvoja laimīgus brīžus.

Viņiem bija seši bērni, divi no tiem mira bērnībā, viena meitenīte 9 mēnešus veca un Lienīte 13 gadu vecumā. Par ģimeni viņš pats raksta: „Es ļoti mīlu savu Kati, es viņu mīlu vairāk nekā sevi pašu, tā tas patiesi ir. Es labāk mirtu, nekā ļautu viņai un bērniem mirt.“

Bieži viņš pavadīja brītiņus kopā ar bērniem, spēlēja tiem ko priekšā un dziedāja ar tiem dziesmas. Saviem bērniem viņš sacerēja Ziemassvētku dziesmu: „No debesīm es atnesu“. Šo dziesmiņu bērni uzveda kā svētku rotaļu pie Ziemassvētku silītes, kas bija uzstādīta dzīvojamā istabā.

Kad Luteram bija jāatstāj ģimene, viņš pastāvīgi rakstīja uz māju vēstules. Bērnus viņš vienmēr piemin un reizēm

raksta arī tiem pašiem vēstules. Vienmēr viņš prasīja no tiem ciešu paklausību. Kad vecākais dēls 12 gadus vecumā bija reiz nerātns, tēvs nelaida viņu sev klāt 3 dienas un piekāpās tikai tad, kad dēls viņu nolūdzās. Pat mātes un divu draugu aizlūgums neko nelīdzēja. Luters atbildēja tiem: „Labāk lai miris nekā nerātns dēls.“

Bērniem bija kārtīgi jāmacās katķisms. Luters viņus skubināja arī pastāvīgi lūgt Dievu un katru vakaru noturēja ar mājiniekiem un viesiem vakara lūgšanu.

2. Mājas dzīve. Lutera mantas apstākļi nebija spoži. Viņš atteicās no peļņas par savu rakstu izdošanu un pārtika tikai no kārtējās gada algas. Nekad viņš neatteicās palīdzēt trūcīgiem; nabagiem izdeva pat grašus no bērnu krājkastītēm. Māja bija vienmēr pilna viesu un svešinieku, kas nāca apciemot lielo Vitenbergas doktoru. Nabaga studentiem viņš bija kā ists tēvs. Un katram, kas gadījās namā pusdienas un vakariņu laikā, bija jāsežas kopā ar Luteru pie galda.

Mājas mātei bija tāpēc ļoti grūti saturēt saimniecību kārtībā. Luters viņai atbildēja: „Gan jau būs labi; Dievs ir bagāts un dos atkal citu vietā.“ Bet viņa nepiekusa darbā no rīta līdz vakaram un rūpīgi turēja kopā to mazumu, kas viņiem bija.

Lutera studiju istabā visi galdi, soli, krēsli un pamesli bija nokrauti vēstulēm, pieprasījumiem, lūgumrakstiem un sūdzībām. Katrs gribēja dzirdēt no viņa padomu un iepriecinājumu. Arī uz Baltiju Luters rakstījis vēstules — Rīgas, Rēveles un Tērbatas pilsoņiem. Pavisam ir uzglabātas vairāk kā 3000 Lutera rakstītu vēstuļu.

Blakus nopietnām lietām Luters cienīja arī jautrību. Labprāt viņš pajokojās un ļoti mīlēja mūziku. Kādreiz viņš teica: „Mūzika ir vislabākās zāles noskumušam cilvēkam, jo sirds ar to top atkal mierīga, iepriecināta un atspirdzināta.“ Sirsnība un atklātība darīja viņu patīkamu citiem.

Vecākos gados Luteru mocīja dažādas slimības. Stingrā klostera dzīve un grūtās ciņas bija sapostījušas viņa veselīgo ķermeni. Bet viņš nelikās traucēties savā rosībā.

3. Nāve. Miris Luters Eislēbenē, kur viņš bija ieradies, lai izšķirtu strīdu divu brāļu — Mansfeldas grāfu starpā, kas paši bija lūguši viņa padomu. Saguris būdams, viņš tomēr vēl 4 svētdienas sprediķoja baznīcā. Grūtas slimības lēkmes sagādāja viņam daudz ciešanu. Miris viņš draugu vidū

1546. g. 18. februārī. Pēdējos brīžos viņš teica: „Tēvs, tavās rokās es nododu savu garu.“ Trīs reizes viņš skaitīja pantiņu: „Tik ļoti Dievs pasauli mīlējis utt.“ Beidzot viņam prasīja: „Cienījamais tēvs, vai jūs gribat pastāvīgs palikt pie Kristus un mācības, ko esat sludinājuši?“ Viņš atbildēja skaidri saprotamā balsī: „Jā!“

Daudz ļaužu un sēru zvanu skaņas sagaidīja un izvadīja Lutera atdzisušās miesas pilsētās un ciemos ceļā uz Vitenbergu. Tur viņu apglabāja pils baznīcā apakš kanceles, kurā viņš savā mūžā tik daudz reizes bija sludinājis.

§ 19. Evāņģeliskas Lutera draudzes.

1. Reliģiskas izglītības veicināšana.

1. Bībele. Mārtiņš Luters vēlējās, lai evāņģeliskajā draudzē svētie raksti būtu katram pieejami. Tāpēc viņš pārtulkoja tos tautas valodā. Viņš neturējās pie latīņu tulkojuma, kā to darīja priekš viņa katoļu baznīcā, bet tulkoja Bībeles pirmtekstu. Vartburgā pārtulkotā Jaunā Derība iznāca iespiesta 1522. g. Grūtāks un ilgāks darbs bija Vecās Derības tulkošana no ebrēju valodas. Vairākus gadus Luters kopā ar Melanchtonu un citiem mācītiem draugiem nostrādāja pie šā darba. Tikai 1534. g. iznāca iespiesta pilna Bībele vācu valodā.

Visās zemēs, kur vien pieņēma evāņģelisko mācību, steidzās arī pārtulkot Bībeli tautas valodā. Latviešu un igauņu zemēs, kur baznīcas lietās nebija pašai tautai nekādas noteikšanas, Bībeles tulkojums aizkavējās gan vairāk nekā par 100 gadiem.

Bībele toreiz bija dārga grāmata. Tāpēc vēlāk sāka dibināt īpašas Bībeles biedrības, kas vāca kopā līdzekļus, lai varētu tautai apgādāt Bībeli par lētu maksu. Vislielākā Bībeles biedrība pasaulē ir nodibināta Anglijā 1804. g. un saucas „Britannijas un ārzemju bībeles biedrība“. Visās zemēs tai ir zaru biedrības un visās lielākās pilsētās Bībeles noliktavas. Par visai lētu maksu tā izplatījusi līdz šim vairāk nekā 500 miljonu Bībeļu un Pusbībeļu. Ar viņas gādību svētie raksti tulkoti jau ap 600 valodās un izloksnēs, un katru gadu nāk vēl kāds jauns izdevums klāt.

2. Katķisms. Lai darītu plašākām aprindām pieejamas galvenās kristīgās mācības, Luters sakopoja tās mazā grāmatiņā, ko nosauca par katechismu (katķismu). Pārlūkodams

jaunās evaņģeliskās draudzes Saksijā, Luters novēroja, cik maz vēl pati tauta un arī jaunatne zin par ticības lietām. Pat mācītājiem, kas līdz ar savām draudzēm bija pārnākuši no katolicisma evaņģeliskā baznīcā, bija ļoti trūcīgas zināšanas. Tāpēc Luters sarakstīja Mazo Katķismu vispārīgai lietošanai un Lielo Katķismu — par rokas grāmatu skolotājiem un mācītājiem (1529. g.). Katķismu viņš sadalīja piecos mācības gabalos.

27. zīm. M. Luters 1540. g.

Pirmā gabalā Luters lika baušļus, kas mācīja kristīgu tikumu dzīvi. Otrā — apustuļu ticības apliecību, trešajā — lūgšanu: Mūsu Tēvs. Katram gabalam bija pielikti īsi izskaidrojumi, kas pamatojas uz evaņģeliju. No sakramentiem Luters paturēja tikai abus divus, kas pastāvēja kopš apustuļu laikiem: kristību un svēto vakarēdienu, un tiem bija veltīts ceturtais un piektais mācības gabals.

Mazajam katķismam bija vēl klāt pielikumi: par grēksūdzi un debesu valstības atslēgām, rīta un vakara svētība (lūgšana),

„mājas tāfele“ (t. i. bībeles panti par mājenieku pienākumiem citam pret citu) un kristības un laulības priekšraksti. Lieļajā katķismā 5 mācības gabali bija plašāki paskaidroti.

Lutera Mazais Katķisms ir pārtulkots daudzās valodās. Arī latviešu valodā tas bija viena no pašām pirmajām grāmātām un iznāca 1586. g.

Evangēliskās draudzēs sāka nopietni rūpēties par jaunatnes audzināšanu kristīgā garā. Pirmo reizi pie svētā vakarēdiena pielaida tikai tos, kas bija iemācījušies galvenos mācības gabalus. Bet dažās vietās jau reformācijas laikā ievada īpašas svinības, kuŗās jaunatne visas draudzes priekšā apliecināja savu ticību, deva solījumu sekot Kristum un tad tika uzņemta par pilntiesīgiem draudzes locekļiem. Šo cēremoniju sauca par konfirmāciju jeb *iesvētīšanu*. 17. gs. beigās iesvētīšana sāka ieviesties visās evangēliskās draudzēs un 18. gs. pārnāca arī uz mūsu dzimteni. Tagad mācītāji papriekš notur jaunatnei iesvētīšanas mācību un tikai tos, kas galvenās mācības prot, pielaiž iesvētīšanas cēremonijā. Ticības apliecība un solījumi altāŗa priekšā ir galvenais iesvētīšanas akta saturs. Iesvētīšanai seko pirmais sv. vakarēdiens.

2. Draudzes dievkalpojumi.

1. **Dievkalpojumu reforma.** Reformas dievkalpojumos Lutera ievada ļoti apdomīgi, jo viņš negribēja aizkart nevienu, kam vecās parašas bija mīļas. Tomēr viņš prasīja, ka jāatmet viss, kas nesaskan ar svētajiem rakstiem.

Evangēliskās draudzes neatzina vairs mišu par upuri un tāpēc izmeta no dievkalpojuma upuŗa lūgšanas un atcēla pīvātās mišas. Tai vietā prasīja Dieva vārda sludināšanu un ievada kārtīgus sprediķus, kuŗos mācītāji izskaidroja kristīgas mācības un skubināja uz rosīgu ticības un tikumības dzīvi. Lutera pats sarakstīja sprediķu grāmatu, kas varētu noderēt par paraugu un palīdzību sprediķotājiem. — Drīzi vien pārgāja dievkalpojumos uz tautas valodu. — Marijas pielūgšana un svēto cienīšana izbeidzās; pielūdza tikai Dievu un Jēzu Kristu.

Garīdznieku uzvalku Lutera turēja par nesvarīgu lietu. Viņš necēla iebildumus, kad šur un tur paturēja kādus katoļu priesteru krāsaino apģērbu gabalus arī evangēliskā dievkalpojumā. Pats viņš turēja dievkalpojumus, ģērbies gaŗajā

platajā melnajā profesora tālārā ar baltu apkaklīti. Viņa pa-raugam sekoja citi, un tā tālārs tapa par luteriešu garīdznieku amata tērpu.

2. **Baznīcas dziesmas un mūzika.** Lai arī pati draudze varētu piedalīties dievkalpojumos, Lutera ievada draudzes dziedāšanu. Viņš pats un tāpat arī citi sacerēja garīgas dziesmas tautas valodā vai arī tulkoja latīņu dziesmas un pārdzejoja Dāvīda dziesmas. No Lutera paša dziesmām visvairāk pazīstamas: Dievs Kungs ir mūsu stiprā pils, No debesīm es atnesu, Es dziļās bēdās nosaucos, Nu topi likums, dzied un dej, tu mīļā Dieva draudzīt' uc. Dažām dziesmām pats Lutera sacerējis arī melodijas. Nikolajs Decijs († 1541) sacerējis dziesmas, ko vēl tagad dzied dievkalpojumos: Ak šķīstais Dieva jēriņš! un Gods lai ir Dievam augstībā. Vēlāk visievērojamākais baznīcas dziesmu autors bija mācītājs Pauls Gerharts (Gerhardt), 1607—1676, kas devis mums dziesmas: Kā būs man tevi saņemt, Ak galva asiņaina, Pavēlies savās mokās, Kas lai Dievu neslavētu (Kā es Dievu neslavēšu), Nu dusēs visas lietas u. d. c. Ārsts Johans Šeflers (1624—1677), kas vēlāk pārgāja katolicismā, arī atstājis vairākas skaistas dziesmas, kas pauž jūsmīgu Kristus mīlestību: Mīlestība mīlējama, Tu sev', augstais priesteri, Man pakaļ, visi kristīti, Mans stiprums, tevi mīlēt gribu.

Sākumā dziesmas mācījās galvā. Un draudze viegli piesavinājās tās, arī tādi, kas nemaz neprata lasīt, jo ļaudīm patika dziedāt. Dziesmu evaņģeliskā mācība ar meldiju palīdzību vieglāk ieguva ļaužu sirdis.

Dziesmu grāmatas sāka ņemt līdzi baznīcā tikai 17. gs. sākumā. Šai gadsimtenī arī galīgi izveidojās draudzes dziedāšana ērģeļu pavadībā. Agrāk ērģeles pavadīja tikai koris jeb spēlēja patstāvīgi.

3. Sakramenti.

1. **Kristība.** Daži reformu cīnītāji negribēja atzīt bērnu kristību. Viņi domāja, ka kristīt var tikai pieaugušus un tos, kas bija reiz bērībā nokristīti, kristīja otru reizi. Bet Lutera paturēja bērnu kristību, kā tas bija katoļu baznīcā. Viņš ticēja, ka sakramentā darbojas uz cilvēkiem pats Dievs savā žēlastībā, un tāpēc gribēja arī bērniņus jau novēlēt Dieva žēlastības darbībai.

Par kristību viņš māca katķismā:

- * 1. Kristība nav tikai ūdens vien,
bet tāds ūdens, kas ar Dieva pavēli iestādīts
un ar Dieva vārdiem savienots.
- 2. Tā dara, ka grēki top piedoti,
tā pestī no nāves un velna
un dod mūžīgu dzīvību
visiem, kas to *tic*,
kā Dieva apsolījuma vārdi māca.
- 3. Ūdens to tiešām gan nedara,
bet Dieva vārdi, kas ūdenim klāt,
un ticība, kas uzticas tādiem Dieva vārdiem ūdenī...*

2. Sv. vakarēdiens. Svētā vakarēdiena mācībā Lutera atmeta mišas upura nozīmi un uzskatu, ka maize un vīns tieši pārvēršas par Kristus miesu un asinīm. Bet viņš cieši uzsvēra, ka Dievs ar savu žēlastību un Jēzus Kristus ar visu savu personu un būtību ir svētajā mielastā klāt. Izskaidrojumam Lutera lietoja līdzību:

* It kā dzelzs ugunī top ugunīga un kvēle viscaur pārņem to, tā ka neviena daļa nav, kas nebūtu uguns, un taču arī nevienas daļas nav, kas nepaliktu viscaur dzelzs, tā Kristus sakramenta laikā pārņem ar savu kvēli maizi un vīnu, — nav nevienas daļas, kas visa nebūtu Kristus, bet nav arī nevienas daļas, kas nepaliktu viscaur maize un viscaur vīns.*

Baudīt mielastu draudzes locekļi dabūja pašā dievkalpojumā: viņiem pasniedza dievmaizi un deva nodzerties arī no vīna kausa. Jēzus iestādīšanas vārdi bija Lutera mācības pamats. Sk. § 6., 2. nodaļuma 3. p. (28. lp.).

Par svēto vakarēdienu Lutera māca mazajā katķismā:

- * 1. Tā ir mūsu Kunga Jēzus Kristus patiesa miesa un asinis ar maizi un vīnu,
mums kristīgiem cilvēkiem ēst un dzert,
paša Kristus iestādīts.
- 2. Ēšana un dzeršana to gan nedara
(nedod grēku piedošanu, dzīvību un mūžīgu svētību),
bet tie vārdi, kas tur stāv:
„par jums dota“ un „izlietas par grēku piedošanu“...
- 3. Gavēt un ārīgi sataisīties ir gan laba lieta,
bet tas ir cienīgs un īsti labi sataisīties,

kas tic šiem vārdiem :

„par jums dota“ un „izlietas par grēku piedošanu“.
Bet kas šiem vārdiem netic vai šaubās,
tas ir necienīgs un nav labi sataisījis;
jo šie vārdi „par jums“ prasa ticīgas sirdis.

§ 20. Reformācijas panākumi dažādās zemēs.

1. Katoliska pretreformācija. Arī citās zemēs ārpus Vācijas mācīti vīri, pētīdami svētos rakstus, sāka kritizēt katoļu baznīcu un prasīt baznīcas reformas. Katoļi gan vajāja tādus reformātorus un viņu piekritējus. 1540. g. nodibinātais jēzuitu ordenis bija visdedzīgākais reformācijas apkarotājs. Savā baznīcas sapulcē Trientā (1645—1663) katoļi apstiprināja no jauna savas agrākās mācības un iekārtu. Bet reformas viņi pieņēma tikai tādās, kas saskanēja ar katoļu mācību, un nolādēja evaņģelisko mācību sludinātājus.

Dažās zemēs katoļiem arī izdevās gandrīz pavisam iznīcināt evaņģelisko reformāciju, piem. Spānijā, Itālijā, Bohēmijā. Bet citur tomēr nodibinājās patstāvīgas evaņģeliskas baznīcas.

2. Lutera baznīca Vācijā. Starp luteriešiem un katoļiem ir bijušas asiņainas cīņas. Dažs labs dabūja apliecināt savu evaņģelisko ticību ar savām asinīm. Bet katoļiem neizdevās apspiest reformāciju. 1555. g. noslēdza Augsburgas valsts saeimā ticības mieru pa visu Vācijas ķeizarvalsti. Katrs zemes valdinieks dabūja tiesības turēties līdz ar saviem pavalstniekiem pie vecās vai jaunās ticības, pēc paša izvēles. Otrās ticības piekritējiem bija jāizceļo. Gandrīz 100 gadus vēlāk evaņģeliskās ticības tiesības Vācijā vēl tika paplašinātas Vestfāles miera līgumā 1648. g. Tiesības dabūja arī reformētā baznīca jeb kalvīnieši.

Evaņģeliskie zemes valdinieki iecēla savās zemēs bīskapu vietā īpašas komisijas, ko sauca par konsistorijām. Par konsistoriju locekļiem iecēla pa pusei mācītājus, pa pusei valdības ierēdņus. Mācītāju garīgo priekšnieku sauca par superintendentu (= uzraugu).

3. Reformētā baznīca. Šveicē Cūriches pilsētā vienā laikā ar Lutera sludināja evaņģeliju Huldreichs (Ulrichs) Cvingli (1484—1531). Viņam radās piekritēji arī citos Šveices apgabalos. Pēc Cvingli nāves uz Šveici atbēga ievērojamākais franču reformātors Žanis Kalvīns (1509—1564) un, ilgus ga-

28. zīm. Huldreichs Cvingli.

dus dzīvodams Ženēvā, nodibināja arī tur evaņģelisku baznīcu. Cvinglieši vēlāk pārgāja pie kalvīniešiem un saucās kopā ar tiem par reformētiem. Reformētās draudzes Kalvīna garā nodibinājās vēl Francijā, Holandē, Anglijā (Skotijā), Vācijā, Polijā un Ungārijā.

Reformētie turējās cieši pie Bībeles un atmeta visus tos katoļu iestādījumus, kas nebija Bībelē tieši pavēlēti. Baznīcā viņi negribēja paturēt itin nekādas gleznas un altāra vietā lietoja svētajā vakarēdienā vienkāršu galdu. Draudžu dzīvē viņi ievada stingru disciplīnu un cieši uzraudzīja katra draudzes locekļa dzīvi. Draudzes amatus nosauc un iekārto pēc Bībeles, piem. ievada presbitera un diakona amatu. Pat personu vārdus viņi ņēma no Bībeles un ieturēja jo stingri svētdienas mieru. Ipašu mācītāja amata tērpumu reformētās draudzēs nelieto.

Francijas reformētos sauca par hugenotiem. Hugenoti iejaucās arī valstīs politikā, un katoļi kaņoja ar viņiem niknus

karus. Vēl 18. gs. Francijā nežēligi vajāja reformētos, tā ka daudzi slepeni izeļoja uz evaņģeliskām zemēm. 19. gs. reformētie dabūja Francijā ticības brīvību.

Draudžu delegātu sinode un tās ievēlētā konsistorija pārvalda reformēto baznīcu katrā atsevišķā zemē.

29. zīm. Zanis Kalvins.

4. Anglijas (angļu) baznīca. Anglijā ķēniņš Henrijs VIII (1509—1547) izsludināja Anglijas baznīcas atdalīšanu no Romas pāvesta un citiem katoļiem. Viņš pats piesavinājās baznīcas galvas tiesības, bet citādi atstāja baznīcas iekārtu un dzīvi pa vecam. Bet Anglijā ienāca arī evaņģeliskas mācības un sāka dibināties reformētas draudzes. Tām bija jāpiedzīvo grūti vajāšanas laiki, bet evaņģelija mācība nebija izskaužama. Ķēniņienes Elizabetes laikā (1558—1603) nodibinājās īpaša angļu baznīca, kas pieņēma Kalvina mācību, bet baznīcas iekārtā paturēja bīskapa amatu un dievkalpojumos uzglabāja priesteru uzvalku un daudz katoļu parašu. Angļu revolūcijas laikā kādus gadus valdīja Anglijā evaņģelisks virziens, kas

sludināja pilnīgu ticības brīvību un katras draudzes patstāvību (independenti jeb kongregacionālisti), bet galu galā tomēr angļu episkopālā baznīca palika par valsts baznīcu.

5. Reformācija Skandināvijā. Skandināvijas valstīs reformācijas ierosinājums izgāja no valdiniekiem. Viņi gribēja lauzt bīskapu un katolisko augstmaņu varu un pārņemt baznīcas zemes valsts īpašumā. Tāpēc viņi nostājās evaņģeliskās reformācijas pusē. Līdz ar to zemēs ienāca Lutera mācība. Jaunie teologi apmeklēja Vitenbergas universitāti un ieauga tur luterisma garā. Visās valstīs nodibinājās nacionālas evaņģeliskas baznīcas ar konservatīvu raksturu. Katoļu baznīcas vara tika pilnīgi iznīcināta. Bībele, pārtulkota tautas valodā, tapa par reliģiskās dzīves pamatu. —

Visvairāk senu parašu uzglabāja Zviedrija, kurā palika arī episkopālā iekārta. Luterisms tē dabūjis savu īpatnēju zviedrisku veidu.

No Dānijas reformācija pārgāja uz Norvēģiju un Islandi, kas toreiz bija dāņu piederumi. Arī šais zemēs baznīcas augstākās amata personas sauc par bīskapiem.

6. Somijas Lutera baznīca. Līdz ar Zviedriju arī no tās atkarīgā Somija piedzīvoja reformāciju, mierīgā gaitā pāriedama no katolicisma luterismā. Somu reformātors Michaēls Agrikola (1510—1557) bija ieguvis Vitenbergā maģistra gradu un dabūja skolas rektora un vēlāk bīskapa vietu. Viņa mūža darbs bija Bībeles grāmatu tulkojums somu valodā, kas lika pamatus somu rakstu valodai. Somu baznīcas iekārta ir episkopāla.

7. Reformācija un pretreformācija Polijā un Lietuvā. Polijā un Lietuvā evaņģeliskā kustība bija kādreiz stipri izplatījusies, bet to stingri nomāca un ierobežoja jēzuitu darbība. Katoļu baznīca palika par valdošo ticības šķiru. Lielāko daļu pareizticīgo ruteņu (ukraiņu) pievienoja katoļu baznīcai (Brestas ūnija 1596. g.).

8. Krievijas baznīca reformācijas laikā. Uz austrumu pareizticīgo baznīcu reformācija neatstāja nekādu paliekamu iespaidu. Baznīcas vadoņi noteikti norobežojās no protestantisma.

Krievijas pareizticīgā baznīcā liela šķelšanās izcēlās patriarha Ņikona laikā, kad Maskavas sinode 1667. g. nolēma izlabot liturģijas tekstus un priekšrakstus dievkalpojumu rokas grāmatās. Liela daļa priesteru un draudzes locekļu, pārlicināti, ka pestīšanu var iegūt, lūdzot Dievu tikai pēc vecajām

grāmatām, sacēlās pret Ņikonu un viņa jauninājumu, nosaucot viņu par antikristu. Drīz vien Ņikona pretinieki galīgi atšķēlās no pareizticības un dibināja paši savas draudzes; viņi saucās par vecticībniekiem (staroveriem), bet pareizticīgie dēvēja viņus par sašķēlējiem (raskoļņikiem). Krievu valdība nežēlīgi vajāja vecticībniekus, bet nevarēja iznīcināt viņu draudzes. Reliģiskā fanātismā tās reizēm pašas sevi sadedzināja un izmērdēja. Vecticībnieku Krievijā bija vairāk miljonu. Vajāšanu laikā daļa no viņiem atrada patvērumu Latgalē. 19. gs. viņiem atnāca brīvāki laiki un beidzot 1905. g. arī ticības brīvība.

Vecticībnieki met krustu ar 2 pirkstiem, divas reizes dzied Alleluja, lieto 7 dievmaizes, iet ap baznīcu gājienā ar sauli utl. Viņi nedzen un necērp bārdu, nelieto tabaku un ietur citas vecas parašas.

Pareizticīgie saliek krusta zīmei 3 pirkstus, dzied trīs reizes Alleluja, lieto 5 dievmaizes un iet gājienā pret sauli.

§ 21. Ārējā misija.

1. **Vispārīgs pārskats.** Deviņpadsmitā gadsimteņa pirmos gadu desmitos nodibinājās misijas biedrības, kas vāca līdzekļus, dibināja misionāru seminārus (skolas), izsūtīja misionārus, dibināja misijas stacijas, skolas utt. Plašākai rīcības saskaņošanai sasauca ik pa 10 gadiem pasaules misijas kongresus: pēdējais priekš pasaules kara Edinburgā (Skotijā) 1910. g. apvienoja ap 2000 delegātu. Pirmo konferenci pēc pasaules kara noturēja Jerūzālemē 1928. g. ar 250 dalībniekiem no 50 dažādām tautām; 26 evaņģeliskas nacionālas organizācijas nolēma tur apvienoties vienā starptautiskā misijas padomē. Konferencē piedalījās arī jaunkristīto draudžu pašu delegāti.

Katoļu baznīca kopj savu misijas darbu atsevišķi. Uz 1925. g. tai bija 66.397 misijas stacijas (galvenās un blakus stacijas kopā) ar 44.525 baznīcām un kapellām, kur darbojās 12.712 priesteru (no tiem vairāk kā $\frac{1}{3}$ iedzimto) un nepilni 96.000 zemāko misijas darbinieku ar gandrīz 13 miljoniem kristītu draudzes locekļu.

No pareizticīgajām zemēm vienīgi Krievija ir bijusi rosīga misijas darbā, bet guvusi zināmus panākumus tikai Japānā, kur 1926. g. skaitīja 114 pareizticīgas baznīcas ar kādiem 15.000 dievgaldnieku.

1922. g. darbojās Amerikā un Europā pavisam 380 evaņģeliskas misijas biedrības, kas izsūta misionārus (no tām

Ziemeļamerikas Savienotās Valstīs 139, Anglijā 58 un Vācijā 29), turklāt 66 palīgorganizācijas un 273 pabalstu vācējas un atbalstītājas organizācijas, un vēl 48 neatkarīgas misijas iestādes. Viņu kopienākums gadā 69.555.148 Amerikas dolлару = pāri par 361,6 miljoniem latu.

Šīs organizācijas uztur pagānu zemēs 29.188 svešus (ienācējus) misionārus 4598 galvenajās misijas stacijās. Iedzimto misionāru skaits 151.735, kristīto pagānu 6.540.830, katēchumenu 1.680.116, kopā 8.342.373. Organizētu pagānu-kristiešu draudžu skaits 36.246, bez tam vēl tiek apkalpotas 50.513 citas vietas.

Pirmo misijas darbinieku starpā minams Dāvīds Livingstons (Livingstone, † 1873), kas darbojies Afrikā un pazīstams kā Afrikas vidienas pētnieks. — Misionāru darbs ir ļoti grūts, jo viņiem bieži vien nākas darboties svešādos klimatiskos apstākļos. Pagānu mežonīgums rada ne vienu reizi vien tiešas dzīvības briesmas. Tā 1839. g. mira mocekļa nāvē Džons Viljams, „Dienvidjūras apustulis“.

No latviešiem kā misionārs darbojies Fr. Stambergs Afrikā un tagad zviedru misijas biedrības kalpībā darbojas Indijā Anna Irbe. Viņa ar Latvijā savāktiem līdzekļiem uzcēlusi tur Latvijas ciemu.

Liels palīgs misijas darbā ir misionāru iekārtotās skolas un slimnīcas.

Misijas darbā arī radušies Bībeles un tās daļu tulkojumi vairāk nekā 400 valodās un vēl pastāvīgi nāk jauni tulkojumi klāt. 1922. g. izdalīti pavisam 10.225.516 svēto rakstu eksemplāri, to starpā 262.599 pilnas Bībeles, 521.405 Jaunās Derības un 9.332.743 sīkākas daļas.

Ārējā misija griežas pie visām nekristīgām tautām, arī pie jūdiem un muhamedāņiem, bet pie pēdējiem panākumi ir mazi. Muhamedāņi paši misionē zemāk stāvošu pagānu un kristiešu aprindās. Vislielākie panākumi gūti Indijā un dažās Afrikas tautās. Misijas biedrību centieni ir panākt visur pagānu kristiešu pašdarbību savā draudžu darbā un tālākā misijā. Liels ir jau tagad iedzimto misionāru un mācītāju skaits.

Lielā mērā traucē misijas darbu europiešu izmantošanas politika un nelietīga mežonu samaitāšana ar spirta dzērieniem savu veikalu dēļ. Šie „kristieši vārda pēc“ rāda visu kristietību ļaunā gaismā un modina pret to riebumu pagānu acīs.

— Lielais pasaules kaŗš arī stipri traucēja misijas darbu. Francija, Itālija un Beļģija iesauca savus misionārus kaŗapulkos, bet vācu misionāri tika padzīti no zemēm, kas bija vai nāca sabiedroto pretinieku rokās.

2. D. Livingstona dzīve un nopelni. Dāvids Livingstons piedzima 1813. g. 19. martā kādā mazā Skotijas miestīnā, netālu no Glasgovas. Viņa tēvs tirgojās ar tēju. Viņš bija krietns goda vīrs, kas nedzēra nevienu pilīti vīna vai degvīna un visādā ziņā dēlam ir devis labu priekšzīmi. Arī māte bija dievbijīga sieva, turklāt allažin jautra un priecīga. Bez Dāvīda vēl bija četri bērni, kuŗus visus vecāki nespēja vadīt augstākās skolās. Dāvids mācījās pie kāda izkalpojuša kareivja, kas ciema bērniem mācīja pirmās pamata mācības. Ar 10 gadiem vecāki viņu nodeva par strādnieku kādā kokvilnas vērpjamā fabrikā. Par saviem grūti nopelnītiem grašiem viņš sev nopirka latīņu valodas mācības grāmatu, jo gars viņam spēcīgi dzinās uz mācībām, un daudzreiz vakaros līdz pat pusnaktij vēl sēdēja pie grāmatām. No pulkst. 6 rītā līdz 8 vakarā bija jāstrādā fabrikā. Bet arī uz turieni viņš ņēma savu latīņu grāmatu līdzī un, tikko viņam mašīna deva brīvu vaļu, viņš ieskatījās grāmatā. Drīz viņš jau varēja lasīt un saprast grūtākos latīņu rakstniekus un dzejniekus. Arī par dabas zinībām Dāvids ļoti interesējās.

Tā dievbijīgais zēns uzauga par krietnu, nopietnu jaunekli. Ar katru gadu vairāk modās viņa sirdī dzīva dedzīga ticība uz Jēzu Kristu. Vasarā viņš vēl strādāja turpat savā fabrikā, bet ziemā aizgāja ar savu nopelnīto naudu uz Glasgovu, lai turienes augstskolā klausītos ārstniecības un teoloģijas priekšlasījumus. Ap to laiku slavenais ķīniešu misionārs Gūtzlavs izlaida uzaicinājumu iestāties Ķīnas misijā, un Livingstona sirdī pamodās vēlēšanās, uzņemties grūto misionāra amatu. Viņa vecāki ar to bija pilnā mierā. Ar lielu cītību viņš turpināja savas studijas, zinādams, ka arī ārstniecības māksla viņam kā misionāram būs ļoti vajadzīga. Tā sagatavojies, viņš, 25 g. vecs, pieteicās pie Londonas misijas biedrības priekšniecības. Bet nevis uz Ķīnu viņam bija nolemts aiziet, kā viņš papriekš bija nodomājis, bet uz Dienvidāfriku. Par misijas darbu Dienvidāfrikā viņš daudz bija dzirdējis no slavenā misionāra Mofata, kas patlaban uzturējās Anglijā. Mofata stāstu sajūsmināts, viņš izteica priekšniekiem, ka citur nekur negribot iet, kā tikai uz turieni. Savu mēģinājuma laiku dzimtenē pie kāda mācītāja nodzīvojis, viņš iekāpa 1840. g. 20. novembrī Londonā kuģī un devās uz tumšo zemes daļu.

Pirmo darba laiku viņam ierādīja Mofata noietnē Kurumanā, bečuānu zemē, ziemeļos no Oranžes upes. Jau vairāk iedzīvojies Afrikā, Livingstons uzcēla jauno misijas noietni Mabotsā, bataklas cilts vidū. Visas ēkas pašam bija jāuzceļ, baļķi pašam jācērt, ķieģeļi jādedzina, krāsnis jāmūrē, tīrumi un dārzi jāietaisa, vājnieki jākopj un jāārstē, bet svarīgākais darbs bija pagānus mācīt dievvārdos. Diemžēl, pagāni daudz mazāk meklēja šīs mācības nekā dziedināšanu no miesīgām vainām. Visuvisādās vajadzībās viņi prasīja zāles. Viens izlūdās tādas zāles, ka varot palikt par labu šāvēju. Kāds virsaitis sacīja: „mana sirds ir nikna, ļauna, atriebīga, dod man tādas dzeramas zāles, ka es topu par labāku cilvēku!” Bet kad nu tādas zāles nevarēja dabūt, tad viņš apskaities aizgāja projām. Še Mabotsā Livingstons apprecējās ar

misionāra Mofata meitu, kas viņam ilgu gadus ir bijusi par uzticīgu dzīves kolobreni. Piecus gadus vēlāk viņš dibināja atkal jaunu nometni, vārdā Kolobenga, bakvanas cilts vidū. 10 gadus šē Livingstons ir kļūsumā strādājis. It īpaši daudz viņš nodarbojās ar virsaiša Zečeles atgriešanu, kuŗu pēc triju gadu mācīšanas arī varēja kristīt. Bet diemžēl maz bija tādu, kas sekoja virsaiša priekšzīmei, un Kolobengas draudzīte palika maziņa. Pagāņu burvji un pareģi atturēja ļaudis, cik vien spēdami, no kristīgās ticības pieņemšanas. Lai maziņie neietu pie misionāra skolā, tad viņiem iestāstīja, ka baltie cilvēki nokožot un apēdot mazos bērņus. Un nevis tikai melnie, bet arī baltie kavēja Livingstona misijas darbību. Būri, kas turpat tuvumā dzīvoja, izrādījās par nikniem misijas pretiniekiem. Kādureiz, viņam mājās neesot, tie ielauzās viņa dzīvoklī, nolaupīja visas mantas un saplēsa viņa grāmatas.

Livingstona prāts nesās atrast jaunus ceļus, izpētīt nepazīstamus zemes apgabalus un uzmeklēt tādas tautas, pie kuŗām vēl neviens evaņģelija vēstnesis nebija bijis. Tādos ceļos pastāvīgi viņu pavadija viņa melnie draugi, ar kuŗiem viņš apgājās ļoti laipni, mīlīgi un tēvišķi. Neskaitāmas reizes viņš ir bijis lielās briesmās. Vienreiz briesmīgs lauva viņam metās virsū, nogāza viņu zemē un sakoda viņam plecu un roku; roka palika stīva uz visu mūžu.

Tā ceļodams, Livingstons uzgāja 1849. g. jauko, līdz tam vēl nepazīstamo Ngami-ezeru un 3 gadus vēlāk ievēroja pirmo reizi lielo Zambezi upi. Viņš tagad apmetās makololo tautas vidū, pie virsaiša Zebituanes, kas viņu uzņēma ļoti laipni. Tādā pašā draudzībā viņš dzīvoja ar Zebituanes dēlu, jauno karali Zekeletu, kas valdīja savā galvaspilsētā Linianti. No šejienes Livingstons uzņēma 1853. g. savu pirmo lielo ceļojumu šķērsām caur Afriku. Papriekš viņš griezās pret rietumiem un, pa pilnīgi svešiem, nepazīstamiem zemes apvidiem staigādams, kur nemūžam vēl neviens europietis nebija spēris kāju, viņš pēc pusgada, noguris līdz nāvei, sasniedza ar saviem melnajiem pavadoņiem Loandas pilsētu pie Atlantijas okeana krastiem. Drīz viņš atkal griezās atpakaļ, jo saviem makololo viņš cieši bija apsolijs pārvest tos atkal mājās. Neaprastāmus grūtumus pārcietis, viņš 1855. g. sasniedza Linianti. Savus turienes draugus bagāti apdāvinājis, viņš tūlīt devās atkal ceļā uz austrumiem. Gar Zambezi upes krastiem staigājot, viņš uzgāja slavenos Viktorijas ūdenskritumus un pēdīgi, „izdilis kā pātagas kāts“, sasniedza Kvilimanes pilsētu pie Indijas okeana krastiem. Viņš pirmais bija izgājis šķērsām caur Afriku. No Kvilimanes viņš ar kuģi devās uz Europu, kur viņu godināja kā ķēniņu. Bet visa godināšana nevarēja atturēt viņu drīz atkal atgriezties uz savu veco darba lauku tumšajā zemes daļā.

Lai pilnīgi varētu atdoties zemes izpēšanai, Livingstons šķīrās pavisam no Londonas misijas biedrības un iestājās Londonas ģeografijas biedrības kalpībā, kas viņu apgādāja ar vajadzīgiem naudas līdzekļiem. Bet tomēr viņš palika Afrikas lielais evaņģelija vēstnesis, kuŗa galvenais mērķis visvairāk bija atsvabināt nelaimīgās nēģeru tautas no briesmīgās verdzības. Otrā ceļojumā caur Afrikas vidieni Livingstons griezās no Zambezi upes iztekām uz ziemeļiem un uzgāja Ņirva un Ņasa ezerus. Zambezi upes tālāko gājumu izpētīdams, viņš atrada, ka Ņasa ezers stāvēja sakarā ar Zambezi. Te viņš bija atradis jaunu, ļoti ievērojamu ūdens ceļu, pa kuŗu bez lieliem pūliņiem varēja ietikt Afrikas dziļumos.

Lielas skumjas uznāca Livingstonam 1862. gadā, kad viņam sava mīļotā laulātā draudzene bija jāguldina Afrikas zemes klēpī. Vīram pa svešām pusēm staigājot, viņa pa starpām bija uzturējusies pie saviem vecākiem Kapzemē, bet atpakaļ pie vīra atgriezies, drīz atrada nāvi.

Vēl reiz, 1864. g., Livingstons apmeklēja Angliju, ar lielu dedzību uzaicinādams savus kristīgos tautiešus steigties palīgā Afrikas nospiešajām tautām, tad atkal uzņēma 1866. g. savu trešo lielo ceļojumu, kurā galvenais mērķis bija izdibināt Nilas un Kongo upju pirmos, līdz tam vēl nezināmos sākumus. Vairāk gadus viņš uzturējās Tanganikas ezera apgabalā, atrada vēl divus citus lielus ezerus, Mueru un Bangveolo, un turklāt arī lielo upi Lualaba, kas, kā vēlāk ir izrādījies, nebija cits nekas, kā Kongo upes pirmais sākums. Bet visi šie ģeografiskie pētījumi viņam nebija galvenākais. „Daudz svarīgāka lieta man ir,“ — tā viņš raksta, „ja mani ceļojumi palīdzētu apspiest vai arī pavisam iznīcināt negēlīgo vergu tirgošanos!“

Ko Livingstons ir redzējis tur Afrikas dziļumos, ir grūti vārdiem aprakstāms. Tūkstošiem nabaga melnie ar varu tiek izrauti no saviem ciemiem, kur tie mierīgi un netraucēti dzīvojuši. Arabiešu vergu mediņki uzbrūk tiem un saķer tos. Kas turas preti, to nosit. Sasietus, dažureiz pa diviem savienotus apakš smagiem blūkiem, kurus viņiem uzliek uz pakaušiem, viņus ved garās rindās uz ostas pilsētām. Neskaitāmi, kas neiztur ceļa grūtumus, paliek ceļmalā gulot un turpat nobeidzas.

Livingstons pats laipnīgi un cilvēcīgi apgājās ar saviem melnajiem. Tāpēc arī viņa piemiņa nav izzudusi pie Afrikas nēģeriem līdz šai pašai dienai. Gan jau arī viņam melnie pavadoni un nesēji ir padarījuši bezgalīgas nepatīkšanas un pūlīpus. Viņi pievīla un apzaga to un atstāja vienu pašu, kur bija apsolijušies pie viņa palikt. Bet Livingstona pacietība bija tīri bezgalīga. Nekad viņš neķērās pie pātagas, tikai ar mīlestību un laipnību viņš saistīja tos pie sevis. Ja tikai varēja, viņš noturēja ar saviem melnajiem pavadoniem kārtīgi rīta un vakara lūgšanas. Un arī pats savai dvēselei viņš smēlās ik dienas spēku un iepriecināšanu no Dieva vārda avota. Tanganikas ezera apgabalā uzturoties, viņš divu gadu laikā ir izlasījis visu Bībeli četras reizes.

Ilgus gadus no Livingstona nenāca vairs neviena ziņa uz Europu. Jau domāja, ka lielais Afrikas pētnieks nozudis. Pavadoni no viņa bija aizbēguši un krastmalā izpauduši ziņu: Livingstonu esot mežoni nosituši. Pats viņš cieta lielu trūkumu, jo līdzpanemtais uzturs un citas vielas bija iztērētas un drudzis un citas vājības kratīja viņa kaulus. Ar mokām viņš aizvilkās līdz Udžidži pie Tanganikas ezera. Tur viņš 1871. g., no visas civilizētās pasaules šķirts, gulēja slims kādā mazā būdīnā, ko biedri viņam bija cēlušī. Tikai divi uzticīgi zēni, Čums un Zuzi vārdā, bija ap viņu, visi citi bija atstājuši viņu. Te uzreiz viņam ziņo: viens balts vīrs ar daudziem pavadoniem esot tuvumā! Tas bija Stenlijs (Stanley), ko bija izsūtījusi lielās Ziemeļamerikas avīzes „Herald“ izdevniecība, lai uzmeklētu pazudušo Afrikas pētnieku. 1871. g. 10. novembrī abi vīri sastapās netālu no Udžidži. Livingstons izrādās pilnīgi izmērdēts, tikai kauli un āda vien. Visa viņam trūkst, kas cilvēkam vajadzīgs dzīvības uzturam. Stenlijs lūko pārrunāt viņu, lai atstāj Afriku un atgriežas uz Europu. Livingstons liedzas stūrgalvīgi, — viņa uzdevums Afrikā vēl neesot izpildīts. Ar vajadzīgām mantām apgādāts, viņš atkal dodas Afrikas dziļumos.

Vēl vienu gadu viņš tā ir ceļojis Bangveolo ezera apgabalā, nepiekušoši pētīdams pēc Nilas avotiem. Lielais Viktorijas ezers, no kura iztek Nīla, toreiz vēl nebija tiktāl pazīstams, ka to varētu pierādīt. Lielāki un lielāki paliek ceļa grūtumi, spēki iet uz beigām. Abi uzticamie sulaiņi Čums un Zuzi tikai nešus nes savu mījoto kungu tālāk. Tā viņi aizsniedz nēgeru ciemu Ilala, Bangveolo ezera dienvidos. Še viņam uztaisa atkal lapu būdiņu, kur atdusēties, un šepat arī Livingstons pēc garas ceļošanas ir atradis pēdīgo mieru. Par guļas vietu viņam der zaļu kaudze, gultai līdzās uz kastes stāv svečturis ar degošu sveci. Ap pusnakti viņš atlaiž sulaini, un 1873. g. 1. maija rītā viņš ir miris. Vispēdīgi vēl viņš ir no gultas izkāpis un nometies ceļos. Dievu lūdzot, viņš ir izdzisis. Tā viņu atrada abi sulaiņi.

Pavadoņi tagad nosprieda mironi ar visām pārpalikušām mantām aiznest uz jūras krastu. Kristīgas aizlūgšanas noturējuši, viņi izņēma sirdi un citas iekšas un apglabāja tās Afrikas smiltīs. Bet pašas miesas kaltēja ilgāku laiku saulē un svaidīja ar zālēm, lai izsargātu tās no satrudēšanas. Tad ņēma tās un nesa uz pleciem pāri par 1800 verstīm. Neviens karalis nav ticis tā godināts. Ostas pilsētā viņi nodeva savu dārgo nastu kādā angļu kuģī, ar ko aizveda to uz Londonu. Bet angļu tauta godināja lielo pētnieku un cilvēku draugu, guldinādama viņu tai vietā, kur dusēja angļu visslavenāko tautas dēlu mirstamās miesas, proti lielajā Vestminsteras baznīcā. Kapa akmenim lika tādu virsrakstu: „Uzticīgu roku nests pa zemēm un jūrām, še dus: Dāvids Livingstons, misionārs, ceļotājs un cilvēku draugs“. Tālāk bija uzzīmēti tie vārdi, ko Livingstons bija rakstījis savā pēdīgā vēstulē: „Viss, kas man savā vientulībā vēl jāsaka, ir: lai Dieva svētība bagāti izlejas par ikkatru, lai būtu amerikānis, vai anglis, vai turks, kas palīdz dziedināt Afrikas jēlo vāti“ (t. i. vergu tirdzniecību).

Livingstona dedzīgo vārdu iekustināti, neskaitāmi citi cilvēku draugi nav metuši mieru, tiekams „Afrikas jēlā vāts“ tiešām bija dziedināta. Vergu tirdzniecība tika jo gadus jo vairāk aprobežota un ar laiku ir gandrīz pilnīgi iznikusi. 1873. g. Anglija piespieda Sansibaras sultanu pavisam aizliegt vergu izvešanu ar kuģiem.

Viss misijas darbs Afrikas austrumos un vidienē stāv tā sakot uz Livingstona kamiešiem.

§ 22. Iekšējā misija.

1. Vicherns un viņa „Skarbais nams“. Pirmo glābšanas namu paklīdušiem zēniem nodibināja Johans Falks († 1826) Veimarā. Plašākos apmēros šo darbu ievadīja Johans Hinrichs Vicherns (1808—1881).

Grūtos apstākļos dzīvodams, viņš bija ticis pie augstākās teoloģiskās izglītības un bija iecelts par pirmās vācu svētdienas skolas priekšnieku Hamburgā. Kad radās kāds labvēlis, kas Hamburgas priekšpilsētā atvēlēja vecu zemnieku māju ar dārzu, mežu un ganībām paklīdušu zēnu glābšanas iestādei,

30. zīm. J. H. Vicherns (1808—1881).

Vicherns apmetās 1833. g. ar savu māti un 3 gluži mežonīgiem zēniem šai mājiņā, kas bija iesaukta par „Skarbo māju“ (Das rauhe Haus).

* Šai mājā Kristus vārdi un mīlestība valda... Ar šo garu un ar tiklab laipno kā nopietno, glābšanu sološo mīlestību iestāde grib tūlīt nākt pretim katram atsevišķam bērnam, un kā gan viņa spētu darīt to vēl spēcīgāk nekā ar vārdiem, kas dara priecīgu un brīvu: „Mans bērns, tev viss ir piedots. Apskaties, kādā mājā tu esi uzņemts! Te nav nekādu mūru, nav grāvju, nav aizšaujamo, — tikai ar vienu smagu važu mēs tevi še saistām, vai tu gribi, vai nē; pamēģini to saraut, ja tu vari. Šo važu sauc par mīlestību, un tās mērs ir pacietība. To mēs dodam tev, un ko mēs prasām, tas ir tas pats, pie kā mēs gribam tev palīdzēt tikt, proti, ka tu grozi savu sirdsprātu un turpmāk rādi pateicīgu mīlestību Dievam un cilvēkiem!“ Par šādas mīlestības garu jādod liecība visam mūsu glābšanas ciemam, ar ko bērns sastapsies, tā ka gribot negribot viņā jāmostas apziņai: še es esmu jaunā pasaule, ko es esmu nojaucis, bet līdz šim neesmu atradis.* (Vicherns).

„Skarbā nama“ iekārtā Vicherns centās atdarināt ģimenes dzīves principu. Viņš saka kādā runā: „Ģimene ir dabiskais tikumiskais aploks, kur jādēsta labais cilvēka sirdsprātā, kur

tas jākopj un jāsarga.“ Bērniem, kam pašu ģimenes trūkst vai kam tā pagrimusi izvīrtībā, Vicherns rada jaunu ģimeni Skarbajā namā. Lielāko tiesu ar iestādes audzēkņu palīdzību viņš cēla plašajā dārzā izklaidus nelielas mājiņas, kurās tad novietoja katrā vienu saimi: divpadsmit zēnu ar savu „priekšnieku“ un „tēvu“ priekšgalā. Vichernu darbā atbalstīja arī viņa dzīves biedre.

Vicherna dienas grāmatā atrodams, starp citu, šāds piemērs:

* Šodien tika uzņemts Pauls. Gotfrīds, un Matīss veda viņu lūgšanas zālē, Kārlis un Jēkabs nesa pienu un maizi. Es runāju dažus vārdus par teikumu: „kas šādu bērnu uzņem manā vārdā, tas uzņem mani“. Tad es sacīju, ka esmu Paulam jautājis, vai viņam ir kāda vēlēšanās, ko es varētu izpildīt, un viņš atbildēja, ka esot izslāpis. Viņš dabūja pienu un maizi, ko saņēmis, ēda un dzēra, kamēr mēs par viņu lūdzām Dievu un uzsākām kādu dziesmu. Tad es noskūpstīju viņu un aizvedu to pie savas sievas un savas mātes un palīgiem, kas sniedza viņam roku. Zēns tikko varēja savaldīties; viņam izlikās, ka viņš atrastos pavisam citā pasaulē. Un tiešām viņš arī bija citā.*

Bērni strādāja laukā un dārzā, mācījās kādu amatu un dabūja arī elementārmācības.

Vicherna laikā „Skarbajā namā“ dabūjuši audzināšanu ap 1500 bērnu un ap 500 brāļu, kas gatavojas audzināšanas darbam.

Pēc Vicherna *brāļu nama* parauga nodibināti vēl vairāki citi. Tagad pastāv Vācijā 18 brāļu namu ar vairāk nekā 3000 diakoniem. Ar šīm iestādēm savienoti audzināšanas nami, slimnīcas un vājprātīgo patversmes, kurās brāļi var vingrināties savā slimnieku un jaunatnes kopšanas darbā.

Rīgā pēc Skarbā nama parauga nodibināja Pleskodāles labošanas iestādi.

2. Bodelšvinga un Bētēle. Iekšējās misijas laukā vēl lieli nopelni vācu mācītājam Frīdriham fon Bodelšvingam (1831—1910), ko iecēla 1872. g. par pirmās epileptiķu patversmes „Eben-Ecer“ vadītāju Bīlefeldā. No vienas mājas te viņa darba laikā izaugušas 350 ēkas, kas var uzņemt gandrīz 2000 slimnieku. Visām ēkām ir bībeliski nosaukumi. Par Nacareti sauc diakonu sagatavošanas iestādi ar 400 brāļiem un par Sareptu — diakonišu namu ar 1100 māsām, un tie visi palīdz slimnieku kopšanas darbā. Visas iestādes kopā nes

Bētēles vārdu un aizņēma 9000 morgenu zemes (ap 2300 hektāru), ko apdzīvo 7000 cilvēku. Bodelšvingš nodibinājis arī lielu strādnieku koloniju un „strādnieku dzīvokļu sabiedrību“, gādājis darbu bezdarbniekiem un ierīkojis koloniju bezpajumtniekiem. Viņš nekad neapņēma lūgt mīlestības dāvanas savu iestāžu labā, un jaunas grūtības pamudināja viņu arvien tik uz lielāku rosību.

No Bodelšvinga biogrāfijas, ko uzrakstījis viņa dēls:

* Ziemassvētki gāja visam pāri... Dažās slimnieku nometnēs svinības bija notikušas jau iepriekšējā dienā, lai viena māja varētu kopā ar otru priecāties pie mīlestības straumes, kas Ziemassvētkos no ārienes ieplūda draudzē, kopā varētu pārdzīvot slimnieku uzvedumus un deklamācijas, kas ar tik daudz pūlēm un priekiem bija iestudētas, un slavētu Dieva labsirdību. Mēs nekad neaizmirsīsim, ar kādu bērnišķīgumu, sirsnību un svētcēri tad Bodelšvingš metās ceļos silītes priekšā, te kopā ar bērnu patversmes bērniem, te ar Patmas¹ vājprātīgiem, te ar Eben-Eceras visai vājiem, te ar Morijas garā vājiem un rādīja un izskaidroja viņiem visas atsevišķās figūras, ievilkdams mūs visus, slimos un veselos, svētlaimīgā noslēpumā: „Dievs ir atklāts miesā...“

Zināms, ne vienmēr izdevās tūlīt piedabūt katru ķerties labprātīgi un priecīgi pie darba. Bija radusies pirmā mazā zemkopības nometne Hebrōna, bet ceļš, kas no Hebrōnas gāja uz iestādes centru apmēram kādu ceturtdaļstundu, bija sākumā neiztaisīts un ziemā gandrīz neizbrienams. Kādu dienu abi epileptiķi, kam bija jānes maize no ceptuves, atteicās tāpēc no šīs kalpības. Bodelšvingš bija par to dzirdējis. Viņš pagādāja sev grozu, lika tur iekrāut maizes klaipus, kas bija nolemti Hebrōnai, paņēma to uz muguras, aiznesa pa dubļiem un negaisu uz Hebrōnu un lielā jautrībā izkrāva savu maizi noteiktā vietā. Ar to uz visiem laikiem pretošanās bija lauzta, un uzdevums atnest maizi bija tapis par goda amatu.*

Kurzemē mācītājs Ludvigs Katerfelds ierosināja Kurzemes mācītāju sinodi nodibināt Bētēlei līdzīgu iestādi ar nosaukumu Tabors 1887. g. (pie Jelgavas).

¹ Šajā un turpmāk minētajos Bībeles vietu vārdos nosaukti nami Bētēlē ar dažādajām patversmēm.

§ 23. Dažādas sektas.

1. **Baptisti** („pagremdētāji“). Paši baptisti saucas par ticīgi kristīto kristiešu draudzi. Viņi māca, ka drīkst kristīt

tikai ticīgus, atgriezušos pieaugušus cilvēkus; bērnu kristība viņiem liekas nevērtīga. Viņi kristī tāpēc savus jaunekļus un jaunavas, kad tie jau sasnieguši vecumu, kad var paši izšķirties par savu ticību un apliecināt to; bet pieaugušus citu draudžu locekļus, kas viņiem pievienojas, viņi kristī otrreiz. Kristī, pagremdējot un izlietojot pēc iespējas tekošu ūdeni. Draudžu dzīvi pārvalda griba dzīvot pilnīgi pēc bībeles un būt īstiem kristiešiem. Tulkojot Biblii, viņi turas bieži pie burta. Baptistu dievkalpojumi ir vienkārši, pēc pirmo kristīgo draudžu parauga; par mācītājiem pielaiž arī personas, kam nav sevišķas teoloģiskas izglītības.

Baptistu draudžu sākums meklējams Anglijā 17. gs. Visvairāk izplatīts baptisms Ziemeļamerikā. Visā pasaulē skaita ap 25 milj. baptistu.

2. **Methodisti.** Methodistu draudzes sākumi stāv sakarā ar lielu reliģiskās atmodas kustību Anglijā un Amerikā ap 18. gs. vidu. Kustības vadoņi, brāļi Vesleji, organizēja atmodinātos īpašās draudzēs, kas sadalījās nelielās grupās un ar stingru disciplīnu un kontroli guva lielus panākumus dvēseļu kopšanā. Viņu īpašas metodes dēļ sauc viņus par metodistiem. Viņu stiprākā nozare ir *episkopālie metodisti* ar bīskapiem priekšgalā. Arī methodistu kopskaits ap 25 milj.

3. **Adventisti.** Adventisti dabūjuši savu vārdu no latīņu vārda *adventus* — atnākšana, jo viņi sludina drīzu Kristus atnākšanu uz pastaro tiesu. Vairākkārt adventistu sludinātāji mēģinājuši pat noteikt šīs atnākšanas datumu, un agrāko aprēķinu nepiepildīšanās nebūt netraucēja viņus sastādīt jaunus pareģojumus.

Adventistu draudze, gatavodamās stāties pastaras tiesas priekšā, prasa no saviem locekļiem stingru bībeles prasību ievērošanu. Visplašākā un stiprākā adventistu nozare saucas par *septītās dienas adventistiem*, jo viņi uzskata par vissvarīgāko Bībeles prasību — sabāta (septītās nedēļas dienas) svētīšanu un māca, kā tikai šīs īstās svētās dienas svētītāji varēs pastāvēt pastarā tiesā. Tāpēc sauc viņus arī par sabātistiem. Viņi prasa arī barības un veselības reformu un atturas no reibinošiem dzērieniem, tabakas, cūkgaļas, pat gaļas vispār. Viņi maksā draudzei desmito tiesu un ir ļoti rosīgi ziedojumu vākšanā draudzes nolūkiem. Viņu skaits pavisam — vairāk kā 200.000.

4. **Glābšanas armija**, pie mums arī par pestīšanas armiju saukta, ir atzarojums no angļu methodistu baznīcas. Viljams

Būts (Booth, 1829—1912) darbojās sākumā par metodistu mācītāju. Kopš 1878. g. viņš kopā ar savu sievu Katarīnu organizēja savus piekritējus par garīgu militāru armiju. Glābšanas armijas locēkļi valkā īpašas uniformas un sadalās vienkāršos kareivjos un virsniekos (sludinātājos). Priekšgalā stāv ar neaprobežotu virspavēlnieka varu ģenerālis, sākumā pats V. Būts, pēc viņa nāves viņa dēls, tagad viņa meita. Dievkalpojumu sapulcēs glābšanas armija ierodas militārā kārtībā ar karogiem un mūzikas orķestri. Viņu laikraksts — „Kaŗa sauciens“, dažādās valodās. Sievietēm glābšanas armijā līdzīgas tiesības ar vīriešiem.

Glābšanas armija, bezbailīgi uzstādamās vistumšākajos un visvairāk pagrimušajos lielpilsētu iecirkņos, ir guvusi lielus panākumus. Tā ir izglābusi daudzus dzērājus un tikumiski pagrimušos, ierīkojusi dažādas patversmes — dzērājiem, bezpajumtniekiem utt., kur pieradina pakļidošos pie kārtīga darba. Labi noorganizēta ir glābšanas armijas reklāma un ziedojumu vākšana.

Savos sprediķos armijas virsnieki cenšas panākt tūlītēju klausītāju atgriešanos un vēlāk uzsvēŗ atturību no alkohola, tabakas, greznām drēbēm utl.

§ 24. Reformācijas kustība Baltijā.

1. Reformācijas sākums Rīgā. Reformācijas kustība Latvijā sākās Rīgā. No Vācijas ienācis priesteris Andrejs Knopke (saukts arī Knopkens) bija pirmais Rīgas luteriešu mācītājs. Viņš bija no 1517.—1519. g. draudzes mācītāja vietnieks Rīgas Pēterļa baznīcā un latviešu krāvēju brālības locēklis un mišas priesteris. No 1519. g. viņš darbojās atkal Vācijā un tapa par pārliecinātu reformācijas piekritēju. Atgriezies Rīgā 1521. g. vasarā, viņš dabūja agrāko vietu un sāka sludināt evaņģelisko mācību.

Bet līdz ar evaņģelisko mācību un Lutera rakstiem nāca arī ziņas un rīkojumi par jaunās mācības nosodīšanu. Tā paša gada vasarā notikušā prēlātu (augstāko garīdznieku) sapulce Raunā nolēma izsludināt arī Livonijā bullu pret Lutera. Tomēr reformācijas gaitu tas netraucēja. Līdz ar Rīgu arī citas pilsētas kāri tvēra pēc jaunās mācības un arī bruņinieki-muižnieki uz laukiem, kaut gan bija katoļu baznīcas vasali, labprāt stājās sakaros ar jauno mācību. Viņi cerēja tā panākt lielāku brīvību pretim saviem katoļu virskungiem.

Valmieras landtāgā 14.—22. VI. 1522 kopā ar triju lielo pilsētu (Rīgas, Rēveles, Tērbatas) dēlēgātiem turējās visas zemes bruņinieki, uzstādamies pret prēlātiem, aizstāvēdami savu patstāvību un prasīdami tiesības vēlēt garīdzniekus. Pāvesta lāstu bullu pret Lutera lantāgs nepieņēma un nolēma atlikt visu Lutera lietu, kamēr vispār augstākās valsts un baznīcas varas un zinātnes pārstāvji „nebūs nolēmuši un noteikuši, kā lai tā paliktu, saskaņā ar Dievu un taisnību.“

Knopke netraucēts turpināja savu sludināšanu mierīgā garā un guva arvien vairāk piekritēju. 1522. g. jūnijā viņam bija sekmīgs dispūts ar katoļu baznīcas pārstāvjiem par baznīcas mācību un iekārtu. Pilsētas valde iecēla viņu par Pēterļa baznīcas mācītāju, bet par Jēkaba baznīcas mācītāju Silvestru Tegetmeijeru, kādu Rostokas priesteri, kas personīgās darīšanās bija ieradies Rīgā. Tegetmeijers dedzīgi un nesaudzīgi uzbruka katoļu baznīcai.

Rīgas archibīskaps Jaspers Linde (1509—1524) bija vecs un slimīgs. Viņš nespēja ierobežot jauno mācību. Pilsoņi sāka zototies par mūkiem un garīdzniekiem un draudēt viņiem. Divu mūku ceļojums uz Romu un Vāciju — meklēt palīdzību pie pāvesta un vācu ķeizara — palika bez panākumiem, tikai vēl vairāk sanikvoja pilsoņus.

31. zim. Rīgas virsbīskapa Jaspersa Lindes un ordeņa mestra Valtera fon Pletenberga kalts sudraba naudas gabals ar abu krūštēliem un vāpeniem. Bīskapam galvā mitra (amata cepure), mestram uz krūtīm ordeņa krusts. Otrā pusē Marija ar Kristus bērnu un szepteri staru gloriā.

2. Reformācijas panākumi. Knopkes mācekļi sāka sludināt Koknesē un Limbažos. Tegetmeijers devās uz Valmieru. Arī citās Baltijas pilsētās atskanēja evaņģēlijs. Lutera sarakstijās ar Baltijas evaņģēliskajiem kristiešiem un uzmodināja un pamācīja tos. 1524. g. pavasarī sākās uzbrukumi klosteriem un baznīcām, bilžu un altāru dragāšana. Rīgas meln-

galvju brālība, kas apvienoja neprecējušos no citurienes ienākušos tirgotājus, sadragāja un gandrīz pilnīgi iznīcināja savu altāri Pēterā baznīcā. Pāris dienas vēlāk notika vispārīgs uzbrukums Pēterā un Jēkaba baznīcām, kas izpostīja visas kappellas un blakusaltārus, izlauza iemūrētās relikvijas, sadragāja Marijas un citu svēto attēlojumus un sadedzināja tos uz Kubas kalna (tagadējā Vienības laukuma vietā). Postījumus izdarīja vēlāk arī Doma baznīcā. Līdzīgi grautiņi notika arī Rēvelē, Tērbatā, Cēsīs un Pērnavā.

Par latviešu piedalīšanos grautiņos tiešu ziņu nav, bet jādodomā, ka viņu amata savienības (brālības) pašas būs izpostījušas savus altārus. Viņu locekļiem turēja latviskus evaņģēlistiskus dievvārdus Pēterā un Jēkaba baznīcā.

1524. g. 24. martā nodibināja Pēterā baznīcā „nabagu lādi“, kopkasi, kur vāca naudu sociālai apgādei. Šādiem nolūkiem izlietoja galvenā kārtā ziedojumus un novēlējumus, kas agrāk bija veltīti katoļu baznīcas iestādījumam, altāru un mišu uzturēšanai. Kasi pārzināja septiņi vīri, pa divi pārstāvjiem no pilsētas valdes un lielās un mazās ģildes un viens no krāvējiem Jēkabs Kelle (dokumentos: Celle). Pēc viena gada pārvaldē vairs neuzņēma krāvēju pārstāvi.

1524.—1527. g. nodibinājās Rīgā arī īpaša evaņģēliska latviešu draudze, kas noturēja savus dievkalpojumus Jēkaba baznīcā. To apkalpoja virsmācītājs ar vienu jeb diviem palīgiem.

No pilsētām kustība sāka pāriet uz laukiem. Zemnieki, kas iebrauca pilsētās tirgoties ar saviem ražojumiem, galvenā kārtā ar rudziem un malku, dabūja dzirdēt par jauno mācību. Rēvelē pat skubinājuši viņus nepaklausīt vairs kungiem, „jo zemnieki esot tik pat labi ļaudis kā viņu kungi“. Tērbatas bīskapijā arī izcēlās zemnieku nemieri, bet par nemieriem latviešu apdzīvotos apgabalos, kur bija labvēlīgāki materiāli apstākļi nekā igauņos, nekādu tiešu ziņu nav. Tomēr jādodomā, ka arī te zināma rūgšana un uztraukums bija novērojami.

Tas nepatika bruņiniekiem-muižniekiem. Jau 1525. g. landtāgā viņi apvienojās ar saviem zemeskungiem pret pilsētām un nolēma pabalstīt cits citu pret varmācībām, dumpjiem un visiem jauninājumiem, līdz sanāks vācu ķeizara un valsts saaicināts koncils un galīgi izlems ticības lietas.

Pa landtāga laiku Tegetmeijers bija dabūjis atļauju sprediķot Valmieras baznīcā, bet kad viņam iznāca reiz sadursme ar kādu katoļu mūku un bruņiniekiem, viņš pārcēla sprediķo-

šanu uz kapsētu ārpus pilsētas, pie Antonija kapellas. Viņam radās piekritēji bīskapu saimēs un ordeņa kalpotājos. Vēlāk viņš sludināja atkal Valmieras draudzes baznīcā.

Landtāga lēmums palika oficiāli spēkā vairākus gadu desmitus. Bet tā kā bruņinieki prasīja, lai visur sludinātu skaidro Dieva vārdu un arī dabūja tiesības aicināt mācītājus savu novadu draudzēs, tad arī dažā labā vietā nodibinājās evaņģēliskas draudzes. Tomēr uz laukiem reformācijas kustība atīstījās diezgan gausi, it īpaši Kurzemē, kur nebija lielāku pilsētu un bruņiniekiem-vasaliem bija mazāka patstāvība. Tāpēc visas katoliskās iestādes pastāvēja joprojām, kaut gan arvien vairāk zaudēja savu nozīmi. Pēdējais Rīgas virsbīskaps Vilhelms bija reformācijai labvēlīgs. Kursas bīskaps pārdeva savu apgabalu Dānijai.

Reformācija noteikti iesakņojās tikai trijās lielajās pilsētās un dažos atsevišķos novados. Evaņģēliskie centās turētis kopā savā starpā un arī ar Vācijas evaņģēliskajiem valdiniekiem. Kopīgi rīkojās arī, ievēdot reformas baznīcas, skolas un draudžu dzīvē. 1530. g. izdeva Knopkes un Brīsmāņa izstrādātu rokas grāmatu vācu valodā „Īsa dievkalpojuma kārtība... ar dažiem psalmiem un Dieva slavas dziesmām, ko dzied kristīgās draudzēs Rīgā“. Te bija uzņemtas Vācijas un šejienes vācu dzejnieku dziesmas; piem. Knopke pārdzejojis kādas 10 Dāvīda dziesmas. 1532. g. Rīgas pilsētas valde sāka uzticēt atsevišķām personām no sava vidus jeb arī kādam garīdzniekam baznīcas lietu pārzināšanu un tā lika pirmos sākumus konsistorijas iekārtai un superintendenta amatam.

3. Latviešu garīgās rakstniecības mēģinājumi. Jādomā, ka baznīcas rokas grāmatas tekstu tulkoja arī latviski. Rīgas latviešu draudzes virsmācītājs Johans Eks († 1552) un mācītājs Nikolajs Ramms († 1532?) ir pirmo latviešu garīgo dziesmu autori.

Ramms, dzimis rīdzenieks, sacerējis latviski 1530. g. dziesmu „Desmit Dieva baušļi“. Kaut gan tai nav atskaņu un rituma, Rīgas draudzes dziedājušas to kādus 150 gadus:

„No ģirdeš dubben buus tōw titczet, Vnde Dewam wenam kalpōth, Ta Gode buus tōw pirmac mecleth vud ta varde welf nepeminnet. Sweetās denās Dewe warde walfōht, ta buus tōw tōuwam Dewam kalpōth utt.

Pēdējais ceturtais pantiņš:

„So pallsidcz mums JEsus Christus, Katters muš wuddetais

tappis gir, Ra mhes czimoyam Dewam pees prate, ar titczibe unde milestibe, Bes ta pallige, Etam mhes pōstan, ar wuſe ſweete czimofchen.“

Johans Eks atstājis latviešu tulkojumā divas dziesmas:

Patteikš gir tas Rung, tas Dewš Izrael“ (pēc Lūk. ev. 1, 68 t.) un „O Jesu Christ, Tu es patteš czilwer unde Dewš.“

Arī katķisma gabali — ticības apliecība, svētā lūgšana un baušļi šai laikā bija jau pārtulkoti latviešu valodā. Lūgšanas paraugs uzglabājies kādā ārzemēs izdotā pasaules aprakstā (Sebastiana Münstera „Cosmographie“ 1550. g.).

„Tābes muš kas tu es ecſchan debbeſis, Schwetig towš waarh, enad mums towš walstibe, towš praats buš ka ecſchan Debbeš, ta wurſan ſemmes. Muſſe deniſche Māyſe dūth mūmšz ſchodeen, pammate mums muſe grāke ka meš pammat muſe parradneken. Ne wedde mums louna badeckle, pett paſſarga mums nu wūſſe loune Amen.“

Ārpus Rīgas evaņģeliskas draudzes latviešu apdzīvotās vietās vēl tiek minētas Bauskā (1530. g.) un Tukumā (priekš 1535. g.), Umurgā (1532), Alojā (1534) un Rubenē. Droši vien tādas draudzes būs pastāvējušas arī šur un tur citur.

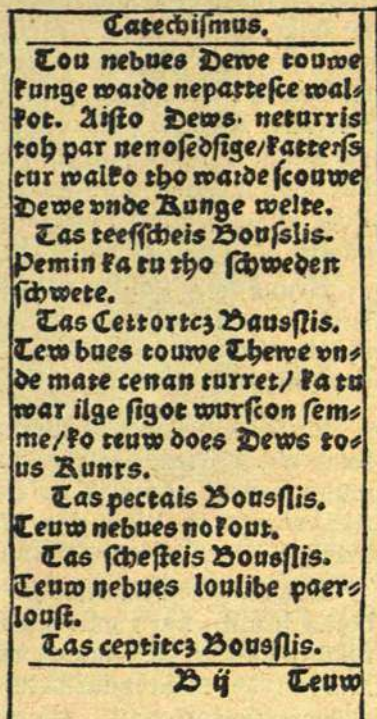
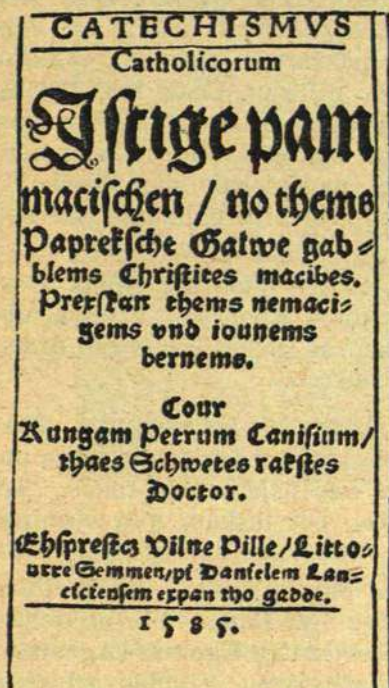
4. Reformāciju atzīst oficiāli. 1554. g. Livonijas landtāgs Valmierā nolēma, ka līdz vispārējam kristīgam koncilam katrs var brīvi un netraucēti palikt pie savas ticības un ka par mācītājiem un baznīcas kalpotājiem turpmāk būtu iesvētījamas tikai tādas personas, kas ieguvušas pienācīgu apliecību par mācību un dzīvi. Augsбургas ticības mieru 1555. g. parakstīja līdz ar citiem Vācijas valdniekiem arī Livonijas mestra pilnvarotais visas zemes vārdā.

1562. g. pēdējais ordeņa mestrs Gothards Ketlers padevās Polijai. Ordeņa zemes Kursā un Zemgalē viņš dabūja sev kā no Polijas atkarīgu lēņu hercogisti. Vidzeme nāca tiešā atkarībā no Polijas. Rīgas virsbīskapiju galīgi likvidēja pēc virsbīskapa Vilhelma nāves 1563. g. — Ewaņģeliskai ticībai bija solīta pilnīga brīvība.

Bet Vidzemei vēl nebija lemta mierīga dzīve. Krievu cara Ivana Bargā karapulki Livonijas karā (1558—1582) šausmīgi izpostīja Vidzemi un noveda arī baznīcas dzīvi bēdīgā stāvoklī. Nākošā gadsimteņa sākumā posta darbi turpinājās zviedru poļu karos, un 18. gs. sākumā, lielajā Ziemeļu karā, krievu kara pulki atkal gandrīz pilnīgi izpostīja Vidzemi.

§ 25. Katolicisma atjaunošanas centieni Vidzemē un Latgalē.

1. Pretreformācijas centieni Vidzemē. Polijas virsvaldības laikā sākās Vidzemē rosīga cīņa pret evaņģelisko reformāciju. 1582. g. atjaunoja katoļu bīskapiju Cēsīs. Tai pašā gadā jaunizdotā Livonijas satversme nostādīja pirmajā vietā Vidzemē katoļu ticību, atļaujot evaņģeliskajai Augsburgas konfesijai brīvu darbību tikai blakus. Katoļu baznīca un Polijas valdība visiem spēkiem un līdzekļiem centās veicināt katolicismu, kā Stefana Batorija (1576—1586), tā Sigismunda III (1587—1632) laikā. Par Vidzemes pārvaldnieku iecēla Viļņas bīskapu un vēlāko kardinālu Georgu Radzivilu (1582—1600). Rīgā ieradās katoļu priesteri un pāvesta sūtīti jezuīti un dabūja savās rokās Marijas Magdalēnes klostera baznīcu un Jēkaba baznīcu. 1584. g. pie klostera atvēra augstāku jēzuītu mācības iestādi (kollēģiju), kurās audzēņi katru dienu vingrinājās pustundu arī

32. zīm. Katoļu katehisms 1585. g.
Titullapa un lappuse ar bausļiem.

latviešu valodā, lai varētu darboties latviešu vidū. Katoli centās viscaur nodibināt atkal savas draudzes vai iespiesties evaņģelisko mācītāju vietās. Sākumā gan viņu stāvoklis bija diezgan grūts, it īpaši pilsētās, bet jēzuīti neatlaidīgi un nepiekusdami turpināja savu propagandu, pārstaigādami zemi, kristīdami ļaudis un saistīdami tos atkal no jauna ar katoļu ticības parašām un baznīcas iestādēm.

Pirmā mums zināmā iespiestā latviešu grāmata ir vācu jēzuīta Pēterā Kanizija latīņu valodā sarakstītā katķisma tulkojums, kuŗa virsraksts toreizējā valodā un rakstībā bija šāds:

„Ißige pammaciſchen no themß Paprefſche Galwe gabblemeß Chriſtiteß macibeß. Preßſtan themß nemacigemeß vud ionemeß bernemeß.“ Sk. 32. zīm. Šī grāmata iespiesta Viļņā 1585. g.

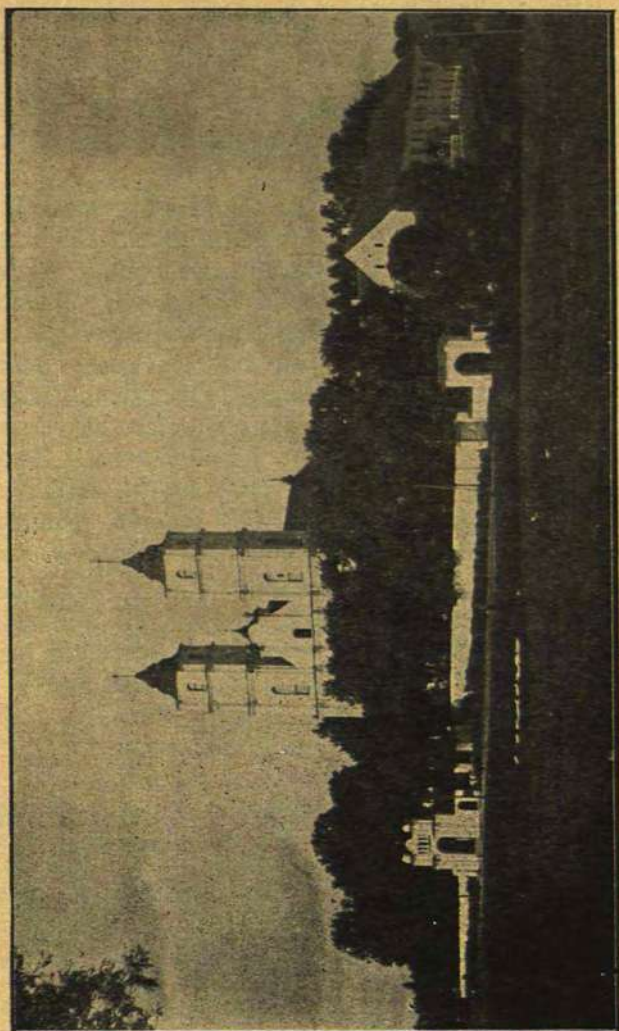
Rīgas vācu pilsoņi veda pret katolicismu niknu cīņu, kuŗai piejaucās arī cīņa par dēmonkratisku pilsētas pārvaldi („kalendāra nemieri“) Jēzuītus izdzina ar varu no pilsētas, un no 1587.—1591. g. Jēkaba baznīca bija atkal luteriešu rokās. Bet ar laiku tomēr katoļu rīcība ieguva zināmus panākumus, galvenā kārtā gan latviešu, poļu un mazvāciešu aprindās. Grēku sūdzētāju skaits pieauga Rīgā līdz 6500 un Cēsīs līdz 12.000. Latviešu zemnieki, liekas, ārēji pieķērās atkal katoļu baznīcas parašām, bet arī pašiem katoļiem bija jāliecina vēl vienmēr, ka „visa latviešu tauta nodevusies (pagāniskai) elku kalpībai“. Poļu laiku beigās Vidzemē uz laukiem bija palikuši tikai nedaudzi evaņģeliski mācītāji.

Evaņģelija ticības stiprākais centrs Vidzemē palika visu laiku Rīga, kur ticības lietas pārzināja Rīgas konsistorija, dibināta 1577. gadā. No Jēkaba baznīcas izspiestā latviešu draudze pārgāja 1582. g. uz Jāņa baznīcu.

2. Katolicisma atjaunošana Latgalē. Kad 1621. g. Vidzeme nāca Zviedrijas virskundzībā, katoļu baznīcas iestādes un mūku ordeņi pārcēlās uz Latgali, kas palika poļu rokās. Te tika atjaunota Livonijas bīskapija, bet bīskapi gan visvairs dzīvoja Varšavā.

Latgalē pretreformāciju izveda pilnā apmērā. Rosīgi darbojās jēzuīti, kuŗu galvenā nometne bija Daugavpīlī, un dominikāņi, kas 18. gs. sākumā radīja sev centru Eglūnas (Aglonas) klosterī ar brīnumdarītāju Marijas gleznu. Radās arī citu ordeņu klosteri.

Latgalē vācu muižnieki pārpoļojās un pārgāja katolicismā. Poļu valdība izdālija zemi vēl jauniem poļu muižniekiem.

33. zīm. Eglūnas (Aglonas) klostēris.
Pa kreisi baznīca, pa labi bijušā klostēra ēka

Muižnieki un valdības iecelti pārvaldnieki sacentās savā starpā baznīcu celšanā un 17. gadsimteņa septiņdesmitajos un astoņdesmitajos gados pacēlās Latgalē viena katoļu baznīca pēc otras. Māras zemes vārds pārgāja uz to līdz ar noteikti katoļu raksturu. Visa baznīcas pārvalde atradās poļu rokās.

Katoļu baznīca palika arī turpmāk valdošā ticības šķira Latgalē.

§ 26. Evāņģeliskā baznīca Kurzēmē un Zemgalē.

1. Pirmie sākumi 16. gs.

1. **Baznīcas iestāžu nodibināšana.** Kurzemes un Zemgales hercogi līdz ar visiem saviem vasaliem muižniekiem turējās pie evāņģeliskās Lutera ticības.

Bruņinieku landtagā 1567. g. tika izsludināts hercoga Gotharda Ketlera lēmums nodibināt 70 vietās baznīcas draudzes, atjaunot vai celt no jauna tur baznīcas, vairākās vietās arī skolas un nabagu mājas; pie katras baznīcas bija jānodibina mācītājmuiža un baznīcas (mācītāja) pagasts. Noteica arī nodevas, kas bija savācamas no draudzes locekļiem mācītāju algošanai. Pāris gados bija šis lēmums jau galvenā kārtā izpildīts. 1570. g. izdeva likumus, kā par baznīcas satversmi un tiesisko stāvokli, tā arī par dievkalpojumu kārtību. Baznīcas dzīvi vadīja superintendents. — Dievkalpojumu kārtībai ņēma par paraugu Rīgas rokas grāmatu. Par mācības pamatu atzina Lutera mācību pēc katķismiem un Augsburgas apliecības.

Kurzemes baznīcas priekšgalā 1632. g. nostādīja konsistoriju, kur iegāja līdzīgā skaitā augstāki ierēdņi un mācītāji. Priekšsēdis bija valsts kanclers, augstākais garīgais loceklis — Jelgavas superintendents. 1636. g. sadalīja hercogisti septiņos prāvesta iecirkņos: Jelgavas, Sēlpils, Bauskas, Dobeles, Kuldīgas, Grobiņas un Kandavas. Piltenes iecirknim, kas visu laiku bija vairāk vai mazāk neatkarīgs no hercogistes, bija arī sava patstāvīga baznīcas satversme, 18. gs. pat savs superintendents un konsistorija.

2. **Mācītāji un baznīcas grāmatas.** Grūti nācās pirmajā laikā dabūt pietiekošā skaitā krietnus mācītājus. Tā amatā ietika viens otrs, kas maz ievēroja garīgos pienākumus, bet vairāk nodevās veikaliem, peļņai un izdzīvei. Daudzi ļoti vāji prata „nevācu“ (latviešu) valodu. Vienam mācītājam bija bieži jāapkopj plaši apgabali — četras, piecas baznīcas un draudzes. Liela daļa mācītāju nāca no ārzemēm. Tādiem, zināms, darīja sevišķi lielas grūtības latviešu valodā noturamie dievkalpojumi.

Dievkalpojumu rokas grāmatas latviešu valodā sākumā izplatījās rokrakstā. Tad hercogs pavēlēja uz sava rēķina apgādāt un iespiest rokas grāmatas pirmo izdevumu, kas iznāca 1586. un 1587. gadā un ir apvienots ar virsrakstu: „Enchiridion“ (rokas grāmata). Te bija M. Lutera mazā

Die fünf Haupt-

stück des heiligen Cate-
chismi: Neben

Der Beichte/ Frage vnd Antwort/

die da sonderlich den einfeltigen Batren vor
vnd nach der Predige sollen sein deutlich vnd
langsam vorgelesen vnd gebetet werden.

I.

Die heiligen zehen Gebot.

Te Desmette Dewe Bouwfle. Exodi
tan zo. wetan.

Tas pirmāis Bouwflis.

Loew nhe buus cizites Dewes turreth
prekkan man.

Tas Oteers

Loew nhe buus Dewe touwe kunge
waerdenhepatthese walkoot.

Tas Treffiches

Thoew buus to sweete Dene sweetyt.

Tas cettors

Lōw buus touw Thewe vnde touwe
A ij Mahe

34. zīm. Pirmā latviešu luteriskā katķisma pirmā lapa. 1586. g.
Salidzini baušļu tekstu 32. zīm.

katķisma tulkojums, 58 garīgas dziesmas līdz ar dievkalpojuma liturģiju, svētdienu un svētku evaņģeliji un lekcijas, kā arī Kristus ciešanu stāsti. Virsraksti un paskaidrojumi bija viscaur vācu valodā. Sk. 34. zīm.

Pazīstamā dievkalpojuma dziesma: Gods lai ir Dievam augstībā (Gods Dievam vien ar pateikšan') pirmajā iespiestajā latviešu tulkojumā sākas tā:

Wenam Dewam erkān aurte gir Goodtez
Vnde patteiczibe par winge heelestibe
Tapeecz ka nu vnd nee proyān
Mums aifsaert war wene greeke.
Wene labbe prate Dewš py mums tur
Nu gir Iešs Mers bes mitteschen
Wuessam Karham gir nu wens Gals.

Latviešu valoda Enchīridijā vēl ļoti neveikla un nepareiza, rakstība — pēc vācu valodas parauga, latviešu valodai nepie-

lāgota un lietota, kā kuŗu reizi pagadās; dziesmas — bez rituma un atskaņām un grūti izdziedamas. Bet mācītājiem tomēr nu bija rokas grāmata, pie kā varēja turēties latviešu dievkalpojumos. Un kas no viņiem prata labi runāt latviski, tas jau arī grāmatas tekstu izrunāja tā, ka latvieši varēja viņu saprast.

Otrs Enchīridija izdevums iespiests Rīgā 1615. g. Rīgas un Vidzemes latviešu vajadzībām. Dziesmu skaits ir lielāks (146), un to starpā ir arī vecāki rīdzinieku tulkojumi un oriģināli.

2. Garīgās rakstniecības nodibināšana un nozīme.

1. Pagānisma un kristiānisma mijkrēslis. 17. gs. sākumā latviešu gara dzīvē vēl liela loma bija pagānisma atliekām. Bērniem dod vārdus pašu ģimenē, izvairoties no baznīcas kristības vai iesaucot tos īpašos blakusvārdos. Laulības noslēdz pēc senču parašām, nemeklējot baznīcas svētības. Mirušos apglabā senču kapenēs, nevis iesvētītās baznīcas kapsētās, un dievainēs mielo senču dvēseles. Druvas darbos un mājas dzīvē turas vēl pie dažādiem pagānu kultiem: auglības kulta (Jumis, Dārzu māte, Lauku māte, Meža māte), svētības jeb gausas kulta (Gausas māte, pūķis) uc. Bet blakus senlatviešu tradīcijām valda arī katoļu laiku ietekmes (Māŗa blakus Laimai, Jānis — Jumim, svētie patroni un sargeņģeļi — mājas gariem un veļiem). Ar dažādiem pagānu māņiem un burvībām jauca ar katolicisma māņticības paliekas: pilnos ziedos stāv pareģošana, zīlēšana, īpašu dienu un laiku cienīšana (piektvakars — ceturtdienas vakarā, krusta dienas, bluķu vakari utt.), pūšļošana, vārdošana, „sāls pūšana“, „kannas raudzīšana“, nešļavošana un druvas un lopu skaugū atvairīšana, buršana ar Bībeles pantiem un citiem svētiem vārdiem slimību, sev. asinssērgu un ugunsgrēku gadījumos, svēto un svētbilžu cienīšana utt. Pret visu to nebija tik viegli cīnīties, it īpaši mācītājam, kas bija ienācis no svešienes, nepazīna šejienes ierašas un neprata latviešu valodu.

2. G. Mancelis. Pamazītēm nodibinājās Kurzemē ārējais baznīciskums. Pastāvīgi pieauga garīgā rakstniecība un nāca klajā arvien vairāk izkoptā valodā un ar bagātāku saturu. Šādā veidā tā atrod ceļu uz latviešu sirdi un sāk veidot iekšēji latviešu tautas dvēseli. Galvenais nopelns šē latviešu garīgās prōzas rakstniecības nodibinātājam G. Mancelim. († 1654. g., būdams hercoga galma mācītājs Jelgavā).

Mancelis prata labi latviešu valodu un tāpēc zināja labāk izteikties un rakstīt latviski nekā Enchīridija autori. Viņš ievēda kārtīgu un viengabalīgu pareizrakstību un izdeva latviešu valodas mācības grāmatu (vārdnīcu ar izteicieniem un sarunu piemēriem).

Mancelis izdeva pārlabotu un papildinātu Enchīridija izdevumu, kas dabūja arī citu nosaukumu: „Vademecum“ (lasi: Vademekum, t. i. latīniski: „nāc man līdz“), 1631. un 1643. g. Grāmatai viņš pievienoja 1631. g. paša tulkoto Syracha (Sirāka) gudrības grāmatu un 1637. g. lika iespiest latviešu tulkumā arī Salamana sakāmvārdus.

Manceļa nāves gadā iznāca viņa „ilgi kārotā postilla“ (sprediķu grāmata, sk. teksta parauga attēlojumu), pie kuŗas viņš bija strādājis ap 20 gadus. Tā bija liela bieza grāmata, ar 1180 lp. teksta (4° formātā), kas saturēja sprediķus visām svētdienām un svētku dienām.

35. zīm. Manceļa sprediķu grāmatas lappuse (samazināta).

Sprediķu grāmata domāta galvenā kārtā mācītājiem. Sprediķi cenšas veicināt ārējo baznīciskumu: skubina nākt uz baznīcu, piesavināties kristīgās mācības; apkaŗo pagānisma un katolicisma atliekas, aizstāv mācītāju cienu un nozīmi. Bet Mancelis grib arī nodibināt un nostiprināt latviešos kristīgas dzīves parašas: svētdienas svētīšanu, dievpalīga došanu, garīgu dziesmu dziedāšanu, kristīgu laulības dzīvi utl. Viņš apkaŗo netikumus: dzeršanu, slinkošānu, netiklību, lepņību, vieglprātību, un cenšas izveidot vecāku un bērnu, vīru un sievu, kungu, saimnieku un kalpu attiecības kristīgā tikumiskā garā.

Salamana un Sirāka gudrības vārdi noder par tikumisku pamācību krājumiem, kuŗu praktiskā dzīves gudrība ļaudīm vieglāk saprotama un drīzāk piesavināma nekā viss katķisms un evaņģeliju mācība. Pats Mancelis apliecina, ka, divreiz gadā pārbaudīdams ļaudis, viņš pārlicinājies par labiem panākumiem.

Mancelis prot skubināt un mudināt ar skaistiem no zemnieka dzīves ņemtiem piemēriem.¹

* Kad saimniece grib dārzu kopt un apsēt, tad viņa labi glabā sēklu, iesien lakatiņā, muskulīti; tāpat glabājams Dieva vārds.*

* Viena avs gremo, ko tā piepēži ēdusi gir: Mums būs arī-dzan to dvēseles barību, katru mēs piepēži esam ēduši un baznīcā būdami uzlasījuši, gremot und labe mūsā sirdī paturēt, no Dieva vārda ir mājās jeb darbos būdami labprāt runāt.*

Mancelis skubina latviešus gādāt par bērnu izglītību:

* Gir Dievs tavam dēlam tādu prātu devis, ka vings varētu Dieva vārdu iejembties, dod viņu skolā, laid mācās. Neg tas tev mazs gods būtu, tavu dēlu uz predika krēslu stāvam un Dieva vārdu mācam dzirdēt? Bet no tādām un citām mācībām ne varam mēs šim brīžam vairāk runāt.*

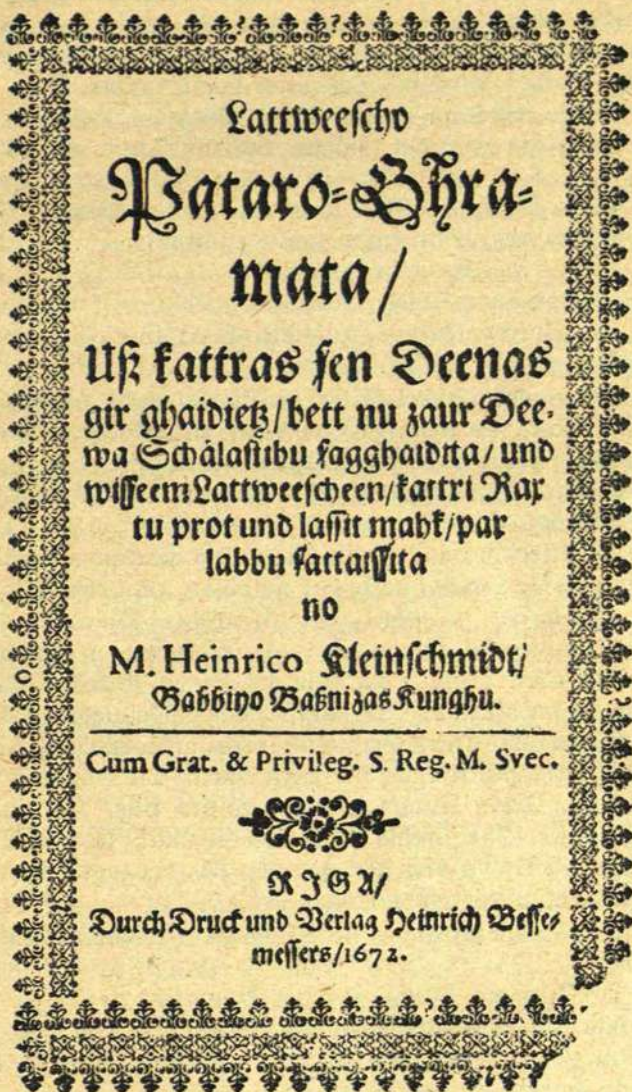
Manceļa tulkotiem gudrības vārdu krājumiem un it īpaši sprediķu grāmatai bija ļoti liela nozīme. Tagad bija mācītājiem doti palīglīdzekļi, ar kuŗiem viņi varēja ievadīt latviešus kristīgā gara pasaulē. Nu bija tik skaidrā un saprotamā valodā baznīcas grāmatas, ka arī „cilvēks, kas neprot latviešu valodu, lasīdams šo grāmatu, nevarētu palikt pavisam nesaprasts“ (Vademekum'a priekšvārds).

Bet vēl gadu simteņa beigās zemnieku zināšanas kristīgā mācībā nav nekādas lielās. Ieraksti Muižasciema draudzes baznīcas grāmatās liecina, ka no 917 draudzes locekļiem bez jebkādām zināšanām bijuši 537, to starpā 181 pieaudzis cilvēks (83 vīrieši un 98 sievietes). No 380 pātaru pratējiem 112 ir dievgaldnieki, 41 — jaunekļi un bērni, kas vēl neiet pie dievgalda. Šie 153 prot visu katķismu jeb mazākais 3 pirmos mācības gabalus, bet pārējie tikai vienu jeb divus mācības gabalus, visvairāk baušļus (300), tad Mūsu tēvs (249) un ticības locekļus (241).

Manceļa „Vademecum“ piedzīvoja pēc viņa nāves vēl jaunus paplašinātus un pārlabotus izdevumus (1672. un 1685. g.). Tiem pievienoja nevien Sirāka gudrības grā-

¹ Manceļa teksti iespiesti še viņa valodā, bet tagadējā rakstībā. Tāpat arī tālāk Fūreķera dziesma.

matu, bet arī Salamana sakām vārdus un Babītes mācītāja
H. Kleinšmita Pātaru Grāmatu.

36. zīm. H. Kleinšmita Pātaru grāmata 1672. g.

Pātaru grāmatā bija lūgšanas baznīcas un mājas vajadzī-
bām. Tās skubināja un mācīja latviešus lūgt Dievu visādos
ikdienas gadījumos, kā atsevišķi, tā kopā ģimenē un saimē.

3. **Kr. Fūrekers.** Pirmās baznīcas dziesmas bez rituma un atskaņām bija ļoti grūti dziedamas. Par šādu dziedāšanu vēlāk sprieda, ka tā neesot bijusi dziedāšana, bet „dūkšana un kaukšana“. Mancelis bija gan pavairojis dziesmu skaitu un devis tām labu valodas izteiksmi, bet nebija pratis dot latviešiem īstu dzeju. Viņš vēl dzied un liek dziedāt:

* Nāc, Svētais Gars, Kungs Dievs,
piepildi ar savu žēlīgu dāvanu savu ticīgo sirdes
und prātus,

savu dedzīgu mīlību iedezini iekšān tiems:

O, Kungs, caur savu gaišu spīdumu

py tās ticības sakrāys esi

tos ļaudis no visas pasaules mēlēm,

tas gir tev Kungs par godu dziedāts,

Hallelujah, Hallelujah. *

Latviešu garīgās baznīcas dzejas īstais nodibinātājs ir Krištofors Fūrekers († ap 1680). Par viņa dzīvi gandrīz nekas nav zināms. Viņš studējis Tērbatā teoloģiju, bet mācītāja amatā nav bijis. Kopš 1650. g. viņš dzīvojis Dobelē, apprecējies ar kādu „turīgu un brīvu zemnieku atraitni.“

Pavisam Fūrekers sadzejojis kādas 185 dziesmas, lielākā daļa ir tulkojumi (M. Lutera uc.), bet netrūkst arī oriģināli, piem.: Redz, šī diena jau pagalam, Bērniņ mīļais, Dieva stādīts uc. Fūrekera tulkoto dziesmu starpā jo pazīstamas ir šādas: No debesīm būs man atnest, Ak šķīstais Dieva jēriņš, Gods Dievam vien ar pateikšan', Es dziļās bēdās nosaucos, Es savus grēkus sūdzos, No Diev' es neatkāpšos, Kā spoži spīd mans Jēzuliņš, Dievs, patur mūs pie tava vārd', Tu Gars no Dieva, svētais Dievs, Dievs Kungs ir mūsu stipra pils, Šis tiešām ir tas pēdīgs laiks, Gāz', mana sirds ar steigšan', Es cēlies sveiks un vesels, Laid Dievu visi līdz uc. — Tās vēl tagad ir latviešu dziesmu grāmatās vērtīgs kodols.

Augšā citētais paraugs no Manceļa dziesmām Fūrekera tulkojumā:

Tu Gars no Dieva, svētais Dievs!

nāc mūsās sirdīs, dārgais viens,

un tās ar visu labu pildi,

ar karstu mīlestību sildi;

ak Kungs! tu skaidrais Mācītājs,

kas visur esi aicinājs

tos ļaudis Dieva vārdu klausīt,

par to tev pateic tava draudzīt'.

Alleluja, Gods Dievam dots.

Par Fürekeru dziesmu nozīmi izteicas Kurzemes pirmās dziesmugrāmatas izdevējs superintendents H. Adolfs:

* Fürekeru kungs pēc mana lūguma pārtulkoja pāris dziesmas latviešu pantos, kas skaidri un saprotami zīlēs un kas dzejas veidā sadzejotas. Mani klausītāji uzņēma tās ar lielu kāri, netiekvien ātri piesavinājās vārdus, jo daži gabali viņiem tikai nedaudz reizes lasīti priekšā, bet pēc tam labi uztvēra arī meldiju, ko citādi lielākā latviešu daļa, liekas, nemaz nespēj lāgā atkārtot.¹ Tie vācieši, kam agrāk latvieši ar savu nopūlēšanos (dziedot) bija nepatīkami, tagad smēlušies sirsniņu prieku no latviešu dziedāšanas un pretim agrākajam paradumam ar lielu patiku čakli piedalās latviešu dievkalpojumos. Šī ar skaistajām dziesmām modinātā kāre uz macīšanos, kārdināja atkal pašu Fürekeru pārtulkot vairāk dziesmu, lai mums nebūtu trūkums mācoties; tā attīstoties iznāca beidzot, paldies Dievam! vesela dziesmu grāmata.*

Dziesmu vārdiem un meldijām līdzī ieklūda latviešu ģimēnēs un saimēs arī to evaņģeliskais saturs un deva vērtīgas reliģiskas ierosas, nostiprinot latviešu tautas patstāvīgo ticības dzīvi.

1685. g. Kurzemes evaņģeliskās draudzes dabū savu pirmo atsevišķo dziesmugrāmatu ar 289 dziesmām. Blakus atskaņotām dziesmām atstātas gan vēl arī Manceļa un citu neatskaņotās.

¹ Neritmiskais teksts apgrūtināja, pat padarīja par neiespējamu meldijas iemācīšanos. Ērģeļu toreiz vēl gandrīz nemaz nebija mūsu dzimtenes baznīcās. Priekšdziedātāji uzsāka un turēja meldiju.

§ 27. Vidzemes evaņģeliskā baznīca zviedru laikos.

1. **Baznīcas satversme, likumi un dzīve.** Zviedru valdība saņēma Vidzemi kā izpostītu zemi ar mazu iedzīvotāju skaitu. Baznīcas bija bez jumtiem un zvaniem, draudzes bez mācītājiem vai katoļu priesteru rokās.

Katoļu dievkalpojumus tūlīt aizliedza, un aizdzina katoļu priesterus. Nodibināja evaņģ. luteriskas baznīcas pārvaldi un izdeva baznīcas likumus, nokārtoja draudžu dzīvi un mācītāju iztiku un darbību. Zviedru valdība rūpējās arī par skolu nodibināšanu un bērnu mācību, uzdodot pārraudzību baznīcai.

Sākumā visu vadību uzticēja vienam pašam superintendantam H. Samsonam. 1632. g. nodibināja Vidzemes virskonsistoriju ar līdzīgu skaitu laicīgu un garīgu locekļu; superintendents bija viceprezidents, bet prezidents kāds no muižniekiem.

Kādus laikus virskonsistorijai bija tikai garīgi locekļi un superintendents par prezidentu. Katram apriņķim bija sava konsistorija, arī Rīgas pilsētai sava. Apriņķa mācītāju un draudžu garīgais priekšnieks bija prāvests. Apriņķim bija arī sava baznīcas virstiesa un baznīcas virspriekšnieks, katrai draudzei — 1 jeb 2 baznīcas priekšnieki.

1690. g. Vidzemē ievada vispārīgos 1686. g. izdotos Zviedrijas baznīcas likumus. Gandrīz visas draudzes zviedru laiku beigās bija kroņa draudzes.

Zviedru laikos baznīca un valdība iesāka sīvu cīņu ar katoļu ticības atliekām un senlatviešu ticības parašām. Pavēlēja iznīcināt ziedojumu vietas, aizliedza miroņu apbedīšanu ārpus baznīcas kapsētām, sodīja burvjus, raganas un skauģus, kā arī vārdotājus. Neļāva vairs svētīt katoļu baznīcas svētkus un apmeklēt kapellas, kā arī daudzināt katoļu svētos. Taču iemīļotās ierašas nebija tik drīz izskaužamas, kamēr tautā nebija iesakņojušās evaņģēlija mācības.

2. **Latviešu Bībele un citi garīgi raksti.** Zviedru laikā rosīgi uzplauka Vidzemē baznīcas rakstniecība. Vislielākais nopelns šai ziņā bija Ernstam Glūkam (1652—1705). Beidzis teoloģijas studijas, viņš, būdams 21 gadu vecs jauneklis, ieradās Vidzemē un sāka mācīties latviski un igauniski. Dzirdēdams, ka latviešiem vēl nav savas Bībeles, viņš deva solījumu Dieva priekšā krietni izpētīt latviešu valodu un tai papildināties, lai varētu ķerties pie latviešu bībeles tulkojuma. „Izstum sauli no pasaules, tad cits nekas tev neatliks, kā bieza tumsība un akls bezdibens“ — tā viņš izteicās par Bībeles trūkumu kristīgā draudzē. Pēc kādiem pieciem gadiem viņš devās uz Hamburgu pie slavenā austrumvalodu pratēja Z. Ecardi, lai papildinātu savas valodu zināšanas, jo viņš gribēja tulkot Bībeli no tās pirmvalodām: ebrēju un grieķu.

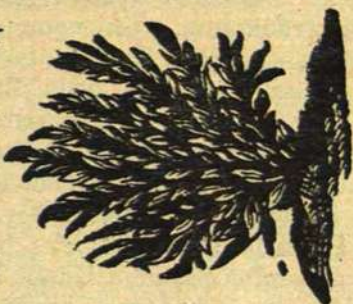
Atgriezies Vidzemē, viņš no 1680.—1683. g. sabija par garnizona mācītāju Daugavgrīvā, iesākdams arī Jaunās Derības tulkošanu. No 1683.—1702. g. viņš bija Alūksnes mācītājs un kopš 1687. g. Kokneses iecirkņa prāvests.

Glūks bija stingrs un dedzīgs cīnītājs par labāku tikumību. Savas taisnās valodas dēļ viņam nācās piedzīvot diezgan nepatīkšanu no dažādiem pretiniekiem. Nonācis Alūksnē, viņš tūlīt nodibina 3 skolas, kuŗas beiguši „izmācīti zemnieku puīši“ dabūja atkal citur skolotāju vietas. Neatlaidīgi viņš cīnās par skolu un baznīcas labāku iekārtu, iesniedz priekšlikumus valdībai, nosoda kūtrus muižniekus, bet arī pats pabalsta nabadzīgus

skolniekus ar savām labības nodevām. 1685. g. viņš uzturēja savās mājās 8 nabaga skolēnus. Saņemts krievu gūstā viņš savā mūža pēdējos gados rosīgi darbojās krievu skolas druvā un mira Maskavā.

Latwiſka
Deewa, Luhgſchanu
Grahmata/
eekſch ka

Daschadas Luhgſchanas
Daschados Laikōs / ir eekſch wiſſahm
Meesas- un Dwehſeles Behdahm
luhdſamas atraſtas tohp :

ST 3 6 A /

Druckts Johann Georg Witten
Königlicher Buchdrucker.
1686.

Druidſkās.
333
Eas Deewa Bahrdiſch ſpehj muhs
glahbt/

Kas walda Gemm un Debbes.

Wo Dit der Herr nicht bey uns hält. C. P.

Ja Deews tas kungs pee mums ir nah!

Muhs glabbadams un glahddams ::

Ead Wels ar Pafaul traſtoht ſah!

Muhs tivarſtidams un grahdams :

Ja Deewiſch atkacht grih no mums/

Un ne buht muhsu Patwebrums/

Ead eſſim paſidduſchi.

2. Iw kauschu Epēhs un wiitigs prahts/

Eam ne bij muhs tā baldiht ::

Wiaſch ſinna gann/ kas ſchis jebkades/

Us wianna buhs mums gaidiht :

Deews wiarku Dohmas iſpauhdhs/

Un muhs no wiarneem iſpeſihg/

Eas ſlahw eekſch Deewa Rohſahm.

3. Ee grih muhs apriht Kummofk/

Kā traſti Laidis greeſchads ::

Pehj Deewa wiſs tee ne behda/

Us mums tee lauſchahs/ ſpreeſchahs :

Ka Juhras, Witrās pagekſahs/

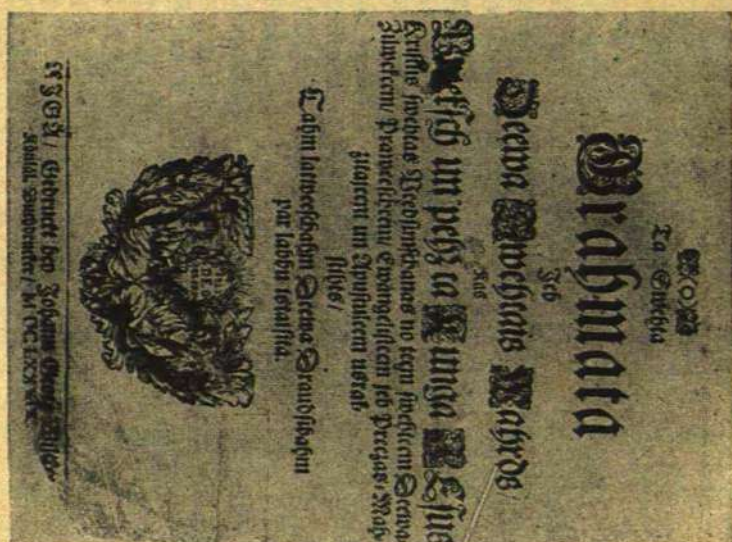
Ee ſlahw pehj muhsas Dſchuwibas/

Deews augſkais war muhs ſchekloht/

4. E. 2. 2. 2.

Kopā ar generālsuperintendentu Fiſeru Glūks strādājis pie Vidzemes dziesmu un lūgšanas grāmatas, kas iznāca 1686. g. ar virsrakstu: „Latwiſka Dſeesmu Grahmata“ un „Latwiſka Deewa-Luhgſchanu Grahmata, eekſch ka Daschadas Luhgſchanas Daschados laikōs, ir eekſch wiſſahm Meesas- un Dwehſeles Behdahm luhdſamas atraſtas tohp.“ Viņš tulkojis latviski paplašinātu Lutera katķismu. Bet viņa lielākais darbs ir latviešu bībele.

Par savu Bībeles tulkojumu pats Glūks pastāsta šādas ziņas: „Pēc tam pārrunājam par manām domām latviešu bībeles apgādāšanas ziņā ar ģenerālsuperintendenta kungu, un es piesolījos tulkot to no ebrēju un grieķu avotiem. Un Dievs apsvētiņa šo priekšlikumu, tā ka ķēniņš Kārlis XI. netik vien to atzina par pieņemīgu un lika izsniegt līdzekļus uz to (7500 dālderu), bet arī līdzšinējā negludā valoda bija dien' dienas jo vairāk pārstrādājama. Un astoņu gadu laikā, dienām naktīm strādājot — amata darbus atskaitot — vienam vienīgam „rokas puisim“ palīdzot, svētā Bībele nāca klajā tādā skaidrībā, ka šādam nolūkam ieceltiem Kurzemes un Vidzemes mācītājiem... nevajadzēja ne 15 nedēļu, šo darbu vārdu pa vārdam cauri lūkot.“ 1685. g. tika iespiesta Jaunā Derība. 1689. g. sāka iespiest Veco Derību; pie šā darba aizgāja kādi 3—4 gadi, jo pirmajā latviešu Bībeles izdevumā bija 2487 lapuses. 1694. g. ķēniņš pavēlēja izdalīt Bībeli bez maksas baznīcām un skolām par inventāru; daļu nosūtīja arī uz Kurzemi. Pēc tam tā nāca atklātā pārdošanā. Iespiesti bija 1500 eksemplāri. — Latviešu valodā priekšvārds pievienots tikai Jaunajai Derībai. Tur sniegta pamācība par tās nozīmi un beidzot piebilsts: „Tas ir, mīlais latvieti, kas man tev no šīs grāmatas bija jāteic. Celies un topi gaišs, jo tavs gaišums un tā Kunga godība uzlec pār tev. Eza, 60, 1. Nepaliec ilgāki iekš tās pirmajās neziņas, bet pateici Dievam no sirds, ka viņš

38. zīm. Pirmā Bībeles izdevuma 1689. g. Titullapa.

arī tev savu vārdu tavā valodā devis lasīt...“ Plašākajās tautas aprindās Bībele zviedru laikos vēl necik neiespiedās.

Glūka Bībeles tulkojums ir palicis par latviešu literātūras valodas pamatakmeni. Salīdzinot ar mūsu laiku literātūras valodu, atrodam tur dažādus vecus vārdus un vārdu formas, kā arī nepielaižamus vācu valodas ietekmējumus; tāpēc arī vēlākie Bībeles izdevumi bija pārļabojami. Bet ar to Glūka nopelns nav mazināts. —

Kopš Glūka laikiem līdz 1890. g. iespiestas latviešu valodā pilnas Bībeles 127.378 eksemplāros un Jaunās Derības vien 411.450 eksemplāros. Pēdējos gadu desmitos ar Britannijas un ārzemju bībeles biedrības palīdzību šie skaitļi vēl stipri palielinājušies.

Valodas kļūdas Bībelē vairākkārt labotas; pēdējo reizi pār-labots Bībeles izdevums iznāca 1898. g. Tā sagatavošanā pirmo reizi piedalījās latviešu mācītāji: galveno darbu veica Cēsaines mācītājs K. R. Auniņš († 1914), saziņā ar Valmieras mācītāju J. Neulandu († 1915) un Smiltenes mācītāju K. Kundziņu; rokrakstu skatīja cauri arī Liel- un Vecauceces mācītājs J. V. Zakranovics († 1908) un daži Kurzemes vācu tautības mācītāji. — Uz Jaunās Derības 300 gadu jubileju Baznīcas virsvalde sagatavojusi jaunu Jaunās Derības izdevumu, piedaloties Latvijas universitātes teoloģijas fakultātes mācības spēkiem.

§ 28. Latviešu baznīcas un ticības dzīves attīstība 18. gadsimtenī un 19. gadsimteņa pirmajā pusē.

1. Baznīcas iekārta un dzīve. 18. gadsimteņa sākumā kaŗš un mēris (1710. g.) izpostīja Latviju. Ļaudis gāja bojā, nokļuva trimdā vai bēguļoja pa mežiem; ēkas bija nodedzinātas un izputinātas, tūrumi palika atmatā. Vidzemē palika dzīva tikai apm. trešā daļa, Kurzemē apm. puse iedzīvotāju. Kā zemnieki, tā muižnieki sāka jaunu dzīvi lielā nabadzībā, tikai pret 18. gs. vidu materiālie apstākļi uzlabojās.

Arī baznīcas dzīve bija daudz cietusi. Daudz mācītāju bija miruši, citi aizbēguši vai aizvesti gūstā. Vidzemē apm. puse lauku baznīcu bija nodedzinātas jeb stipri nopostītas. Mācītājmuižas un skolas arī bija daudz cietušas. Iedzīvotāju tikumi bija šausmu un posta laikos satricināti un saārdīti.

18. gs. latviešu zemnieki bija nopiesti dziļā saimnieciskā un sabiedriskā atkarībā. Samērā vieglāka bija dzīve Kur-

zemē, bet vispār latviešu zemnieki bija savu kungu dzimt-
ļaudis un atradās privilēģēto muižnieku varā. Muižnieki bija
noteicēji zemes un baznīcas pārvaldē. No viņiem atkarājās
arī baznīcas un skolas atjaunošana un uzplaukšana. To savu
tiesu kavēja vispārēja nabadzība, bet vēl jo vairāk muižnieku
nevērība un kūtrība pret dzimtļaužu garīgo dzīvi un lab-
klājību.

Baznīcas satversme Kurzemē 18. gs. palika negrozīta.
Vidzemes baznīcā arī Krievijas virskundzībā palika spēkā
zviedru laiku baznīcas likumi un noteikumi, tikai muižnieku
privilēģijas un priekšrocības tika pastiprinātas. Kurzemes
konsistorija un Vidzemes virskonsistorija bija katra savā
apgabalā galvenā baznīcas dzīves vadītāja. Blakus mācītājiem
šais iestādēs darbojās arī landtāgu izvēlēti muižnieku pār-
stāvji. Prezidents bija negarīdznieks-muižnieks, viceprezi-
dents — superintendents (Vidzemē ģenerālsuperintendents),
kāds no mācītājiem, muižnieku izraudzīts. Konsistoriju dar-
bība bija atkarīga no muižnieku landtāgu lēmumiem. —
1832. g. izdotie Krievijas evang. luteriskas baznīcas likumi
attiecās arī uz Baltiju, bet negrozīja pastāvošo iekārtu. Iz-
lidzināja tikai iestāžu nosaukumus: abas guberņas, Kurzeme
un Vidzeme, dabūja katra savu konsistoriju, kuŗas viceprezi-
dentu sauca par ģenerālsuperintendentu. Visas Krievijas
ev. lut. baznīcas augstākā pārvaldes iestāde bija ģenerālkon-
sistorija Pēterpilī. — Šie likumi palika spēkā līdz Latvijas
valsts nodibināšanai.

Mācītāju darbībai bija dažādi šķēršļi un kavēkļi. 18. gs.
pirmajos gaddesmitos viņu iztika bija trūcīga un darba ap-
stākļi grūti. Atlikušajiem nedaudziem bija jāapkopj vairākas
draudzes, jāveic lieli atstatumi pa sliktiem ceļiem. Ar laiku
nāca klāt jauni darbinieki, bet tie ne vienmēr bija apzinīgi
un krietni.

Mācītāji vispār bija atkarīgi no muižniekiem un piederēja
pie citas kārtas un tautības; tāpēc viņu vairums nevarēja sa-
prast latviešu zemnieku dvēseles dzīvi un prasības un nebau-
dīja zemnieku uzticību. Daudzi neprata arī pienācīgi latviski,
īpaši pirmajos darba gados. Liela viņu daļa turējās noteikti
muižnieku pusē un uzskatīja par savu pienākumu audzināt
un uzturēt zemniekus verdziskā padevībā un paklausībā. Tā
baznīcās Kristus evaņģeliju bieži izlietoja par ieroci savaldīt
un nomākt zemniekus.

Baznīcas dievkalpojumu saturs bija nepievilcīgs. Pastāvīga katķisma kalšana un atprasīšana atbaidīja ļaudis. Neritmisku dziesmu dziedāšana bez dziesmu grāmatām un ērģeļu pavadījuma bija 18. gs. pirmajā pusē vēl parasta lieta un īsta baznīcēnu mocība. Baznīcēnu kontrole bija palikusi novārtā. Pirmos 18. gs. gaddesmitos arī mācītāju trūkums kavēja kārtīgu dievkalpošanu. Skolotāji-ķesteri tikai retumis varēja pienācīgi noturēt dievkalpojumus mācītāju vietā. Iesvētīšanas vietā toreiz pazina tikai sagatavošanu uz pirmo dievgaldu, un pie tās nāca nevien jaunekļi un jaunavas, bet arī pieaugušie un pat sirmgalvji. Šo pirmnieku sagatavošanai īpašā mācībā sāka piegriezt nopietnāku vērību tikai pret gadsimta vidu.

Šādos apstākļos latviešu zemniekos vēl ilgi uzglabājās dažādas pagāniskas parašas. Vēl 19. gs. pirmajā pusē vienā otrā nomaļākā apgabalā kalpoja mājas un auglības gariem, īpaši Mājas kungiem. Mirušo apbedīšanu katoļu laiku kapellās un senču kapenēs izbeidza apm. 18. gs. vidū. Dažādi māņi (zilēšana, buršana, vārdošana, pūšļošana, īpaši sāls pūšana) bija diezgan plaši izplatīti arī vēl vēlākā laikā.

Jau 18. gs. pēc posta un nemiera gadiem baznīca uzsāka atkal cīņu pret senajiem ticējumiem un kultiem. Sākumā lietoja vairāk spaidus un sodus, vēlāk lika lielākas cerības uz kristīgās mācības un prāta atziņas izplatīšanu. Zīlniekiem un pūšļotājiem 18. gs. otrā pusē apcirpa bārdu un matus vienā galvas pusē. 19. gs. pirmajā pusē baznīcas apgaismes darbība guva paliekamus panākumus. 1832. g. baznīcas likumā noteic jau kārtēju iesvētīšanas mācību. Latviešu zemnieki vispār bija jau cieši iesakņojušies kristīgajā pasaules un dzīves uzskatā. Dažādas baznīcas parašas (dievkalpojumi, pātari, kristības, laulāšana, mirušo apstāvēšana), ko viņi sākotnēji izpildīja spiesti, bija tapušas par paradumu un beidzot par sirds prasību.

Šādu attīstību veicināja īpaši garīgās rakstniecības izplatīšanās, bet tai pašķīra ceļu māj mācība un skolas. Bet tas viss atradās baznīcas un mācītāju ziņā un uzraudzībā. Mācītāju vidū arī nekad nav trūkuši tādi vīri, kas ar visu sirdi un ideāliem nolūkiem strādāja savā amatā. Bet viņiem bija grūti ierosināt un sajūsmināt citus, it īpaši muižniekus, kuŗu rokās bija noteikšana.

2. Redzami vācu tautības darbinieki. Grūto Ziemeļu kara un mēŗa laiku spilgtākais darbinieks ir maģistrs Svante Gustavs *Dics* (1670—1723), kas no 1693. g. līdz savai nāvei bija

Smiltenes draudzes mācītājs (sākumā palīgs, vēlāk patstāvīgs) un vēlāk arī sava iecirkņa prāvests. Viņš kopā ar savu draudzi pārdzīvoja izpostīšanas un bēgulošanas šausmas, mitinādamijs mežos un būdiņās un ilgāku laiku apkopdams arī vēl Palsmanes draudzi. Dīcam lieli nopelni baznīcas atjaunošanas darbā, bet īpaši vēl garīgajā rakstniecībā.

Godam minams tā laika Kurzemes superintendents A. *Grävens* (1717.—1746. g.) un Vidzemes ģenerālsuperintendents H. *Brüninks* (1711.—1736. g.). Abiem viņiem nācās tikpat kā no pašiem pamatiem atjaunot baznīcas dzīvi, un abi viņi darbojušies ar lielu sparū un enerģiju, nelokami luterisma un savas baznīcas interešu aizstāvji, nebaidīdamijs uzstāties arī pret muižniecības patvarību un kūtrību. Grävens ordinējis pavisam 93 mācītājus, bet vietā ievēdis 120, gādājis par baznīcu celšanu un draudžu dzīves nokārtošanu. Brüninka laikā ievēsti Vidzemes lauku draudzēs kādi 67 mācītāji. Vidzemes landtāgam 1727. g. viņš iesniedza „priekšlikumus, kā uzlabot skolu un baznīcas stāvokli un kristietības ārējo iekārtu.“ Viņš grib ievēst kārtīgu skolu apmeklēšanu no Miķeļiem līdz Lieldienām, skubināt zemniekus uz Bībeles un citu derīgu grāmatu lasīšanu, domā par brīvu grāmatu apgādāšanu skolēniem un ieteic gādāt par skolotāju sagatavošanu no pašu latviešu vidus. Bet landtāgs pat neapsrieda šos priekšlikumus. — Labs un centīgs palīgs Brüninkam bija Valmieras mācītājs, prāvests un virskonsistorijas garīgais asesors Chr. G. *Neuhauzens* († 1734). Viņš piederēja jaunam baznīcas dzīves virzienam, kuŗa piekritēji saucās par pietistiem (dievbijības kopējiem). Pietisti daudz rūpējās, ka katrs kristietis varētu iegūt paša atziņas un pārliecību ticības lietās, un šādā nolūkā izplatīja garīgus rakstus, dibināja skolas un iekārtoja celsmes pulciņus.

Visievērojamākā pietiste Baltijā un pārliecināta labvēle latviešiem bija ģenerāliene Magdalēna Elizabete fon *Hallarte* (1683—1750). Viņa bija dzimusi Beļavā, Gulbenes draudzē, zaudēja Ziemeļu karā savu pirmo vīru un divus dēliņus mērī. 1710. g. viņa apprecējās otrreiz ar krievu armijas ģenerāli fon Hallartu. Kādus desmit gadus viņi nodzīvoja Drezdenē pie Saksijas galma, tad 1721. g. pārnāca atkal ķeizara Pēterā Lielā dienestā, kur ģenerālis izpildīja atbildīgus uzdevumus. 1725. g. Hallarti apmetās dzīvot Valmiermuižā, dabūdami par ģenerāļa nopelniem 4 kroņa muižas nomā ar ļoti izdevīgiem noteikumiem. Kopā ar Neuhauzenu ģenerāliene sāka

39. zīm. M. E. Hallarte, dzimusi Bülava.

gādāt par savu zemnieku laicīgu un garīgu labklājību. Viņa nodibināja muižas skolu 1725. g., ko vēlākos gados apmeklēja vairāk kā 100 bērnu, arī no kaimiņu novadiem. Ģenerāliene deva bērniem grāmatas un vienreiz nedēļā siltu ēdienu un maizi no muižas. Arī citi muižnieki sāka dibināt līdzīgas skolas. Hallarte veicinājusi Jaunās Derības iespiešanu otrā

izdevumā. Viņa gādāja par sēklu zemniekiem neražas un bada gadus un atlaida viņiem grūtos laikos nodevas. Būdamā pati slimīga, viņa tomēr ļoti rosīgi interesējās par ticības lietām nevien tuvumā, bet arī tālumā. Latviešu zemniekiem viņa uzticējās vairāk nekā muižas vācu kalpotājiem un sāka pieņemt latviešus atlaisto vācu kalpoņu un sulaiņu vietās. Par ģenerālieni saka, ka viņas „sirds degusi padarīt Latviju svētlaimīgu.“ Sevišķi lieli nopelni viņai latviešu brāļu draudzes veicināšanā.

Apgaismes laikmeta redzamākie pārstāvji bija Kurzemē Gothards Frīdrihs Stenders (1714—1796), saukts par „veco Stenderu“, un Vidzemē Kārlis Gotlobs Zontags (1765—1827). *Stenders* studēja Vācijā, bija mācītājs Birzgalē (1744—1753), tad Žeimī Lietavā, pēc tam ģeografijas profesors Kopenhāgenā un no 1766.—1796. g. Sēlpils un Sunakstes mācītājs. Viņš ir ļoti rosīgs garīgs rakstnieks un dibinājis arī kādas no pirmajām zemnieku skolām Kurzemē. *Zontags* ienāca Baltijā no Saksijas un dabūja sākumā vidusskolas priekšnieka vietu Rīgā, tad tapa par Jēkaba baznīcas virsmācītāju. No 1803.—1827. g. viņš bija Vidzemes ģenerālsuperintendents un cīnījās par zemnieku stāvokļa uzlabošanu un skolu pacelšanu un pavairošanu.

No vēlākā laika vācu mācītājiem Vidzemē pelna ievēribu Kārlis Christjans *Ulmans* (1793—1871) un Ferdinands *Valters*. (1801—1869). *Ulmans* bija mācītājs Krimuldas un Pēterupes draudzē, tad no 1835. g. praktiskās teoloģijas profesors Tērbatā. 1844. g. Vidzemes muižnieki ievēlēja viņu par pirmo skolu padomnieku, no 1856.—1868. g. viņš bija ģenerālkonsistorijas viceprezidents un dabūja arī evaņģeliska luter. bīskapa titulu. Viņš nodibināja 1859. g. evaņģ. lut. palīdzības kasi visas Krievijas apmērā baznīcu un skolu lietu veicināšanai. *F. Valters* bija sākumā Ādažu, tad Valmieras draudzes mācītājs (1833—1857); no 1855.—1864. g. viņš bija Vidzemes ģenerālsuperintendents un dabūja arī bīskapa titulu. Viņš rūpējās par skolotāju semināra atvēršanu Valmierā 1839. g. ur tā pirmā vadītāja J. Cimzes izglītību. *Valters* bija arī pirmais semināra aizgādnis; viņam sekoja šai amatā *Ulmans*. *Valtera* nodoms bija ar skolām pārvācot latviešus.

Kurzemē ievērojams skolu lietu veicinātājs bija Johans Christofs *Volters* (1773—1858), Kurzemes mācītāja dēls, kas pēc studijām Vācijā dabūja mācītāja vietu Cīravā (1799—1858). Viņš izglītoja Andreju Kalnieku-Bergmani par sko-

lotāju, kas tad 1833. g. sāka Dzēves skolā izglītot latviešu jaunekļus par skolotājiem. Volters ierosināja arī Kurzemes muižniekus nodibināt skolotāju semināru Irlavā.

3. Pirmie latviešu teologi. Pirmais zināmais latvietis ar augstskolas izglītību teoloģijā bija Vilhelms *Steineks* (1681—1735), kas 1712. g. dabūja patstāvīgu mācītāja vietu Tukumā un godam izpildīja savu amatu. Vācieši izturējušies pret viņu ar nicināšanu, un konsistorija sodīja viņu ar naudas sodu un atstādināšanu no amata uz 4 nedēļām par kādu dzeju, kur viņš bija nosodījis Kurzemē pastāvošo verdzību un valdošo aprindu netikumus. Vidzemē pirmais latviešu tautības mācītājs ar nobeigtu augstskolas izglītību bija D. G. *Dalbiņš* (1754—1796), Valmieras palīgmācītājs (diakons), sākot ar 1786. g. Šteineks ar Dalbiņu bija abi studējuši Karaļaučos; tur bija izglītojušies vēl daži latviešu mācītāji.

Vairāk radās studētu latviešu teologu pēc Tērbatas (tagad Tartu) ūniversitātes dibināšanas 1802. g. Bet tikai apm. puse no viņiem dabūja mācītāju vietas dzimtenē. Redzamāko vietu viņu vidū sasniedza Juris *Neikens* (1826—1868), Ārciema Kānadžu saimnieka un brāļu draudzes saiešanas sacītāja dēls.

Neikens bija beidzis skolotāju semināru Valmierā un dažus gadus strādājis par skolotāju, kad viņam radās iespēja ar mācītāja Valtera atbalstu (?) studēt Tērbatā teoloģiju. Vēlāk viņš bija mācītājs Dikļos (1857—1866) un Umurgā (1867—1868). Savu darbu viņš veltīja latviešu tautas reliģiskās tikumiskās dzīves izkopšanai. Tai viņš kalpoja netikai ar tiešo mācītāja un sprediķotāja darbību, bet arī veicinādams dažādus sabiedriskus pasākumus (rīkodams pirmos novada dziesmu svētkus Dikļos) un rakstīdams dzejas un stāstus, kā arī žurnāla rakstus, it īpaši paša izdotā laikrakstā.

Par Neikena runas dāvanām liecina šādas ziņas:

* 1860. g. Neikens bija Gaujienas mācītājam par vienīgo palīgu Bībeles svētkos Pēterļa dienā. Neikens sacīja sprediķi 1¼ stundu. Tad draudze drusku izgāja ārā lielā karstuma dēļ. Nu Neikens otrā lāgā draudzei stāstīja par dažādām Dieva valstības lietām 1½ stundas, un draudze tomēr nemaz nepiekusa. Liels klusums un uzmanība valdīja baznīcā. Neikena vārdi tā bija ķērušies, ka pēc kādiem gadiem pārmindeņi viņam rakstīja lūgumu, lai atkal nākot uz Bībeles svētkiem.*

Par viņa mācītāja darbību stāsta:

* Neikens... apmeklēja katru māju, rāja saimnieku, saimniecei, kalpus, puīšus, meitas, kad atrada netīru jeb nepieklā-

40. zīm. J. Neikens 1857. g.

jīgu būšanu. Šai darbā īpaši atspīdēja Neikena gana mīlestība. Jo visu to darbu viņš darīja laipnīgi, mīlīgi, tā ka neviens par viņa rāšanu neļauņojās, bet paklausīja mācībai.*

Neikens sacerējis arī dažas garīgas dziesmas un pamācības dzejoļus. Viņš nodibināja latviešu štāstu rakstniecību. Savu laikrakstu „Ceļa biedris“ viņš vadīja kristīgā nacionālā garā. — Viņš uzskatīja par dabisku izglītoto latviešu pāriešanu vācu sabiedrībā un latviešu pārvācošanos.

4. Skolas. Vidzemē zviedru laikos nodibinātās draudzes skolas vispār nīkuļoja 18. gs. un deva labākus panākumus tikai tais draudzēs, kur mācītāji patiesi rūpējās par skolām. Skolu programma bija ļoti zema. Lasīt varēja iemācīties parāsti tikai 2 ziemās. Galvenā mācība bija katķisma un pārtaru iekalšana un baznīcas dziedāšana. Rakstīt un rēķināt mācīja šur tur tikai izņēmuma kārtā. Lielākā rosība un svē-

tīgāki panākumi bija muižu skolās, ko nodibināja atsevišķi muižturī jeb viņu kundzes, sekodami pietisma un brāļu draudzes skubinājumiem. Latviešu skolotāju skaits bija skolās sākumā niecīgs. Tas pieauga gados, kad darbojās ģenerālieņi *Hallartes seminārs Valmierā* (1738—1743). Visu 18. gs. cauri galveno mācības darbu tomēr veica māj mācībā. Blakus mātes pamācībām, ko smēla vēl visvairs no tautas dziesmām un dzīves, bērni lauzījās lasīšanā un katķismā pie kāda grāmatnieka (lasīt pratēja), kas reizēm pats vēl bija bērns. 1800. g. jau 63% visu Vidzemes iedzīvotāju prata lasīt.

Kurzemē skolas radās 18. gs. otrā pusē tikai tur, kur muižnieki jeb mācītāji paši rūpējās par tām. Vecais Stenders izsaucās dedzīgi savā „Mazajā Bībelē“ (1756. g.) „Ak, kad jel vienreiz tas laiks nāktu, ka ir Kurzemē latviešu skolas taptu uztaisītas, tad nebūtu tik daudz lopi un pagāni.“ Bet no valdības un baznīcas puses, liekas, nebija nekādas gādības un rīkojuma. — Visas izglītības pamats tā tad bija gandrīz vienīgi māj mācība. Kādos apmēros tā notika, par to ziņu nav.

19. gs. sākumā skolotājus tiklab Vidzemē kā Kurzemē mācītāji sagatavoja personīgi savās mācītājmuižās jeb skolās. Skolotāju skaits bija mazs, un viņu starpā darbojās vēl nederīgi spēki.

Likumi par zemnieku brīvlaišanu noteica arī zemnieku skolu lietas. Kurzemes zemnieku likums 1817. g. noteica, ka uz katru tūkstoši zemnieku jāiekārto viena skola, bet skolu dibināšana notika diezgan reti, jo noteicēji muižnieki bija aturīgi. Ir ziņas par vienu otru skolu, bet cik to īsti bijis Kurzemē 19. gadsimteņa pirmajos gaddesmitos, par to trūkst ziņu. Vidzemē zemnieku likumi 1819. g. noteica vienu pagastskolu katram pagastam jeb 500 vīriešu kārtas locekļiem un augstākās pakāpes jeb draudzes skolu katrai draudzei jeb apm. 2000 vīriešu kārtas locekļiem. Skolu skaits tai pašā gadā uzdots: 15 draudzes skolu ar 341 skolēnu un 83 pagasta skolas ar 1900 skolēniem; māj mācības bērnu skaits 39.000. Nākošos gaddesmitos gan pieauga draudzes skolu un māj mācībnieku skaits, bet pagastskolu skaits pagaidām stipri samazinājās — 1838. g. Krievijas ķeizara ukazs apstiprināja Baltijas skolu atstāšanu pilnīgā muižniecības un baznīcas pārziņā.

Skolu lietu kustinājuši un virzījuši uz priekšu atsevišķi mācītāji. It īpaši liela nozīme bija skolotāju semināru nodibināšanai. Kurzemē tādu nodibināja papriekš privāti Cīravas

mācītājs Volters ar Cīravas un Dzēves muižas īpašnieka barona Manteufela atbalstu 1833. g. Dzēves skolas vadītājs A. Bergmanis sagatavojis kādus 25 skolotājus. Mācītājam Volteram bija nopelni arī bruņniecības atvērtā (1841. g.) *Irlavas skolotāju semināra* ierosināšanā un iekārtošanā. Par pirmo mācības iestādes vadītāju tur darbojās vācietis K. Zadovskis. Vidzemē bruņniecība atvēra „Latviešu skolmeistaru skolu“ Valmierā 1839. g., un tai par vadītāju mācītājs F. Valters bija izraudzījis latvieti J. Cimzi, kas tika savam uzdevumam speciāli sagatavots Vācijā seminārā un universitātē. Sk. arī 150. lp. 1849. g. *Cimzes semināru* pārcēla uz Valku. — Muižniecība ir no savas puses ierobežojusi semināru programmas un pūlējusies turēt skolotāju izglītības līmeni, cik vien iespējams, zemu; bet semināru audzēkņi tomēr bija labāki sagatavoti savam darbam nekā agrākie skolotāji. Skolotāju sapulces veicināja viņos kopcentienus un kopgaru. Skolas sāka uzplaukt, it īpaši, kad uzlabojās zemnieku materiālais un tiesiskais stāvoklis.

Vidzemē 1844./45. g. mācības gadā skaitīja 58 draudzes skolas ar 925 skolēniem, 57 pagastskolas ar 1000 skolēniem un gandrīz 60.000 māj mācības bērnu. Kurzemē ap 1850. g. ir bijušas 180—200 skolas ar 7000—8500 skolēniem, un māj mācībnieku skaits sniedzās līdz apm. 15.000 (ziņas dažādos avotos nesaskan).

Abi semināri audzināja nākošos skolotājus ticīgā baznīcas garā. Būdami pārliecināti evaņģeliskās baznīcas locekļi, viņi savās skolās nostiprināja jaunajā latviešu zemnieku paaudzē evaņģeliskā pasaules un dzīves uzskata pamatus. Ticības mācība bija galvenais mācības priekšmets, un draudzes mācītājs bija tiešs skolas darba vadītājs un pārlūks.

5. Garīgā rakstniecība. Lielā mērā kristīgo izglītību veicināja latviešu garīgās rakstniecības attīstība. Bībele, it īpaši Jaunā Derība, iznāca daudz izdevumos (skaitu sk. iepriekšējā paragrafa beigās). Bet par visvairāk izplatīto grāmatu latviešu mājās tapa dziesmu grāmata, kas 18. un 19. gs. vēl vienmēr iznāca Kurzemes un Vidzemes draudzēm atsevišķi. Ievērojamākie garīgo dziesmu tulkotāji un sacerētāji 18. gs. bija Vidzemē — S. G. Dīcs un Kurzemē — G. Fr. Stenders.

Vidzemes dziesmu grāmatā 18. gs. Dīca dziesmas sastopamas visos nodalījumos un viņu skaits sasniedz 168 tulkojumus un 14 oriģinālus. Pazīstamākās to starpā: Atnāciet, pavalstnieki, Slavēts Dievs visaugstākais, Klausait, kāda balss skan

gaisā, Jēzus dzīvo mūžīgi, Mīļais Jēzu, šeitān mēs, Ak Dievs, tu lēnīgs Dievs, Spoža skaista saulīte, Nu saules spožums aizgājis, Mīļie, rimstait, ko jūs raudat, Ak Jerūzāleme, modies. No Dīca oriģināliem pazīstamākās ir viņa grēku sūdzēšanas dziesma: Man asaras jāslauka, kā Dāvīds slaucījis, un adventas dziesma: Lai slavēts Jēzus vārds paliek.

Kurzemes dziesmu grāmatā un vēlākajās dziesmu grāmatās Vidzemē Dīca dziesmu skaits samazināts, bet vēl visjaunākajā dziesmu grāmatā atrodam 59 viņa tulkojumus un 2 oriģinālus.

G. Fr. Stenders („vecāis Stenders“), piedalījās Kurzemes dziesmu grāmatas komisijās un izdeva grāmatas: Svēti stāsti jeb Mazā Bībele (1756), Svētās Gudrības Grāmatiņa (1774), Tās Kristīgas Mācības Grāmata (1776), un Jauna izskaidrota Dziesmu Grāmata, I 1783 un II 1792.

Stendera Mazā Bībele ir izvilkums no Bībeles un domāta galvenā kārtā ne skolēnu, bet pieaugušu lietošanai, it kā stādāmās grūtāk pieejamās un saprotamās Bībeles vietā. Stenders priekšvārdos ieteic šādi lietot grāmatu:

* Šos svētus stāstus vari tu lasīt svētdienās, in kad tev vēl vaļas ir, in kuŗus katrā svētdienā jālasa būtu, to rāda tas rādītājs, kas beidzamā lapā atrodams. Tos tā, kā tagad (t. i. priekšvārdā) mācīts ir, lasot, tu vairāk labuma baudīsi nekā tie, kas svētos laikos, jeb uz vaļū būdami, cits citam nieku un blēņu pasakas izstāsta.*

Te bija uzņemti 52 stāsti no Vecās Derības, 52 no Jaunās, tad vēl 3 stāsti no baznīcas vēstures un 14 Jēzus līdzības. Grāmata piedzīvoja 6 izdevumus, pēdējo reizi 1882. g., un bija ļoti izplatīta Kurzēmē.

Katram stāstam pievienotās jautāšanas, mācības un „svētās domas“ ierosināja uz lasītā aperi un iegūtās mācības izlietošanu dzīvē. Pie tam autors vienmēr saista stāsta mācības ar īpatnējiem Kurzemes dzīves apstākļiem.

„Tās Kristīgās Mācības Grāmata“ ir pirmā ticības mācības grāmata latviešu valodā, kas aptver visu mācības vielu: bībeles stāstus, katķismu, katķisma izskaidrojumus un Bībeles pantus. Priekšvārdā autors saka, ka kristīgā ticība pastāv taisnā dzīvošanā un bez tās neder ne kristība, ne pātari, ne baznīca, ne Dieva galds, ne visa ticība. Katķisma tekstu Stenders labo, lai padarītu to skaidrāku un labāk pieņemamu.

Pieķtais bauslis: tev nebūs slepkavam būt.

Sestā lūgšana: neļauj mums kārdināšanā krist.

Stenders atrod, ka baznīcas dziesmu grāmatā „lielāks pulks no dziesmām ar grūtiem un samisētiem vārdiem sarakstīts“ un tāpēc sastāda savu īpašu „jaunu izskaidrotu dziesmu grāmatu, kur „dziesmas tā izskaidrotas, ka visi vārdi pie sirds iet“. Pie šīs grāmatas viņš strādājis gandrīz visu savu mūžu. Vecās dziesmas te bija uzņemtas tikai pārgrozītas, daudz bija jaunu, paša Stendera tulkotu un sacerētu. Arī Fürekeru viņš „laboja“. Daži stāsti no Bībeles un baznīcas vēstures salikti pantos.

Pazīstamākās Stendera dziesmas: Cik svēta ir šī vieta, Dievs augsti pielūdzams, (Visaugsti cienīgs Dievs), Svēti, Dievs, tās mācības, Kāmēr es dzīvoju, es dziedāšu no tevis, Kā svēti Dievs mūs aicina, Jau nobālis, Jēzu, visumīlākais, Raudait, actiņas, ak raudait, Tas pestītājs uzvarējis utt.

Deviņpadsmitā gadsimteņa labākais dzejnieks ir Jaunpiebalgas mācītājs un prāvests Kārlis Ludvigs Kālbrants (Kaehlbrandt) (1805—1888) ar dziesmām: Es skaistu rozīt' zinu, Kad es vien pie viņa, Slavē to Kungu, ak dvēs'le mana, Teici to Kungu, to godības ķēniņu svētu, Jēzu pavadi, Uzmosties, gars no pirmām dienām, Pastāvi, pastāvi, Rīta gaisma mūžīga, Nu es gribu gulēt iet u. c.

19. gs. iznākušas kādas 18 sprediķu grāmatas, no kurām dažas piedzīvojušas vairākus iespiedumus. Bankava sprediķu grāmata, iespiesta pirmo reizi 1725. g., ir piedzīvojusi pavisam 11 izdevumus, no kuriem pēdējais iznācis 1901. g. Tās virsraksts: Lattwiski Swebdeenas-Darbi, Cefsch kurreem atrohdami Ihsī un pee Swebseles Ustaišichanas derrigi Spreidiggi, Pahr teem Swebdeenu un Swebtku Ewangeliumeem/ Teem Stahsteem no Kristus Zeeschanas un Mirschanas, Rahdahm ismekletahm, no Grehku Noluhschanas un Ulgreeschanas, Mahzibahm, Un pahr to Katgišmu, jeb teem Behrnu-Mahzibas Gabbaleem, Kurreem wehl kahdas ihšas Jautaschanas peeliktas. Wisseem Lattwiskeem DEwa Wahrda Miblotajeem par labbu Kristigā Weeteesibā šarakstīti no Jehkaba Fridriķa Bankawa, Dohndangas Draudses Mahzitaja.

§ 29. Brāļu draudze.

1. Hernhūtes brāļu draudze.

1. Bohēmijas un Morāvijas brāļi dabūja daudz ciest savā dzimtenē. 18. gs. kāda daļa no viņiem meklēja patvērumu Vācijā, moraviešu namdara Christjana Dāvida vadībā. Sak-

sijas grāfs Nikolajs Ludvigs fon Cindendorfs (1700—1760) uzņēma viņus savā muižā kopā ar citiem ticības bēgļiem, un no šā pulciņa nodibinājās 1727. g. īpaša draudze, kas saucās par atjaunoto brāļu unitāti (vienību). Pēc jaunās nometnes Hernhūtes vārda to sauca par Hernhūtes brāļu draudzi.

Grāfs Cincendorfs, savas vecmātes audzināts, bija jau agrā bērnībā pieķēries Jēzum sirsnīgā mīlestībā. Viņš pats stāsta:

* Savā ceturtnā gadā es iesāku nopietni meklēt Dievu, bet īpaši es esmu kopš tā laika pastāvīgi apņēmis tapt par krustā-sistā Jēzus uzticīgu kalpu. Būdams bērns, es iemīlēju viņu, dzirdēju viņu tūkstošiem reižu sirdī un skatīju viņu ticības acīm. Kad es dzirdēju stāstām, ka mans Radītājs tapis cilvēks, tad tas dziļi aizkustināja mani. Es domāju sevī: „Ja ir cits neviens necienī mīlo Kungu, tad es tomēr pieķeršos viņam un dzīvošu un miršu līdz ar viņu.“ Tā es daudz gadus bērnišķīgi turēju sakarus ar viņu un stundām ilgi runāju ar viņu šais domās, kādas piecdesmit reizes soļodams pa istabu šurp un turp.*

41. zīm. Grāfs N. L. f. Cincendorfs

Cincendorfs apvienoja savā personā aristokratiska diplomāta izmanību un laipnību ar apustulisku dedzību un sajūsmu.

Viņa personīgo ticības dzīvi un arī sabiedrisko principu attēlo viņa dziesmas: „Jēzu, pavadi ceļā žēlīgi“ un „Sirds ar sirdi savienota Dieva sirdī vietu rod“, kuŗas otrais pants skan:

Kopiet mīlestību svētu	Tāda mīlestības dziņa
dzīves ceļu staigājot,	Jēzus sirdi pildīja.
lai par savu brāli spētu	Esiet cienīgi tad viņa,
dzīvību mēs labprāt dot.	kas par brāļiem nomira.

2. **Brāļu draudze.** Draudzes dibināšanas dienā pa sv. vakarēdiena laiku viss pulks jutās kā apvienots sirsnīgā mīlestības savienībā un paša Jēzus „mīļajā tuvumā“. Viņi mēdza teikt: „mēs toreiz mācījāties mīlēt“. Un mīlestības jūtas vada visu viņu dzīvi.

Sirsnība, vienkāršība un liela pašaieliedzība ir brāļu draudzes īpatnējās pazīmes.

Brāļu dievkalpojumos, kā runās, tā dziesmās, izpaudās sirsnīga jūsmīga svētbijība. Īpaši cildināja mīlestību pret Jēzu, kā „Dieva jēriņu“, viņa izlietās asinis un viņa miesas vātis. No otras puses atkal uzsvēŗ cilvēka grēku postu un necienīgumu. Brāļu draudzes lieto savas īpašas dziesmu un liturģijas grāmatas.

Visās svarīgās lietās draudze izlūdzās padomu no paša Jēzus un meta meslus, lai izzinātu viņa prātu. Jēzu uzskatīja par draudzes augstāko vadoni. Vācijā bija nodibinātas blakus Hernhūtei arī citas brāļu nometnes. Draudžu locekļi 18. gs. bija amatnieki, pie kuŗiem turējās daži muižnieki. Kopš 1764. g. draudžu lietas pārvaldīja ūnitātes vecāko konference, jaunākā laikā vada tās ūnitātes direkcija ar ģenerālsinodi.

Brāļu draudze izplatījās arī Nīderlandē, Anglijā un Amerikā. Tās sūtņi pārstaigāja vēl citas zemes, pulcinādami ticīgos īpašos pulciņos. Brāļi sūtīja arī misionārus pie pagāniem — Rietumindijā, Grönlandē uc. Ar niecīgiem materiāliem līdzekļiem, bet ar lielu čaklumu, dedzību un nesavtību brāļi veica lielus darbus. Viņu misionāri darbojas vēl tagad visgrūtākajās misijas vietās.

Brāļu draudzes locekļu skaits tagad sniedzas pāri 55.000: Vācijā dzīvo kādi 10.000, Amerikā 34.000, Čehijā ap 6.600, Anglijā 4000. Lielāko tiesu viņi ir sikamatnieki un tirdzniecības kalpotāji.

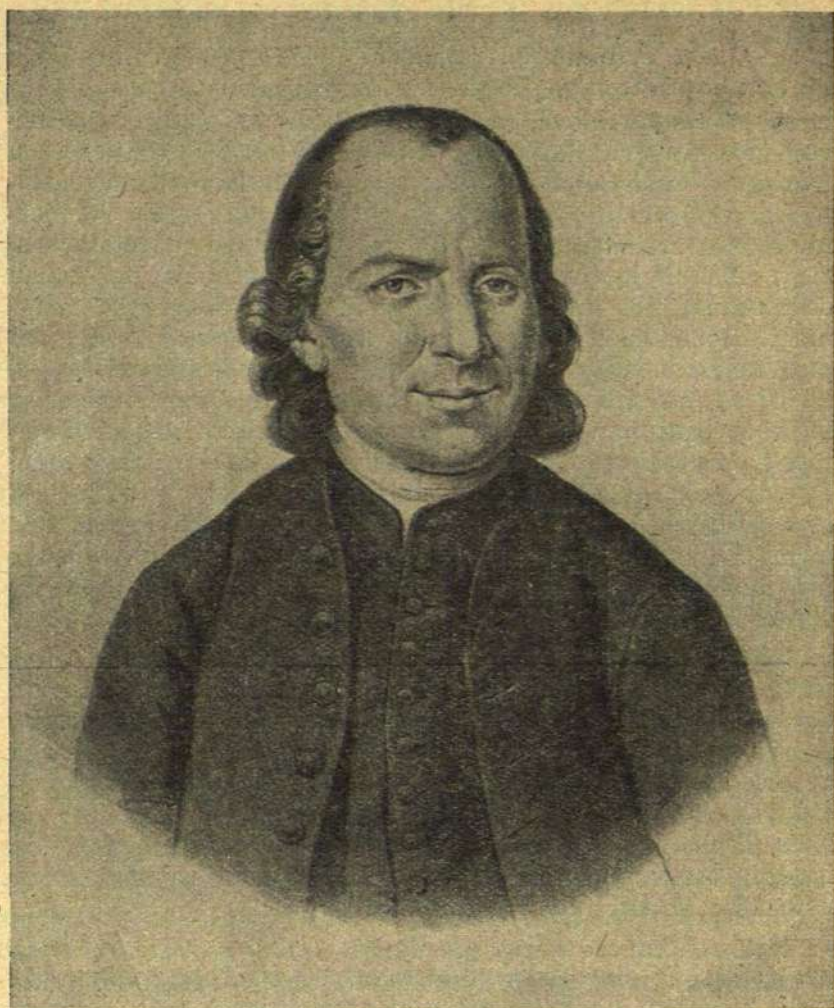
2. Latviešu brāļu draudzes sākumi.

1. Lielā Valmieras atmoda. Pirmie Hernhūtes brāļu draudzes sūtņi ieradās Rīgā 1729. g. rudenī un atrada nākošā gadā paliekamu labvēlību Valmiermuižā pie muižas īpašnieces, ģenerāļa fon Hallarta atraitnes. Viņu vidū bija čehu namdaris Christjans Dāvīds, rosīgs Cincendorfa līdzdarbinieks. Viņš uzturējās 1730. g. pavasarī un vasarā Valmiermuižā un, satikdamies ar muižas ļaudīm un darbiniekiem, sāka mācīties latviski. Viņš ziņoja uz Hernhūti par jaunu darba lauku, kas rodas latviešos, un izsaka domas, ka amatnieki, sludinādami pēc apustuļu parauga, varēs gūt lielākus panākumus nekā draudžu mācītāji. Viņš apliecina arī cerību, ka Dievs „var arī no latviešiem pašiem uzmodināt skolotājus, kā viņa sirds to vēlas, — viņam nav vajadzīgi nekādi skolotāji no Vācemes...” Hallarta kundze gribēja paturēt pašu Dāvīdu par skolotāju savā muižas skolā, bet viņam nebija lāga gribas. Arī Hernhūtes draudze nolēma, laikam ar lozi, aicināt viņu atpakaļ. Bet sakari starp Hernhūti un Vidzemi bija nodibināti, un Hernhūtē pienāca pieprasījumi pēc daudziem darbiniekiem un darbiniecēm Vidzemes muižām.

1736. g. pats grāfs Cincendorfs apmeklēja Vidzemi. Viņš ieguva valdības personu un daudzu muižnieku simpatijas un dabūja uzaicinājumus atsūtīt uz Vidzemi „brāļus” un „māsas”, kas varētu „darīt labu iespaidu uz tautas tikumību”. Plašākā apspriedē Valmiermuižā brāļu draugi — daži muižnieki un mācītāji — kopā ar Cincendorfu izstrādāja darbības plānu: nolēma dibināt paši saviem spēkiem un līdzekļiem mācības iestādi, kur varētu sagatavot latviešu skolotājus, kas „sludinātu Jēzu Kristu ar siltu sirdi”.

Hallarta kundze ķērās pie darba. 1738. g. Valmieras palīgmācītājam celtā mājā (diakonātā) atvēra viengadīgu skolotāju semināru ar 8 zēniem no Valmiermuižas. Mācības iestāde strauji attīstījās, pēc pāris gadiem tai bija jau kāds 100 audzēkņu, to starpā arī daži no Kurzemes. Semināra vadītājs bija M. Fr. Buntebarts, Cincendorfa atsūtīts teoloģijas students († 1750. g. Vācijā).

Drīz vien kaīmiņos brāļiem labvēlīgi muižnieki dibināja skolas, kur pieņēma par skolotājiem Valmieras semināra audzēkņus. Jaunā iestāde tapa par plašas atmodas kustības viduspunktu. Pirmā atmodināto latviešu celsmes sapulce Buntebarta un Dāvīda vadībā notika 1739. g. sākumā.

42. zīm. Christjans Dāvids (1690.—1751. g.).

Lielo Valmieras atmodu raksturo šādas ziņas:

* Šā gada (1739.) Vasaras svētki bija īpašas žēlastības dienas un daudzi atmodinātie skaitīja no šīs dienas savas patiesās apžēlošanas mirkli. Telpas istabās pietrūka, un brāļiem nācās sludināt zem klajas debess, lietojot kāpnes diakonāta priekšā par kanceli un pārvēršot pagalmu par baznīcu. Atmoda pārņēma nevien Valmieras draudzi, bet šī liesma pār-

skrēja arī uz kaimiņu draudzēm (Raunu, Smilteni, Trikātu, Cēsīm), un kas bija vislielākais brīnums, Pestītājs izraudzīja sev lieciniekus arī no pašas tautas vidus.

Šķestera Pēteris (skolotājs kauguriešos, bijis semināra audzēknis), liecināja par to žēlastību, kas viņiem notikusi; viņam sekoja šai ziņā arī citi latvieši, no kuriem īpaši Pāvulēna Jēcis aiz iekšējas dziņas, pļavā sienu darot, sludināja ar varenu spēku evaņģeliju, tā ka atkal daudzi modās. — Dvēseles pa tam kļuva aizvien jo kārākas, un tiklīdz ļaudis sestdienās un svētku ievakaros tika no darba valā, viņi nāca lieliem bariem uz diakonātu, ceļā dziedādami savas vismīļākās dziesmas: „Nāc tu latvju (vajadzēja teikt „ļaužu“) Pestītājs“ un „Nāciet kopā, bēdu ļaudis“... Un tā kā viņiem sirds bija liksmā, tad viņi dēvēja šo laiku par savu kāzu laiku. Lai gan viņi cauru dienu un visu nedēļu darbā bija ļoti noguruši, tomēr visu nakti viņi neaizdarīja acu, un, mājās pārnākuši, bija pirmie pie darba, un turklāt bija tik mundri, ka no noguruma pie viņiem nevarēja neko manīt. Šur un tur pa mežiem dzirdēja vai nu dziedam vai raudam un lūdzam žēlastības; un jebšu gan jau sāka parādīties dažas aplamības, tomēr viņi atmēta vairākus ļaunus ieradumus un grēkus, tā ka varēja viņiem pārmetst gan to, ka viņi šai lietā darīja drīzāk par daudz, nekā par maz.*

1740. gadā lielos piekritēju pulkus, lai varētu tos kārtīgi apkopt, dalīja mazākos pulciņos, kuņus nu brāļi ik nedēļas apmeklēja un pēc vajadzības ar katru īpaši izrunājās. Arī bērni noturēja sanāksšanas, skaitīja lūgšanas un dziedāja visur, pa mežiem un ganiem, apkaunodami daudzus vecos.

* Mūrmuižas vagara meitenīte bieži gāja kambarī, metās ceļos un skaitīja lūgšanas; visu pārējo laiku viņa pavadīja notāj dziedot un runās par Pestītāju. Kad tēvs viņu reiz bāra un draudēja viņai ar rīkstēm, ja viņa nerimšot lūgt Dievu, bērns atbildēja: „Mīļo tēv, mana miesa ir jūsu varā, to varat sakapāt; bet mana sirds pieder Kungam Jēzum, to viņš savām asinīm atpircis, to jūs nevarat sev prasīt!“ Tas tēvu arī pārlicināja un padarīja lēnīgāku.*

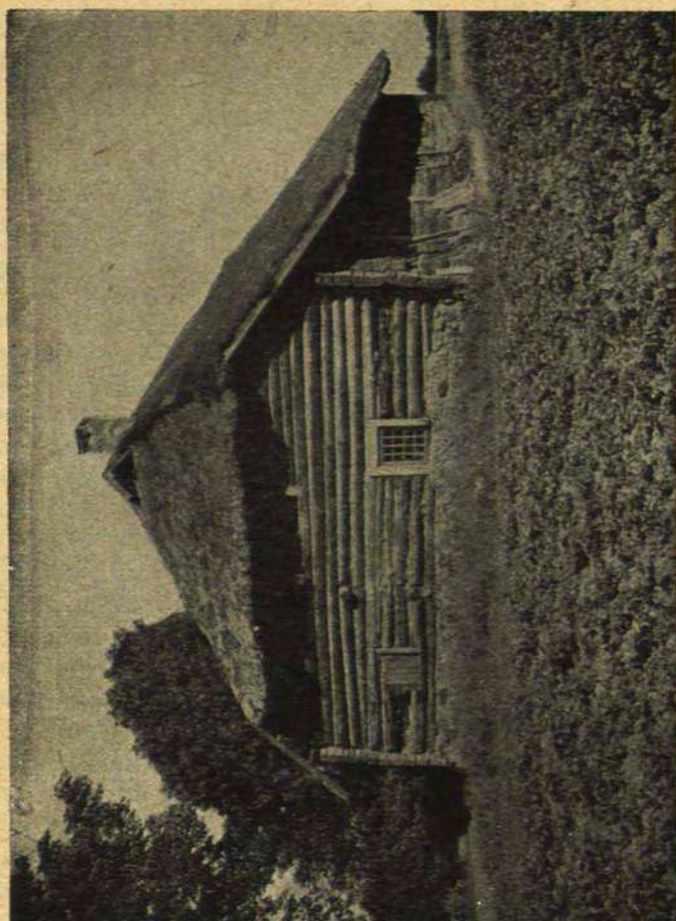
Brāļu draudzes vadoņiem nācās arī cīnīties pret pārmērīgu jūsmošanu un ticības murgiņiem ekstazē (trīcēšanu, parādībām). Viņi apkaņoja ar panākumiem arī zemnieku paradumu piesavināties muižas mantu, kas šiem nelikās nekāds grēks, bet tikai senčiem atņemta piederuma atdabūšana.

2. **Brāļu draudzes dzīve.** Blakus diakonātam cēla citas ēkas: mazāku saiešanas namu (18×6 asis) atmodināto latviešu sapulcēm (1739. g.), tad kādu vēl lielāku (23×7 asis) uz pašas Gaujas kraujas ar 2 lielām zālēm vāciešu un latviešu sapulcēm un vācu brāļu dzīvokļiem; te bija plašākas telpas arī semināram. Kopā ar saimniecības ēkām un netālo riju, kur patvērās sanākušie zemnieki, tagad bija vesels ēku pudurītis pakalnā upes malā, ko nu nosauca par Jēra kalnu.

Jēra kalna saiešanas telpas iekārtoja pēc Hernhūtes parauga; tās savukārt noderēja par paraugu citiem saiešanas namiem (kambariem) Latvijā. Iekārtoja plašu gaišu telpu (zāli), ar vienkāršiem koka soliem un ar sacītāja galdiņu priekšgalā. Gar sienām bija zaru lukturi, pie griestiem kroņa lukturi. Vīrieši sēdēja vienā telpas pusē, sievietes otrā; pat ieeju mēdza iekārtot katram dzimumam savu. Sacītāju sols atradās priekšā aiz sacītāja galda, kas stāvēja pret plašāku, nereti saulainu logu.

Sākumā mēģināja iztikt ar piederību jeb īpašiem rijām piebūvētiem kambariem. Bet lielākām draudzēm bija nepieciešamas plašākas telpas. Pa daļai izlietoja labvēlīgu kungu celtās muižas skolas, bet lielāko tiesu cēla paši īpašus saiešanas namus — kopīgiem spēkiem, kopīgiem līdzekļiem. Vienā otrā vietā netrūka arī muižnieku pabalsta. Visvecāko īpašo saiešanu zemnieki uzcēla, laikam, Smiltenes Vieļēnā ap 1740/1741. Visvecākais vēl tagad stāvošais saiešanas nams atrodas kau-guriešu Gaidēs, celts 1765. g.

1742. gadā organizēja četras brāļu draudzes Valmierā, Straupē, Liepā un Mārsnēnos — visas pēc Hernhūtes noteikumiem. Draudzes locekļus uzņēma ar lozi. Katrai draudzei bija savi vecākie, priekšnieki, palīgi, atkal ar lozi izvēlēti; tie bija visi pašu ļaudis. Noturēja mācības stundas, bībeles stundas, draudzes stundas un kārtu (koŗu)* stundas. Liela loma draudzes dvēseļu kopšanas darbā bija augšā minētajām nelielajām grupām (pulciņiem); pulciņiem katram bija savi vadītāji, kas noturēja pārrunas ar katru dalībnieku par sevi („caurrunas“). Organizētu draudzes locekļu skaitu uzdod 1743. g. Valmierā — 700 atmodinātu dvēseļu, Straupē — 800, Liepā — 800 un Mārsnēnos kopā ar Smiltēni — 400, pavisam 2700. No vācu „brāļiem“ latviešu apgabalos bija apmetušies 15—20 personas, bet viņi bija galvenie rīkotāji un noteicēji. Arī vairāki mācītāji darbojās kopā ar brāļu draudzi.

43. zīm. Saiešanas kambars Gaidēs
tagadējā veidā, celts 1766. g.

Brāļu draudzes dziesmas, ar kurām viņi izpušķoja un kuplināja saiešanas stundas, stāvēja augstā cienā un atradās pastāvīgi lietošanā. Viņu svaigās, jūtu pilnās, bieži vien arī salkani-sentimentālās meldijas atskanēja arī mežos, pļavās un laukos, gan no ganu, gan no dažādu strādnieku lūpām, un izrādījās par ļoti labu propagandas līdzekli. Tāpēc arī „brāļi“ piegriezta dziesmām lielu vērību un jau 1739. g. bija iespiestas 33 dziesmas, bet 1742. g. vesela dziesmu grāmata: „Kādas izlasītas garīgas jaukas dziesmas... tām pēc savu mūžīgu izglābšanu meklēdamām dvēselēm par labu“, ar 234 dziesmām, kuru tulkotājs un sastādītājs bija Buntebarts. Šo grāmatiņu mēdza saukt par „Orta grāmatiņu“, jo tā maksāja ortu (ap 30 kapeiku).

Hernhūtes amatnieki, tuvodamies latviešu zemniekiem kā līdzīgi līdzīgiem, ar savu vienkāršību, sirsnību un mīlestības garu bija guvuši īsā laikā lielus panākumus. Latviešu zemnieks tapa par darbīgu locekli Kristus draudzē.

1743. g. brāļu draudzes kustība bija lielākā vai mazākā mērā izplatījusies kādās 20 Vidzemes lauku draudzēs un Rīgā Pārdaugavas latviešos. Blakus Jēra kalnam Valmierā otrs liels saiešanu centrs bija Liepas muižā Cēsu draudzē, kur darbojās plašajā muižas skolā teoloģijas kandidāts B. Zauzelīns. († 1743?). Abās vietās saplūda uz saiešanām pāris tūkstošu cilvēku, īpaši svētkos. Plašās sapulces, kas bija visiem pieejamas, noturēja svētrītos priekš baznīcas dievvārdiem. Draudzē uzņemtajiem brāļiem un māsām bija priekš un pēc dievvārdiem savas īpašas šaurākas sapulces. Atsevišķie pulciņi noturēja savas sanāksmes nedēļas dienās. Draudzu darbiniekiem apspriedes (konferences) notika visvairs sestdienas vakaros.

Uz saiešanām ļaudis nāca pat no vairāku jūdžu attāluma. Ne ceļa grūtības, ne nedēļas darba nastas, ne kungu liegumi un sodi nevarēja atturēt gājējus. „Sirds dzina mani, man nebija miera, man bija jāiet“ atbild kāda vienkārša kalpone savam kungam, uz viņa draudiem. — Turklāt visa kustība likās latviešu zemniekiem viņu pašu lieta. Viņus vadīja un mācīja pašu ļaudis, — skolotājs, viens otrs brīvēmnieks. Viņi atrada brāļus un māsas arī ārpus savas draudzes robežām un sāka justies par vienas tautas locekļiem un viena likteņa biedriem.

Liels skaits muižnieku un mācītāju no sāktā gala skatījās ar aizdomām un nepatiku uz brāļu draudzes kustību. Zemnieku rosība un patstāvīgā rīcība likās apdraudam pastāvošo kārtību un mužnieku noteikšanu baznīcas lietās. Stingrajiem baznīcas ļaudīm nepatika hernhūtiešu īpatnības sludināšanā un dievkalpošanā. 1742. g. vasarā landtags un virskonsistorija nostājās pret brāļu draudzi. Pēc muižnieku sūdzībām ķeizariene Elīzabete 16./27. aprīlī 1743. aizliedza brāļu draudzes darbību.

3. Tālākās gaitas un cīņas.

1. **Satversme.** Sākās „klusais gājiens“. Brāļu draudzes (ūnitātes) pārvērtā par sabiedrībām (societātēm), ko latvieši iesauca par „pulkiem“ un „pulciņiem“. Hernhūtes sūtņu —

vācbrāļu darbība tika stipri ierobežota. Visa pulciņu tiešā vadība un darbība palika pašu latviešu darbinieku rokās. Nodibinājās viscaur vienāda noteikta iekārta. Katram pulciņam bija savs izvēlēts mazpulciņš, no kuŗa vidus atkal bija izredzētas īpašas uzticības personas („kārtu“ kopēji un kopējas utl.). 3—7 pulciņi jeb saiešanas draudzes piederēja pie vienas konferences, kuŗai bija divas pakāpes: zemākā — palīgu konference un augstākā — strādnieku konference jeb mazā konference. Konferences sanāca pa sestdienas vakariem un viņu uzticības personas uzturēja sakaru ar vācbrāļiem (hernhūtiešiem), tāpat kā mazpulciņa uzticības personas ar konferenci. Vācbrāļiem, kuŗu skaits bija stipri mazinājies, palika tikai virsuzraudzība, bet visu pārējo darbu veica latvieši paši. Visas uzņemšanas, kā draudzē, tā mazpulciņā un konferencē, izlozēja vācbrāļi.

Tā noorganizētā latviešu brāļu draudze turpināja savu darbību jo projām. Sākumā gan locekļu skaits mazliet samazinājās, bet ar laiku atkal sāka pieaugt, it īpaši, kad nāca zināms ķeizarienes Katrinas II ukazs, kas atļāva brāļiem atkal „apmesties Krievija... un baudīt pilnīgu sirdsapziņas, reliģijas un baznīcas brīvību“ (1764. g.).

Jērakalna ēkas bija 1743. g. slēgtas un vēlāk pa daļai tika noplēstas, pa daļai nodega pērķona negaisā 1765. g.; Valmiermuīža pēc Hallartes nāves (1750. g.), nāca brāļu pretinieku rokās.

18. gs. otrā pusē uzturējās Vidzemē kādu laiku par draudžu virspārzini Georgs Heinrichs Loskils (1740—1814), viens no redzamākiem brāļu draudzes darbiniekiem, kas mira Amerikā brāļu draudzes bīskapa amatā. Latviešiem viņš sastādīja paša sadzejotas „Garīgas dziesmas, Dievam par godu un slavu“ 1790. g. (Dāldeŗa jeb Pēterburgas grāmatiņu), un „Liturgias jeb Slavas Dziesmas un Lūgšanas, Piesaukšanas un Aizlūgšanas“ 1797. g. ar 100 garīgu dziesmu pielikumu no pirmās grāmatas. Abas grāmatas iznākušas vairākos izdevumos.

Loskila dziesmas bija galvenā kārtā brīvi atdzejojumi un oriģināldzejas. Daudzas no tām, ar pārlabojumiem, vēlāk uzņemtas baznīcas dziesmu grāmatā, piemēram: Tu man to sirdi es' atņēmis (tagad izlabota: Tu manu sirdi uzvarējis), Labu dienu, mieru, veselību, Kungs Jēzu, palīgs bērniņam, Mazais pulciņš, priecājies, Mēs šeitā esam viesi uc.

2. **Brīvas darbības panākumi.** 1817. g. iznāca ķeizara Aleksandra I „žēlastības grāmata“, kas apstiprināja pilnā mērā brāļu draudzes stāvokli Vidzemē.

Tagad brāļi sāka brīvi rīkoties. Pavisam brāļu draudze iesakņojusies lielākā vai mazākā mērā, uz isāku vai ilgāku laiku kādās 30 Vidzemes latviešu draudzēs (apm. pusē no visām). Saiešanu skaits tuvojies 100 un organizēto dalībnieku skaits sasniedzis 20.000—25.000. Bet saiešanu gājēju ir bijis daudz vairāk, dažās draudzēs gandrīz visi.

Apbrīnojama bija ļaužu čaklība saiešanu apmeklēšanā. Jau sestdienas naktī daudzi devās ceļā, jo līdz saiešanai bija atsevišķos gadījumos pat līdz 30 klm. ko iet. Svētdienas rītā agri dziedāja saiešanā, pēc tam apmeklēja baznīcu un pēc pusdienas atkal ieradās saiešanā. Vēlu pavakarē tik visi izšķīrās, nodziedājuši „cirkulī“ zaļā birstalā ap saiešanaš ēku „Labu dienu, mieru, veselību“. Sevišķi daudz sanāca ļaužu uz svētkiem (kārtu svētkiem un piemiņas dienām), kad ieradās sacītāji („tēvi“) no kaimiņu draudzēm un reizēm arī pats tētiņš (vācbrālis diakons) jeb virstētiņš (presbiters).

Brāļu draudzes lietas latvieši uzskatīja par savām koplīetām. Apbrīnojama bija ļaužu gatavība uz ziedojumiem saiešanu celšanai. Viens veda baļķus, otrs ķieģeļus, trešs dāvāja loguš, ceturts ziedoja savu darba spēku. Materiāls sanāca nevienāds, bet rūpīgi izvēlēts, darbs bija vienmēr krietns, priekšzīmīgs. Palīgi nāca arī no diezgan tālas apkārtnes. Piem. pirmās Vecpiebalgas saiešanas namam Cepļos nācis liels pabalsts no apm. 50 km attālās Smiltenes brāļiem. Kāda smilteniešu sieviņa ziemā ap Trejukungudieni atvedusi vezumu salmu jumtam, ar zīdamu bērniņu pie krūtīm.

Brāļu draudzes bija saistījušas pie sevis parasti labākos un centīgākos apgabala ļaudis. Ar lozi ievēlēti draudzē un vēlāk viens otrs arī draudzes vadībā, viņi pilnā mērā apzinājās savu svaru un nozīmi, kas reizēm pacēlās līdz paštaisnam iedomīgam farisējismam, bet spēja arī radīt spēcīgus kristīgus raksturus.

Kad 19. gs. trīsdesmitos un četrdesmitos gados radās iespēja un vajadzība ievēlēt pagasta pārstāvjus, vecākus, tiesnešus un baznīcas draudzes darbiniekus — skolotājus, pārmindeņus, tad nereti izvēlējās brāļu draudzes vadošos darbiniekus.

Latviešu brāļu draudze bija izveidojusies par stipru dzīvinošu raugu latviešu reliģiskā dzīvē un līdz ar to par ciešu

44. zīm. Saiešanas kambaris Vecpiebalgas Ceplos, celts 1817. g.

nacionālu un sociālu organismu, kas viņos gŗutos dzimtbūšanās un vēlāk klaušu laikos bija jo svarīgs faktors visā latviešu tautā, vienīgā garīgās pašdarbības rosība un pašnoteikšanās iespēja.

3. **Cīņa pret brāļu draudzi.** 19. gs. 30-os gados sākās baznīcas darbinieku cīņa pret brāļu draudzi, te atslābdama, te straujāki uzliesmodama. Sākumā vēl netrūka arī mācītāju

starpā brāļu draugu, kas turējās pie kopdarbības principa, jo rokām taustāma bija brāļu draudzes reliģiskā ētiskā svētība. Bet mācītāju vairums nevarēja samierināties ar brāļu draudzes patstāvību un īpatnībām. Muižniekiem likās bīstama brāļu kopība un vienība. 1844. g. baznīca un valdība sāka jūtami ierobežot brāļu draudzes darbību. 1849. g. Vidzemes sinode jau vienbalsīgi atzina kopdarbību ar brāļu draudzi par neiespējamu, un drīz vien tās darbība Latvijā tika arvien vairāk aprobežota.

1860./61. g. brāļu draudzes ūnitātes direkcija Vācijā atcēla latviešu brāļu draudzēs visas iekārtas īpatnības. Atsevišķās vietās arī pēc tam vēl spēji uzliesmoja brāļu draudzes nesta atmodas kustība. Bet vispār jaunais laika gars nāca talkā brāļu draudzes pretiniekiem, un kādreiz tik spēcīgā kustība pamazītēm izdzisa. Tikai vienā otrā vietā, kur bija nodibinājusies laba satiksme starp draudzes mācītāju un brāļu draudzi, darbība turpinājās šaurākos apmēros vēl līdz gadsimteņa beigām. Arī tagad vēl dzied dažās vecajās saiešanās, ķeŗas pat pie veco namu remontēšanas.

Pavisam latviešos bijušas ap 120 saiešanas.

No brāļu draudzes aprindām cēlies mācītājs un rakstnieks Juris Neikens un dzejnieks Jānis Poruks. Brāļu draudzes dzīvi attēlojuši Apsīšu Jēkabs, Sudraba Edžus un J. Vecozols,

§ 30. Latviešu pāriešana pareizticībā.

1. Pāriešanas kustības sākumi. Kopš 1836. g. Rīgā dzīvoja Pliskavas viršbīskapa palīgs (vikārs) Irinarchs, bet viņa pārziņā bija gandrīz vienīgi krievu pareizticīgie. Nav ziņu, vai kāds latviešu zemnieks turējās tai laikā pie pareizticības.

1841. g. latviešu zemnieki nāca ar palīgbīskapu sakarā. Pēc grūtājiem bada gadiem (1838—1840) viņi meklēja glābiņu pie valdības Rīgā, lolodami cerības dabūt zemi Dienvidus-krievijā. Pāriešana pareizticībā likās drošs ceļš uz apstākļu uzlabošanas, un kādas 8000 zemnieku ģimenes pierakstījās šai nolūkā pie palīgbīskapa. Zemnieku nemieri (Veselavā, Jaunbebros) un to šausmīgā apspiešana pārtrauca pagaidām šo kustību. Muižnieki panāca, ka valdība aizliedza pāriešanu pareizticībā un aizcēla prom Irinarchu.

Pareizticīgā baznīca Baltijā sāka tomēr gatavoties izplatīt savu ticību latviešos un igauņos. Zemnieku grūtais stāvoklis, it īpaši neražas gados (1844. un 1845.), pamudināja viņus

atkal no jauna meklēt glābiņu pareizticībā. Viņiem likās, ka piederdami pie „ķeizara ticības“, viņi drīzāk un drošāk dabūs ķeizara palīdzību, atbrīvodamies no kungu jūga un mācītāju aizbildnības. Naidu pret vācu kungiem un viņu valdību pārnesa arī uz vācu mācītājiem un viņu vadīto evaņģelisko luterisko baznīcu. Brāļu draudzes apspiešana pavairoja zemnieku pretošanos garu.

2. D. Balodis. Pāriešanas kustības vadonis Dāvids Balodis (1804—1864), bija Lielās muižas Krekstiņu saimnieks un pagasta vecākais; viņš darbojās brāļu draudzes saiešanā paša mājās un pieredzēja tās vajāšanas sākumus. Viņš sanāca strīdā ar Madlienas draudzes mācītāju un Lielās muižas turētāju, kas viņam atņēma mājas. Balodis, pārnācis Rīgā 1840. g., nodarbojās ar galdniecību, dzīvodams paša namiņā Pēterpils (tagad Vidzemes) priekšpilsētā. Viņš sāka dibināt un vadīt īpašu latviešu brāļu pulciņu, bet ar Rīgas brāļu draudzes vadītāju (vācieti) nevarēja saprasties. Tad viņš mēģināja nodrošināt savai darbībai Jāņa draudzes virsmācītāja J. H. Treija aizbildnību, bet rīkodamies patstāvīgi, drīz vien zaudēja Treija labvēlību. Pēc tam viņš izdabūja pareizticīgā bīskapa Filareta atļauju turēt sava pulciņa sanāksmes pareizticīgo Pokrova baznīcā.

Šie sakari beidzot pamudināja Balodi un apm. 100 viņa biedrus pāriet pareizticībā 1845. g. Darbodamies vēlāk par pareizticības priesteri Ļaudonas draudzē, Balodis neilgā laikā pārveda pareizticībā ap 10.000 latviešu zemnieku. Citās vietās darbojās citi pareizticīgi priesteri. Zemnieki pulkiem lauzās iekšā pareizticīgajās draudzēs, vietām pārgāja pat puse pagasta. 1844. g. uzsāktie spaidi pret latviešu brāļu draudzi modināja brāļos naidu pret evaņģ. lut. baznīcu un pamudināja daudzus atkrist no tās. Sevišķi daudz tas noticis draudzēs, kur mācītāji vajāja brāļu draudzi. Pārgājēju latviešu bija visvairāk Rīgas un Cēsu apriņķī. No 1845.—1847. g. pareizticīgā baznīca saskaitījusi kādus 100.000 latviešus un igauņus, kas pārgājuši pareizticībā; latviešu nevarēja būt vairāk par pusi. Labākas dzīves meklēšana un naidis pret nepatīkamiem vācu kungiem un mācītājiem liekas bijusi galvenais pāriešanas iemesls. Kad izrādījās, ka šīs cerības bijušas veltīgas, pāriešanas kustība atplaka.

Šejienu muižnieku vara un mācītāji centās visādi ierobežot pāriešanu, bet lielāko tiesu bez panākumiem. Krievu valdība atbalstīja un veicināja pāriešanu un lauza muižnieku un mācītāju pretsparu.

3. Pareizticības nostiprināšanās Latvijā. Pareizticīgos latviešus un igauņus apvienoja īpašās draudzēs, dibināja tām īpašas skolas un cēla baznīcas. 1848. g. bija dibinātas jau 78 jaunas draudzes ar 15 skolām un 9 baznīcām. 1850. g. Krievijas valdība nodibināja tām un agrākajām krievu pareizticīgām draudzēm Baltijā kopā patstāvīgu Rīgas eparchiju (pārvaldes apgabalu) ar Rīgas un Jelgavas virsbīskapu priekšgalā. Pirmais virsbīskaps bija Platons. 1846. g. nodibināja Rīgā garīgu skolu un 1851. g. garīgu semināru pareizticīgo priesteru sagatavošanai. Ap to laiku sāka iznākt arī pareizticīgi garīgi raksti latviešu valodā. Visu pārgājēju kopskaitu aplēš apm. $\frac{1}{6}$ — $\frac{1}{8}$ no visiem Vidzemes evang. lut. baznīcas locekļiem.

Vēlāk radās daudzi pārgājēji un viņu bērni, kas gribēja atgriezties evang. lut. baznīcā, bet Krievijas likumi neļāva to. Arī jauktu laulību bērni bija jāaudzina pareizticībā. Kādu laiku (1865.—1885. g.) valdība bija iecietīga šai ziņā un netraucēja luteriskos mācītājus, kas kristīja un iesvētīja pareizticīgo draudzēs pierakstītas personas. Bet pēc tam atjaunoja šādu personu vajāšanu. Mācītājus, kas bija izdarījuši amatdarīšanas pie pareizticīgiem, tiesāja un sodīja; tādu bija 78% no visiem Vidzemes mācītājiem.

Astoņdesmitajos gados palielinājās atkal pārgājēju skaits. Arī Kurzemē, īpaši Ventspils, Talsu un Kuldīgas apriņķī radās latviešu pareizticīgie, galvenā kārtā miestos. Tagad valdība patiesi deva pārgājējiem zināmas priekšrocības, piem. dālot kroņa muižu zemi.

1897. g. Latvijā bija 166.240 pareizticīgo (8,6%), no tiem 56.003 latvieši; vienā pašā Vidzemē bija 44.795 pareizticīgi latvieši. 1914. g. Rīgas eparchijā bija 210 pareizticīgas draudzes, no tām 49 bija latviešu un vēl kāds skaits tautības ziņā jauktu. Pareizticīgo draudžu, baznīcu un skolu uzturēšanai līdzekļus deva krievu valdība. Līdzekļus pareizticības veicināšanai vāca arī īpašas pareizticīgo brālības. — Krievu valdība uzskatīja pareizticības nostiprināšanu latviešos par labu pārkrievošanas līdzekli.

4. Latviešu pareizticības raksturojums. Balodis palika savā sirdī latviešu brāļu draudzes cilvēks un arī savā priestera darbībā turējās, cik varēdams, pie brāļu draudzes parašām. Arī citi pareizticīgie priesteri Latvijā bija spiesti piemēroties šejienes evaņģeliskajām parašām, piem.: ievēda sprediķošanu, draudzes dziedāšanu utl. Tā latviešu pareizticība jūtami at-

šķīrās no krievu pareizticības, piem.: maz ievēroja svētos un gavēni. Turklāt daudzi latvieši, piespiesti oficiāli turēties pie pareizticības, savā sirdī un dzīvē palika uzticīgi evang. lut. ticībai.

Ar laiku tomēr pareizticīgo priesteru, kā arī pareizticīgo draudzes un pagasta skolu mācības arvien vairāk sāka dēstīt latviešos arī pareizticības garu un tikumus. Daļa pareizticīgo draudzes locekļu tomēr neuzņēma tos, un pēc ticības brīvības ukaza 1905. g. lielāks skaits sāka plūst atpakaļ luteriskajās draudzēs.

Liels skaits krievu priesteru, kas darbojās latviešu draudzēs, palika latviešiem un viņu centieniem sveši. Sākumā viņi maz prata arī latviešu valodu. Latviešu skolotāji un priesteri, kas izglītojās Rīgas garīgajā seminārā, labāk sapratās ar latviešu draudzēm. Bet viena viņu daļa sāka pārkrievoties.

§ 31. Latviešu piedalīšanās baznīcas dzīvē kopš tautas atmodas laikmeta.

1. Latviešu cīņas par tiesībām baznīcas pārvaldē. Nācionālā atmoda pacēla latviešu pašapziņu, pašdarbību un pašnoteikšanās dziņu. Pieaugoša latviešu turība laukos un pilsētās vairoja viņu sabiedrisko rosību (biedrības!) un deva līdzekļus sūtīt bērņus augstākās skolās. Pagasta pašvaldības likums 1866. g. radīja latviešu zemniekiem lauku pašvaldības iestādes (pagasta valdi un tiesu). Arī baznīcas dzīvē latvieši dabiski sāka tiekties pēc pašnoteikšanās tiesībām: galvenā kārtā pēc balsttiesībām draudžu pārvaldē un tiesībām pašiem vēlē savus mācītājus. Bet vācu muižnieki neatzina latviešus par pienācīgi nobriedušiem un attīstītiem, lai uzticētu viņiem kādu noteikšanu ticības un baznīcas dzīvē. Viņi tiecās paturēt to savās rokās.

Draudzes pārvalde bija baznīcas konventa rokās, bet tur bija pilntiesīgi locekļi tikai draudzes muižturi. Zemnieku pērminderus (aizbildņus) pieaicināja tikai tad, kad gribēja no viņiem ko izzināt vai viņiem ko izrīkot. 1870. g. Vidzemes zemnieki dabūja tiesības sūtīt baznīcas konventā tikpat daudz pārstāvju, cik tur bija muižnieku. Konvents lēma par baznīcas mantu un saimniecību, iecēla pērminderus un vēlēja mācītājus; mācītāja vēlēšanas daudzās draudzēs bija gan baznīcas patrona (aizgādņa) rokās, un patronāta tiesības piederēja kronim, draudzes muižniekiem (vienam vai vairākiem) un pilsētām. Muižnieki apstrīdēja zemnieku delegātu tiesības piedalīties mācītāju vēlēšanās arī tādās draudzēs,

kur nebija muižnieku patronāta. Latviešu sabiedrība un laikraksti dedzīgi iestājās par šīm tiesībām un panāca arī, ka valdība atzina tās 1874. g. Tagad Vidzemes kroņa draudzēs zemnieku delegāti varēja līdz runāt un lemt mācītāju vēlēšanās; taču šādu konventa draudžu visā Vidzemē bija tikai 19 (apm. $\frac{1}{3}$). Kādās no tām radās iespēja ievēlēt ar zemnieku delegātu balsīm latvieti (muižas īpašnieku jeb pārvaldnieku) par baznīcas priekšnieku.

Kurzemes kroņa draudzēs patronāta tiesības bija atdotas Kurzemes konsistorijai.

Sabiedrība un laikraksti uzstājās arī pret patronāta tiesībām vispār, bet muižnieki neatlaidās no tām un krievu valdība negribēja ierobežot šo muižnieku privilēģiju. Apm. $\frac{2}{3}$ visu draudžu bija muižnieku patronāta draudzes (kādas 120). Prasībām, lai patroni izredzētu mācītājus pēc draudzes gribas, arī nebija panākumu, kaut gan baznīcas likumi noteica, ka „nevar pieņemt nevienu mācītāju pret draudzes locekļu vēlēšanos, ja tā ir izteikta ar pamatotiem iemesliem.“ Tikai atsevišķos gadījumos patroni labprātīgi vai spiesti uzklaušija draudzes vēlēšanos. Lielāko tiesu viņi „ielika“ mācītāju pēc savas izvēles. Gadsimtena pēdējā desmitā vairākās vietās mēģināja aizkavēt „ielikto“ mācītāju ieviešanu. Parasti līdzekļi bija baznīcas ieeju aizsprostošana ar ļaužu bariem, nepārtraukta dziesmu dziedāšana baznīcā utt. Ja uzspiestie mācītāji tomēr stājās darbā, tad viņi nebaudīja draudzes locekļu uzticību un viņu darbībai bija vāji vai pat negatīvi panākumi; reizēm viņiem parādīja tiešu naidu. Parādījās uzskati, ka baznīca ir tikai kungu lieta, ar ko zemniekam nav nekā kopēja. Zemnieku nodevas baznīcai sāka uzskatīt par grūtu nastu.

Pilsētās latvieši beidzot nodibināja dažas jaunas draudzes, kas īpašā kārtā izdabūja no valdības pašvaldības tiesības. Tādas bija Nikolaja draudze Jelgavā, Annas draudze Liepājā, Miera draudze Rīgā un Cēsu pilsētas draudze. Še netrūka latviešos ne darbības, ne ziedojumu gribas.

Baznīcas oficiālā darīšanu valoda bija vācu, kamēr to neaizliedza pasaules kara sākumā.

2. Latviešu mācītāji latviešu draudzēs. Dabiskā prasība, lai latviešu draudzēs darbotos latviešu mācītāji, palika novārtā. Latviešu teologu gan vairs netrūka, it īpaši, sākot ar 19. gs. septiņdesmitajiem gadiem. Bet līdz ko kāds no viņiem bija spiltgāti parādījis savus tautiskos centienus un lielākas

darba spējas, tad viņam nedeva vietu ne Kurzemē ne Vidzemē. Tikai dažās konventa draudzēs šādi latvieši arī priekš 1905. g. ir ievēlēti par mācītājiem, parasti pret lielākās muižnieku daļas gribu.

Šo likteni dabūja izbaudīt vairāki Valdemāra laika biedri, no kuriem īpaši mināmi brāļi Kr. un Fr. Dzirnes un J. V. Zakranovics.

Krišjānis un Frīdrihs Dzirne bija Lielsalacas draudzes skolotāja dēli, bet pēc sekmīgi veiktām stūdiņām Tērbatā 1857. g. nevienam no viņiem nebija izredzes uz vietu Latvijā. Krišjāni pēc ilgāka laika darbības Tērbatā, Saratovas gubernā un Jelgavas vācu draudzē, beidzot 1877. g. ievēlēja Raunas baznīcas konvents par savu mācītāju (1877—1896), bet viņa brālis tad jau bija miris, būdams par vācu kolonistu mācītāju pie Volgas. Abi viņi ir rosīgi darbojušies garīgā un teoloģiskā rakstniecībā.

Johans Vilhelms Zakranovics (Sakranovicz) piederēja stūdiņu laikā pie Valdemāra un Barona pulciņa un vairākus gadus pēc studiju beigšanas kalpoja par mājskolotāju, gaididams mācītāja vietu savā dzimtenē Kurzemē. Par šo laiku viņš raksta kādā Valdemāram adresētā vēstulē:

* Man ... tik bieži nācās norīt savus uzskatus un pavēlēt mutei klusēt, kur es to gan labprāt būtu darijis citādi. Par slepenu jaunlatvieti mani turēja un vēl vienmēr tur visai daudzi, kas uzskatīja par savu pienākumu asi novērot manu izturēšanos. Tikai šo bažu dēļ divās mācītāju vietās jau iecelti citi kandidāti, atstumjot mani. Tā biju jo vairāk spiests, lai nezaudētu iespēju iegūt draudzi, drīzāk klusēt, nekā dot iemeslu varbūtējiem jaunprātīgiem iztulkojumiem. Tāpēc es biju gandrīz atlicis savu iespējamo darbību plašākās aprindās uz to laiku, kad nodrošināts stāvoklis arī nodrošinātu izredzi uz sekmēm...*

Beidzot, pēc 4 gadiem viņš dabūja mācītāja palīga vietu kādā vācu draudzē. No 1866.—1879. g. viņš bija mācītājs Lutriņos, no 1879.—1907. g. Liel- un Vecaucē un Ilē. Viņš darbojies līdzī Kurzemes dziesmu grāmatas, Bībeles un agendas komisijās. No 1898.—1905. g. Zakranovics bija Kurzemes konsistorijas garīgais loceklis — vienīgais gadījums visā Latvijas baznīcas vēsturē priekš Latvijas valsts tapšanas, kad latvietis bija ievēlēts konsistorijā. Viņš sarakstījis arī vairākas grāmatas un rakstus par ticības un baznīcas dzīves jautājumiem, to starpā arī kādu sprediķu grāmatu un rīta un vakara lūgšanas ikvienai gada dienai. Savā ģimenes dzīvē Zakranovics atsvešinājās no latviešu sabiedrības.

Vēl dažs labs latviešu teologs gaidīja ilgus gadus uz mācītāja vietu dzimtenē, bet veltīgi. Mācītāja vietas viņiem mēdza piedāvāt tikai Krievijā, un ja negribēja turp doties, tad atlika vēl stāties skolotāja darbā. Tāpēc latviešu studentu skaits teoloģijas fakultātē stipri samazinājās. Tikai pēc 1905. g. viens otrs no tiem, kas bija meklējuši svešumā darbu un maizi, varēja atgriezties dzimtenē un dabūt mācītāja vietu. Kur latvieši tapa par mācītājiem dzimtenē, tur viņiem gadījās vienu otru reizi sadursmes ar baznīcas vadību un muižniecību.

Daļa no latviešiem cēlušos mācītāju pat attālinājās no savas tautas un pārvācojās. Ieskaitot arī tos, var saskaitīt 1914. g. Vidzemē nepilnu pusi un Kurzemē nepilnu $\frac{1}{2}$ latviešu mācītāju.

3. Atsvešināšanās no baznīcas. Daudzu vācu mācītāju un muižnieku cīņa pret latviešu tautisko atmodu un izglītības dziņu modināja īgnumu pret baznīcu un tās darbiniekiem vispār. Latviešu atstumšana no baznīcas pārvaldes un nevēlamu mācītāju ielikšana pavairoja savstarpējas nesaskaņas starp draudzēm un mācītājiem un reizēm kāpināja tās līdz atriebības un naida darbiem. Šādos apstākļos draudžu garīgā apkopšana un reliģiskā dzīve tika traucēta un kavēta, reizēm palika pat pavisam novārtā.

Draudzes bija arī ļoti lielas. Rīgas pilsētā latviešu draudžu locekļu skaits bija vidusmērā pāri par 20.000, Vidzemē ap 6800, Kurzemē ap 4500. Bet bija arī vairākas lauku un mazpilsētu draudzes, kur bija pāri par 10.000 locekļu (Alūksnē un Zeltiņā kopā 27.000, Gulbenē 15.000, Dobelē 14.500, Ventspilī 14.000 utt.). Šādās draudzēs jau mācītājam nebija ne-maz iespējams kārtīgi izpildīt dvēseļu kopšanas pienākumu. — Skolās 1885. g. atcēla baznīcas un mācītāju vispārējo uzraudzību, atstājot to tikai ticības mācībai.

Viss tas veicināja latviešu zemnieku atsvešināšanos no baznīcas. 1905. g. revolūcijas laikā notika daudz vietās dievkalpojumu traucējumi un uzbrukumi mācītājiem. Garīgu dziesmu meldijas revolūcionāri izlietoja savām dziesmām. Te gan parādījās arī sociāldemokratu kūdīts naidis pret baznīcu un reliģiju, bet bez pašu draudzes locekļu vienaldzības baznīcas un ticības lietās tas nebūtu varējis notikt. — Pēc 1905. g. dievgaldnieku skaits sāka jūtami mazināties.

Krieviskie skolotāji semināri izlaida daudzus skolotājus, kas bija reliģijas pretinieki un mēģināja pret to uzstāties arī dzīvē un darbā.

Cīņa pret baznīcu bija visasāka lielinieku laikā, kā Vidzemē un Rīgā, tā arī Kurzemē. Baznīcas mantu konfiscēja, baznīcās noturēja mītiņus, mācītājus turēja cietumā un nonāvēja (Vidzemē nošauti 19, Kurzemē 7).

Vācu kara pārvaldes laikā vācu mācītāji un arī daži latvieši atbalstīja Vācijas politiku un tā deva iemeslus jaunam nemieram. Vairāki desmiti no viņiem, it īpaši Kurzemē, arī vairs nepalika savās draudzēs, kad izbeidzās vācu pārvalde.

Kara posts, bēgļu gaitas un revolūcijas šausmas savukārt dziļi satricināja kristīgo ticību un tikumību. Dzīve acumirkļa

iegribām, pašlabuma meklēšana, šķiru naidis, ģimenes iziršana apdraudēja atsevišķu cilvēku un visas tautas raksturu un dzīves spēku.

4. Reliģiskā dzīvība. Latviešu tauta savā vairumā un visumā palika uzticīga kristietībai. Kristīgā bērnu audzināšana un svētdienas gaitas uz baznīcu uzturēja dzīvu iepriekšējo paaudžu kristīgo garu, it īpaši zemniekos. Arī intelliģence ar A. Kronvaldu priekšgalā turēja cienā kristīgo ticību. Tikai „jaunajā strāvā“ radās tieši baznīcas un ticības pretinieki, un sociāldēmokrati uzsāka pret to neatlaidīgu cīņu. Bet pilsētas aprindas nebūt nenovērsās no baznīcas pavisam. Paņ 1905. g. revolūcijas laikā netrūka latviešos pārliecinātu baznīcas draugu un aizstāvju. Un lielnieku laikā daža laba draudze nebūt nepārtrauca savu atklāto baznīcas dzīvi.

Kur mācītājs krietni izpildīja savus pienākumus, tur parādījās arī viņa draudzes dzīvē liela rosība. It paši bībeles svētkos un kapu svētkos saplūda lieli ļaužu barī klausīties iecienītus un iemīļotus mācītājus. Garīgi raksti bija sastopāmi gandrīz visās mājās, un latviešu bēgļi pasaules kara laikā ņēma līdz svešniecības gaitās arī savu dziesmu grāmatu.

§ 32. Baznīcas dzīve brīvajā Latvijā.

1. Ticības iecietība un sirdsapziņas brīvība. Agrākos laikos nepazīna ticības iecietību un sirdsapziņas brīvību. Viduslaikos katoļu baznīca nesaudzīgi vajāja visus tos, kas atklāti nostājās pret katolicismu un baznīcas vadoņiem. Reformācijas laikā zemju valdinieki piesavinājās tiesības noteikt visu savu pavalstnieku ticību. Daudz zemēs cīcībnieki piedzīvoja bargas vajāšanas. Protestanti tomēr parasti bija iecietīgāki pret cīcībniekiem nekā katoļi. Visplašākā iecietība ticības lietās nodibinājās Ziemeļamerikā, kuŗas kolonisti bija pa lielai daļai ļaudis, kas savas ticības pārliecības dēļ bija atšķirušies no savas dzimtenes valdošās baznīcas un vajāšanu dēļ izceļojuši meklēt jaunu tēvzemi. Pilnīgu reliģisku brīvību kā iedzīvotāju neatņemamu cilvēcīgu tiesību vispārms pasludināja atsevišķas Ziemeļamerikas valstis: Merilende 1632, Rod-Ailende 1636 un Pensilvānija 1682. g.

Ticības brīvības tiesības likumīgi nodrošinātas Ziemeļamerikas Savienoto Valšķu satversmē 1791. g. — Vēlāk, 19. gs. laikā, viena kultūras valsts pēc otras sāka atzīt ticības un sirdsapziņas brīvību. Visas modernās valstis svinīgi deklarē

valsts satversmes likumā katra pilsoņa tiesības piederēt, pie kādas ticības viņš pats vēlas, un ticēt, kā viņš pats to atzīst par pareizu.

Arī Latvijā valda ticības un sirdsapziņas brīvība. Latviešu tauta tagad tapusi par pilntiesīgu rīkotāju arī baznīcas un ticības lietās.

2. **Evangeliskā luteriskā baznīca Latvijā.** No Latvijas pastāvēšanas laika būtu minami šādi soļi baznīcas iekārtas izveidošanā. 1919. g. septembrī notika Kurzemes un Vidzemes konsistoriju reorganizācija, dodot latviešiem prezidenta un viceprezidenta un divu locekļu vietas. 1920. g. oktobrī Kurzemes konsistoriju likvidēja, un tās darīšanas pārņēma Vidzemes konsistorija. 5. janvārī 1922. g. izsludināja noteikumus par Vidzemes konsistorijas likvidēšanu un evangeliskas luteriskas *Baznīcas virsvaldes* dibināšanu. Tā paša gada februārī draudžu delegātu sinode ievēlēja 9 Baznīcas virsvaldes locekļus, 6 latviešus un 3 vāciešus. Virsvaldes prezidentu prāvestu K. Irbi (1861—1934) ievēlēja par Latvijas evangeliskas luteriskas baznīcas bīskapu. Tai pašā gadā 16. jūlijā Zviedri-

45. zīm. Baltijas zemju ev. lut. bīskapi Rīgā 1922. g.

Igaunijas b. P. Kukks († 1934), Latvijas b. K. Irbe († 1934), Zviedrijas virsb. N. Söderblūms († 1931) un Latvijas vācu draudžu b. P. Pöhlhavs.

46. zīm. Latvijas evaņģ. lut. baznīcas archibīskaps Dr. Theol. T. Grinbergs.

jas virsbīskaps Söderblūms, asistējot Igaunijas bīskapam P. Kukk'am, ievada Latvijas bīskapu amatā.

Kopš 1919. g. novembra pastāv draudžu pašvaldība. Draudzes locekļu uz 3 gadiem vēlēta padome un padomes vē-

lēta valde pārzin draudzes saimniecību un pārvaldi. Padome vēlē mācītāju. Draudžu dēlīgātu *sinodē* piedalās kopā ar mācītājiem arī draudžu valžu (padomju) pārstāvji. Vispārīgā sinode sanākusi 1921., 1922., 1923., 1925., 1928., 1931. (divreiz) un 1932. g.

Baznīcas satversme dabūja likumīgu spēku 1928. g. Tai pašā gadā izdoti noteikumi par evaņģeliskās luteriskās baznīcas stāvokli valstī.

Baznīcas augstākā likumdošanas un pārraudzības iestāde ir vispārīgā sinode. Tā ievēlē bīskapu uz nenoteiktu laiku un Baznīcas virsvaldi uz 3 gadiem. Baznīcas virsvaldē ir 2 delegāti no katra prāvesta iecirkņa; dienišķās lietas kārto virsvaldes prezidijs. Pirmais Latvijas ev. lut. baznīcas bīskaps K. Irbe visu savu amata laiku (1922—1931) bija arī virsvaldes prezidents. Vēlējot viņa pēcnācēju, sinode 1932. g. nolēma pārdēvēt bīskapu par archibīskapu. Ievēlēja T. Grīnbergu (dzim. 1870. g.); viņa svinīgā ievēšana amatā notika 1933. g. Rīgas doma baznīcā, ko sinode un vēlāk arī valdība atzina par archibīskapa katedrāli.

Latvijas ev. lut. vācu draudzes pārzin īpaša Baznīcas virsvaldes nodaļa, un tām ir pašām savs bīskaps.

1934. g. likums par ev. lut. baznīcu dabūja jaunu veidu, kas deva archibīskapam tiesības iecelt jaunu Baznīcas virsvaldi, kā arī pārcelt un atlaist mācītājus. Pastiprināja arī archibīskapa un virsvaldes tiesības vispār.

Mācītāju un ticības mācības skolotāju sagatavošanai pastāv kopš 1920. g. teoloģijas fakultāte pie Latvijas universitātes.

Statistika liecina, ka vairāk kā 300.000 latviešu pilsoņu, kas sevi tur par evaņģeliskas ticības piederīgiem (apm. 30%), nav reģistrēti nevienā baznīcas draudzē.

Latviešu draudzēs sāka attīstīties rosīga darbība, bet ne visur. Dažā labā vietā agrākā atstumšana no baznīcas lietām ir pārvērtusies par ieradumu turēties sāņus. Garīgo dzīvi veicina Baznīcas virsvaldes laikraksti: „Svētdienas Rīts“, „Jaunatnes Ceļš“ (ar pielikumiem „Ārmisija“ un bērniem domātu „Bitīti“), tad „Ceļš“.

Viens no pirmajiem kopdarbiem bija jauna dziesmu grāmata, kuŗas priekšdarbi bija jau iesākti priekš pasaules kara. „Dziesmu Grāmata Evaņģ. Luteriskām Draudzēm“ (1922. g.) satur 690 dziesmu, to starpā daudz jaunu, latviešu autoru dzejas darbu. Gandrīz visās nodaļās sastopams Roberts Bēr-

ziņš (68 tulkojumi, 14 oriģināli), vēl minams L. Bērziņš (dabas un svētku dziesmas), A. Niedra (kapu dziesmas) uc. Līdz ar jaunām dziesmām radās arī jaunas meldijas.

Pagājušos 15 gados pieaudzis latviešu draudžu skaits: 1914. g. bija 174, 1934. g. 262 draudzes. Izpostītie dievnami atjaunoti jeb uzcelti par jaunu. Baznīcas dzīvē nākuši pie bībeles un kapu svētkiem vēl klāt jaunatnes un bērnu dievkalpojumi, arī mātes diena. Iekšējās misijas darbam nodibināta īpaša inspekcija. Ārējās misijas darbs pievienojies Zviedrijas misijas organizācijām (sk. 117. lp.).

3. Katoļu baznīca Latvijā. Latgalē krievu valdības laikā 1772.—1920. g. turpinājās poļu iespaids latviešu katoļu draudžu dzīvē. Smags sitiens garīgai rakstniecībai bija aizliegums iespiest latgaliešu grāmatas latīņu burtiem, kas pastāvēja spēkā no 1870.—1904. g.

Latgales katoļu draudzes piederēja pie Mohiļevas mēropolitā iecirkņa, bet Kurzemes un Zemgales draudzes pie Kauņas bīskapijas.

Ar 1904. g. sākās latgaliešu tautiskā atmoda, kuŗas priekšgalā gāja nacionālie priesteri. 1918. g. iesniedza pāvestam lūgumu nodibināt Latgalē patstāvīgu bīskapiju. Tā paša gada 22. septembrī arī pāvests atjaunoja Rīgas bīskapiju un 1922. g. pacēla to par archibīskapiju. 1920. g. par Rīgas bīskapu ievēlēja latvieti Antoniju Springoviču. Viņa rezidence bija sākumā Aglonas klosteris, bet kopš archibīskapijas atjaunošanas — Rīga, kur evaņģeliskā Jēkaba baznīca ar Saeimas izdotu likumu pārvērsta par katoļu archibīskapa katedrāli. Par palīgbīskapu darbojas kopš 1923. g. Latvijas katoļu baznīcā Jāzeps Rancāns ar Markopoles bīskapa titulu.

Katoļu baznīcas stāvokli Latvijā nosaka ar Svēto krēslu noslēgts konkordāts (1922. g.).

Rīgas archibīskapam padotas arī Igaunijas nelielās katoļu draudzes.

4. Latvijas pareizticīgā baznīca. Latvijas pareizticīgās baznīcas saeima 1920. g. atzina Latvijas pareizticīgās baznīcas patstāvību un neatkarību. Pirmais virsbīskaps Jānis Pommers (1876.—1934.) dabūja 1921. g. no Krievijas svētā sinoda un augstākās baznīcas padomes patstāvību visās baznīcas saimniecības, pārvaldes, izglītības un valstiskās lietās. 1923. g. Latvijas pareizticīgā saeima (koncils) izstrādāja savu baznīcas satversmi, kas 1924. g. arī reģistrēta Iekšlietu ministrijā.

1926. g. oktobrī izdoti noteikumi par pareizticīgās baznīcas stāvokli, kas nosaka pilnīgu baznīcas virsgana patstāvību un neatkarību no ārpus Latvijas stāvošām baznīcas iestādēm. Baznīcas pārvaldē blakus virsbīskapam darbojas baznīcas sinode (valde). Ik pa 3 gadiem sanāk baznīcas saeima (koncils), kuŗā piedalās arī draudžu delēgāti. 1936. g. Latvijas pareizticīgā baznīca pārdēvējās par mētropoliju ar mētroplitu priekšgalā.

§ 33. Latvijas konfesiju statistika.

Latvijas iedzīvotāju konfesionālo sastāvu rāda ļaužu skaitīšanas dati:

	1925. g.	%	1930. g.	%	1935. g.	%
Ev. lut.	1 055 167	(57,20)	1 057 877	(55,68)	1 075 641	(55,14)
Katoļi	416 769	(22,59)	450 210	(23,69)	476 963	(24,45)
Pareiztic.	167 538	(9,08)	169 625	(8,93)	174 389	(8,94)
Vecticībņ.	89 239	(4,84)	96 802	(5,09)	107 195	(5,41)
Mozus tic.	95 733	(5,19)	93 741	(4,93)	93 406	(4,79)
Pār. protest.	15 652	(0,84)	17 069	(0,90)	19 146	(0,98)
Citi un nezin.	4 707	(0,26)	14 721	(0,78)	3 762	(0,19)

Nezināmie 1925. g. skaitīšanā bija 4366, kas laikam uzskatāmi lielāko tiesu par bezkonfesijas pilsoņiem. 1930. g. skaitīšanā nezināmie bija saskaitīti 5163 un 9006 bija uzdevušies bez ticības. 1935. g. — 2010 nezināmo un 1480 bez ticības.

Luterieši pēc tautībām sadalījās 1930. g.:

latvieši	979 305	(92,57%)
vācieši	66 016	(6,24%)
igauņi	6 240	(0,59%)
pārējie	6 316	(0,60%)

Katoļi pēc tautībām sadalījās 1930. g.:

latvieši	337 401	(74,94%)
poļi	58 274	(12,94%)
leiši	24 915	(5,54%)
baltkrievi	22 220	(4,94%)

Pareizticīgie pēc tautībām sadalījās 1930. g.:

lielkrievi	104 791	(61,78%)
latvieši	51 211	(30,19%)
baltkrievi	9 280	(5,47%)
igauņi	1 264	(0,74%)
pārējie	3 079	(1,82%)

Latviešu pareizticīgo skaits visu laiku mazinājās, daudziem pārejot luterismā: 1925. g. tas bija 53.396 (31,87% no visiem

pareizticīgajiem Latvijā), 1930. g. — 51,211 (30,19%). Bet jaunais latviskās Latvijas laikmets atgriezis atpakaļ latviešos lielu skaitu tādu, kas agrāk uzdevās par cittautiešiem, un šis pieaugums nācis par labu arī latviešu pareizticīgajiem: 1935. g. viņu skaits bija 57.600 (33,03%).

Pārējo protestantu vidū visvairāk ir baptistu (1930. g. 11.454, 1935. g. 13.368) un adventistu (1930. g. 2395, 1935. g. 3104). Baptistu draudžu sākumi bija Kurzemē 1861. g., kad notika pirmā pagremdēšanas kristība Zirās. Adventistu draudzes nodibinātas tikai 20. gs.

§ 34. Pasaules reliģijas.

No visiem zemes lodes apdzīvotājiem, kuņu skaits sniedzas līdz 1850 miljoniem, pie kristīgām ticības šķirām pieder ap 710 miljonu (38,38%), t. i. vairāk nekā viena trešā daļa (apm. $\frac{3}{8}$). Pārējie ir vai nu nekristīgi viendievnieki (monoteisti) — žīdi un muhamedāņi, vai pagāni — daudzdievnieki, vai arī pavisam ārpus jebkādas ticības šķiras stāvošie (bez konfesijas).

Kristīgie	ap 710	miljonu
Budisti (ieskaitot ķīniešus)	„ 550	„
Muhamedāņi	„ 235	„
Brahmāņi (hinduisma piekritēji Indijā)	„ 240	„
Dažādi pagāni	„ 90	„
Žīdi	„ 13,5	„
Bez konfesijas	līdz 11	„

Galvenās nekristīgās ticības valda Āzijā. Indijā un Ķīnā nekristīgiem ir liels pārsvars. Starp budistiem un ķīniešiem robežas grūti novelkamas, sk. § 37.

Kristīgās ticības piekritēju skaits ir šāds:

katoļi — apm. 350 miljonu,

protestanti (luterieši, reformētie uc. denominācijas) — līdz 220 miljonu.

pareizticīgie un pareizticības sekta — ap 140 miljonu.

Papildinājums.

Patiesības meklētāji priekš Kristus.

§ 35. Sōkrats.

1. Sōkrata dzīve un mācība. Sōkrats (470—399 pr. Kr.) bija Atēnu pilsonis. Perikla laikā viņš bija nodarbojies ar tēlniecību bet vēlāk atstāja šo amatu un tapa par patiesības meklētāju. Delfu svētnīcas uzraksts „Pazīsti pats sevi!“ pamudināja viņu pārdomāt par cilvēku atziņu un dzīvi. Viņš bija dziļi pārliecināts, ka pāri par visu atsevišķu cilvēku uzskatiem stāv vispārīga patiesības atziņa, un ticēja, ka cilvēks ar savu prātu var patiesībai tuvoties. Skaidrus gaišus jēdzienus viņš uzskatīja par pirmo soli uz patiesību.

Sōkrats bija maza auguma, plečīgs un ļoti tukls, pliku galvas virsu, strupu uzliektu degunu, biežām lūpām un uz āru izspiestām acīm. Viņš bija sastopams katru dienu pilsētas ielās un vakaros labprāt apmeklēja dzīres, ko rīkoja pilsētas intelligēnce, bet viņš nemeklēja tur jūteklju baudas — viņš interesējās par asprātīgām sarunām un vārdu strīdiem, kas toreiz bija modē. Viņš allaž iejaucās runās, te ar jaunekļiem vingrotavās (ģimnazijās), te ar amatniekiem viņu darbnīcās, te ar ceļojošiem filozofiem pilsētas laukumos, izlikās nesaprotam, uzstādīja savus jautājumus un parasti piespieda sarunu biedrus beidzot atzīties, ka viņu izteiktie uzskati nav bijuši pamatoti un skaidri līdz galam izdomāti. „Es zinu, ka es neko nezinu“ — tā Sōkrats vienmēr izteicās, un viņš pūlējās tad arī citus atturēt no nepārdomātām iedomīgām mācībām. Viņš vadīja tos uz pašpārbaudījumu un paškritiku un mācīja tos formulēt skaidri un gaiši visus pamatjēdzienus. Viņš gribēja arī citus paskubināt uz neatlaidīgu patiesības meklēšanu.

Ap viņu pulcējās labs skaits draugu un mācekļu, kas ar visu sirdi pieķērās viņam. Dažādi cilvēku dzīves jautājumi bija viņu sarunu priekšmets. Viņš runāja par mērenību, atturību un pašsavaldīšanos, par taisnību un dievbijību, un rādīja pats savā dzīvē īstu paraugu savai mācībai. Viņš staigāja apkārt vecā nonēsātā mētelī, basām kājām. Pat ziemu viņš nepazina citu apģērbu un tāpat basām kājām mierīgi staigāja arī pa ledu. Viņš varēja pārtikt ar visvienkāršāko ēdienu un

pats brīvprātīgi nekad nemeklēja iedzert; piedzērušu viņu neviens nekad nebija redzējis. Viņa labākais aizdars bija est-griba un slāpes. No saviem klausītājiem viņš neņēma nekādu maksu, kaut gan viņam to bagātīgi piesolīja. Ar niecīgiem līdzekļiem viņš uzturēja sevi un savu sievu un bērnu. Sieva Ksantipe bija ļoti nemierā ar viņa dzīvi un bāra viņu, bet viņš mierīgā garā panesa viņas vārdus. Kad Ksantipe reiz pēc bāriena aplēja viņu samazgām, Sōkrats mierīgi noteica: „Nu, tā jau veca lieta, ka pēc pērkona nāk lietus“. — Bet Sōkrats nelepojās ar savu vienkāršību, viņa vecais mētelis bija vienmēr vesels un tīrs. Kad kāds no mācekļiem atnāca pie viņa vecā caurā mētelī, lai izrādītu savu pieticību, Sōkrats viņu uzrunāja: „Vai zini, pa katru tava mēteļa caurumu godkāriba izbāzusi galvu.“

Par visu augstāk viņš vērtēja savu pilsoņa pienākumu. Viņš vienmēr sekoja savai sirdsapziņas balsij un mēdza teikt, ka viņa krūtīs mājot dievība (daimonion), kas viņu te biedinot, te skubinot visos svarīgākos dzīves brīžos.

Izpildīdams savu pilsoņa pienākumu, viņš gāja kaņā un izpelnījās godalgu par varonību, tikai atteicās no tās. Stingri viņš turējās pie taisnības un nedarija neko pret savu taisnības sajūtu. Viņš noteikti aizstāvēja taisnību pat pret pilsoņu vairākuma intrigam.

2. Sōkrats tiesas priekšā. Kad Sōkrats bija sasniedzis 70 gadu vecumu, trīs Atēnu pilsoņi — tirgotājs Anits, viens no Atēnu demokrātiskās iekārtas pārstāvjiem, tad neievērojams dzejnieks Melēts un rētors Likōns — iesniedza pret viņu šādu sūdzību: „Sōkrats ir noziedzies, tāpēc ka viņš necienī dievus, ko cienī pilsēta, bet sludina citas jaunas dievišķas būtnes. Viņš noziedzies arī tāpēc, ka samaitā jaunekļus. Sods ir nāve.“

Istenībā šai sūdzībai nebija nekāda pamata. Bet Sōkrats bija saniknojies sūdzētājus ar savām runām un uzstāšanos. Sōkrata draugu skaitā bija bijuši arī daži redzami aristokratijas pārstāvji. Viņš pats bija arī izteicies kritiski par jaunnodibināto demokrātisko iekārtu, kas ievēlēja visus amatvīrus ar lozi, neprasot, vai viņi lietderīgi sagatavojušies savam uzdevumam.

Pienāca tiesas diena. Tiesnešu bija 550, daudz bija salāsījies arī publikas; bija ieradušies arī Sōkrata draugi. Sōkrats izturejās tiesā gluži mierīgi, apzinādamies savu nevainību. Pēc apsūdzētāju runām Sōkrats pats teica savu aizstāvēšanās runu.

Vispirms viņš atzīmē, ka nav nodomājis runāt daiļiem vārdiem, kā tas tiesā parasts, bet it vienkārši, pa savam ieradumam. Pēc tam viņš norāda, ka par apmelojumu svarīgāko iemeslu viņš ieskata to pilsoņu dusmas, kuŗu muļķību viņš uzrādījis; par otru iemeslu viņš ieskata to, ka jaunekļi, iemācījušies no viņa sarunāties un norādīt uz netaisnību un muļķību, sadusmo pret viņu tos, uz ko zīmējas jaunekļu norādījumi; un nu viņu apvaino par jaunās paaudzes samaitātāju. Tad Sōkrats bez kādām sevišķām pūlēm apgāz savu triju sūdzētāju negēlīgos apvainojumus. Viņš prasa Melētam, kas vadot jauno paaudzi uz labu? Laiciņu padomājis, it kā nezinādams, ko atbildēt, Melēts norāda vispirms uz likumiem, tad uz tiesnešiem un padomes locekļiem, beidzot uz visu tautu, apgalvodams, ka visus atēniešus, izņemot Sōkratu, var ieskatīt par derīgiem jaunās paaudzes skolotājiem. Sōkrats neieskata par vajadzīgu tādai taustāmai muļķībai pretī runāt un apgāzt savu apvainotāju domas, bet tikai iesaucas: „Atēniešu jaunekļi būtu laimīgi, ja tikai viens viņus maitātu un visi citi pilsoņi vadītu viņus uz labu!“ Tik pat viegli Sōkrats pierāda, ka apvainojums, ka viņš dieviem netic, nav pamatots. Tālāk Sōkrats īsos vilcienos atgādina savu dzīvi un darbību un runā par to, ka viņš nāves nebīstas, ka, nebīdamies tās kaujas laukā, nebīsiēs arī tās tautas sapulces priekšā, ka, nebīdamies tirannu un viņu dusmu — arī tagad neatkāpsies no sava pienākuma.

* Cienītie atēnieši, jūs gan esat man mīļi draugi, bet es tomēr drīzāk klausīšu dievam nekā jums, un kamēr es dvašošu un spēšu, es nekādā ziņā nerimšu filozofēt un ikkatru no jums, ko satikšu, saviem parastajiem vārdiem mudināt un pamācīt: mīļais, draugs, tu esi Atēnu pilsonis, lielākās un gudrības un tikumiska spēka ziņā ievērojamākās pilsētas iedzīvotājs; vai tu nu nekaunies, ka gādā tik par to, lai tev būtu jo vairāk mantas, gods un slava, bet par prāta izkopšanu, patiesības atzīšanu un par savu dvēseli, lai viņa taptu pēc iespējas labāka, tu nerūpējies un nedomā? Un ja kāds no jums sāks pretim runāt un apgalvos, ka viņš rūpējas, es viņu tūlīņ vaļā nelaidīšu un neaiziešu, bet nopratināšu, izpētīšu un izjautāšu viņu, un ja izrādīsies, ka tikumības viņam nav, lai gan viņš to saka, tad es viņu norāšu, ka vissvarīgāko viņš tur par visniecīgāko, niecīgāko par svarīgāko. Tā es darīšu ar jaunu un vecu, ko vien sastapšu, ar svešinieku un šejieniēti, jo vairāk ar šejieniēšiem, jo jūs man esat tuvāki pēc dzimuma. Tā, ticiet man, pavēl dievs, un es domāju, ka jums vēl nekad lielāka labuma

pilsētā nav bijis kā mana kalpošana dievam. Jo es, apkārt staigādams, nedaru neko citu, kā mācu jaunus un vecus jūsu vidū, rūpēties vispirms un visvairāk ne par miesas vajadzībām, nedz par mantu, bet par savu dvēseli, lai viņa taptu pēc iespējas labāka; pie tam es saku: Ne aiz mantas rodas cilvēkiem krietnas īpašības, bet aiz krietnām īpašībām manta un visi citi labumi privātā un sabiedriskā dzīvē. Ja nu es ar šādām mācībām samaitāju jaunekļus, tad tās laikam būs kaitīgas, bet ja kāds saka, es mācu citu ko nekā šo, tad viņš runā niekus. Tāpēc, pilsoņi — es teiktu — klausait Anitam vai nē, attaisnojiet mani vai nē, bet esiet pārlicināti, es citādi nedarīšu, ja man arī simtkārtīgi būtu jācieš nāves sods...

Ticiet man, ja jūs tādu cilvēku kā mani notiesāsīt uz nāvi, tad jūs paši sev nodarīsīt lielāku ļaunumu nekā man; man ne Melēts, ne Anits nekādu ļaunumu nevar nodarīt; viņi to arī nespētu, jo es domāju, ka pēc dieva taisnības labs cilvēks nevar no ļauna nekādu ļaunumu ciest. Zināms, viņš var mani varbūt uz nāvi pazudināt, izdzīt trimdā vai atņemt pilsoņa tiesības, bet ja viņš un vēl dažs labs cits varbūt tur šādas lietas par lielu ļaunumu, tad es neturu tās par tādu, bet drīzāk gan to, ko viņš tagad dara, mēģinādams nepatiesā kārtā pazudināt cilvēku uz nāvi. Tagad nu, cienītie atēnieši, es nebūt nedomāju runāt savā labā, kā to varētu sagaidīt, bet gan jūsu labā, lai jūs, mani notiesādami, nenoziegtos pret savu dieva doto dāvanu. Jo ja jūs mani notiesāsīt uz nāvi, jums būs grūti atrast manā vietā citu, jo es esmu, tā sakot (tas gan skan drusku dīvaini) pilsētai uzlikts it kā dundurs lielam, bet sava lieluma dēļ pakūtram pilnasiņu zirgam, kas it kā ar dzeloni ir jāmodina; līdzīgā kārtā, man rādās, dievs ir mani pilsētai uzlicis, jo es, cauru dienu visās vietās jums uz kakla sēdēdams, nekad nerimstu ar pamācībām un rājieniem modināt ikvienu no jums. Cits tāds jums, pilsoņi, tik viegli neradīsies, tāpēc, ja jūs klausīsīt mani, jūs saudzēsīt mani; bet var arī būt, ka jūs, it kā no miega uzmodināti, būsīt dusmīgi, sitīsīt mani un, klausīdami Anitu, vieglā prātā notiesāsīt uz nāvi un tad visu mūžu gulēsīt, ja dievs, par jums gādādams, nesūtīs jums kādu citu.

Neatkarīgi no labās slavas, pilsoņi, es domāju, nav arī taisnīgi lūgties tiesnesi un ar lūgšanām mēģināt izbēgt sodam; taisnīgi turpretī ir pamācīt un tā mēģināt pārlicināt. Jo tiesnesis ir savā amatā nevis tādēļ, lai izdāvātu tiesu un taisnību kā kādu dāvanu, bet lai spriestu un lemtu par to; viņš jau ir arī zvērējis, nevis pēc iedomas parādīt savu labprātību, bet

spriest tiesu pēc likumiem. Tā tad mēs nedrīkstam pieradināt jūs pie zvēresta pārkāpšanas un jūs nedrīkstat pie tās pierast, jo ne vieni, ne otri mēs tad nedarītu savu pienākumu. Tāpēc, cienītie atēnieši, neturiet to nekādā ziņā par pareizu, ka man vajadzētu jūsu priekšā darīt to, ko es neturu nedz par skaistu, nedz taisnu, nedz svētu, it īpaši vēl, pie Dzeva, ievērojot to, ka šis Melēts ir apsūdzējis mani it kā par bezdievību. Jo ja es, neskatoties uz jūsu zvērestu, gribētu jūs pierunāt un ar savām lūgšanām darīt uz jums kādu iespaidu, tad es nepārprotamā kārtā mācītu jūs neticēt dieviem un, pareizi ņemot, aizstāvēdamies pats sevi apsūdzētu, ka neticu dieviem. Bet tā jau nepavisam nav, jo es ticu, cienītie atēnieši, kā neviens no maniem apsūdzētājiem, un atvēlu jums un dieviem spriest par mani, kā tas man un jums iznāk labāki.*

Tādas runas atēnieši tiesā vēl nebija dzirdējuši: viņi bija ieraduši redzēt apvainotos aiz bailēm trīcam, lūdzamies apžēlošanas un raudam, — bet te viņu priekšā stāvēja vecis, stāvēja mierīgi, pat lepni, it kā netiesātu viņu, bet viņš tiesātu savus tiesnešus...

Abus apvainojumus atzina par pamatotiem, lai gan tikai ar piecu balsu vairumu.

Pēc atēniešu ierašas, notiesātam bija tiesība lūgt nāves soda vietā piespriest viņam naudas sodu.

Sōkrats, jau notiesāts noziedznieks, griežas pie tiesnešiem ar vēl neparastāku runu. Viņš saka, ka pēc patiesības atēniešiem vajadzētu viņu godāt par sabiedrības labdari un uzturēt viņu uz sabiedrības rēķina, kā uzvārētāju Olimpijas sacīkstēs. Pašam viņam nav vairāk kā viena mina (apm. nepilns lats), ko dot nāves soda vietā, jo visa viņa mantība nav vairāk vērtā; bet viņa draugi solījuši salasīt vairāk naudas, un viņš piedāvājot trīsdesmit minū.

Tāda summa bija par daudz maza. Balso atkal — un tagad ar daudz lielāku balsu vairumu nekā pirmo reizi Sōkratu notiesā uz nāvi. Redzams, daudz tiesnešu bija saskaitušies par notiesātā vienaldzību un par to, ka tas viņus uzrunājis ar tādu nicināšanu.

No tiesnešiem atvadīdamies, Sōkrats vēl reiz saka viņiem:

* Ja jūs būtu drusciņ pagaidījuši, jums nebūtu nemaz bijis jāpūlas mani tiesāt, jo redziet tak, cik man jau gadu: uz nāvi man nebūtu vairs ilgi jāgaida. Tā nesaku visiem, bet tiem, kas balsoja, ka es notiesājams...

Arī jums, cienītie tiesneši, skatoties uz nāvi, vajaga visu labu cerēt un it īpaši pārliecinātiem būt, ka labam cilvēkam nedz dzīvojot, nedz arī pēc nāves nekāds ļaunums nevar notikt un ka dievi viņu neaizmirst; arī tas, kas man tagad atgadījies, nav nejauši noticis, jo es skaidri redzu, ka drīzā nāve un atpestīšana no dzīves rūpēm bija man vislabākais. Aiz šā iemesla tad arī dievišķā balss mani nekur nebrīdināja, un es nebūt neļauņojos uz saviem notiesātājiem un apsūdzētājiem. Tiesa, viņi mani gan nenotiesāja un neapsūdzēja šādā pārliecībā, bet gribēdami man ļaunu nodarīt; par to nu viņi ir pārmetumu pelnījuši. Neskatoties uz to, es tomēr lūdzu no viņiem vienu lietu: atriebieties, pilsoņi, pie maniem dēliem, kad viņi nāks jauneklū gados, un darait viņiem tādas pašas rūpes un raizes kā es jums, ja jums izrādīsies, ka viņi par mantu vai citu ko drīzāk rūpējas nekā par tikumību; un ja viņi iedomājas kaut kam derīgi esam, lai gan tādi nav, tad norādiet viņus kā es jūs, tāpēc ka viņi nerūpējas, par ko vajaga, un iedomājas derīgi esam, pavisam nederīgi būdami. Ja jūs nu tā darīsiet, jūs darīsiet labi man, kā arī maniem dēliem. Bet nu ir laiks šķirties, man, lai ietu nāvei pretī, jums, lai piegrieztos dzīvei; kuŗiem no mums tiks labāka daļa, to nezin neviens, kā vienīgi Dievs.*

Beidzis savu runu, Sōkrats mierīgi un stingri aizgāja uz savu vietu. Raudošajiem draugiem viņš teica: „Kāpēc jūs raudat? Daba taču visiem nolēmusi nāvi!“ Kāds no mācekļiem sacīja: „Tas man visgrūtāk paciešams, ka tu mirsti nevainīgs.“

Sōkrats pasmējās un, viņu apkampis, teica: „Mans mīlais, vai tu būtu vēlējies, lai es mirtu vainīgs?“

3. Sōkrata nāve. Spriedums bija jāizpilda tikai pēc trīsdesmit dienām, tāpēc ka notiesāšanas dienā tika uz Dēlas salu sūtīts kuģis ar dāvanām un dievlūdzcējiem. To darīja katru gadu par piemiņu Atēnu izglābšanai Tēseja laikā. Starpbrīdī no kuģa iesvētīšanas dienas līdz tā pārnākšanai Atēnās ieskatīja par svētu, un tāpēc šais dienās nedrīkstēja apgānīt pilsētu, izpildot pie kāda nāves sodu.

Sōkratu aizveda uz cietumu un ieslēdza važās. Viņu apmeklēt nebija aizliegts, un viņa draugi pastāvīgi sanāca pie viņa un ilgi ar viņu sarunājās.

Kā likās, nekad vēl viņa sarunas nebija bijušas tik dzīvas, tik diženas, tik pilnas aizgrābtības, kā tagad; nekad viņa dvēseles brīnišķīgais daiļums neparādījās tādā pilnībā, tādā spožumā kā šais dienās. Nav ko šaubīties, ka Sōkrats sajuta

vajadzību izteikt visu, ar ko viņa prāts un sirds bija pilni, atstāt to par mantojumu saviem draugiem.

Laiks gāja ātri un nemanot. Bet te reiz Kritōns, viens no Sōkrata visuzticamākajiem draugiem, agri no rīta priekš gaismas sajucis un norūpējies ienāk pie Sōkrata cietumā. Viņš atrada Sōkratu mierīgu gulam.

„Kādēļ tu tik agri esi atnācis?“ Sōkrats atmodies prasa.

„Es atnesu bēdīgas ziņas“, Kritōns atbildēja: „svētais kuģis rīt pārnāks Atēnās, — jau redzējuši to nākam.“

Pēc tam Kritōns lūkoja pierunāt Sōkratu aizbēgt no cietuma. Tas viegli izdarāms: netrūkst ne naudas, ne draugu; cietuma uzraugi uz to jau sagatavoti un viegli nopērkami, un apvainotāju mutes nav grūti aizbāst ar zeltu. Tesalijā Kritōnam ir draugi, kas ar prieku uzņems Sōkratu. „Būtu lielākā mulķība, ja šo gadījumu neizlietotu,“ Kritōns piezīmēja. „Ar to būtu palīdzēts ienaidniekiem, un bērni tiktu atstāti bāriņi.“

Sōkrats, zināms, stingri atsacījās no šāda priekšlikuma. Pusgadsimteni viņš bija mācījis paklausīt likumiem; pa visu to laiku bija baudījis pilsoņa tiesības un likumu labumus, un tagad, kad pirmo reizi viņam nevainīgam jācieš, viņu uzaicina griezt dzimtenes pilsētai muguru un aizbēgt kā nicinātam vergam. To viņš ieskata par gluži neiespējamu.

Pēc divām dienām Sōkrata draugi beidzamo reizi sapulcējās pie cietuma durvīm un šoreiz daudz agrāk kā citiem rītiem. Bet viņus tūliņ nelaiž iekšā, tāpēc ka Sōkratam patlaban priekš nāves noņem važas.

Kad viņi ielaisti iekšā, pēc kāda acu liecinieka stāstījuma, viņi redzējuši šādu skatu:

Sōkratam bija tikko noņemtas važas, un viņam blakus sēdēja Ksantipe ar bērnu rokās. Ienācējus ieraudzījusi, viņa sāka raudāt un sacīja:

„Tagad tu, Sōkrat, runāsi pēdējo reizi ar saviem draugiem!“

Sōkrats lūdza Kritōnu, lai viņš uzdod kādam nabaga sievietei aizvest uz mājām, un viens no Kritōna apkalpotājiem aizveda viņu. Raudādama un sev pa krūtīm sizdama, viņa aizgāja.

Pēc tam Sōkrats sarunājas ar saviem neapmierinājamiem draugiem. Sarunaš dabiski novirzās un jautājumu par nāvi, un Sōkrats izsaka domas, ka cilvēks visgarām nemirst, bet

tikai mirstīgā daļa, zeme, pārvēršas atkal par zemi. Bet tīrā, neredzamā dvēsele pāriet citā neredzamā dievišķīgā mūžīgā pasaulē, kur tā kopā ar dieviem dzīvo neizsakāmā laimībā.

Pienāk vakars, un Sōkratam nu jāšķīrās no dzīves. Viņš nomazgājas, atvadas no sievas un bērniem. Ienāk cietuma sargs, kas bija viņu jau iemīlējis, un raudādams paziņo, ka viņa stunda ir nākusi. Ienes kausu ar indi.

Sōkrats mierīgi un laipni, pēc sava ieraduma vaigā nemaz nepārmainīdamies un uzmanīgi aplūkodams kausa pasniedzēju, prasa:

„Ko tu teiksi, ja no šā kausa es upurēšu dievībai? Vai to var, vai nē?“

„Mēs sagatavojām tikai tikdaudz, cik ieskatām par pietiekošu.“

„Saprotu,“ Sōkrats sacīja: „bet es gribētu lūgt un man jālūdz dievi, lai viņi svētītu manu ceļu no šīs pasaules uz citu pasauli, lai man kaut jel tas tiek atvēlēts.“

Pēc tam Sōkrats pielika pie lūpām kausu un gluži mierīgi izdzēra indi; viņa roka pie tam nemaz netrīcēja, viņa vaigs nemaz nepārmainījās.

Acu liecinieks Faidons stāsta: „Līdz šim lielā daļa no mums raudzīja savaldīt savas bēdas; bet nu mēs vairs nevarējām ciest; ar varu man spiedās asaras acīs, es aizklāju vaigu un raudāju sevī; zināms, es neraudāja par Sōkratu, bet tāpēc, kā iedomājos, ka nu pats esmu nelaimīgs, ka esmu zaudējis tādu cilvēku. Un es nebiju pirmais: Kritōns, nevarēdams savaldīt asaru, piecēlās un aizgāja, un es viņam sekoju. Tai acumirkli viens no mūsējiem, kas ilgu laiku bija raudājis, piepeši sāka skaļi vaimanāt, tā ka visi izbijās: tikai Sōkrats bija pilnīgi mierīgs.

„Ko tas nozīmē?“ viņš prasīja. „Es aizsūtīju sievietes, lai tas nenotiktu. Es esmu dzirdējis, ka vīrietim pieklājas mierīgi nomirt, tāpēc esi mierīgs un pacietīgs.“

Pēc indes atnesēja padoma, Sōkrats sākumā staigāja uz priekšu un atpakaļ, kamēr kājas vairs neklausīja, pēc tam, tāpat paklausīdams norādījumam, atgūlās augšpēdus gultā, bet indes atnesējs šad un tad aplūkoja viņa kājas. Pēc kāda laika viņš paspaidīja Sōkratam kāju un prasīja, vai viņš vēl jūt. Sōkrats atbildēja „nē“ un pēc tam, sajuzdams, ka miesa paliek arvienu aukstāka un locekļi sastingst, sacīja: „Kad tas aizies līdz sirdij, tad ir beigas.“ Pēc kāda acumirkļa viņš nobīdīja no gīmjā palagu, ar ko jau bija apsedzies, un sacīja:

„Kritōn, es esmu Asklēpijam (ārstniecības dievam) gaili parādā; neaizmirsti aizmaksāt šo parādu.“

„Tiks izpildīts,“ Kritōns sacīja: „vai vēl kā nevēlies?“

Bet uz šo jautājumu atbildes vairs nedabūja. Pēc kāda brītiņa Sōkrats bija miris. Mute bija pusatvērta, acis vairs nekustējās. Kritōns aizspieda viņam tās.

Faidons beidz savu stāstījumu šādiem vārdiem: „Tā nomira mūsu draugs, ko es patiesi varu nosaukt par visgudrāko, vis-taisnāko un vislabāko cilvēku, kādus es savā mūžā esmu redzējis un pazinis.“

§ 36. Buda un viņa mācība.

1. Budas dzīve. Kāda bagāta dižciltīga lielgruntnieka ģimenē Himalaja nogāzē Nepālas robežapgabalā, Indijas ziemeļos, piedzima ap 560. g. priekš Kristus zēns, kas dabūja vārdu Sidhārts. Pēc cilts piederības viņa vārds bija Gautams (Gotams). Krāšņā greznumā un pārpilnībā pagāja viņa bērnība un jaunība, kā tas viņa ciltij pieklājās. Vairāk viņš vingrinājās kara mākslās nekā seno indiešu svēto rakstu (vedu) gudrībās. Tēvs viņam cēla 3 pilis, katram gada laikam (aukstajam, karstajam un lietainajam) savu, ar plašiem dārziem un dīķiem, kuŗos ligojās saules mirdzā baltās lotosa puķes. Pilis netrūka skaistu verdzeņu, kas dejoja un mūzicēja Sidhārta priekšā.

Viņš bija jau precējies un dēla tēvs, kad, 29 gadus vecs, piepeši atstāja agrāko dzīvi un palika par vientuļnieku. Viņš pats vēlāk stāsta par aiziešanu:

* Es aizgāju... vēl svaigā ziedonī, spīdīgi tumšiem matiem, laimīgas jaunības baudās, pirmos vīra gadus, pret raudošo un vaimanājošo vecāku gribu — prom no mājām uz dzīvi bez dzimtenes, noskūtu galvu un bārdu, dzeltenbālā (vientuļnieka) tērpā.*

Sidhārta aiziešanu kāda vēlāka legenda attēlo šādā veidā:

* Tēvs gribējis atvairīt no viņa visas dzīves grūtības, sāpes, pat nelaimes un ciešanu ziņas un licis cieši sargāt pili, ka tur neparādītos nekas, kas varētu traucēt mierīgo skaisto dzīvi. Kādu dienu, braukdams pa parku izpriecas dēļ, viņš ieraudzījis vecu nevarīgu sirmgalvi, kas, atbalstīdamies uz spieķa, ar pūlēm vilcīs uz priekšu. Sidhārts prasījis izbrīnījies, kas tā par dīvainu būtni. Braucējs Čanno atbildējis, tas esot sirmgalvis. „Vai viņš tādā stāvoklī piedzimis?“ Sidhārts vaicājis. „Nē,

kungs, viņš kādreiz bija jauns un ziedošs, tāpat kā tu.“ — „Vai ir vēl pasaulē arī citi tādi?“ — „Ļoti daudz, kungs.“ — „Kā viņš nonācis tādā nožēlojamā stāvoklī?“ — „Tas ir dabas likums, ka visiem cilvēkiem jātop veciem un vārgiem, ja tie nenomirst jaunībā.“ — „Vai arī man, Čanno?“ — „Arī tev, kungs.“

Dziļās domās nogrimis Sidhārts lika braukt atpakaļ uz pili. Pēc kāda laika viņš, otrreiz izbraukdams, ieraudzīja spītāligu cilvēku. Atkal viņš vaicāja, un Čanno deva līdzīgas atbildes. Šis piedzīvojums tik dziļi aizķēra viņu, ka viņš sāka izvairīties no visām izpriecām un pārdomāt par cilvēku ciešanām. Pēc ilgāka laika viņš izbrauca trešo reizi un ieraudzīja ceļmalā mironi, kas bija jau sācis trūdēt. Dabūjis arī šoreiz izskaidrojumu, ka nāve ir visu cilvēku liktenis, viņš, stipri satricināts, tūlīt griezās uz mājām, iesaukdamies: „Vai man! Ko līdz viss spožums un visas baudas, ja tie nevar pasargāt mani no vecuma, slimības un nāves! Cik nelaimīgi ir cilvēki! Vai nav nekāds līdzeklis, ar ko varētu uzveikt ciešanas un nāvi?“

Tad parādījies viņam kāds vientuļnieks askēts savā dzeltenbālā tērpā. Viņa cienīgie sejas vaibsti atspoguļojuši viņa dvēseles dziļo mieru. Viņš aizrādījis Sidhārtam, ka viņa līdzšinējā dzīve neesot nekāds vēlams labums, bet ļaunums, no kā jābēg prom. Vientuļnieku stingrā askēze un svētās pārdomas turpretim dodot kāroto svētlaimību *

Nu Sidhārts apņēmies atstāt sievu, bērnu un visu krāšņumu un aiziet vientulībā. Lai izkļiedētu viņa drūmumu, pili viņam sarīko greznas dzīres, bet viss tas modina tikai viņa riebumu. Naktī, kad visi gul, viņš ar skatu atvadās no aizmigušās sievas un dēla, tad sēžas zirgā un aizauklešo prom. Ar Čanno viņš atsūta zirgu atpakaļ, pārmaina savu grezno uzvalku pret vientuļnieka tērpu un paliek dzīvot vientulībā.

Lūgšanas un dievbijīgas apceres viņu neapmierināja. Ar lielu dedzību viņš nodevās askētiskai pašvingrināšanai (badojās, aizturēja elpu, nogremdējās sevī), bet pēc 6 gadiem viņš atmata to, atzīdams par pārspīlētu vienpusību.

Kādu nakti, sēdēdams zem vīges koka, viņš vēl reiz uzvarēja sevī dziņu pēc goda, varas un baudu dzīves un tad piedzīvoja savu atziņas stundu. Viņa apziņā nostiprinājās jauna mācība, ko viņš izteica četrās patiesībās. Leģenda stāsta, ka viņš pavadījis turpat zem atziņas koka (Bodi koka) vēl 4×7 dienas stingrā gavēnī, „baudīdams atpestīšanas svētlaimību“. Tad, pats „nomiris iegribām un izbēdzis ļaunumam“, viņš iet

laudīs un sludina savu jauno mācību. Viņš tagad ir Buda (Buddha = „apgaismotais“), un apkārtceļodams pa Indiju, iegūst arvien vairāk piekritēju. Viņu pavada mācekļu pulciņš, un daudz viņam rodas draugu, arī paša ģimenē, un tie uzņem viņu un apgādā ar visu vajadzīgo. Bet viņš nekautrējas arī ubagot pēc pārtikas.

Astoņdesmit gadus vecs, viņš saslimst, ieēdis treknu kūgaļu. Apakš ziedoša koka mācekļu vidū, un pastāvīgi sarunādamies ar viņiem, viņš sagaidīja savu nāvi (ap 480. g. pr. Kr.). Kad viņš bija iegājis Nirvānā (= izdzišanā), viņa miesas sadedzināja, un cienītāji izdalīja atliekas savā starpā.

2. Budas mācība. Budas pamatmācība izteikta „četrās patiesībās“.

1) Visa dzīve un eksistence ir ciešanas.

* ...dzimšana ir ciešanas, vecums ir ciešanas, slimība ir ciešanas, nāve ir ciešanas, būt vienotam ar nemīļu ir ciešanas, būt šķirtam no mīļa ir ciešanas, nesaņiegt to, kā iegribas, ir ciešanas — īsi sakot viss ir ciešanas.*

2) Ciešanu cēlonis ir iegriba („slāpes“), kas saista cilvēku ar redzamo māņu dzīvi un liek viņam atdzimt arvien jaunus veidos (dvēseļu atdzimšana = šamsāra).

3) Ciešanas var izbeigt, apspiežot šo iegribu („slāpes“).

4) Uz ciešanu izbeigšanu ved svētais astoņu posmu ceļš, proti:

īsta atziņa, īsta griba, īsta runa, īsts darbs,
īsta dzīve, īsta dziņa, īsta apcere, īsta nogremdēšana sevī.

Pa šo ceļu staigājot, cilvēks ieiet Nirvānā, vēl dzīvs būdams. „Kaislības izdzīst, ienaidis izdzīst, apstulbums izdzīst,“ nekas vairs nesaista cilvēku pie dzīves, un līdz ar to viņš ir tapis brīvs no ciešanām, ir atpestīts no ciešanām.

Staigāšana pa svēto astoņposmu ceļu, noved pie atsacīšanās no sabiedrības, ģimenes, mantas un aroda darba. Tāpēc arī tas, kas apņemas pilnīgā mērā sekot Budam, top par mūku („bikšu“). Dzeltenbālais mūka tērps, josta, dāvanu bļoda, bārdas nazis, adata un kāšama drēbe (dzeramā ūdens izkāšanai) ir vienīgie priekšmeti, kas viņam drīkst piederēt. Kopdzīvēs viņi ietur stingru dzīves kārtību, bet nepārspilē askētiskās prasības. Mūki pulcējas uz kopējām apcerēm un svinībām, bet galvenā kārtā nododas katrs par sevi dievbijīgai apcerei un cenšas visā pilnībā iedziļināties Budas mācībā. — Viņi

pārtiek no barības, ko salasa, ejot no mājas uz māju ar savu dāvanu bļodu.

Tie, kas grib sekot Budas mācībai, bet vēl nevar apņemties aiziet no parastās dzīves, priecina sevi ar izredzi, ka nākošās atdzimšanās arī viņi taps par mūkiem un atradīs ceļu uz Nirvānu. Izpildīdami atsevišķas prasības, viņi sagatavo sev labvēlīgu atdzimšanu, jo tā notiek stingrā saskaņā ar katra darba nopelniem (karman).

Mūku pienākumus noteic 10 baušļi:

1. Nenonāvēt neko, kas ir dzīvs.
2. Nezagt.
3. Nedzīvot kopā ar otru dzimumu.
4. Nemelot.
5. Nedzert reibīgus dzērienus.
6. Pēc pusdienas mielasta nebaudīt vairs cietu barību.
7. Nepiedalīties dejās, dziesmās, uzvedumos.
8. Negreznities ar puķēm, nesvaidīties ar eļļām un smaržu zālēm.
9. Negulēt augstā, platā gultā (bet uz zemes).
10. Neturēt savā īpašumā ne zeltu, ne sudrabu (naudu).

Pirmie 5 baušļi jāizpilda arī tiem, kas vēl nav iestājušies par mūkiem; pie tam trešais baušlis viņiem aizliedz — laulības pārkāpšanu, bet ne pašu laulību.

Budisms ir izplatīts Ceilonā, Birmā, Siamā, Kambodžā, Anamā, Himalaja apgabalā, Tibetā, Turkestanā, Mongolijā, Ķīnā, Korejā un Japānā. Katrā zemē budisms ir dabūjis savu īpatnēju veidu. Vispār nekur vairs nav uzglabājies pirmatnējais tīrais veids. Buda ir pārvērstis par dievišķu būtni, ir uzceltas krāšņas svētnīcas (stupas) ar Budas tēliem un relikvijām (zobiem, kauliem, pēdu). Visrupjākā veida māņticība un garu ticība ir sastopama Tibetas budismā — lamaismā.

3. Stāsts par ķēniņu Ilgcieti un viņa dēlu Ilgdzīvi. Budisma mācībās atrodamas daudz cēlas prasības. Budas mācekļiem jāizcīna cīņa pret jūteklju kairi, kas sagādādot vislielākās ciešanas, jāvingrinās patiesībā, lēnībā, labsirdībā, krietnībā. Augsti cildina piedošanas tikumu, jo

„nekad zemes virsū ienaidis nerimst pilnīgi ienaidā,
atteicoties no ienaida, tas norimst, — tas ir mūžīgs likums.“

Kad mācekļu vidū reiz izcēlies strīds, tad Buda stāstījis neapmierinātiem šādu stāstu:

* Varenais kaimiņu zemes valdinieks Brahmadata izdzina ķēniņu Ilgcieti no valsts un nolaupīja viņam visu mantu. Pārgērbies par ubagotāju mūku, viņš aizbēga ar savu sievu no dzimtenes un apmetās uz dzīvi slepenībā ienaidnieka galvas pilsētā. Tur ķēniņienei piedzima dēls, ko viņa nosauca par Ilgdzīvi. Tas bija gudrs zēns, izveicīgs visās mākslās. Kādu dienu Brahmadata dabūja zināt Ilgcieša dzīves vietu, lika apcietināt viņu ar sievu, vest saitēs pa visām ielām un tad ārpus pilsētas sacirst četros gabalos. Ilgdzīvis redzēja vedam tēvu un māti pa pilsētu un piegāja viņiem klāt. Tēvs viņam teica: „Mans dēls Ilgdzīvi, neskaties pārāk tālu un pārāk tuvu. Jo ienaidu nevar remdēt naidojoties, bet nenaudojoties remdē ienaidu.“

Kad Ilgcietis ar savu dzīves biedri bija notiesāti, Ilgdzīvis piedzirdīja sargus, sadedzināja vecāku miesas un, salicis rokas, gāja trīs reizes ap sārta. Izraudājies mežā, viņš atgriezās pilsētā un pieņēma kalpotāja vietu valdinieka ziloņu kūtīs. Ar savu skaisto balsi viņš ieguva Brahmatas labvēlību, tā ka tas padarīja viņu par savu uzticamu draugu.

Kādu dienu viņš pavadīja valdinieku medībās. Viņi bija vieni, jo Ilgdzīvis bija iekārtojis tā, ka pavadoņi aizgāja pa citu ceļu. Valdinieks bija nokusis, nolika galvu Ilgdzīvja klēpī un drīz vien iemīga. Tad zēns domāja: „Šis ķēniņš darījis mums daudz ļauna. Tagad man pienācis laiks ļaut vaļu savam ienaidam.“ Viņš izvilka zobenu no maksts. Bet tad viņš atcerējās tēva pēdējos vārdus un domāja, ka nebūtu labi tos pārkāpt. Viņš iebāza atkal zobenu makstī. Trīs reizes viņu pārņēma atriebības kāre, trīs reizes tēva pēdējo vārdu piemiņa pārspēja ienaidu.

Te ķēniņš atmodās: ļauns sapnis bija viņu atmodinājis; viņš bija sapņojis, ka Ilgdzīvis ar zobenu apdraudot viņa dzīvību. Tad Ilgdzīvis saķēra ar kreiso roku ķēniņa galvu, ar labo izvilka zobenu un teica: „Es esmu zēns Ilgdzīvis, ķēniņa Ilgcieša dēls. Tu mums esi darījis daudz ļauna. Tu esi mums atņēmis kara pulkus un vezumus un zemi un mantu un sagādu; tu esi nonāvējis manu tēvu un māti. Tagad man pienācis laiks ļaut vaļu manam ienaidam.“ Tad ķēniņš Brahmadata krita zēnam Ilgdzīvim pie kājām un teica viņam: „Dāvini man dzīvību, mans dēls Ilgdzīvi! dāvini man dzīvību, mans dēls Ilgdzīvi!“ — „Kā gan es varētu tev, ķēniņ, dāvāt dzīvību? Tu esi tas, kam vajaga dāvināt dzīvību man.“ — „Tad dāvini tu man dzīvību, mans dēls Ilgdzīvi, un es dāvināšu tev arī dzīvību.“ Tad ķēniņš Brahmadata un zēns Ilgdzīvis

dāvināja viens otram dzīvību, sniedza viens otram roku un zvērēja nedarīt viens otram neko ļaunu.

Brahmadata teica uz zēnu Ilgdzīvi: „Mans dēls Ilgdzīvi, kad tavš tēvs tev sacīja priekš nāves: „Neskaties pārāk tālu un pārāk tuvu. Jo ienaidu nevar remdēt naidojoties, bet nenaidojoties remdē ienaidu“ — ko tavš tēvs ar to gribēja teikt?“ — „Ko mans tēvs priekš savas nāves man teica: „Neskaties pārāk tālu“, tas nozīmē: „neļauj ienaidam vilkties garumā“, tā mans tēvs to saprata. Un ko mans tēvs man sacīja priekš nāves: „Ne pārāk tuvu“, tas nozīmē: „Nepārsteidzies sanīsties ar saviem draugiem“, tā mans tēvs to saprata. Un ko mans tēvs man teica priekš savas nāves: „Jo ienaidu nevar remdēt naidojoties, bet nenaidojoties remdē ienaidu“, tam ir šāda nozīme: „Tu, ķēniņ, esi nonāvējis manu tēvu un manu māti. Ja es tagad gribētu atņemt tev dzīvību, tad tavi piekritēji atņemtu man dzīvību un mani piekritēji atņemtu atkal viņiem dzīvību. Tā mūsu ienaidis, mums naidojoties, nerimtu. Bet tagad, ķēniņ, tu esi man dāvinājis dzīvību, un es esmu tev dāvinājis dzīvību. Tā, nenaidojoties, mūsu ienaidis ir rimis.“ Tāda nozīme ir mana tēva vārdiem.“

Tad ķēniņš Brahmadata domāja: „Brīnišķīgi! Aprbrīnojami! Kāds gudrs zēns ir šis Ilgdzīvis, ka viņš var sava tēva īsos vārdus tik pamatīgi izskaidrot.“ Un viņš atdeva viņam visu, kas viņa tēvam bija piederējis, kaŗa pulkus un vezumus un zemi un mantu un sagādu, un deva viņam savu meitu par sievu.*

§ 37. Ķīniešu gudrības vārdi.

Ķīnas reliģiskajā dzīvē krustojas dažādi reliģiski virzieni. Pirmatnējā senču ticībā ienesa jaunas atziņas un vērtības ievērojamie ķīniešu reliģijas mācītāji. Lao-tze (dzimis ap 600. g. priekš Kristus) izkopa filozofisko mācību par Tao (= nosprausto ceļu, pasaules likumu) un tā darbību pasaulē un cilvēku dzīvē. Vēlāk Tao ir dabūjis noslēpumaina burvības spēka nozīmi. Kung-fu-tze jeb Kung-tze (Konfucijs, 551.—478. g. pr. Kr.) sakārtoja vienā sistēmā senču ticības un tikumības mācības. Vēlāk arī budisms ieguva Ķīnā daudz piekritēju. Liela daļa ķīniešu tur godā visas trīs reliģijas: taoismu, konfuciānismu un budismu.

Ķīniešu reliģijā ir divas galvenās strāvas: dabas spēku godināšana un senču godināšana. Tikumību nosaka Kung-tzes

morāles mācība. Šīs mācības saturu raksturo turpmākie izraksti no ķīniešu svētajiem rakstiem.

* Kad jaunam vīrietim jāizpilda bērna mīlestības pienākums pret vecākiem, brāļa mīlestība pret saviem vecākiem brāļiem, uzticība pret saviem valdiniekiem un godbijība pret vecākiem ļaudīm, tad viņu var uzskatīt par pieaugušu vīru, tad viņš var arī valdīt citus cilvēkus... *

* Kāds māceklis apvaicājās par bērna mīlestību. Mācītājs (Kung-tze) teica: „Mūsu dienās saprot bērna mīlestību par iespēju uzturēt vecākus. Bet galu galā suņi un zirgi tāpat ir spējīgi gādāt par uzturu: Ja tad nu tas notiek bez goda parādīšanas, kāda būtu tad izšķirība?“ *

* Kāds māceklis vaicāja Kung-tzem par cilvēku mīlestību. Kung-tze teica: „Kas spēj veikt pasaulē piecas lietas, tas būs pilns cilvēku mīlestības“. Māceklis lūdza paskaidrot, kas būtu šīs piecas lietas. Mācītājs teica: „Goda parādīšana, laipnība, sirsnība, čaklums, labsirdība. Kas parāda godu, tas netiek nicināts; kas ir laipns, tas dabū uz savu pusi ļaudis; kas ir sirsnīgs, bauda ļaužu uzticību; kas čakls, gūst panākumus; kas labsirdīgs, tas var izlietot cilvēkus.“ *

* Mācītājs teica: „Vai tad cilvēku mīlestība ir tik tālu? Kad es tikai kāroju cilvēku mīlestību, tad patiesi cilvēku mīlestība ir jau klāt.“

Mācītājs teica: „Tikai tas, kam ir cilvēku mīlestība, spēj citus ienīst“. (t. i. laba cilvēka mīlestība un naidis ir īsti).

Mācītājs teica: „Cēlam cilvēkam nav pasaulē nekādu aizspriedumu: Taisnība ir tas, pēc kā viņš dzenas.“

Mācītājs teica: „Redzēt, kas pareizs, bet nedarīt to ir dūšas trūkums.“

Kāds māceklis prasīja: „Vai ir kāds vārds, pie kā varētu turēties visu mūžu?“ Mācītājs teica: „Vai tas nebūtu savstarpīga ‚atmaksā‘? Ko tu negribi, lai tev dara, to nedari arī nevienam citam.“

Kāds vaicāja: „Ko tu teiktu, ja netaisnību gribētu atmaksāt ar labsirdību?“ Mācītājs teica: „Ar ko tu tad atmaksātu labsirdību? Ar taisnību jāatmaksā netaisnība, ar labsirdību jāatmaksā labsirdība.“

Mācītājs teica: „Cēls cilvēks negaužas, kad cilvēki viņu nepazīst; cēls cilvēks gaužas, kad viņš nepazīst cilvēkus.“

Mācītājs teica: „Cēls cilvēks vēlas būt rāms savos vārdos, bet kārtīgs savos darbos.“ *

* Mācītājs teica: „Ir trīs lietas, par ko cilvēki priecājas, un kas viņiem nāk par labu; un trīs lietas, par ko cilvēki priecājas, un kas viņiem ir kaitīgas. Priecāties par nopietnām dievkalpojuma rītu (paņēmienu) studijām, priecāties, runājot par citiem labu, un priecāties par daudziem tikumīgiem draugiem — tie ir derīgi prieki. Bet priecāties par uzdzīves izpriecām, priecāties par kūtrību un bezdarbību un priecāties par dzīru baudām — tie ir kaitīgi prieki.“ *

* Kāds māceklis prasīja par valsts vadību. Mācītājs teica: „Pietiekoša pārtika, pietiekošs aizsardzības spēks un tautas uzticība.“ Māceklis teica: „Bet ja nu jāatsakās no vienas lietas, kuŗu no šīm trijām varētu tad atlaist.“ Tas teica: „Aizsardzības spēku.“ Tad māceklis atkal prasīja: Bet ja nu jāatsakās vēl no vienas lietas, kuŗu no pārējām tad varētu papriekš atlaist?“ Viņš atbildēja: „Pārtiku. Kopš seniem laikiem nāve nāk pie visiem cilvēkiem, bet bez uzticības neviena tauta nevar pastāvēt.“

Pielikums.

Izpratnes un apceres ierosinājumi. Uzdevumi.

§ 2.

Kā parādās Dieva svētā gara darbība Jeruzālemes draudzē? Kā Dieva gara spēks pārveido mācekļu skumjas par Jēzus nāvi, viņu nedrošību atklāti uzstāties ar ticības apliecinājumu un sludinājumu, viņu negribu un nevarību darboties draudzē, iedzimto patmīlību un nāves bailes, jaunās tieksmes (grēku) un vainas apziņu? Kādas svētā gara dāvanas redzamas draudzes locekļu vidū?

Es ticu, ka...

svētais gars ar evaņģeliju mani aicinājis,

ar savām dāvanām apgaismojis,

īstā ticībā svētījis un uzturējis,

it kā viņš visu kristīgu draudzi virs zemes

aicina, sapulcina,

apgaismo, svētī

un pie Jēzus Kristus uztur īstenā vienīgā ticībā.

(III tic. loc. izskaidr.)

Garīgas dziesmas, sk. L. Adamoviča, L. Bērziņa un Rob. Bērziņa „Garīgas dziesmas skolām un sētām“, 5. iespiedums 1934. g. *)

80. dziesma — Tu Gars no Dieva, svētais Dievs (Baznīcas dziesmu grāmatā 213), 78. dziesma — Dievs svētais Gars, nāc pie mums klāt (B. dz. gr. 199).

Ko apustuļi māca par Jēzus personu un viņas nozīmi?

Kā skatās uz Jēzus ciešanām un nāvi? (Salīdzini arī Pāvila tēlojumu Filipiešu vēstules 2. nod., 2—11, sk. 19. lp.)

Kā atšķiras Jēzus mācekļu pastarās gaidas no jūdu mešāniskām cerībām?

Kā brālīgas mīlestības gars parādās Jeruzālemes draudzē? mantas lietās un dzīvē vispār?

Kādā ziņā Ananijas un Sappīras rīcība apdraudēja draudzes dzīves pamatus?

*) Uz šīs grāmatas nummuriem norāda arī skaitļi pie citām dziesmām; iekavās baznīcas dziesmugrāmatas nummuri, kad dziesma arī tur atrodama.

Kā Dieva gara spēks parādās stāstā par Pēteri un Jāni? —
pie tizlā? pie apustuļiem?

Kā šis spēks parādās Stefana rīcībā?

Kā apustuļi izpilda vārdus: „Dievam būs vairāk klausīt
nekā cilvēkiem“?

Vai mūsu tagadējā dzīvē valda brāļu mīlestības ideāls?
Kādos darbos tas parādās?

Vai mūsu laikos arī var rasties sadursmes starp sirdsap-
ziņas pienākumu Dieva priekšā un pavalstnieka padevības
pienākumu priekšniecības un valdības priekšā?

Uzdevums: Attēlot Pēterļa lom (darbību) Jeruzālemes
draudzē.

§ 3.

Kāpēc Stefanu apsūdzēja un kāpēc nomētāja akmeņiem?
Kā viņa uzskati atšķīrās no jūdu oficiālās bauslības reliģijas?

Dievs ir gars...

un kas pielūdz viņu,

tiem būs viņu pielūgt garā un patiesībā.

(Jāņa ev. 4, 24.)

Kāds bija vajāšanu nolūks un kādas bija to sekas?

Attēlot pirmo vajāšanu iemeslus un gaitu.

§ 4.

Kādi varēja būt tie iebildumi un aizspriedumi pret kristīgo
ticību, kas pamudināja Saulu-Paulu ienīst un vajāt Jēzus
mācekļus?

Kādā ziņā jūdu uzskats par Mesiju nesaskanēja ar Jēzus
dzīvi un darbību?

Ko Pāvils domāja par Jēzu pēc parādības Damaskas tu-
vumā? (Atbildi dod gabals no Fil. 2., sk. 19. lp.).

Kāds pamats ir kristīgā cilvēka ticības drošībai? (Sk.
gabalu no Rom. 8.).

Pāvila īpašības darbā un ciešanās.

Kā saprotams izteiciens: Kad es esmu vājš, tad esmu
spēcīgs?

Garīga dziesma: 301. dz. Nem mani gūstā, Kungs utt.

Kāpēc pagānu kristiešu aprindās nebija vietas jūdu bauslī-
bas prasībām?

Kādā ziņā Jeruzālemes draudzes vadoni parādīja brāļu mī-
lestību sarunās ar Pāvilu par bauslības nozīmi? Kādā ziņā
tālredzību?

Ko Pāvils saka par mīlestības vērtību, saturu un ilgumu? (Sk. 1. Korint. 13.).

Garīgas dziesmas: 150 dz. Man pakaļ, visi kristīti (B. dz. gr. 289); 190. dz. Dievs ir mūsu cerība (B. dz. gr. 487).

Ūzdevumi: Atstāstīt Pāvila dzīves gājumu. Attēlot kristīgās draudzes nodibināšanos kādā pilsētā.

Raksturot Pāvila mācību un dzīvi.

§ 5.

Kādēļ Pāvils neatzina darbu nopelnu pestīšanas iegūšanā?

Es ticu, ka

es ar savu paša spēku un saprašānu

uz Jēzu Kristu, savu Kungu, nevaru ticēt, nedz pie viņa nākt. (III tic. loc. izskaidrojums.)

Kāds pamats Jēzus mācībā ir Jāņa vēstules izteicieniem par dievišķo mīlestību?

Vai kristīgā ticība ir savienojama ar nacionālām īpatnībām? (jūdu bauslību, indiešu kastu iekārtu? dažādām tautiskām parašām?)

Vai var pastāvēt dažādi virzieni kristīgā draudzē? Kādos apmēros?

Vai mūsu laikos kristīgā draudzē ir kādas parašas, kas būtu radniecīgas ar jūdu bauslības prasībām.

§ 6.

1. Kas pamudināja pagānus iestāties kristiešu draudzēs?

Kāds bija galvenais katēchumenu mācības saturs? ko mācīja par Dievu? ko par Kristu? kādus mācīja tikumus? No kurienes ņemts tikumu mācības saturs?

Kā notika kristība? Kāda bija kristības nozīme?

2. Ko dara kristieši dievkalpojuma sapulcēs?

Kā norit mielasta sapulces? Kas piedalās? Kas vada? Kā sagādā barību un kā izlieto to? Salīdzini arī Tertulliāna sniegtās ziņas par agapēm (31. lp.).

Kā izpilda eucharistiju (svēto vakarēdienu)? Kāda ir eucharistijas nozīme?

Garīga dziesma: 113. dz. Iekšā nāc, iekšā nāc (B. dz. gr. 326, Nāci, Kungs).

3. Kāds ir galvenais kristiešu tikums? Kādi brāļu mīlestības piemēri minēti senrakstos 30. un 31. lp.?

Kā draudze centās attaisnot nosaukumu: „svēto draudze“? (Sk. 2. gabalu 31. un 32. lp.).

Garīga dziesma: 141. dz. Dzenieties, ka topat svēti (B. dz. gr. 362).

4. Kā iztēlojās pastaros notikumus: augšāmcelšanos, pastaro tiesu, jauno pasaules laikmetu — Dieva vienvaldību? Kā Pāvils izskaidro augšāmcelšanos? vai viņš māca dabiskās miesas augšāmcelšanos?

Kāda aizmūža cerība izpaužas kristiešu kapa uzrakstos un simbolos? (sk. 36. lp.).

Garīga dziesma: 240. dz. Jeruzāleme, augsta pilsēta (B. dz. gr. Nr. 611).

5. Ar ko atšķiras klēriķa stāvoklis no draudzes priekšnieka stāvokļa pirmos laikos?

Uzdevumi. Attēlot kāda pagāna piegriešanos kristīgai ticībai pēc kārtas: kristiešu dievkalpojuma apmeklējums, piešķiršanās pie draudzes priekšnieka, katēchumena laiks, ticības apliecības iemācīšanās un atsacīšana, sagatavošanās uz kristību, kristība (laiks, vieta, cēremonijas), pirmais svētais mielasts (norise, pārdzīvojumi), jaunā dzīve, attiecības pret pagānu radniekiem un draugiem (mēģinājumi ieinteresēt arī viņus par kristīgo ticību vai norobežošanās no viņiem), satiksme ar citiem kristiešiem utt.

Attēlot kristiešu svētdienas gaitu.

Attēlot kāda kristieša miršanu un apbedīšanu katakombās.

Garīga dziesma: 192. dz. Jel mosties, gars no pirmām dienām (B. dz. gr. 494).

§ 7.

Kādu vainu Tacits uzkrauj kristiešiem?

Cik plaši bija izplatīta kristīgā draudze Bitīnijā!

Kādas ziņas par kristīgās draudzes un kristiešu dzīvi Plīnijs ir savācis?

Kā norit kristiešu prāvas Bitīnijā? — kā rodas apsūdzības, kā notiek izklaušināšana, kādu spriež tiesu?

Kā izturas apsūdzētie kristieši? kā atkritēji un kā asinsliecinieki?

Kā Polikarpa rīcībā parādās viņa kristīgais raksturs?

Kā Plīnijs spriež par kristīgo ticību? (stūrgalvība, māņticība). Kādi jautājumi viņam radušies? vai viņš uzskata kristiešus par noziedzniekiem pret tikumību? pret pastāvošo kārtību?

Trajāna rīkojums, salīdzinot to ar Plīnija rīcību. Sk. Trajāna atbildi.

Kādu spriedumu varam dot par kristiešiem? par viņu tikumisko dzīvi? par uzticību savai ticībai? par viņu izturēšanos pret valdības rīkojumiem? (Bitīnijā sapulces pārtrauktas.)

Kādā gaismā parādās Plīnijs, Trajāns un pagānu sabiedrība? Ko liecina Plīnija jautājumi vēstules sākumā? ko Trajāna atbilde liecina par viņa taisnības jūtām? (sodīt, bet nemeklēt rokā un nepieņemt anōnimas sūdzības!). Kā izturas pagānu sabiedrība pret kristiešiem? (baumas un tēnkas, naid.) Kā vispār izskaidrojama arī krietnāko Romas valdnieku un valsts darbinieku naidīgā izturēšanās pret kristīgo draudzi?

„Dodiet ķeizaram, kas ķeizaram pieder
un Dievam, kas Dievam pieder.“ (Mk. 12, 17.)

„Svētīgi ir taisnības dēļ vajātie,
jo viņiem pieder debesu (Dieva) valstība.“ (Mt. 5, 10.)

Garīga dziesma: 201. dz. 5. un 6. p. Paliec ar savu spēku, tu stiprais Kungs, pie mums utt.; 65. dz. Jēzus dzīvo mūžīgi.

Uzdevumi: Sakarīgs stāstījums par kristiešu vajāšanām Bitīnijā ķeizara Trajāna laikā (mutes vārdos vai rakstā).

Kur un kādā veidā mūsu dienās kristietim nākas apliecināt savu ticību?

Valsts attiecības pret kristīgo baznīcu Latvijā. (Sal. 175. lp.).

Mūsu dienu sabiedrības spriedums par kristīgu dzīvi.

§ 8.

Kādā veidā izpaužas Milānas ediktā labvēlība pret kristiānismu? Kā Konstantīns atbalstīja kristīgo ticību?

Kādas priekšrocības un kādus ierobežojumus atnesa kristiānismam valsts baznīcas stāvoklis?

Vai kristieši, tikuši pie varas, rīkojās iecietīgi pret pagānismu?

Garīga dziesma: 181. dz. 3. p. Tev ceļš ir visur zināms (B. dz. gr. Nr. 451); 191. dz. 2. p. Ak, mūsu spēcīnš ļoti vājš (B. dz. gr. 488).

§ 9.

Kādā ziņā askēti un vientuļnieki seko kristīgās (garīgās) pilnības ideālam?

Kas viņu dzīvē nosodāms no Jēzus mācības viedokļa? Kurš no mīlestības baušļiem paliek aizmirsts vientuļnieku „garīgajā varoņdarbā“?

Kādā ziņā mūku dzīves ideāls ir uzskatāms par radniecīgu bauslības reliģijai?

Garīga dziesma: 27. dz. Dvēsele, ak nezūdi (B. dz. gr. 83).

§ 10.

Kādus netikumus Augustīns redz savā bērna un jaunekļa dzīvē?

Kam Augustīns jutās pateicīgs par savu atgriešanos, tāpat kā par visu dzīves vadību?

Dievs ir tas, kas jūsos veic pēc sava labā prāta
ir gribēšanu, ir veikšanu. (Fil. 2, 13.)

Garīga dziesma: 104. dz. Es dziļās bēdās nosaucos (B. dz. gr. 289).

Uzdevums: Atstāstīt Augustīna ārējo dzīves gaitu.

Kāda vara ir ļaunumam cilvēkā? (Piemēri no dzīves un literatūras.)

§ 12.

Ciktāl latviešu ciltis bija iepazinusās ar kristīgo ticību, kad tika kristītas? Salīdzināt viduslaiku misijas darbu ar misijas darbu pirmajos baznīcas gadsimtos. Ar ko Heinrichs un Alobrands iemantoja latviešu un lībiešu uzticību?

§ 13.

Raksturot Franciska reliģisko un ētisko dzīvi: attiecības pret Dievu, dabu un cilvēkiem. Vai Franciska dzīves veids atbilst Jēzus garam? Salīdzināt Francisku ar vientuļnieku Antōniju.

Garīga dziesma: 43. dz. Tu sev', augstais priesteri (B. dz. gr. 127).

§ 14.

Salīdzini katoļu dievkalpojumu ar dievkalpojumu pirmos gadsimtos (§ 6, p. 26—29 lp.). Salīdzini pāvesta tieksmi pēc pasaules varas ar Jēzus izturēšanos, mazgājot mācekļiem kājas, un viņa izteicieniem:

Viens ir jūsu vadonis, Kristus,
bet jūs visi esat brāļi. (Mat. ev. 23, 8-b).

Kas gribētu jūsu vidū liels tapt,
tas lai ir jūsu kalps,
un kas gribētu tapt pirmais jūsu vidū,
tas lai ir visu vergs. (Mk. 10, 44.)

Salīdzini pantu 9. lp.: „Nevienā citā nav pestīšanas“ utt.

Garīga dziesma: 150 dz. 3. p. Redz, mana sirds ir zemīga (B. dz. gr. 389).

Vai un kā katoļu, pareizticīgo un evaņģēlisko dievnami pazīstami jau no ārpuses?

§ 16.

Raksturot Husa personu: dzīvē, sprediķošanā, tiesā un nāves stundā.

Svētīgi ir taisnības dēļ vajātie,
jo viņiem pieder debesu (Dieva) valstība. (Mt. 5, 10.).

Garīga dziesma: 191. dz. 4. p. Tam Dieva vārdam nebūs rimt.

§ 17.

Kā parādījās un kā izskaidrojams Savonarolas lielais iespaids uz Florences iedzīvotājiem?

Garīga dziesma: 197. dz. Lielais Imanuēl, raugi, kur raudās.

§ 18.

Salīdzini Luteru un Augustīnu. Kas Luteru skubināja uzstāties pret katoļu baznīcu? Kāds ir Lutera savā atklātības darbā, kāds ģimenē un mājās?

Dievam būs vairāk klausīt nekā cilvēkiem. (Apd.)

Garīga dziesma: Dievs Kungs ir mūsu stiprā pils.

Esi uzticīgs līdz nāvei,
tad es tev došu dzīvības vainagu. (Jāņ. par. 2, 10-b.)

§ 19.

Tavs vārds ir man kājas spīdeklis
un gaišums manos ceļos. (Ps. 119, 105.)

Garīga dziesma: Dievs, savu vārd' mums uzturi (B. dz. gr. 489).

Salīdzini katoļu, pareizticīgo, luteriešu un reformēto dievkalpojumu. Uzmeklēt dziesmu grāmatā M. Lutera un P. Gerharta dziesmas un raksturot to saturu.

§ 21.

Salīdzini Livingstonu ar apustuli Pāvilu. Salīdzini tagadējo misiju ar misijas darbu pirmos gadsimteņos.

Garīga dziesma: 200 dz. No aukstiem ziemeļkrastiem (B. dz. gr. 65).

§ 22.

Ar kādiem līdzekļiem Vicherns un Bodelšvings ietekmē savu patvērsmju iemītņiekus?

Svētīgi ir žēlsirdīgie,
jo viņi dabūs žēlastību. (Mt. 5, 7.).

Sk. Jāņa vēstules izteicienus par dievišķīgo mīlestību, īpaši: Ja kāds saka, es mīlu Dievu utt.

§ 26. — § 28.

Uzdevumi: Manceļa rakstu nozīme latviešu evaņģēliskās baznīcas vēsturē. Fūrekera, Glūka un Stendera nozīme baznīcas vēsturē. Dziesmuagrāmatas attīstība.

Uzmeklēt dziesmuagrāmatā Fūrekera, Dīca, vecā Stendera, Kālbranta, Rob. Bērziņa dziesmas (īpaši oriģinālus) un raksturot tās.

§ 29.

Kādā ziņā brāļu draudzes dzīvē izpauzās gars, ko apdzied Cincendorfa dziesma „Sirds ar sirdi savienota“? Kādas reliģiskās un tikumiskās dzīves parādības raksturo Valmieras atmodu? Kāda nozīme bija latviešu brāļu draudzes satveršmei? Ko brāļu draudzē veica vācieši, ko paši latvieši?

Garīgas dziesmas: 192. dz. Jel mosties, gars no pirmām dienām (B. dz. gr. 494) un 195. dz. Klāt pļaujas laiks, tas pļāvējus sauc druvā baltajā.

Uzdevumi: Uzmeklēt Cincendorfa un Loskīla dziesmas dziesmuagrāmatā un raksturot tās. Iztēlot brāļu draudzes bērnu svētkus (vielu skaties arī 206. lp. minētos stāstos). Vai pašu draudzē ir bijis kāds saiešanas kambaris? Kas zināms par to? Vai bijuši kādi slaveni sacītāji?

§ 31. un 32.

Kad baznīcu var saukt par tautas baznīcu? Kādi draudzes locekļi studējuši teoloģiju un dabūjuši mācītāja vietu? Kas ir baznīcas draudzes priekšnieks un kas valdes locekļi? Kādas baznīcas organizācijas darbojas draudzē? Cik draudze ziedo ārējai un iekšējai misijai?

§ 35.

Kādas tikumiskas īpašības izpaužas Sōkrata raksturā, īpaši nāves dienā? Salīdzini Sōkratu ar Polikarpu un Husu.

§ 36.

Kādi pārdzīvojumi dzen Sidhārtu vientulībā? (Sk. leģendu par viņa aiziešanas iemesliem). Salīdzini Budas dzīves mācību ar kristīgo dzīves ideālu (sk. 30. un 31. lp.). Salīdzini budisma baušļus ar luteriešu katķisma baušļiem. Vai budisma prasītā piedošana ir tas pats, kas kristīgā ienaidnieku mīlestība? Kuŗa no šīm divām mācībām izpaužas K. Skalbes pasakā: Kaķīša dzirnavas.

§ 37.

Salīdzini ķīniešu tikumības mācību ar kristīgās tikumības prasībām (Sk. No Dzīvības Avota, 3. burtnīcu). Kurā reliģijā valda augstāki tikumiski principi?

Papildviela no daiļrakstniecības.

Viens otrs baznīcas vēstures notikums dzīvi un uzskatāmi attēlots vēsturiskos romānos un stāstos. Šādi tēlojumi var labi noderēt par papildvielu baznīcas vēstures mācībā. Lie-lākā vai mazākā mērā noderīgi būs šādi darbi:

E. f. Vildenbrucha stāsts „Klaudijas dārzs“ (Nerōna va-jāšanas, kādas kristīgas jaunavas iespaids uz romiešu kareivi). H. Sienkieviča, „Kurp eji?“ (Quo vadis?), romāns no Nerōna laikiem.

Kristiešu dzīvi laikmetā pēc Konstantīna un viņu attiecības pret pagāniem, kā arī abu pasaulu cīņu tēlo D. Merežkovska triloģijas: „Kristus un Antikrists“ pirmā daļa: „Juliāns At-kritējs“, H. Ibsena drāma: „Ķeizars un galilietis“, G. Ebersa romāni: „Homo sum“ (Esmu cilvēks) un „Serapis“, Čarlsa Kingsley'a „Hypatia“ un Anatola Fransa „Taida“. Vientuļ-nieku un mūku dzīvi tēlo dažādas leģendas, kas iznākušas arī latviešu tulkojumā Derīgu Grāmatu Nodaļas apgādībā, ar virs-rakstu „Leģendas“.

Reformācijas laikmeta ainas Latvijā tēlo Fr. Dzirne stāstā „Bārenīte Elīzabete“ (Rakstu Avota kalendārs 1934. g.).

Prereformācijas laikmeta cīņas tēlo K. Šönherra drāma „Ticība un dzimtene“ (Glaube und Heimat); tā laika notiku-mus Rīgā — J. Poruka „Mārtiņš Ģīze“, Vidzemē — A. Niedras „Kad mēnesis dilst“.

Latviešu brāļu draudzes dzīvi tēlo Apsīšu Jēkaba „Svešos ļaudīs“ un Sudraba Edžus „Atmiņas par divām dzimtām“, kā arī J. Poruka „Misionārs“, „Dvēseles kumēdiņi“ un drāma „Hernhūtieši“. Sadursme starp brāļu draudzi un mācītāju attēlota J. Vecozola romānā „Lai nāk tava valstība“, bet autors piejauc brāļu draudzes reliģiozitātei savu reliģijas filozofiju.

S A T U R S.

	Lpp.
Priekšvārdi	3
§ 1. Seno laiku baznīcas vēstures avoti	5
§ 2. Jeruzālemes pirmdraudze	6
1. Draudzes sākumi	6
2. Ainas no draudzes dzīves	8
§ 3. Pirmās vajāšanas un asinsliecinieki. Jaunas draudzes	11
§ 4. Apustulis Pāvils	12
1. Pāvils top par pagānu misionāru	12
2. Pāvila misijas darbība	15
3. Pāvila mācība	17
§ 5. Apustuļu laikmeta beigas	20
1. Ziņas par 12 apustuļiem. Pēteris un Jānis	20
2. Pagānu kristiešu un jūdu kristiešu draudzes	22
§ 6. Kristīgo draudžu dzīve pirmajos gadsimtepos	24
1. Sagatavošanās un iestāšanās draudzē	24
2. Draudzes sapulces	26
3. Draudzes tikums	30
4. Pastarās gaidas un aizmūža cerības	32
5. Draudzes amati	37
6. Svētie raksti	39
§ 7. Pagāniskās valsts un sabiedrības attiecības pret kristiešiem	41
1. Dokumenti par kristiešu vajāšanām 1. un 2. gs.	41
2. Vispārējās kristiešu vajāšanas	46
§ 8. Kristīgā ticība uzvar pagānismu	48
1. Ticības brīvība. Milānas edikts	48
2. Kristīgā ticība top par valsts ticību	49
§ 9. Antōnijs. Vientuļnieki un mūki	52
§ 10. Augustīns	54
§ 11. Kristīgās ticības izplatīšanās Europā un saskaldīšanās divās baznīcās	59
§ 12. Katoļu laiki Latvijā.	61
1. Senlatviešu reliģija	61
2. Katoļu bīskapiju nodibināšana Baltijā	64
3. Latviešu ciltis pieņem kristīgu ticību	67
4. Latviešu misionāri Heinrichs un Alobrands	71
5. Katolicisma iespaidi latviešu gara dzīvē	72
§ 13. Svētais Francisks. Ubagotāji mūki	74
§ 14. Katoļu baznīcas īpatnības	79
1. Kā katoļi notur dievkalpojumus un lūdz Dievu?	79
2. Priesteru kārta, bīskaps un pāvests	83
§ 15. Austrumu pareizticīgās baznīcas īpatnības	85
1. Baznīcas un dievkalpojumi	85
2. Priesteri un bīskapi	87
§ 16. Janis Huss	87
1. Husa darbība Prāgā	87
2. Husa tiesāšana un nāve	89
3. Husieši izcina sev ticības brīvību	91

	Lpp.
§ 17. Džiròlamo Savonarola	93
1. Savonarola nodibina Florencē Jēzus Kristus valsti	93
2. Naids pret pravieti un viņa traģiskais gals	95
§ 18. Mārtiņš Luters un luteriskā reformācija Vācijā	96
1. Lutera bērnība un skolas gaitas	96
2. Luters klosterī	97
3. Luters prasa baznīcas reformas	99
4. Reformas izved dzīvē	103
5. Luters savā personīgā dzīvē	105
§ 19. Evāņģeliskas Lutera draudzes	107
1. Reliģiskas izglītības veicināšana	107
2. Draudzes dievkalpojumi	109
3. Sakramenti	110
§ 20. Reformācijas panākumi dažādās zemēs	112
§ 21. Ārējā misija	116
§ 22. Iekšējā misija	121
§ 23. Dažādas sekta	124
1. Baptisti. 2. Metodisti. 3. Adventisti. 4. Glābšanas armija.	
§ 24. Reformācijas kustība Baltijā	126
§ 25. Katolicisma atjaunošanas centieni Vidzemē un Latgalē	131
§ 26. Evāņģeliskā baznīca Kurzemē un Zemgalē	134
1. Pirmie sākumi	134
2. Garīgās rakstniecības nodibināšana un nozīme	136
§ 27. Vidzemes evāņģeliskā baznīca zviedru laikos	141
§ 28. Latviešu baznīcas un ticības dzīves attīstība 18. gs. un 19. gs. pirmajā pusē	145
§ 29. Brāļu draudze	156
1. Hernhūtes brāļu draudze	156
2. Latviešu brāļu draudzes sākumi	159
3. Tālākas gaitas un cīņas	164
§ 30. Latviešu pāriešana pareizticībā	168
§ 31. Latviešu piedalīšanās baznīcas dzīvē kopš tautas atmodas laikmeta	171
§ 32. Baznīcas dzīve brīvajā Latvijā	175
§ 33. Latvijas konfesiju statistika	180
§ 34. Pasaules reliģijas	181
Patiesības meklētāji priekš Kristus.	
§ 35. Sōkrats	182
§ 36. Buda un viņa mācība	190
§ 37. Ķīniešu gudrības vārdi	195
Pielikums.	
Izpratnes un apceres ierosinājumi. Uzdevumi	198
Papildviela no daiļrakstniecības	206